

Revistă științifico-practică

Relații Internaționale Plus Nr. 1 (19) 2021

Relații Internaționale Plus

Nr. 1 (19) 2021

ISSN 1857-4440

eISSN 2587-3393

Tipul B

<https://doi.org/10.52327/1857-4440>

Relații Internaționale Plus

**Revistă științifico-practică
Nr. 1 (19) 2021**

COLEGIUL DE REDACȚIE

Oleg BALAN, rector al Academiei de Administrare Publică, doctor habilitat în drept, profesor universitar
Serghei PALIHOVICI, prorector al Academiei de Administrare Publică, doctor în științe politice, conferențiar universitar

Nistor GROZAVU, prorector al Academiei de Administrare Publică, doctor în științe tehnice, conferențiar universitar

Ion DULSCHI, decan, Departamentul studii superioare de master, Academia de Administrare Publică, doctor în științe politice, conferențiar universitar

Nicolae ȚĂU, doctor habilitat în economie, profesor universitar, Academia de Administrare Publică

Artiom MALGHIN, doctor în științe politice, conferențiar universitar, МГИМО(У), Federația Rusă

Vasilii SACOVICI, doctor habilitat în științe politice, profesor universitar, Universitatea Națională Tehnică din Republica Belarus

Vladimir GUTUROV, doctor habilitat în filosofie, profesor universitar, Universitatea de Stat din Sankt-Petersburg, Federația Rusă

Remus PRICOPIE, doctor, profesor universitar, rector al SNSPA, București, România

Ioan HORGA, doctor în științe politice, profesor universitar, Universitatea din Oradea, România

Ion IGNAT, doctor în științe economice, profesor universitar, Universitatea „Alexandru Ioan Cuza”, Iași, România

Vladislav GROSUL, doctor habilitat în istorie, profesor universitar, Institutul Istoriei Rusiei al AȘR, Federația Rusă

Alexandru SÎCI, doctor habilitat în istorie, profesor universitar, Universitatea Națională „Iurii Fedkovici” din Cernăuți, Ucraina

Ludmila LIPCOVA, doctor în istorie, Facultatea de Relații Internaționale a Universității Economice din Bratislava, doctor habilitat în științe economice, profesor universitar, Republica Slovacă

Akram HASSON, doctor, politician israelian druz, membru al Knessetului (2012-2019), Statul Israel

Hod LECK, șeful departamentului de securitate (2003-2019), Statul Israel

Alexandru BURIAN, doctor habilitat în drept, profesor universitar, ICJPS al MECC al Republicii Moldova

Victor JUC, doctor habilitat în științe politice, profesor cercetător, ICJPS al MECC al Republicii Moldova

Valeriu CUȘNIR, doctor habilitat în drept, profesor universitar, ICJPS al MECC al Republicii Moldova

Iurii CROTENCO, doctor habilitat în științe economice, profesor universitar, Academia de Administrare Publică

Vitalie CAZACU, doctor în științe economice, conferențiar universitar, Academia de Administrare Publică

ECHIPA REDACȚIONALĂ

Redactor-șef: **Oleg BALAN**, rector al Academiei de Administrare Publică, doctor habilitat în drept, profesor universitar

Redactor-șef adjunct: **Serghei PALIHOVICI**, prorector al Academiei de Administrare Publică, doctor în științe politice, conferențiar universitar

Redactori-științifici: **Angela POPOVICI**, șef Catedră științe politice și relații internaționale, Academia de Administrare Publică, doctor în istorie, conferențiar universitar, **Ludmila ROȘCA**, doctor habilitat în filosofie, profesor universitar, Academia de Administrare Publică

Direcția editorială AAP: **Sergiu VLADÎCA**, **Ana GOREA**, **Ion AXENTI**, **Ana-Laura PAȘNIC**, **Marina PASTUH**

Publicație a Academiei de Administrare Publică

Înregistrată la Ministerul Justiției al Republicii Moldova în data de 24 noiembrie 2017

DOI număr [https://doi.org/10.52327/1857-4440.2021.1\(19\)](https://doi.org/10.52327/1857-4440.2021.1(19))

ISSN 1857-4440
eISSN 2587-3393
Category B
<https://doi.org/10.52327/1857-4440>

International Relations Plus

Scientific-practical journal
No. 1 (19) 2021

EDITORIAL BOARD

Oleg BALAN, rector of the Academy of Public Administration, Doctor habilitat in Law, university professor
Serghei PALIHOVICI, vice-rector of the Academy of Public Administration, Doctor of Political Sciences, associate professor

Nistor GROZAVU, vice-rector of the Academy of Public Administration, Doctor of Technical Sciences, associate professor

Ion DULSCHI, dean, Department of Master Degree Studies, Academy of Public Administration, PhD in Political Science, Associate Professor

Nicolae ȚĂU, Doctor habilitat in Economics, university professor, Academy of Public Administration

Artiom MALGHIN, PhD in Political Science, associate professor, MGIMO (U), Russia

Vasilii SACOVICI, Doctor habilitat in Political Sciences, university professor, National Technical University of the Republic of Belarus

Vladimir GUTUROV, Doctor of Philosophy, professor, St. Petersburg State University, Russian Federation

Remus PRICOPIE, doctor, university professor, rector of SNSPA, Bucharest, Romania

Ioan HORGĂ, Doctor of Political Sciences, university professor, University of Oradea, Romania

Ion IGNAT, PhD in Economics, university professor, "Alexandru Ioan Cuza" University, Iasi, Romania

Vladislav GROSUL, Doctor habilitat in History, university professor, Institute of Russian History of ASR, Russian Federation

Alexandru SÎCI, Doctor habilitat in History, university professor, "Iurii Fedkovici" National University of Chernivtsi, Ukraine

Ludmila LIPCOVA, PhD in History, Faculty of International Relations, Bratislava University of Economics, Doctor of Economics, University Professor, Slovak Republic

Akram HASSON, Doctor, Israeli Druze politician, member of the Knesset (2012-2019), State of Israel

Hod LECK, head of the security department (2003-2019), State of Israel

Alexandru BURIAN, Doctor habilitat in Law, university professor, ICJPS of MECC of the Republic of Moldova

Victor JUC, Doctor habilitat in Political Sciences, research professor, ICJPS of the MECC of the Republic of Moldova

Valeriu CUȘNIR, Doctor habilitat in Law, university professor, ICJPS of MECC of the Republic of Moldova

Iurii CROTENCO, Doctor habilitat in Economics, university professor, Academy of Public Administration

Vitalie CAZACU, PhD in Economics, associate professor, Academy of Public Administration

EDITORIAL TEAM

Editor-in-Chief: Oleg BALAN, rector of the Academy of Public Administration, doctor habilitat law, university professor

Deputy Editor-in-Chief: Serghei PALIHOVICI, vice-rector of the Academy of Public Administration, Doctor of Political Science, Associate Professor

Scientific editors: Angela POPOVICI, head of the Department of Political Science and International Relations, Academy of Public Administration, doctor of history, associate professor, **Ludmila ROSCA**, doctor habilitat in philosophy, university professor, Academy of Public Administration

AAP editorial Department: Sergiu VLADÎCA, Ana GOREA, Ion AXENTI, Ana-Laura PAȘNIC, Marina PASTUH

Publication of the Academy of Public Administration

Registered at the Ministry of Justice of the Republic of Moldova on November 24, 2017

DOI number [https://doi.org/10.52327/1857-4440.2021.1\(19\)](https://doi.org/10.52327/1857-4440.2021.1(19))

SUMAR

DISCURSUL POLITOLOGIC INTERNAȚIONAL

Ludmila ROȘCA, *doctor habilitat în filosofie, profesor universitar,
Academia de Administrare Publică*

INTEGRAREA SOCIALĂ – FACTOR AL SECURITĂȚII ȘI STABILITĂȚII
DINAMICE A SISTEMULUI POLITIC EUROPEAN9

Svetlana CEBOTARI, *doctor habilitat în științe politice, conferențiar universitar,
Universitatea de Stat din Moldova*

IDENTIFICĂRI CONCEPTUAL-TEORETICE ALE RELAȚIEI
„PARADIPLOMAȚIE - POLITICĂ EXTERNĂ”21

Natalia CIOBANU, *doctorandă, Academia de Administrare Publică*

PROVOCĂRILE CONFLICTULUI TRANSNISTREAN PENTRU
SECURITATEA NAȚIONALĂ ȘI VECTORUL DE DEZVOLTARE EUROPEAN
AL REPUBLICII MOLDOVA28

Liudmila CUROȘ, *doctorandă, Academia de Administrare Publică*

CULTURA DE SECURITATE DEZVOLTATĂ PRIN EDUCAȚIE40

Bushra MASRI, *doctorandă, Universitatea Liberă Internațională din Moldova*

ÎMBUNĂTĂȚIREA SISTEMULUI DE ÎNVĂȚĂMÂNT SUPERIOR ÎN ISRAEL:
ABORDARE TEORETICĂ48

PROCESELE INTEGRAȚIONISTE ȘI DEZVOLTAREA SOCIAL-ECONOMICĂ

Василий САКОВИЧ, *доктор хабилитат политических наук, профессор,*

Виталие КАЗАКУ, *доктор экономических наук, конференциар,*

Академия Публичного Управления

ОСНОВНЫЕ ВЫЗОВЫ, УГРОЗЫ И РИСКИ ПРОДОВОЛЬСТВЕННОЙ
БЕЗОПАСНОСТИ РЕСПУБЛИКИ МОЛДОВА

В СОВРЕМЕННЫЙ ПЕРИОД54

Дан ДИННЕР, *докторант, Академия Публичного Управления,*

Людмила ГОЛОВАТАЯ, *доктор экономических наук, доцент*

ПОЛИТИКА ИММИГРАЦИОННОГО

ПРОЦЕССА В ИЗРАИЛЕ66

Olga IURCO, *doctorandă, Academia de Administrare Publică*

EXPERIENȚA ROMÂNIEI ÎN GESTIONAREA

POLITICILOR MIGRAȚIONISTE73

DREPTUL NAȚIONAL ȘI INTERNAȚIONAL: DIMENSIUNE PRACTICĂ

Serghei SPRINCEAN , <i>doctor habilitat în științe politice, conferențiar universitar, Institutul de Cercetări Juridice, Politice și Sociologice al MECC din Republica Moldova,</i> Tudorița-Sanda SOHOȚCHI , <i>doctorandă, Universitatea de Stat din Moldova,</i> Ghenadie MITROFANOV , <i>doctorand, Universitatea de Stat din Moldova</i> PROTECȚIA ȘI SIGURANȚA PERSOANELOR: PROVOCĂRI ALE SECURITĂȚII UMANE ÎN CONTEXT GLOBAL79
Alexandru ȚĂRNĂ , <i>doctorand, Universitatea de Stat din Moldova</i> INSTRUMENTE DE REALIZARE A DREPTULUI CONSTITUȚIONAL LA ÎNTRUNIRI ȘI PARTICIPĂRI ÎN SPAȚIUL DIGITAL DIN REPUBLICA MOLDOVA91
Renat CURCHIN , <i>doctorand, Universitatea de Stat din Moldova</i> ASPECTE CONCEPTUALE PRIVIND DOMICILIUL ȘI REȘEDINȚA PERSOANEI FIZICE (Partea a II-a)99
Victor VITIUC , <i>doctorand, Universitatea de Stat din Moldova</i> CONSIDERAȚIUNI GENERALE PRIVIND ACTUL ADMINISTRATIV (Partea a II-a)107
Вадим СУХОВ , <i>докторант, Молдавский государственный университет</i> РОЛЬ МИНИСТЕРСТВА ЮСТИЦИИ РЕСПУБЛИКИ МОЛДОВА В УПРАВЛЕНИИ СИСТЕМОЙ ЮРИДИЧЕСКОЙ ПОМОЩИ, ГАРАНТИРУЕМОЙ ГОСУДАРСТВОМ114

CONTENTS

INTERNATIONAL POLITOLOGICAL DISCOURSE

Liudmila ROSCA, *Doctor Habilitat in Philosophy, Associate professor,
Academy of Public Administration*

SOCIAL INTEGRATION AS SECURITY AND DYNAMIC STABILITY
FACTOR OF THE EUROPEAN POLITICAL SYSTEM119

Svetlana CEBOTARI, *Doctor habilitat in Political and Administrative Sciences,
Moldova State University*

CONCEPTUAL-THEORETICAL IDENTIFICATIONS OF THE RELATIONSHIP
„PARADIPLOMACY - FOREIGN POLICY”131

Natalia CIOBANU, *PhD student, Institute of International Relations from Moldova*

THE CHALLENGES OF THE TRANSNISTRIAN CONFLICT FOR NATIONAL
SECURITY AND THE EUROPEAN DEVELOPMENT VECTOR
OF THE REPUBLIC OF MOLDOVA138

Liudmila CUROS, *PhD student, Academy of Public Administration*

THE CULTURE OF SECURITY DEVELOPED THROUGH EDUCATION150

Bushra MASRI, *PhD student, Free International University of Moldova*

IMPROVING THE HIGHER EDUCATION SYSTEM IN ISRAEL:
A THEORETICAL APPROACH158

INTEGRATION PROCESSES AND SOCIO-ECONOMIC DEVELOPMENT

Vasilii SAKOVICH, *doctor habilitate of political sciences, professor,*

Vitalie CAZACU, *doctor of economic sciences, associate professor,
Academy of Public Administration*

MAIN CHALLENGES, THREATS AND RISKS
TO FOOD SECURITY OF THE REPUBLIC OF MOLDOVA IN
THE MODERN PERIOD164

Dan DINNER, *PhD student Academy of Public Administration,*

Ludmila GOLOVATAIA, *Doctor of Economics, Associate Professor*

THE POLICY OF THE IMMIGRATION PROCESS
IN ISRAEL175

Olga IURCO, *PhD student, Academy of Public Administration*

ROMANIA'S EXPERIENCE IN MANAGING
MIGRATION POLICIES182

NATIONAL AND INTERNATIONAL LAW: PRACTICAL DIMENSION

Serghei SPRINCEAN , <i>Doctor habilitat in political sciences, university associate professor, The Institute of Legal, Political and Sociological Research of the Ministry of Education, Culture and Research of the Republic of Moldova,</i> Tudorița-Sanda SOHOTCHI , <i>PhD student, Moldova State University,</i> Ghenadie MITROFANOV , <i>PhD student, Moldova State University</i> PROTECTION AND SAFETY OF INDIVIDUALS: CHALLENGES OF HUMAN SECURITY IN A GLOBAL CONTEXT	188
Alexandru TARNA , <i>PhD student, Moldova State University</i> INSTRUMENTS FOR THE IMPLEMENTATION OF THE CONSTITUTIONAL RIGHT TO ASSEMBLIES AND PARTICIPATIONS IN THE DIGITAL SPACE FROM MOLDOVA	200
Renat CURCHIN , <i>PhD student, Moldova State University</i> CONCEPTUAL ASPECTS REGARDING THE DOMICILE AND RESIDENCE OF THE INDIVIDUAL (PART II)	208
Victor VITIUC , <i>PhD student, Moldova State University</i> GENERAL CONSIDERATIONS ON THE ADMINISTRATIVE ACT (PART II)	216
Vadim SUKHOV , <i>PhD student, Moldova State University</i> ROLE OF THE MINISTRY OF JUSTICE OF THE REPUBLIC OF MOLDOVA IN MANAGING THE LEGAL AID SYSTEM GUARANTEED BY THE STATE	223

DISCURSUL POLITOLOGIC INTERNAȚIONAL

INTEGRAREA SOCIALĂ – FACTOR AL SECURITĂȚII ȘI STABILITĂȚII DINAMICE AL SISTEMULUI POLITIC EUROPEAN

Ludmila ROȘCA, doctor habilitat în filosofie, profesor universitar,
Academia de Administrare Publică

Rezumat

În prezentul articol, autorul cercetează diferite posibilități de integrare socială a persoanelor, grupurilor sociale, indicând cauza marginalizării – nivelul redus al culturii, al capacității de comunicare, al cunoașterii de sine. Indiferent de statutul social al persoanei: om sărac, angajat, șomer sau imigrant, incluziunea socială este stimulată de interesul persoanei de a cunoaște, de a acționa, de a se manifesta. Integrarea socială poate și trebuie stimulată și de instituțiile statului. În caz contrar, nemulțumirea marginalizaților va conduce la destabilizarea sistemului politic, la conflicte sociale. Integrarea socială a imigranților este o modalitate de diminuare a crizei sociale, pe care fenomenul l-a produs în statele europene. Obiectivele-cheie ale investigației sunt: analiza provocărilor la securitatea și instabilitatea sistemului politic al statelor europene; definirea integrării și incluziunii sociale ca factor al stabilității dinamice a sistemului politic; Interpretarea marginalizării ca factor destabilizator; analiza integrării sociale a imigranților prin cunoaștere și comunicare.

Cuvinte-cheie: integrare socială, securitate, stabilitate dinamică, sistem politic, coeziune socială, instabilitate, marginalizare.

[https://doi.org/10.52327/1857-4440.2021.1\(19\).01](https://doi.org/10.52327/1857-4440.2021.1(19).01)

CZU: 364.04:321(4)

1. Introducere. În acest studiu autorul corelează trei fenomene complexe: educația, securitatea, sistem politic. Atât la nivel național, cât și la cel comunitar, subiectul fenomenelor menționate este omul, iar calitatea, consistența relațiilor sociale depinde de cultura, conștiința și competența profesională a actorilor principali, de percepția sa și a celorlalți. Acesta este obiectivul de bază al sistemului educational: de a descoperi și dezvolta abilitățile individului, de a aplica facultățile lui cognitive și creative în diverse genuri de activitate social-utilă. Sistemul de instruire și educație în statele europene nu doar informează, dar aplică diverse tehnici de asimilare a informației, așa încât obiectul educației (copilul, elevul, studentul, cetățeanul) să înțeleagă cum pot fi aplicate cunoștințele în activitatea practică, în dezvoltarea propriilor abilități. Cu atât mai mult că schimbarea comportamentului actorului social este determinată nu doar de factori obiectivi, dar și de atitudinea persoanei.

Actualitatea și semnificația practică a cercetării fenomenelor: sistem politic, securitate și proceselor: integrare socială, educație vocațională, pentru societatea contemporană nu cere o argumentare multiplă. În literatura de specialitate, fiecărui fenomen al investigației i se oferă mai multe studii [21; 19; 16; 7; 1; 14; 15]. Noutatea abordării acestor subiecte reiese din

interdependența integrării sociale, securității și stabilității dinamice a sistemului politic, indiferent de nivelul cercetării: național, comunitar, internațional. În societatea contemporană, răspindire largă cunoaște fenomenul insatisfacției populației vizavi de propriul sistem social-politic. Insatisfacția cauzată de sistemul social - politic influențează nivelul de afirmare al responsabilității civice a persoanei, grupului social, care stimulează integrarea socială a persoanei [12]. Totodată, o caracteristică importantă a timpului în care trăim îl reprezintă nevoia de securitate, considerată „nevoie umană universală” [13].

Metodologia cercetării. Reieșind din complexitatea fenomenelor și proceselor studiate, am explorat potențialul cognitiv al dialecticii, sinergeticii și metodei integrale. De asemenea, am respectat principiile: interdisciplinaritatea, multidisciplinaritatea, complementarismul, al conexiunii și interfliuenței elementelor unui sistem, cum ar fi: cel social, politic, cultural. Metodologia investigației ne permite să constatăm că perioada în care trăim și ne desfășurăm activitatea este penetrată de relații profunde, multidimensionale între diverse culturi, civilizații, state, comunități umane, organizații, grupuri sociale etc. Pentru a-și cunoaște rosturile propriei existențe, omul contemporan este obligat să însușească un volum imens de cunoștințe/informații despre lumea în care trăiește. În ajutorul omului vine știința și filosofia contemporană, oferindu-i metode, tehnici, instrumente specifice de cunoaștere, estimare a obiectelor, proceselor, fenomenelor naturale și sociale, îndeosebi a celor complexe.

Pentru timpurile pe care le trăim, complicate și de pandemie, provocată de COVID-19, este important în cercetarea fenomenelor și proceselor sociale să valorificăm potențialul gândirii creative, al sinergeticii, iar rezultatele obținute să le plasăm la baza deciziilor strategice, tactice, orientate spre satisfacerea necesităților sociale, nevoilor personale. Cu cât informația despre noi și grupul social cu care ne identificăm, este mai amplă și reflectă obiectiv condițiile de viață și activitate, cu atât vom fi mai realiști, raționali, pragmatici în adoptarea deciziilor ce ne vizează. Acestea sunt caracteristicile principale ale actorului societății democratice și a statului de drept, ale alegătorului rezonabil.

2. Integrarea socială: process indispensabil stabilității sistemului politic democratic. Modelul democrației europene presupune implicarea cetățenilor în procesul decisonal. Tinerii din Moldova, la fel ca și cei din alte state europene, abordează în mod individual problemele comunității, rezultatele fiind apreciate de noțiunile: activism civic, absenteeism, indiferență. Activismul civic este atestat atunci, subliniază S. Lipset, când reprezentanții grupului social au acces la informația despre modul în care deciziile politice vor influența nivelul lor de trai (calitatea vieții și bunăstarea familiilor lor); dacă aceste persoane sunt supuse presiunilor sociale, fiind astfel determinate să participe la alegeri; dacă membrii grupului nu sunt influențați să voteze cu un anumit candidat [20, p. 158].

Cele trei decenii de independență a Republicii Moldova au condiționat schimbări importante nu doar sub aspect economic, politic, dar și în viața spirituală a societății, în condițiile de viață, în comportament, mentalitate, abordare și atitudine față de multiplicitatea proceselor și fenomenelor sociale. Realizarea tuturor schimbărilor calitative și cantitative, care conduc la modernizarea societății, sunt produse de actorul principal al vieții sociale – omul, iar consistența acestora este determinată de cultura, conștiința, creativitatea, omenia lui.

Modernizarea societății se referă la trecerea calitativă sau cantitativă de la o stare la alta a tuturor componentelor sistemului social [22]. În literatura de specialitate, procesele de modernizare sunt analizate din 2 perspective: „fie cu referire la transformările care se produc în structurile specifice componentelor principale ale societății (economie, cultură,

politică etc.), fie avînd în vedere schimbările asociate cu produsele actorilor sociali individuali. Se știe că cele 2 abordări pot conduce la concluzii convergente, dar și la distincții care au consecințe profund diferite pentru organizarea și gestiunea societății, sau pentru poziționarea actorilor sociali în raport cu ei însuși sau cu transformările pe care le produc și le reproduc în societate” [22, p. 119].

Cu referire la modernizarea societății moldovenești, în literatura de specialitate, pot fi întîlnite aprecieri diferite. Majoritatea savanților autohtoni consideră că în viața socială din Republica Moldova sunt atestate schimbări, dar tranziția la economia de piață, la valorile democratice, respectate în statele de drept din lume și din Europa, se desfășoară lent [11]. În spațiul post-sovietic, în care este amplasată geographic, economic, politic, cultural și Republica Moldova, regimul autoritar oligarhic este susținut, promovat, practicat de Federația Rusă, experiența politică, economică, socială a căreia este asimilată, copiată de unele forțe politice din țara noastră. Din această perspectivă constatăm că avem o societate în care conviețuiesc mai multe subculturi, orientări social-politice, diverse aprecieri a dezvoltării strategice a Republicii Moldova. Pentru a se orienta în diversitatea de opinii, aprecieri, pentru a-și cunoaște propriul potențial cognitiv, creativ, nevoi, dorințe, interese, preferințe, inclusiv politice, individul se documentează, cercetează, cunoaște condițiile, oferite de viața socială comunitară, de statutul său social. Acest process este definit de noțiunile: individualizare, socializare, integrare, poziționare, identificare cu un grup, apartenență la o cultură etc.

Individualizarea, integrarea și separarea individualităților se referă la modul de formare, constituire și afirmare a unui actor social. Poziționarea socială a unui individ, strategiile și stilurile de viață, participarea politică etc. sunt generate și explicate de coordonatele sociale. Identificarea cu un grup social este influențată atît de caracteristicile personale ale stilului de viață, cît și de percepția mai generală a structurii societății, în care se afirmă personalitatea individului. Relevanța apartenenței conștiente la grupul social este importantă pentru integrarea persoanei în comunitate [20, p. 176].

Integrarea socială este o noțiune polisemantică, concretizată în dimensiunile: organizațională, educațională, comunicațională, relațională, atitudinală, comportamentală. Opusul integrării sociale – neintegrarea se datorează unor dificultăți de adaptare, unor condiții sociale care favorizează apariția unui comportament distructiv, disfuncțional. Neintegrarea se caracterizează printr-o abordare negativă a activismului social, prin neimplicare, neparticipare, prin neglijență și iresponsabilitate. Aceste fenomene produc riscuri și amenințări la stabilitatea și securitatea politică, socio-culturală.

Dimensiunea organizațională a integrării sociale cuprinde procesul de organizare, monitorizare a socializării primare și secundare a persoanei. Fiecare societate produce idealul cetățeanului pe care îl vede în calitate de purtător al valorilor, al ideologiei dominante. De exemplu, societatea medievală este caracterizată de un sistem axiologic ierarhizat în baza credinței, teocentrismului, iar în perioada Evului mediu tardiv, în opera lui Toma d'Aquino găsim descifrarea liberului arbitru, nucleul căruia îl constituie: responsabilitatea, alegerea rațională, creativitatea persoanei. În sistemul totalitar comunist idealul promovat - personalitatea multilateral-dezvoltată elimina individualitatea persoanei, „Eu” era înlocuit cu „Noi”, iar modelul societății egalitariste elimina specificul fiecărui cetățean. Indiferent de obiective, de metodele aplicate, educația, instruirea sunt orientate către o finalitate, către rosturile existențiale, care, de asemenea, sunt formulate, interpretate, justificate diferit.

În ultimele decenii, filosofii amintesc că mai relevantă pentru existența umană ar fi

autosuficiența. Considerăm că autosuficiența poate fi atinsă doar prin trecerea activă a tuturor treptelor socializării individuale, proces indispensabil educației, instruirii, inițiat prin orientarea către cunoașterea sinelui, a propriilor aptitudini, dorințe, nevoi, posibilități, necesități, interese etc. Prin socializare înțelegem procesul asimilării cunoștințelor, normelor, valorilor, concepțiilor despre lume, sistematizate și acceptate de alte generații. Socializarea este un proces activ, din moment ce conținutul valorilor, normelor, idealurilor, principiilor și condițiilor existențiale trebuie asimilat, iar ca rezultat conduce la formarea și manifestarea publică a atitudinilor [17, p. 220-257].

Socializarea și personalizarea individului în spațiul Republicii Moldova, în contextul politicii orientate spre integrarea în Uniunea Europeană, are obiective concrete. Este vorba despre necesitatea conștientizării conținutului noilor imperative morale, care deschid noi perspective fiecărei persoane. Imperativul moral al omului contemporan nu este influențat de spațiul geografic, în care acesta există și activează. El este determinat de situația omului în lume, de existența crizelor, a problemelor globale, care amenință viața sub toate formele ei de organizare. Omul ca ființă rațională, unica capabilă să aprecieze adecvat situația și să adopte măsuri urgente orientate spre înlăturarea pericolelor, este obligat să-și asume responsabilitatea pentru conservarea și reproducerea condițiilor existențiale pe pământ. Realizarea acestui obiectiv impune noi condiții în fața sistemului de instruire și educație, în cadrul cărora este evidențiată viața în calitate de valoare supremă a sistemului axiologic. Modificarea în sistemul axiologic influențează și asupra valorilor prioritare ale individului și ale grupului social. În așa fel, personalizarea, orientată corect de către instituțiile sociale, deschide noi perspective activității profesionale. Actualmente, un profesionist este obligat să coreleze permanent obiectivele propriei activități cu consecințele ei, scopurile cu mijloacele, factorii obiectivi și subiectivi, care determină eficiența ei.

Dimensiunea educativă a integrării sociale descrie etapele subsistemului instruirii, educației și autoinstruirii. De la începuturile culturii umane, filosofii, eticienii, politologii au formulat obiectivele, au apreciat semnificația practică a instruirii și educației generației în creștere, în formare profesională. De exemplu, în antichitate, Confucius aprecia rolul educației și instruirii din perspectiva viitorului comunității umane, a dezvoltării sociale, a menținerii ordinii publice, iar Socrate a valorificat potențialul și semnificația instruirii și educației, misiunea căreia o vedea în crearea condițiilor ce favorizează cunoașterea de sine, considerat scop al socializării individuale și în societatea contemporană [26].

Dimensiunea comunicățională cuprinde și dezvoltă capacitatea omului de a comunica cu semenii, de a-i accepta pe aceștia chiar dacă au o abordare diferită a vieții și activității profesionale. Mai multe definiții ale comunicării pun în evidență următoarele elemente : comunicarea este procesul de transmitere a informațiilor, ideilor, opiniilor, de la un individ la altul, de la un grup la altul. Comunicarea este un proces prin care se realizează conexiunea în spațiu și timp între emitatorul și receptorul mesajului. Comunicarea este un atribut al speciei umane: nici un gen de activitate umană nu poate fi conceput în afara procesului de comunicare. Orice proces de comunicare se desfășoară într-un context, adică are loc într-un anumit spațiu psihologic, social, cultural, fizic sau temporal, cu care se află într-o relație de interdependență. De asemenea, comunicarea are un caracter dinamic, datorită faptului că orice comunicare o dată inițiată cunoaște o evoluție, se schimbă și schimbă persoanele implicate în proces. Comunicarea este caracterizată de ireversibilitate, în sensul că, o dată transmis un mesaj, nu mai poate fi „oprit” în „drumul” lui către destinatar. Din acest motiv,

comunicarea cere corectitudine din partea actorilor sociali. Neglijarea cerințelor actului de comunicare este urmată de consecințe serioase pentru integrarea socială a persoanei. Integrarea socială presupune și educarea tolelanței, respectului față de ceilalți.

Dimensiunea relațională susține o caracteristică importantă a actorilor sociali necesitatea interacțiunii lor. Relațiile stabile a actorilor sociali sunt grupate după natura lor în cinci clase: de confruntare, de neutralitate, de compromis, de coalitie și de consens. La baza acestei clasificări este plasat criteriul corelării intereselor sociale și a pozițiilor politice a actorilor. Relațiile de confruntare au la bază opoziția intereselor. Actul alegerii stilului de comunicare a persoanelor cu care cineva își propune să interacționeze este foarte important. Fiecare om își dorește să cunoască succesul în proiectele pe care le alege, le elaborează. Practic reușita o cunoaștem în mare măsură prin intermediul relațiilor cu ceilalți. În lucrarea: „Arta dezvoltării relațiilor interumane”, Leslie T. Giblin descrie esența a trei metode fundamentale de abordare a oamenilor. Autorul menționează: „Fiecare dintre noi are nevoie de lucruri pe care le pot oferi ceilalți. Aveți lucruri de care au nevoie alții și abordarea celorlalți se bazează pe aceste nevoi” [4, p. 11]. Satisfacerea nevoilor menționate, obținerea a ceea ce au alții, se face prin violență (a lua cu forța, prin amenințări, șantaj, intimidări sau înșelându-i); prin a-l implora pe posesorii lucrurilor sau prin realizarea unui schimb echitabil. În secolul XXI, a treia metodă este mai preferabilă în stabilirea și menținerea relațiilor cu semenii, deoarece schimbul se bazează pe respectul reciproc, corectitudine, dialog, consens, compromis.

Dimensiunea atitudinală a integrării persoanei în comunitate, a implicării în soluționarea problemelor, cu care aceasta, la moment, se confruntă, contribuie la realizarea potențialului cognitiv și creativ al personalității. Atitudinea, abordarea celuilalt, a acțiunii sociale, a sinelui, a succesului, a muncii, a profesiei etc. este o caracteristică importantă a personalității care explică reacțiile, reușitele sau insuccesele acesteia. Atitudinea responsabilă a persoanei față de rolurile pe care i le atribuie statutul social, față de activitatea profesională se educă prin diverse mijloace, cel mai potrivit, în opinia noastră, este exemplul propriu, este o experiență reușită a altei persoane. Dacă în procesul instruirii și educației, în care actorii principali sunt pedagogul și elevul, profesorul și studentul etc. admitem atitudinea formală, inadecvată a unei părți, atunci obiectivele propuse nu vor fi realizate. Responsabili vor fi: pedagogii, profesorii, părinții, managerii, mai puțin – elevii, tinerii, deoarece ei sunt la etapa acumulării propriei experiențe și dezvoltării abilităților.

Societatea contemporană în care crizele, insatisfacția sunt fenomene în extindere și aprofundare, avem nevoie de personalități libere, responsabile, active, creative, virtuozitate. Creația nu este o edificare simplă a omului, ci presupune realizarea necesității, deservirea a ceea ce e superior omului. Doar în cazul recunoașterii valorii naturii, a altor oameni, a tradițiilor culturale existente este posibilă conservarea și dezvoltarea omenirii. Fiecare om trebuie din nou să cunoască lumea ce-l înconjoară, să găsească propria menire în structura ei, să adopte o atitudine serioasă, rațională, responsabilă față de tot ce poate folosi, schimba, înlocui.

Dimensiunea comportamentală a integrării sociale a persoanei este apreciată adecvat atât în literatura de specialitate din Occident, cât și din Orient. Socializării individului prin instruire, educație, comunicare i se oferă prioritate, deoarece de comportamentul, atitudinea, abordarea vieții sociale de către actorul ei principal depinde și stabilitatea sistemului politic și securitatea omului, a grupurilor sociale, a statelor contemporane. Mai mult ca atât, de

comportamentul omului contemporan, susținut, ghidat de o concepție biosferică despre lume, depinde viitorul umanității. Dimensiunea comportamentală a integrării sociale se referă la orientarea valorică a persoanei, concretizată de modul acesteia de a aprecia realitatea socială, semenii, de a se auto-evalua. Când trebuie să reacționăm imediat la o situație, la un factor excitant din exterior, sentimentul pe care îl activează aceasta are capacitatea de a orienta comportamentul nostru. Psihologia socială studiază orientările valorice și potențialul lor de a explica, influența comportamentul persoanei. În astfel de studii se menționează că în estimarea orientărilor valorice a persoanei sunt importanți parametrii: sentimentele, acțiunile, ideile. Relația dintre gândire și acțiune, caracter și comportament, lumea interioară a persoanei și activitatea socială este explicată, interpretată de filosofi și savanții tuturor timpurilor, deoarece aici este ascuns un mare secret al reușitelor sau insucceselor subsistemului de instruire și educație al tinerei generații [10].

3. Stabilitatea vs instabilitatea sistemului politic. Din perspectiva abordării sistemice a politicului, inițiată de D. Easton, în lucrarea: „Categoriile abordării sistemice a politicului”, sistemul politic poate fi definit prin totalitatea interacțiunilor prin care valorile, într-un mod autoritar, sunt impuse societății. Prin aceasta sistemul politic se deosebește de alte sisteme cu care interacționează. Anturajul sistemului politic poate fi divizat în două părți: intrasocietale și extrasocietale. Subsistemele intrasocietale cuprind o mare diversitate de moduri de comportament, relații, idei, generalizate în cultură, structura socială, relații interumane. A doua parte a anturajului sistemului politic cuprinde subsistemele – componente comunității internaționale, cum ar fi, de exemplu: sistemul cultural interetnic [6]. În acest context, observăm că sistemul politic este un fenomen complex, însoțit de un anturaj care multiplică factorii stabilității și instabilității. Actualmente, inclusiv cu referire la situația politică din Republica Moldova, deseori auzim formulele: criză politică, criză constituțională, instabilitate socială. Într-adevăr, criza politică din primăvara-vara anului 2019 din Moldova; criza socială din prima jumătate a anului 2020 din întreaga lume, reflectă nivelul culturii politice al aleșilor poporului, pe care direct sau indirect îi instalăm, prin alegeri libere, democratice în fotoliile marilor demnitari și a cetățenilor.

Stabilitatea în sistemele politice contemporane se realizează, de regulă, în două moduri: prin violență sau aprofundarea reformelor democratice. Stabilitatea realizată prin violență și represiune este iluzorie, deoarece este realizată fără participarea maselor și a opoziției. Stabilitatea politică, bazată pe democrație este mai previzibilă, deoarece se dobândește cu participarea grupurilor sociale, prin dezvoltarea și acceptarea inițiativelor societății civile. Stabilitatea se constituie din atitudinea populației față de puterea politică existentă; posibilitățile regimului politic de a reflecta, armoniza interesele diferitor grupuri în politici publice, programe sociale; de atitudinea și responsabilitatea clasei politice pentru actul guvernării; de caracterul relațiilor sociale. Analizând problema stabilității sociale, cercetătorii au atras atenția asupra structurii intereselor sociale, a importanței politice a acestora și a capacității de a menține stabilitatea sistemului social.

O condiție indispensabilă pentru menținerea stabilității sistemului politic o constituie conlucrarea instituțiilor puterii de stat, divizată în statul democratic, în trei ramuri: legislativă, executivă, judiciară. Asimilarea mecanismului de conlucrare a instituțiilor politice europene este un obiectiv important, prioritar atât pentru autoritățile naționale, cetățenii statelor membri, cât și pentru conducerea și societatea din statele din Europa Centrală și de Est, care și-au declarat intenția de aderare la structurile UE. Interacțiunea dintre instituțiile legislati-

ve, executive și judiciare din UE, modelul de partajare a funcției legislative între Consiliu și Parlament, conlucrarea acestora cu organul superior executiv - Comisia Europeană, trebuie asimilat la toate nivelurile de administrare publică. Practica internațională arată că maturitatea statului și a societății civile în condițiile contemporane se caracterizează printr-un anumit nivel al raporturilor și interacțiunilor dintre structurile acestor instituții [25]. Necesitatea vitală într-o astfel de interacțiune este greu de supraestimat. După părerea noastră, pentru mărirea interacțiunii instituțiilor și sporirii eficienței activității acestora, responsabile se fac organele executive ale puterii de stat și unul dintre instituțiile importante ale societății civile – asociațiile obștești, care se poziționează în sistemul de reprezentanță a intereselor tuturor grupurilor țintă, cu nevoi speciale.

Instituțiile sociale îi ajută pe oameni să-și soluționeze problemele fundamentale ce reies din necesitatea unui schimb echitabil, a adoptării unei decizii colective, a conlucrării, cooperării resurselor și mijloacelor în realizarea unui scop comun. Savanții contemporani, specializați în analiza structural-funcțională a instituțiilor sociale, menționează că problema instabilității ciclice n-ar exista dacă nici o decizie n-ar fi rezultatul votului; am avea mai puține probleme în comunicare, cooperare, sau coordonare dacă n-ar exista dileme sociale; specializarea și delegarea împuternicirilor n-ar produce costuri de agent, dacă informația ar fi disponibilă fără a implica vreun cost etc. Astfel de probleme abordează instituțiile și oferă compromisurile create, pregătind tranzacții avantajoase, care n-ar avea loc în absența lor. Confruntate cu asemenea probleme, instituțiile oferă soluții prin care diminuează nesiguranța sau induc stabilitate în relațiile interumane.

În aprecierea instituțiilor deosebim două moduri: instituția este echilibrul într-un joc social fundamental și instituția oferă reguli, proceduri, mecanisme de decizie. În susținerea formulei instituției - echilibru a unui joc social fundamental, Schotter accentuează capacitatea de auto-susținere și funcția de coordonare [24]. Prin auto-susținere, subliniază Schotter, instituțiile evită instabilitățile deciziei și acțiunii colective, instabilități pe care le ameliorează. Din această perspectivă, instituțiile evidențiază unele condiții ale colaborării, printre acestea menționăm: cunoașterea comună, informația împărtășită și strategiile de susținere. Experiența acumulată de instituțiile-echilibre a unui joc social fundamental ne permite să conchidem că auto-susținerea soluționează problemele de cooperare, de coordonare, cultivând „punctele-cheie”.

Analiza procedurală a instituțiilor evidențiază teza în conformitate cu care: dacă indivizii ar putea face de câte ori doresc schimburi sustenabile neimplicând costuri, atunci ar apărea dezechilibre frecvente și unele tranzacții avantajoase n-ar avea loc. În baza acestei abordări a instituțiilor sunt elaborate două modele de funcționare: modelul echilibrului indus de structură și modelul lui Ramer Rozenthal, în care este recunoscut monopolul asupra agendei [25]. În cazul primului model filtrarea input-urilor sau puterea de a influența agenda apare la nivelul jurisdicțiilor – sectoare specifice de responsabilitate sau control, asemănătoare unor subdiviziuni ale firmelor sau comitetelor specializate ale legislativelor, uneori susținute de reguli suplimentare, care solicită autolimitare din partea celorlalți actori. Aceste caracteristici ale instituțiilor reprezintă sursa de fricțiuni care împiedică aplicarea corectă în analiza fenomenelor și proceselor sociale a studiului comparat, limitează numărul de rezultate sustenabile ale procesului de elaborare a politicilor. În consecință, observăm o dezordine, un proces haotic de adoptare al deciziilor.

„Modelul monopolului asupra agendei” este puțin mai structurat. Scenariul adoptării de-

ciziei este concentrat în experiența: cineva aruncă o propunere în joc, o secvență definită de mișcări, care transformă propunerea respectivă în subiectul unei alegeri de tipul: „se acceptă sau nu” și un „status quo” care este punctul de revers dacă propunerea nu se acceptă [25]. Modelul permite analiștilor, în baza analogiei curbilor cererii și ofertei, să elaboreze proiecte segmentare ale procesului decizional, ale activității politice în situații instituționale complexe.

Un factor stabilizator al sistemului social este - coeziunea socială. Termenul coeziune socială a fost utilizat pentru prima dată de Emile Durkheim. Prin coeziunea socială subînțelegem: un mod de organizare al societății, caracterizat de o relație de interdependență susținută de loialitatea și solidaritatea membrilor ei. Componentele coeziunii societății sunt: consolidarea relațiilor sociale; recunoașterea și respectarea valorilor de către toate grupurile sociale; adoptarea unui model comun de interpretare al valorilor/ proceselor/ evenimentelor/ actelor; trăirea unei identități comune și a aceluiași obiectiv al comunității; încredere manifestată de către fiecare membru/grup social în raport cu alte persoane. Coeziunea socială are rolul unui atribut al societății, ea se recunoaște și se identifică cu comportamentele/atitudinile și modalitățile de evaluare ale membrilor săi.

În elaborarea conceptului coeziunii sociale savanții evidențiază următoarele raționamente:

- Existența unor valori împărtășite și a sentimentelor de apartenență la un grup de oameni.
- Capacitatea societății umane de a asigura egalitatea între membrii săi și de a preveni marginalizarea oricăror cetățeni.
- Crearea condițiilor favorabile participării diferitor elemente ale sistemului politic (partide, sindicate, guverne etc.) la procesul decizional.
- Capacitatea societății de a media conflictele și de a tolera controversesele.
- Capacitatea societății contemporane de a media diversitatea politică.

În acest context, Jenson analizează conceptul de coeziune socială prin evidențierea a cinci dimensiuni: apartenență, participare, legitimitate, recunoaștere, incluziune. O’Conner consideră că coeziunea socială acoperă trei aspecte: valori, identitate, cultură, caracteristice unei comunități; diferențe, divizări, inegalități și inechități, diversitate culturală, divizări geografice; asociații și rețele, infrastructură, valori și identitate. Woolley distinge trei căi de definire a coeziunii sociale: ca absență a excluziunii sociale; ca interacțiuni și conexiuni bazate pe capitalul social, ca valori împărtășite și abordări identice în interpretare, axate pe o identitate de grup [2; 3; 6]. Este important să conștientizăm că în abordările menționate ale coeziunii sociale sunt elemente comune desemnate de: apartenența la comunitate prin determinarea identității culturale, prin excluderea marginalizării societale a oamenilor, desemnată de categoria – excluziune socială, un factor destabilizator, cu o multiplă manifestare a caracterului distructiv asupra acțiunii sociale.

În opinia savanților excluziunea socială poate fi conceptualizată drept o insuficiență a patru subsisteme: subsistemul politic democratic și legal provoacă integrarea civică; piața muncii promovează integrarea economică; politica bunăstării promovează integrarea socială; institutul familiei și subsistemul comunitar susține integrarea și comunicarea interpersonală. Înțelegem ca un atribut individual, excluziunea socială este definită ca inabilitatea de participare la viața socială (dezavantaj socio-politic) și un nivel redus al bunăstării (dezavantaj economic). Raportată la conceptul de bază al filosofiei politice – dreptatea socială, excluziunea socială se referă la o deteriorare a coeziunii sociale, cauzate de modul în care instituțiile statului reglementează distribuția bunurilor într-o societate.

Un factor de risc al stabilității și dinamismului vieții sociale îl constituie și fenomenul mar-

ginalizării. În acest context, Fereol Neculau A. susține că marginalizarea se referă la efectul proceselor prin care indivizilor li se limitează drastic accesul la resursele economice, politice educaționale și comunicaționale ale colectivităților [3]. Consecințele trăirii marginalizării sunt: dezorientarea personală, izolarea, distanțarea și inadaptarea socială. Marginalizarea presupune: discriminare, izolare, etichetare etc., iar în final – excludere. Astfel, marginalizarea, în consecință, se suprapune excluderii. Excluziunea nu este un rezultat al circumstanțelor de moment, ea are repercusiuni asupra perspectivelor, aceasta însemnând că inserția socială viitoare a persoanei afectate nu va mai fi plenară. Excluziunea reprezintă un pericol pentru securitatea și stabilitatea sistemul social, este un factor de risc.

Ca orice fenomen social, educația are influențe pozitive, dar și negative asupra persoanei, grupului social, comunității. Impactul negativ poate fi evaluat atât din perspectiva condițiilor de trai, de coexistență din prezent, cât și din cea a viitorului. Este evidentă evoluția copiilor cu acces limitat la studii, fiind insuficient pregătiți pentru a-și continua studiile la liceu, la Licență, ei rămân neintegrați în societate, își formează un mediu în care se simt bine printre ai săi. De regulă, ei practică muncile fizice grele, monotone, prost plătite, care multiplică formele de insatisfacție, de protest. Pentru a-și asigura stabilitatea, pentru a-și proteja cetățenii, comunitatea este obligată să monitorizeze viața și numărul celor excluși.

Termenul exclus din viața publică îl întâlnim în lucrarea lui Rene Lenoir: *Les Eclus*, în care descrie modul de viață al persoanelor neadaptate și „incluzând acele categorii sociale neincluse în sistemele de asigurări sociale caracteristice statului social” [3, p. 117-120]. În articolul „Excluziunea socială. Sărăcie”, savantul român Gabriela Goudenhooft, analizează trei modele de excludere, observând că fiecare autor pune în evidență un alt fenomen complex. Analizând manifestările excluziunii în sistemul educațional, autorii lucrării: „Educație incluzivă” evidențiază 5 probleme:

1. Excluderea de la accesul la o instituție/program de educație.
2. Excluderea de la experiențele de învățare semnificative. Instituțiile sistemului educațional nu dețin resursele necesare pentru a răspunde cerințelor specifice ale celor ce învață. Procesul de învățare și predare nu este adaptat stilului și potențialului de învățare al copiilor.
3. Excluderea de la recunoașterea rezultatelor învățării. Rezultatele în învățare dobândite în cadrul unui proces adaptat și/sau ne formal nu sunt recunoscute.
4. Excluderea de la perspectivele de viață necesare pentru învățare. „Foarte mulți copii, inclusiv în Republica Moldova, locuiesc în condiții neadecvate pentru sănătate și bunăstare, în condiții de nesiguranță sau siguranță limitată”. În statul democratic de drept, dar mai ales în statul social, instituțiile politice, instituțiile socio-culturale, societatea civilă se implică în soluționarea problemelor cu care se confruntă familiile cu posibilități limitate, care trăiesc sub nivelul sărăciei. În statele europene sunt implementate Programe de politici publice, axate pe susținerea acestor copii.
5. Excluderea de la contribuția, prin competențele dobândite în rezultatul învățării, la dezvoltarea comunității și societății [2, p. 158].

Fiecare problemă trebuie plasată în lista priorităților politicilor educaționale, politicilor publice, deoarece acestea pot destabiliza sistemul politic, sistemul social, pot multiplica conflictele interetnice, prezente în societatea contemporană. Incluziunea persoanelor cu posibilități limitate este un obiectiv important pentru instituțiile statului democratic de drept, dar este și o condiție indispensabilă a avansării comunităților umane către modelul statului social, în care omul este valoare supremă incontestabilă.

4. Concluzii. Asigurarea stabilității dinamice a sistemului social, a sistemului politic și securității statelor, comunităților de oameni și persoanelor este un obiectiv prioritar al politicii interne și externe a UE, a statelor democratice dezvoltate din întreaga lume. Dacă analizăm mesajul conducătorilor statelor contemporane, aruncate de virusul pandemic într-o criză, care cuprinde toate domeniile vieții sociale: economie, politică, cultură, apoi observăm nivelul diferit al estimării riscurilor, posibilităților, mijloacelor de diminuare a impactului acestora asupra viitorului omenirii. În așa fel, constatăm o abordare, o atitudine diferită a conducătorilor statelor contemporane față de pericolele produse de răspândirea virusului pandemic. De regulă, acolo unde și în situații normale am constatat un nivel înalt al culturii politice a conducătorilor instituțiilor statului și partidelor de guvernământ, au fost adoptate măsurile necesare, orientate spre asigurarea securității oamenilor, spre protejarea grupurilor vulnerabile. Și dimpotrivă, unde cultura și conștiința politică a conducătorilor este insuficient de dezvoltată pentru a analiza situația în ansamblu, inclusiv din perspectivă strategică, riscurile s-au multiplicat, decesele bolnavilor produceau noi probleme, iar instituțiile medicale nu făceau față solicitărilor.

Criza globală, produsă de virusul pandemic, a verificat și teza inițială a acestui studiu despre interdependența integrării sociale a persoanei, securității și stabilității dinamice a sistemului politic. Persoanele, care și-au dezvoltat abilitățile cognitive prin instruire și autoinstruire, s-au documentat din surse de încredere; au studiat experiența acumulată de statele care treceau prin coșmarul pandemiei, estimările Organizației Mondiale a Sănătății; și-au verificat capacitățile proprii de a opune rezistență bolii și au adoptat un model de comportament de protecție a vieții. Cu referire la politica statelor de prevenire a răspândirii virusului ucigător, consider necesar un studiu amplu, aprofundat, științific, mai puțin influențat de politicieni.

Integrarea, incluziunea socială stimulează implicarea persoanei în soluționarea problemelor acute cu care se confruntă comunitatea. A fost și rămâne actual consensul, compromisul între toate forțele politice de guvernare și de opoziție, între instituțiile politice și societatea civilă, care ar oferi noi practici de colaborare în procesul diminuării efectelor sociale a crizei pandemice. La nivelul sistemului politic din Republica Moldova constatăm un nivel redus de înțelegere a seriozității situației, liderii partidelor, organizațiilor și mișcărilor politice provoacă și susțin proteste sociale; inițiază confruntări politice, urmărindu-și manifestarea interesului de partid și nu a intereselor persoanelor, grupurilor sociale, aflate în dificultate din cauza lipsei resurselor financiare necesare pentru supraviețuirea familiilor lor.

În secolul XX, s-a discutat mult despre factorul uman. Constatăm că influența factorului uman asupra sistemului social este în creștere, de aceea educarea, formarea abilităților lui de comunicare, de înțelegere a realității naturale și sociale, reprezintă obiectivul prioritar al sistemului educațional. Cu regret, constatăm că sistemul educațional din Republica Moldova, consolidat și reformat pe parcursul a trei decenii, a rămas la nivelul învățare-predare, n-a reușit să valorifice potențialul înțelegerii esenței celor mai importante procese sociale, aflate în desfășurare: integrarea tinerilor în societate, participarea tinerilor la procesul politic, la procesul decizional.

Bibliografie

1. Bencheci Marcel, The Republic of Moldova's National Security in the context of the international security system formation, *International Relations Plus* nr.1 (11), 2017, p. 48-60.
2. Educație incluzivă. Unitate de curs. Ministerul Educației, Culturii și Cercetării al RM. Chișinău: S.n. (Tipogr. „Bons Offices”), 308 p., p.10.

3. Neculau A. Fereol Minorități, marginali, excluși. Iași: Polirom, 1996, 125 p.
4. Les T. Giblin Arta dezvoltării relațiilor interumane. Traducere de Nistor Irina-Margareta. București: Curtea veche, 2000, 322 p.
5. Goudenhooff Gabriela, Excluziune socială. Sărăcie. Europa Socială în 100 de termeni: incursiune în cultura socială și instituțională a spațiului european./coord. Gabriela Goudenhooff, Alina-Carmen Brihan, Ioan Horga. București: TRITONIC: Books, 2018, 407.
6. Goodin, Robert E. , Klingrmann, Hans Dieter (coordonatori), Manual de Știință politică. Oxford, 1996, traducere de Kantor Irina Ana, Stănuș Ileana-Cristina, Careja Romana, Nemeș Mirela, Cozianu Andreea-Ioana, Todorean Olivia, Marian Cosmin-Gabriel. Iași: Polirom, 2005, p. 186.
7. Kolodziej A. Securitatea și relațiile internaționale. Traducere de Ramona Elena Iași: Polirom, 2007, 431 p.
8. Larionescu M., Mărginean L., Neagu G. Constituirea clasei mijlocii în România. București: Editura Economică, 2007.
9. John C. Maxwel, Jim Dornan, Cum să devii o persoană cu influență, editura: Amaltea, 2002, 234 pag.
10. David G. Myers, Социальная психология. 7 изд. СПб: Питер, 2004, 794 с.
11. Modernizarea societății contemporane prin umanizarea politicului. Coordonator: Ludmila Rosca, October 10-11, 2008, Chisinau, 2010, 214p.
12. Pharr S. Putnam R. Disaffected democracies. What's troubling the trilateral countries. Princeton. NJ: Princeton Univercity Press, 2000, p.163
13. Politica, Religia și Securizarea interpersonală. Câteva repere teoretico-metodologice. Științe Politice. Analele Științifice ale Universității „Alexandru Ioan Cuza” din Iași. Tomul XIX/2014. Iași: Editura Universității „Alexandru Ioan Cuza”, 2014, p. 63-82.
14. Rosca Ludmila, Power Ratio in the Contemporary World. Chorzowskie Studia Polityczne. No. 16, p. 11-22, The WSB University in Poznan Press, Chorzow, 2018.
15. Rosca Ludmila, Migrant's social integration through understading and communication. Holistic approach. International Relations Plus, nr. 2 (12), 2017, p. 211-224.
16. Rosca Ludmila, Concepția securității naționale a Republicii Moldova: obiective prioritare, International Relations Plus nr. 1. 2011, p. 61-67.
17. Rosca Ludmila, Socializarea și personalizarea individului. Roșca L., Filosofia. Manual. Ghidul afacerii de succes. Tema VIII. Chișinău: tipogr.,„Print Caro”, 2013, p. 220-257.
18. Rusnac S. Preocupări contemporane ale psihologiei sociale. Chișinău: E.E.-P „Tipografia Centrală”, 2007, 186 p.
19. Sacovici V. Political security: the concept, the essence, the current problems. International Relations Plus, nr. 1. 2014, p. 18-29.
20. Stratificarea socială în condițiile transformării societății din Republica Moldova, Juc Victor, Spătaru Tatiana, Blajco Vladimir ș. a AȘM. Chișinău: S.n. 2015 (I.S.F.-E. „Tipografia Centrală), p. 176. www.iiesp.asm.md
21. Trilaterală România-Ucraina-Moldova - geopolitică și strategii de Securitate. Coordonatori: V. Simileanu, Liubovi Melnychuk, Ludmilas Roșca. Școala internațională de vară „Geopolitica”, ediția a XV-a, Cernăuți 14-18 iulie 2017. București: Top Form, 2017, 176 p.
22. Vlăsceanu Lazăr, Sociologie și modernitate: tranziții spre modernitatea reflexivă. Iași: Polirom, 2007, 300p.
23. A Theory of Everything: An Integral Vision for Business, Politics, Science and Spirituality, 2000, paperback ed.: ISBN 1-57062-855-6.

24. Политология: учеб. \Ф. Ю.Мельвиль и др. М.: Московский П50 государственный институт международных отношений (Университет) МИД России, ТК Велби, Изд. Проспект, 2007, 618 с.

25. Политология. Учебник под редакцией Ачкасова В. А. и Гуторова В. А., М.: Высшее образование, 2008, 692 с.

26. Запесоцкий Алесандр, Образование: Философия, культурология, политика. М.: Наука, 2003, 456 с.

Prezentat: 03.03.2021

E-mail: roscaludmila@mail.ru

IDENTIFICĂRI CONCEPTUAL-TEORETICE ALE RELAȚIEI „PARADIPLOMAȚIE - POLITICĂ EXTERNĂ”

Svetlana CEBOTARI, doctor habilitat în științe politice, conferențiar universitar,
Universitatea de Stat din Moldova

Rezumat

Deși fenomenul paradiplomație a apărut în anii 1970, abia la începutul sec. XXI acest concept a devenit prezent în cercetările științifice și în discursurile politicienilor. Acest termen a fost inventat pentru a desemna activitățile internaționale ale instituțiilor necentrale ale unui stat: municipalități, regiuni, companii private etc. Pornind de la raționamentul conform căruia politica externă reprezintă activitatea statului în afacerile internaționale sau activitatea statului pe arena internațională, fenomenul „paradiplomație” la fel desemnează activitatea internațională a regiunilor sau blocurilor regionale transnaționale, companiilor private, municipalităților, etc. Prezentul articol are drept scop reliefa corelației prezente între conceptul de „paradiplomație” și „politică externă”.

Cuvinte-cheie: politică externă, paradiplomație, stat, regiune, relații internaționale.

[https://doi.org/10.52327/1857-4440.2021.1\(19\).02](https://doi.org/10.52327/1857-4440.2021.1(19).02)

CZU: 327+341.7

Conținutul acestor concepte nu rămâne neschimbat, deoarece situația din lume este într-o continuă transformare. Astfel, analizând abordările conceptual-teoretice dedicate paradiplomației, trebuie remarcat faptul că deși fenomenul este prezent în relațiile internaționale încă din perioada medievală, abia în anii 1970 acesta a obținut conceptualizare în circuitul științific. La începutul sec. XXI-lea conceptul de „paradiplomație” este adoptat pe scară largă de teoriile politicii externe, devenind prezent în cercetările științifice și în discursurile politicienilor. Acest termen a fost inventat pentru a desemna activitățile internaționale ale instituțiilor necentrale ale unei țări: municipalități, state sau regiuni, companii private etc. Activitatea grupurilor subnaționale este un fenomen permanent, care a căpătat forță odată cu sfârșitul Războiului Rece, fiind caracterizat prin descentralizarea politică și economică a statelor și deschiderile democratice care permit regiunilor să acționeze pe scena internațională. Odată cu prăbușirea blocului socialist, accelerarea proceselor de integrare, consolidarea globalizării ca fenomen permanent și o mai mare democratizare a proceselor internaționale, guvernele centrale au convenit să acorde o autonomie mai mare regiunilor, permițând grupurilor sub-statale să-și soluționeze unele probleme, să semneze acorduri de cooperare și să stabilească relații internaționale [10].

Pentru o mai bună comprehensiune a fenomenului „paradiplomație” apare necesitatea de a-l examina nu doar din perspectiva relațiilor internaționale, dar și din perspectivă lingvistică. Astfel, conceptul de „paradiplomație” este constituit din prefixul „para” care semnifică „alături”, „într-o parte” sau „ceva secundar” și constituentul „diplomație” [6, p.28]. Conceptul făcea parte din revigorarea studiului federalismului și al politicii comparate. A fost folosit pentru a descrie activitățile internaționale ale statelor federale canadiene și americane. Conceptul de „paradiplomație” este folosit în anul 1988, al cărui paternitate i-a fost atribuită profesorului Panayotis Soldatos de la Universitatea din Montreal [12]. În acest

context se înscrie și formarea blocurilor regionale transnaționale, ca în cazul regiunii Texas (Statele Unite), Nuevo León, Tamaulipas și Coahuila (Mexic), permite ca problemele locale să fie abordate direct de către autoritățile din regiune și să nu aștepte decizia guvernului central asupra unor chestiuni [10].

Entitățile sub-statale pot căuta să deschidă proto-ambasade în străinătate. În aceeași ordine de idei, Duchacek precizează că sunt „relațiile guvernelor necentrale cu centrele culturale, comerciale și industriale ale altor state, inclusiv relațiile cu guvernele statelor străine. „Paradiplomația” diferă de diplomația normală prin faptul că este specifică regiunii, mai degrabă decât reprezintă unitatea teritorială în ansamblu” [9]. Profesorul Panayotis Soldatos, la rândul său, definește conceptul de „paradiplomație” ca fiind „o urmărire directă, și în diferite grade a statelor federale implicate în activități străine” [9]. În general, se poate observa că „paradiplomația” este înțeleasă ca participarea guvernelor regionale la relațiile internaționale ca actori subnaționali pentru a-și proteja interesele și identitatea. Conform poziției lui A. Lekur, guvernele regionale pot fi actori în relațiile internaționale. Acest fenomen de participare la relațiile internaționale ale guvernelor regionale, numit „paradiplomație”, este cel mai adesea utilizat în democrațiile liberale industrializate occidentale. O definiție similară a „paradiplomației” a fost formulată de M. Sanalla. „Paradiplomația” pentru Sanalla este înțeleasă ca un fenomen modern care presupune activitatea unităților sub-statale ca participanți la relațiile internaționale.

O altă definiție a „paradiplomației” a fost formulată de D. Krikemans care constata că paradiplomația reprezintă relațiile internaționale la care guvernele subnaționale sau regionale participă independent pentru a-și promova propriile interese. După cum a remarcat S. Wolff, paradiplomația este un fenomen relativ nou și un subiect de studiu în cadrul științei relațiilor internaționale. Paradiplomația vizează reflectarea potențialului de politică externă al entităților sub-statale, activitățile lor independente de stat pe arena internațională pentru a-și atinge interesele specifice politicii externe [11, p. 1-16]. Cercetătorii interpretează paradiplomația drept o activitate pe arena internațională a unei anumite unități teritoriale a statului, formată pe baza naționalității. Paradiplomația este adesea o consecință a prezenței unei unități teritoriale a unui stat și a anumitor caracteristici naționale; sugerează că procesele precum construirea identității, definirea/articularea intereselor și mobilizarea politico-teritorială a unei unități teritoriale a unui stat conduc în mod logic la formarea guvernelor regionale care se străduiesc să dezvolte caracterul de actor internațional al entității teritoriale. Astfel, paradiplomația servește ca mijloc de stabilire a identității naționale, ajută la realizarea anumitor interese, precum conservarea culturii.

O definiție similară a paradiplomației a fost formulată de către A. Zh. Mohammed conform căruia aceasta caracterizează capacitatea grupurilor etnice de a intra în relații internaționale cu alte state și de a-și exprima identitatea etnică prin reprezentarea intereselor lor pe arena internațională [8, p. 27].

Fenomenul „paradiplomația” este aria de interes și pentru J. M. Magone. Astfel, conform poziției cercetătorului paradiplomația reprezintă un set de elemente formale și informale care determină participarea actorilor subnaționali la politica mondială alături de state, ceea ce conferă suveranității statului un caracter relativ [7]. Pentru Kuznetsov [6], studiul „paradiplomației” este o linie de gândire care contribuie la soluționarea problemelor contemporane în zona relațiilor internaționale. Pe baza acestui fapt, Kuznetsov însuși prezintă „paradiplomația” ca un element important pentru diplomația subregională, deoarece aceasta este considerată a fi

un factor crucial pentru înțelegerea problemelor legate de interpretarea unor aspecte precum suveranitatea. Astfel, conform celor propuse de Kuznetsov, „paradiplomația” poate fi definită ca „forma de comunicare politică pentru a obține beneficii economice, culturale, politice sau orice alt tip de beneficii, al căror nucleu constă în acțiuni autosusținute ale guvernelor regionale cu guvernele străine și cu actorii neguvernamentali”. În acest context, „paradiplomația” va fi reprezentată acțiunile actorilor nestatali în contextul politicii internaționale contemporane, cu scopul de a realiza o participare mai mare a comunităților lor în noua ordine mondială [4]. Pentru a realiza această nouă participare, contextul paradiplomației este încadrat în interesul noilor actori de a realiza o apropiere mai mare de problemele politicii internaționale. Potrivit poziției lui A. Kuznețov, pe baza discursului științific din ultimele douăzeci de ani, paradiplomația poate fi definită ca participarea unităților subnaționale în relațiile internaționale [6, p. 76-78].

Conform lui Cornago „paradiplomația” este „participarea guvernelor necentrale la relațiile internaționale prin stabilirea de contacte ad hoc cu entități private sau publice din străinătate, pentru a promova problemele socio-economice și culturale, precum și orice altă dimensiune externă a puterilor sale constituționale” [3]. În definiția sa, Cornago subliniază rolul entităților „non-centrale”, adică a guvernelor intermediare și nu a companiilor private sau instituțiilor neguvernamentale.

Pentru cercetarea corelației „paradiplomație - politică externă” merită atenție și tezele înaintate de către N. V. Yakovleva și I. M. Levkin. Potrivit poziției lui N. V. Yakovleva și I. M. Levkin „paradiplomația” reprezintă una dintre formele de cooperare transfrontalieră, care se caracterizează prin interacțiunea dintre unitățile administrativ-teritoriale dintre două state care ocolesc frontiera [13]. Cercetarea „paradiplomației” este și aria de interes științific a lui I. S. Denilkhanov. Potrivit lui Denilkhanov „paradiplomația” reprezintă un proces de descentralizare și creștere a contactelor internaționale între regiunile statelor [13, p. 19]. În acest context pot fi menționate și tezele înaintate de către G. O. Yarovoy care definește paradiplomația ca o creștere a influenței actorilor subnaționali (în primul rând regiuni, unități de diviziune administrativă-statală a statelor) în politica internă a statelor și în relațiile internaționale [17, p. 28-41].

În contextul analizei corelației „paradiplomație-politică externă”, apare necesitatea de a reliefa unele abordări conceptual-teoretică a fenomenului „politică externă”. În condițiile în care competența dintre state se desfășoară deja pe alte „table de șah”; în afara celor tradiționale, militare și diplomatice, se desfășoară pe „table de șah” ale comerțului și finanțelor internaționale, ale ajutorului reciproc și tehnologiei militare, ale „extinderii internaționale” care a accelerat viteza de mișcare a ideilor, imaginilor, valorilor și informațiilor și evenimentelor, cercetarea corelației „paradiplomație-politică externă” devine un imperativ al timpului. Aceste noi „table de șah” nu reclamă recurgerea la forță. Competiția dintre state nu se bazează pe tipul tradițional de interacțiune strategico-diplomatică în care fiecare jucător sau actor politic, rămîne o unitate separată, dar pe o interdependență care se realizează în baza dialogului politic. Schimbările majore din ierarhia sistemului internațional rezultă mai mult din eșecurile interne, decât dintre contradicțiile interstatale [16]. De asemenea schimbarea relațiilor internaționale este produsă și de diferite procese integraționiste care se dezvoltă atât în interiorul, cât și în exteriorul statelor. Are loc apariția noilor grupări integraționiste, diversificarea formelor organizaționale, evoluția de la modelele simple spre cele compuse [12].

Astfel, prin politica externă se subînțelege activitatea statului în afacerile internaționale sau activitatea statului pe arena internațională care reglementează relațiile cu alți subiecți ai

activității politice externe: state, partide, organizații obștești internaționale și regionale [14]. Politica externă a statului trebuie să fie înțeleasă ca o categorie concret istorică – ea nu există în afara spațiului și timpului. Esența factorului spațial constă în aceea că lumea externă este lumea materială, care ocupă un spațiu oarecare, caracteristicile căreia de multe ori creează limitele comportamentului politic al statului dat. Iar factorul temporal este determinat de aceea că politica externă este activitatea statului într-un interval anumit de timp. Ea are un caracter concret, se realizează în timpul respectiv, și este determinată de faptul, că statul, în acest timp, își propune scopurile și problemele pe care trebuie să le rezolve.

Conceptul de „politică externă” trebuie privit în coordonate mai ample, pentru ai examina izvoarele ei interne, instrumentele și modelele de realizare, deoarece setul acestor componente poate să se schimbe în timp și să influențeze substanțial asupra caracterului activității statului. Izvoarele interne pot fi interpretate ca seturi ideo-politice, social-economice, instituțional-birocratice. Prin setul de izvoare ideo-politice se subînțelege „tabloul lumii” și locul statului în cadrul acestuia, întruchipat în conștiința socială, în acceptarea elitelor politice, liderilor de stat, reieșind din care se formează principalele idei privind promovarea politicii externe. Izvoarele social-birocratice presupun agregarea intereselor economice și materiale ale indivizilor și grupurilor sociale. Cel din urmă set al izvoarelor externe presupune un sistem de putere determinat, diferit pentru state în particular, și a aparatului de realizare a politicii.

Setul instrumentelor de realizare a politicii externe de către stat poate fi destul de larg. De la o extremitate al acestui spectru se află utilizarea forței, direcționate spre asigurarea intereselor statului, inclusiv metodele de violență, adică utilizarea forței armate. Pe de altă parte, la cealaltă extremitate se află diplomația, înțeleasă ca complex de instrumente și metode non violente în scopul asigurării intereselor de stat. Alte forme tradiționale de realizare a politicii externe sunt: inițierea, diminuarea sau ruperea relațiilor; deschiderea reprezentanțelor statului în organizațiile internaționale și regionale sau participarea în calitate de membru în cadrul acestora; realizarea și menținerea la diferite nivele a contactelor cu reprezentanțele altor state, partide și mișcări cu care statul nu are relații, dar e cointerestat în menținerea dialogului privind soluționarea unor probleme [2]. Analizând mijloacele prin care se realizează politica externă în vederea realizării anumitor scopuri pot fi enumerate următoarele tipuri: politice, economice, militare, informaționale.

La mijloacele politice, în primul rând, cercetătorul atribuie diplomația ca activitate oficială a statului prin intermediul instituțiilor specializate, realizată datorită unor măsuri speciale, procedee, metode, acceptate de pe poziția dreptului internațional și care au un statut juridico-constituțional. Diplomația se realizează prin negocieri, vizite, conferințe și consfătuiri bilaterale și multilaterale, corespondențe diplomatice, participarea la lucrările organizațiilor internaționale.

Prin mijloacele internaționale ale politicii externe se subînțelege utilizarea potențialului economic al statului respectiv pentru realizarea obiectivelor acesteia. Statul ce dispune de o economie puternică și de o capacitate financiară înaltă, ocupă pe arena internațională un loc important. Chiar și statele care după teritoriu sunt mici, nu au destule resurse materiale și umane, pot juca pe arena mondială un rol important, dacă au o economie temeinică și competitivă, bazată pe tehnologii avansate și sunt capabile să-și extindă realizările dincolo de hotarele lor. Mijloacele economice active sunt embargoul, regimul clauzei națiunii celor mai favorizate, acordarea investițiilor, creditelor și împrumuturilor sau refuzul de a le acorda.

Prin mijloacele militare ale politicii externe cercetătorul are în vedere forța militară a

statului – armata, cantitatea și calitatea armamentului, starea morală a efectivului militar, existența bazelor militare și a armelor nucleare. Mijloacele militare pot influența atât direct, cât și indirect relațiile cu alte state. La mijloacele indirecte se referă, în opinia cercetătorului, cursa înarmărilor, care include producerea și experimentarea unor tipuri de arme noi, exerciții și manevre militare, elaborarea metodelor efective de aplicare a forței.

Mijloacele de propagandă cuprind întregul arsenal contemporan al mass-media, metodele de agitație, care sunt folosite pentru consolidarea autorității și întregirea imaginii statului pe arena internațională, astfel acestea contribuind la asigurarea încrederii din partea aliaților și a posibiloilor parteneri. Datorită mass-media, se formează o imagine favorabilă a statului, sau dimpotrivă se exprimă insatisfacția față de anumite evenimente. Deseori mijloacele de propagandă sunt utilizate și pentru dezinformarea opiniei publice [2, p. 25].

Structurile statale dispun de organe specializate, competente în realizarea activității politice și a controlului asupra acestei activități: ministerul afacerilor externe sau de relații externe, departamentele sau comitetele parlamentare competente în realizarea politicii externe, ambasadele și reprezentanțele în componența cărora intră specialiști în probleme militare, economice (reprezentanții camerelor), atașați culturali, științifici care activează sub controlul ambasadelor și reprezentanțelor peste hotare, în baza unor programe, misiuni oficiale sau semioficiale. Politica externă, prin scopurile înaintate, prin alegerea mijloacelor și metodelor de realizare a acestor scopuri reflectă situația internă a statului. Ea se bazează pe resursele de care dispune, de potențialul profesionist [5, p. 72].

Totodată, politica externă mai presupune și activitatea statului în sistemul relațiilor internaționale. Această activitate capătă o importanță incontestabilă. Anume aici se întâlnesc interesele statelor legate de problema dezarmării, asigurării securității statului, prevenirea catastrofelor, combaterea terorismului și a criminalității. Statul realizează apărarea intereselor sale prin intermediul activității politice care e destul de variată, și reprezintă prin sine un atribut necesar.

Activitatea politică a statului poate fi înțeleasă nu doar într-un sens îngust, limitat, ca o activitate într-un domeniu sau altul. Oricare activitate socială este activitatea orientată spre un scop anumit. Ea include nu doar acțiunile practice a subiecților, dar și determină, elaborează scopurile și conținutul activității sale. În literatura de specialitate aceste laturi diferă și sunt analizate separat: 1. ca proces de formare a scopurilor și conținutului activității politice; 2. ca proces de realizare a politicii. Direcțiile și scopurile activității politice nu cer o diferențiere (în acest caz ele formează un tot întreg) și aici activitatea politică a statelor este cercetată ca un tot. Anume în această calitate ea devine atât „agent” a interdependenței dintre relațiile politice interne și social-economice, cât și a sistemului relațiilor interstatale [15, p. 9]. În opinia politologului român Silviu Brucan, activitatea politică externă constituie reacții la o serie de stimulente interne și externe, privește națiunile ca sisteme cu input, output și feedback în interacțiune constantă cu mediul internațional. În viziunea sa sursele primare ale politicii externe sunt incluse în cinci seturi variabile: bazele natural-materiale, structura socială și forțele sociale de conjunctură, sistemul statal, conducerea [1, p. 182].

Primul criteriu, cel al bazelor natural-materiale include mărimea teritoriului, așezarea geografică și forțele de producere. Structura socială și forțele sociale cuprind clasele și grupurile sociale, relațiile principale dintre ele, naționalitățile și națiunea, fiecare cu conștiința și ideologia ei, cu tradițiile culturale și istorice, cu impulsurile psihice și stările de spirit care le fac să acționeze înăuntru și în afara țării. Crizele economice și politice, loviturile se stat,

alegerile, grevele masive, violența pe scară largă, ostilitățile militare și războiul sunt incluse în factorii de conjunctură. Sistemul statal cuprinde mecanismul național de decizie, aparatul de stat și guvernul, adică instrumentele puterii lor.

Toate aceste variabile au și o dimensiune internațională, care se reflectă în mod necesar în felul în care popoarele și conducătorii lor văd rolul țării în politica mondială. Începând cu mărimea teritoriului, așezarea geografică și resursele ei, care au toate o valoare relativă în raport cu celelalte țări, și ajung la criteriul general al dezvoltării, care și el trebuie raportat la indicii internaționali – toate variabilele infrastructurii dobîndesc valoare în formarea politicii externe, numai dacă sunt măsurate la scară mondială [1, p. 141].

Politica externă a unui stat are ca suport potențialul economic, demografic, militar, tehnico-științific, cultural. Deseori acest potențial este concentrat într-o anumită regiune sau mai multe regiuni ale statului. Așa cum „paradiplomația” presupune ideea că de rând cu statele, provinciile, cantoanele, landurile sunt unități constitutive ale politicii externe federale, observăm că prezența geografică și geopolitică a regiunilor în cadrul statului pe parcursul evoluției istorice a determinat alegerea de către regiune a partenerilor în scopul dezvoltării relațiilor în diferite domenii: comercial-economic, cultural, tehnico-științific, et . Cooperarea intra-regională sau „paradiplomația” regiunii/regiunilor unui sau a mai multor state reprezintă o condiție de bază, a cărei prezență implică o anumită activitate externă pe plan internațional. Corelația strânsă „paradiplomație – politică externă” permite, în concepția cercetătorului, posibilitatea unor generalizări precum paradiplomația devine un mecanism de realizare a politicii externe a statului la nivel regional.

Bibliografie

1. Brucan S. Dialectica politicii mondiale. București, ed. „Nemira”, 1997, 321 p.
2. Cebotari S., Corpcian I., Saca V. Politica externă a Republicii Moldova în contextul proceselor integraționiste. Institutul Militar al Forțelor Armate. Chișinău, ed. Inst. Militar al Forțelor Armate, 2008, 180 p.
3. Cornago N. Diplomacy and Paradiplomacy in the Redefinition of International Security: Dimensions of Conflict and Cooperation. https://www.researchgate.net/publication/240522063_Diplomacy_and_paradiplomacy_in_the_redefinition_of_international_security_Dimensions_of_conflict_and_co-operation/link/5a0d5c9da6fdcc39e9bfdd66/ (vizitat la 12.02. 2021).
4. De Oliveira T. C., Do Nascimento R. F. Paradiplomacy and cooperative relations in the border regions between Brazil, Bolivia, and Paraguay. http://www.scielo.org.mx/scielo.php?script=sci_arttext&pid=S0187-73722018000200057 (vizitat la 12.02. 2021).
5. Emandi E., Buzatu G., Cucu V. Geopolitica. Iași: „Glasul Bucovinei”, 1994.
6. Kuznetsov A. S. Theory and Practice of Paradiplomacy. Subnational governments in international politics. New York: Routledge, 2015, 489 p.
7. Magone J. M. Paradiplomacy revised: the structure of opportunities of global governance and regional actors. http://www.paradiplomacia.org/upload/downloads/66fc7ecc666b857d415ee890307ab79_cjosemagonefinal.pdf (vizitat la 12.02. 2021)
8. Mohammed A. J. The Politics of Iraqi Kurdistan: Towards Federalism or Secession? Doctoral thesis. Australian Capital Territory, Australia, 2013, 153 p.
9. Paquin S. Paradiplomatie et relations internationales. Théorie des stratégies internationales des régions face à la mondialisation. P. I. E.-Peter Lang Bruxelles, 2004, 194 p.

10. Santana C. O. Algunos aspectos del desarrollo de la paradiplomacia en América del Sur vistos desde el caso chileno. <http://www.diprrihd.ehu.es/revistadoctorado/n16/Ovando16.pdf> (vizitat la 12.02. 2021).
11. Wolff S. Paradiplomacy: Scope, Opportunities and Challenges // SAIS European Journal. 2007. p. 1–16.
12. Бурляй Я. Интеграционные процессы в западном полушарии // Международная Жизнь, № 8, 2002.
13. Денильханов И. С. Международные связи субъекта Федерации: опыт современных государств. <https://www.science-education.ru/pdf/2015/1/1216.pdf> (vizitat la 12.02. 2021).
14. Политическая энциклопедия под ред. Семичкин Г. Ю. Москва: Изд. «Мысль» том II., 2000, с. 156.
15. Поздняков С. Внешнеполитическая деятельность и международные отношения - Москва: Изд-тво Наука, 1986, с. 45-49.
16. Соловьев М. Д. Приоритет общечеловеческих интересов в современных международных отношениях. Санкт-Петербург: С П. Знание., 1991, р. 5-6.
17. Яровой Г. О. Парадипломатическая деятельность как инструмент регионального развития: к постановке вопроса // Studia Humanitatis Borealis. 2013, № 1, с. 241. <https://sthb.petrstu.ru/journal/article.php?id=2903> (vizitat la 12.02. 2021).

Prezentat: 15.04.2021

E-mail: svetlana.cebotari@mail.ru

PROVOCĂRILE CONFLICTULUI TRANSNISTREAN PENTRU SECURITATEA NAȚIONALĂ ȘI VECTORUL DE DEZVOLTARE EUROPEAN AL REPUBLICII MOLDOVA

Natalia CIOBANU, doctorandă, Academia de Administrare Publică

Rezumat

În acest studiu autorul își propune să cerceteze eventuale amenințări ce afectează securitatea națională a Republicii Moldova în contextul ignorării statutului de neutralitate al țării de către Federația Rusă, fapt argumentat de tergiversarea procesului de reglementare politică a conflictului transnistrean, determinat de existența ilegală a forțelor militare ruse, finanțarea instituțiilor nelegitime din stânga Nistrului și a structurilor militare separatiste, inclusiv cu armament și tehnică militară. Analizând aceste aspecte, autorul subliniază în mod deosebit faptul că procesul consolidării stabilității și securității unui stat vulnerabil pe interior este migălos și necesită atât eforturi din partea instituțiilor statului, a întregii societăți, cât și susținere internațională. În acest sens, Republica Moldova s-a angajat să aprofundeze relațiile cu Uniunea Europeană, semnând în iunie 2014 Acordul de Asociere, care prevede printre altele și intensificarea formatelor de colaborare axate pe interese comune în domeniul promovării securității, cooperării în domeniul apărării și gestionării crizelor, acceptând astfel provocările alinierii la standardele de dezvoltare a spațiului comunitar, beneficiind totodată de suportul partenerilor de dezvoltare în diverse dimensiuni: politice, economice, sociale etc. În concluzie, autorul constată faptul că în parcursul de colaborare, pentru Uniunea Europeană este relevant să-i fie asigurată securitatea. Astfel, interesele interne al Republicii Moldova ce țin de anumite riscuri și amenințări la securitatea națională sunt convergente cu cele ale uniunii. Uniunea Europeană susține politic și financiar acțiunile ce sunt întreprinse pentru elucidarea acestora, dar responsabile de rezultatele acestor acțiuni/inacțiuni sunt în exclusivitate instituțiile statului moldovenesc.

Cuvinte-cheie: Republica Moldova, vector de dezvoltare european, conflictul transnistrean, amenințări interne.

[https://doi.org/10.52327/1857-4440.2021.1\(19\).03](https://doi.org/10.52327/1857-4440.2021.1(19).03)

CZU: 323.173:327(478+4)

Introducere. Pentru Republica Moldova, începînd cu 1994, când au fost consfințite relațiile cu Uniunea Europeană prin semnarea Acordului de Parteneriat și Cooperare, culminate în 2014 la Bruxelles cu Acordul de Asociere, această comunitate de valori democratice a deținut un rol decisiv în dezvoltarea și modernizarea societății moldovenești, aflată în permanentă tranziție și amenințată atât pe interior, cît și din exterior de diverși factori destabilizatori. Vectorul european al Republicii Moldova, atât de discutat de către unele forțe politice, organizații nonguvernamentale, mediu academic și de afaceri, mass-media, rămîne în continuare o dilemă pentru mulți cetățeni, din cauza uneia dintre amenințările la securitatea națională și anume - prezența elementelor de propagandă în spațiul informațional al Republicii Moldova. Deși acest fapt este cunoscut, societatea civilă încearcă să evedențieze prin diverse acțiuni (proteste, conferințe, studii, emisiuni TV etc.), nu se întreprind pași de remediere a acestei lacune, nu se reacționează la mecanismele existente de comunicare și informare despre procesul de

europenizare a populației inclusiv oportunitățile de integrare europeană. Aceste inacțiuni ale instituțiilor statului sunt intenționate sau dirijate de forțe interesate? Este evident un subiect de investigație atât pentru organele de drept, dar și pentru toți cetățenii, care susțin vectorul de dezvoltare european, asimilarea cu familia comunității. Fiind un obiectiv ce reglementează direcția politicii interne și externe a acestei țări, vectorul european de dezvoltare include o serie de angajamente, care responsabilizează partea moldovenească față de cea europeană în realizarea integrării economice și asocierii politice, prin asumarea standardelor trasate în acordul semnat. Adesea însă, condițiile expuse în acord contravin cu programul electoral al partidelor ce au acces la guvernare. Astfel, se tergiversează îndeplinirea condițiilor și stopează procesul de înaintare spre următorul pas de integrare. În opinia experților independenți și a societății civile de opoziție, un exemplu în acest sens reprezintă atitudinea Partidului Socialiștilor, care se încurcă în declarații. Susțin o politică externă multivectorială, dar evită cooperarea cu vecinii (România – stat membru al UE, Ucraina – pledează pentru integrarea în UE și NATO pe de o parte și este în conflict cu Federația Rusă, considerând-o stat agresor, urmare a anexării Crimeii și ocupării zonelor de Est). De pe urma cooperării cu Uniunea Europeană doar acumulează beneficii și nu ezită de fiecare dată să vină cu declarații critice. În schimb, reieșind din acțiunile întreprinse, în raport cu Federația Rusă se duce o politică de promovare a „prietenului dezinteresat al Moldovei” prin intermediul mass-media, controlată de acest partid, care produce raționamente artificiale, mituri, care reprezintă cu adevărat un pericol pentru o societate democratică în devenire, precum este cea moldovenească, cu valori politice defectuoase și vulnerabile la fluxurile de informație cu încărcătură politică.

Actualitatea și semnificația practică a acestui studiu constă în analiza celor mai mari amenințări de ordin intern ce atentează la securitatea națională a Republicii Moldova și evidențierea de către autor a rolului vectorului de dezvoltare european pentru apărarea statului de drept, lupta cu corupția, stimularea economiei, soluționarea conflictului înghețat din stînga Nistrului ce atentează la independența, suveranitatea și integritatea teritorială a țării, îmbunătățirea nivelului de trai și oferirea tuturor membrilor societății securitate și echitate socială. Metode aplicate: analiza de conținut, analiza comparată, descrierea riscurilor și amenințărilor interne provocate de către conflictul transnistrean, ce afectează securitatea națională a Republicii Moldova, generalizarea rezultatelor cooperării cu Uniunea Europeană.

Rezultatele investigației. Vectorul de dezvoltare european. Republica Moldova, deși este un stat independent, rămîne a fi în continuare vulnerabil în fața amenințărilor și pentru consolidarea stabilității și securității interne necesită susținere internațională și acțiuni concrete din partea instituțiilor statului și a întregii societăți. După îndeplinirea cerințelor impuse de către oficialii de la Bruxelles de către autoritățile de la Chișinău, Republica Moldova a reușit semnarea Acordului de Asociere cu UE, a Acordului aprofundat și cuprinzător de liber schimb (DCFTA), care a contribuit la modernizarea economiei țării, creșterea potențialului și sustenabilității serviciilor și produselor autohtone și instituirea regimului de călătorii fără viză către spațiul Schengen pentru posesorii de pașapoarte biometrice.

Mai mult decât atât, impactul aprofundării relațiilor Republicii Moldova cu Uniunea Europeană s-a reflectat și asupra regiunii din stînga Nistrului. După negocieri îndelungate dintre Chișinău și Bruxelles, s-a reușit extinderea DCFTA pe teritoriul necontrolat de autoritățile moldovenești, începînd cu 1 ianuarie 2016. Astfel, potrivit datelor statistice oficiale transnistrene din 2018, principalii exportatori ai acesteia sunt Republica Moldova (205,7 mil

USD), Ucraina (137,0 mil USD), România (108,5 mil USD), Polonia (75,0 mil USD), Rusia (71,9 mil USD), Italia (27,2 mil USD, Germania (6,4 mil USD), Franța (4,5 mil USD) [16]. Cifrele reflectă o creștere a comerțului exterior cu țările membre ale UE. Deci, implementarea Acordului de Asociere/DCFTA de către Republica Moldova reprezintă o oportunitate și pentru regiunea transnistreană de a-și dezvoltă potențialul economic în conformitate cu standardele UE, fiind totodată o soluție în intensificarea dialogului și cooperării dintre Chișinău și Tiraspol în perspectiva de a avansa în procesul de soluționare a conflictului.

În contextul dat, costurile de modernizare și adaptare la noile provocări ale vectorului de dezvoltare european, construirea unui stat veritabil democratic într-o conjunctură geopolitică nefavorabilă produce reacții care reprezintă o amenințare gravă la dezvoltarea socio-economică. Un astfel de impact reprezintă crearea intenționată de către Federația Rusă, a deverselor artificii de împiedicare a negocierilor de cooperare cu Uniunea Europeană, utilizând șantajul economic (embargourile impuse pentru vinul, carnea, legumele și fructele din Moldova), propaganda mediatică, tensiunile entice și restricțiile la exportul resurselor energetice. Aceste „mecanisme de intimidare” însă nu trebuie să fie „sperietori”, ci un impuls de identificare a noi parteneri comerciali și piețe externe, orientându-se pe îmbunătățirea standardelor de calitate ale produselor autohtone, în pofida lacunelor în legislația națională, în sistemul standardelor fitosanitare și sanitare, precum și asumarea riscurilor de către întreprinzătorii moldoveni, în special din sectorul agricol.

În pofida acestor escaladări ale Moscovei, faptul că Uniunea Europeană a devenit un partener comercial strategic pentru Republica Moldova este vizibil din rapoartele Biroului Național de Statistică, în care se observă faptul că între 2015 (ianuarie-martie) și 2020 (ianuarie-martie) ponderea exporturilor Republicii Moldova în statele UE a crescut de la 57,4% la 66,3%, în timp ce ponderea țărilor CSI s-a redus de la 21,3% la 14,0%. În plus, Moldova importă mai mult din UE (2020 - 47,4%, față de 43,1% în 2015) și mai puțin din țările CSI (25,0%, față de 29,7% în 2015). Cei mai mari parteneri comerciali ai Moldovei din UE în 2020 (ianuarie-martie) sunt: România – export: 26,38%, import: 12,99%; Germania – export: 9,35%, import: 8,38% și Italia - export: 9,08%, import: 5,98%. În Federația Rusă s-a exportat în această perioadă 7,85% și importat 13,76%. Astfel, în 2020 (datele din ianuarie-martie) din totalul exporturile moldovenești au fost destinate către statele membre ale UE 66, 3% și mai puțin către țările CSI -14,0% [7].

În procesul de afirmare a parcursului european de dezvoltare, oferirea suportului tehnic și asistenței politico-financiare necesare, Republica Moldova a devenit parte la diverse programe și parteneriate lansate de Uniunea Europeană. Una dintre cele mai semnificative este inițiativa Parteneriatului Estic, care întrunește obiectivul de consolidare și aprofundare a cooperării Uniunii Europene cu șase țări partenere din Europa de Est și Caucazul de Sud: Armenia, Azerbaidjan, Belarus, Georgia, Republica Moldova și Ucraina. Se fundamentează pe două formate de dialog: bilaterală (semnarea și implementarea acordurilor de asociere, crearea zonei de comerț liber și aprofundat, liberalizarea regimului de vize) și multilaterală, care se realizează prin intermediul inițiativelor directorii și a platformelor tematice. În cadrul parteneriatului este aplicat principiul abordării diferențiate dintre țări, fiecare țară poate decide asupra perspectivelor integrării în UE și negocia independent condițiile de integrare. De asemenea, Republica Moldova participă în cadrul parteneriatului de mobilitate privind migrația, la programele socio-culturale „Europa creativă” și „Erasmus+”, a devenit membră a Comunității Energetice, dar și țară parteneră a inițiativei Sinergia Mării Negre etc.

În domeniul de apărare și securitate, Republica Moldova cooperează cu Uniunea Europeană

prin intermediul Politicii de Securitate și Apărare Comună (PSAC), care prevede consolidarea instrumentului european de apărare și securitate prin stimularea competențelor de apărare la nivel de politici, instituții și operațiuni. Astfel, Republica Moldova se implică în misiuni de gestionare a crizelor, devenind un furnizor de securitate regională și internațională, nu doar consumator. Deși la nivel declarativ Guvernul Republicii Moldova s-a angajat să reformeze sectorul de securitate și apărare în conformitate cu cerințele și provocările externe actuale, beneficiind de asistența tehnică și financiară a Uniunii Europene, stângăcia acțiunilor întreprinse este cauzată de menținerea în continuare a corupției și factorului politic în acest sistem.

Pe același segment de securitate regională a fost instituită Misiunea Comisiei Europene de Asistență la frontieră în Republica Moldova și Ucraina (EUBAM) în decembrie 2005, în vederea asigurării unui management integrat al frontierei de stat moldo-ucrainene mai eficient. Activitatea Misiunii este reglementată de către Memorandumul de Înțelegere cu privire la Misiunea Comisiei Europene de asistență la frontieră în Republica Moldova și în Ucraina, care prevedea că: „Misiunea, în colaborare cu OSCE, va promova acțiuni coordonate și va oferi asistență Guvernelor Republicii Moldova și Ucrainei în domeniile, ce vor implica probleme de ordin frontalier, vamal și fiscal; va asigura consiliere practică autorităților relevante ale Republicii Moldova și Ucrainei cu privire la problemele aferente chestiunilor frontaliere, vamale și fiscale și va sprijini acțiunile întreprinse spre beneficiul Grănicerilor, Administrației Vamale, al altor organe de drept ale Republicii Moldova și Ucrainei și al altor servicii de stat relevante: schimb de informații cu privire la datele vamale și traficul de frontieră dintre administrațiile relevante ale Republicii Moldova și Ucrainei; va asista și îi va consilia pe oficialii din partea Grănicerilor, Administrației Vamale, a altor organe de drept și a altor servicii de stat relevante cu privire la problemele aferente controlului și verificării traficului de mărfuri și pasageri, inclusiv colectarea încasărilor vamale și procedurile de contabilitate...” [14].

Uniunea Europeană participă în calitate de observator în procesul de negocieri 5+2 privind soluționarea conflictului transnistrean, pledînd pentru soluționarea comprehensivă, pașnică, bazată pe suveranitatea și integritatea teritorială a Republicii Moldova cu un statut special pentru Transnistria.

Deci, Uniunea Europeană monitorizează în permanență acțiunile și deciziile efectuate de instituțiile Republicii Moldova în raport cu prevederile Acordului și nu tolerează nicio abatere de la angajamentele asumate, taxându-le dur, noua abordare a Uniunii Europene față de Republica Moldova fiind susținerea cetățenilor moldoveni și mai puțin Guvernul.

Conflictul transnistrean. La 21 iulie 1992, la Moscova, a fost semnat Acordul juridic cu privire la principiile reglementării pașnice a conflictului armat în regiunea transnistreană a Republicii Moldova și inițiat procesul de soluționare a diferendului transnistrean în faza post-conflict armat. Acordul a fost semnat între Republica Moldova și Federația Rusă, deși în document este stipulat că părțile conflictuale sunt Chișinău și Tiraspol. Mecanismul de pacificare este compus din trei componente – Federația Rusia, Republica Moldova și regiunea din stînga Nistrului. În opinia experților, această abordare juridică a fost una intenționat promovată de către diplomația rusă, deoarece prin documentul din 21 iulie 1992 a fost stabilit că problematica transnistreană este de competența internă a Republicii Moldova, iar Federația Rusă devine garant și mediator în procesul de soluționare a conflictului transnistrean. Acordul moldo-rus din 21 iulie 1992 nu face mențiuni la statutul regiunii transnistrene în componența Republicii Moldova. În schimb, în comunicatul celor doi președinți – Boris Elțin și Mircea Snegur, emis la momentul semnării acordului, se

menționează că raioanele din stânga Nistrului vor avea un statut special în cadrul Republicii Moldova, principiul integrității teritoriale a Republicii Moldova fiind unul de bază în reglementarea politică a conflictului transnistrean [19].

Negocierile privind soluționarea problematicei transnistrene au demarat în anul 1994. Declarația semnată dintre președintele Republicii Moldova Mircea Snegur și liderul autorităților nerecunoscute de la Tiraspol Igor Smirnov din 28 aprilie 1994 este primul act în care s-a consemnat necesitatea determinării statutului juridic-statal al Transnistriei și de a elabora un program etapizat de constituire și realizare a relațiilor juridico-statale.

La începutul anului 1993, Sovietul Suprem al nerecunoscutei republici moldovenești nistrene a adoptat rezoluția nr. 276 „Cu privire la formarea Confederației Republicii Moldova”. În conformitate cu aceasta, autoritățile nerecunoscute ale regiunii transnistrene acceptau să fie parte a Moldovei doar în cadrul unei confederații formată din două state independente cu statut egal – republica moldovenească nistreană și Republica Moldova. Ulterior, în procesul de negociere a statutului regiunii transnistrene, Tiraspolul a insistat asupra egalității statutului său cu cel al Chișinăului în cadrul statului moldovenesc [22].

În Constituția Republicii Moldova, art. 110, alin. (2): „Localităților din stînga Nistrului le pot fi atribuite forme și condiții speciale de autonomie în conformitate cu statutul special adoptat prin lege organică” [8].

OSCE, chiar de la începuturile misiunii sale de mediere a conflictului transnistrean, s-a pronunțat pentru acordarea regiunii transnistrene unui statut special. În Raportul nr. 13 din 13 noiembrie 1993 a fost propus ca regiunii transnistrene să i se acorde un statut special cu împuterniciri de autogovernare [14]. Relația Chișinău-Tiraspol urma a fi determinată de competențele distribuite între centru și regiune: centrale, regionale și mixte. Competențele regionale ale raioanelor din stînga Nistrului se refereau la administrația regiunii, legislație regională, buget, simboluri regionale (folosite alături de cele de stat), educație și cultură.

La 8 mai 1997, la Moscova a fost semnat unul dintre principalele documente în reglementarea problematicei transnistrene – Memorandumul cu privire la bazele normalizării relațiilor dintre Republica Moldova și Transnistria. Esența documentului constă în prevederea așa-numitului „stat comun”, care însemna că Chișinăul și Tiraspolul își construiesc relațiile în condițiile de egalitate juridică. Prin acest memorandum s-a ajuns la principiul „parității părților” – Tiraspolul juridic devenind egal Chișinăului. Din noțiunea de „stat comun” derivau alte noțiuni care trebuiau să fie definitorii pentru viitorul statut al regiunii transnistrene, cum ar fi: entitate juridică internațională, independența economică, sistem de garanții. Dacă prevederile memorandumului din 8 mai 1997 ar fi fost realizate, Chișinăul și-ar fi delegat o parte din suveranitatea, recunoscută la nivel internațional, Tiraspolului [3].

La începutul anului 1999 s-a încercat a impulsiona procesul de elaborare a documentului care ar fi determinat statutul regiunii transnistrene. Petru Lucinschi, Igor Smirnov, garanții și mediatorii conflictului transnistrean – Rusia, Ucraina și OSCE – au enunțat într-o declarație comună din 19 ianuarie 1999 că, reieșind din angajamentele asumate de părți în memorandumul din 8 mai 1997 și înțelegerile din 20 martie 1998, întâlnirea preconizată (între Lucinschi și Smirnov) ar trebui să constituie începutul rezolvării principalei probleme: elaborarea documentelor privind statutul special al Transnistriei și a garanțiilor respectării viitorului statut [26]. În declarație se mai spunea că anume incertitudinea legată de statut provoacă apariția mai multor probleme controversate în reglementarea problematicei transnistrene. Partea transnistreană a înaintat la 13 iulie 1999, cu trei zile înainte de întrunirea

în format pentagonal de la Kiev, un proiect al declarației cu privire la statul comun [6]. În articolul 3 al proiectului elaborat de Tiraspol, părțile recunoșteau parteneriatul și egalitatea în relațiile juridico-statale între Republica Moldova și așa-numita republică moldovenească nistreană. Articolul 4 al aceluși proiect de declarație prevedea că pentru realizarea principiilor statului comun, părțile vor crea un spațiu economic, de apărare, juridic, social și informațional comun. În articolul 5 al proiectului elaborat de partea transnistreană era stipulat că așa-numita republică moldovenească nistreană va lua parte la realizarea politicii externe a „statului comun” în problemele care se refereau la interesele ei. La 16 iulie 1999 la Kiev, a fost semnată Declarația comună cu privire la problemele normalizării relațiilor dintre Republica Moldova și Transnistria [27]. În declarație a fost menționată intenția părților de a activa negocierile privind elaborarea statutului Transnistriei în baza propunerilor părților, dar și ale mediatorilor. Părțile au convenit să-și construiască relațiile reieșind din următoarele principii: frontiere comune, spațiu economic, juridic, de apărare și social comun.

La câteva zile după reuniunea de la Kiev, Chișinăul a înaintat propriul proiect de acord cu privire la reglementarea treptată a conflictului din regiunea transnistreană a Republicii Moldova [6]. Articolul 1 al proiectului elaborat de Chișinău repeta întocmai alin.(1) al articolului 1 al Constituției care stabilește că Republica Moldova este un stat suveran și independent, unitar și indivizibil. Articolul 2 al proiectului Chișinăului prevedea că regiunea transnistreană este o autonomie administrativ-teritorială sub forma de republică în componența Republicii Moldova, care dispune de propria constituție (legea de bază) care nu contravine Constituției statului. Realizarea înțelegerilor de la Kiev din 16 iulie 1999 privind crearea spațiilor comune a intrat curând în impas din cauza divergenței părților legate de perceperea diferită față de conceptul de spațiu de apărare comun.

Eforturile de elaborare a conceptului de „stat comun” a continuat în anul 2000. În luna august a aceluși an, Federația Rusă a înaintat un nou proiect de reglementare a conflictului transnistrean – Acord cu privire la bazele relațiilor între Republica Moldova și Transnistria așa-numitul „proiect Primakov” [25]. Acest proiect a detaliat elementele conceptului de „stat comun”. În conformitate cu „proiectul Primakov”, așa-numita republică moldovenească nistreană devenea parte egală a Republicii Moldova, sporindu-i-se rolul în realizarea actului legislativ și a politicii externe în cadrul viitoarei entități juridico-statale comune, recunoscute la nivel internațional. Referindu-se la spațiile comune ce urmau să le construiască Chișinăul și Tiraspolul, „proiectul Primakov” nu menționează despre spațiul comun în domeniul apărării. „Proiectul Primakov” a fost respins, atât de Chișinău, cât și de Tiraspol, negocierile intrând din nou impas [3].

Miniștrii de externe ai Republicii Moldova, Federației Ruse și Ucrainei au semnat o declarație la 16 februarie 2001 la Harkov în care au salutat reluarea dialogului dintre Chișinău și Tiraspol [28]. În declarație este menționat că unul dintre principiile de bază ale dialogului privind problematica transnistreană este cel al păstrării suveranității și integrității teritoriale a Republicii Moldova.

La 9 aprilie 2001, la Chișinău, Vladimir Voronin s-a întâlnit cu liderul de la Tiraspol, Igor Smirnov. În Declarația comună semnată de către cei doi conducători, părțile își exprimau adevărată adeviziunea la principiile reglementării pașnice pe cale politică a conflictului, convenite reciproc în cadrul procesului de negocieri, reieșind din necesitatea elaborării urgente și semnării documentului final privind reglementarea relațiilor dintre Republica Moldova și regiunea transnistreană, precum și a acordului privind măsurile de consolidare a încrederii și a garanțiilor politice reciproce.

Președintele Republicii Moldova e emis la 15 mai 2001 un decret cu privire la soluționarea problematicei transnistrene [10], prin care a stabilit că soluționarea problemei transnistrene, în baza principiilor asigurării integrității teritoriale și suveranității statului, este sarcina primordială și de importanță majoră a autorităților moldovenești. Cu o zi mai târziu, la 16 mai 2001, la întâlnirea cu Smirnov de la Tiraspol, Voronin a propus spre dezbatere un proiect de statut al regiunii transnistrene [24], în care erau prevăzute, în conformitate cu raportul nr. 13 al OSCE din noiembrie 1993, trei tipuri de competențe – ale instituțiilor centrale de stat, mixte și ale regiunii transnistrene. Partea transnistreană a respins proiectul președintelui Voronin, argumentând că documentul contravine înțelegerilor memorandumului din 8 mai 1997, deoarece proiectul menționează despre „statul comun”, dar include caracteristici ale statului unitar. Peste câteva săptămâni, Tiraspolul a venit cu propriul proiect [23], prin intermediul căruia își reitiera poziția de a construi „statul comun” dintre doi subiecți juridico-statali egali. În august 2001, relațiile dintre Chișinău și Tiraspol s-au înrăutățit din cauza animozităților dintre Voronin și Smirnov, procesul negocierii între părți fiind întrerupt.

Dialogul între Chișinău și Tiraspol, fiind intrat în impas, Republica Moldova a preferat să poarte negocieri directe cu Federația Rusă pentru a soluționa problematica transnistreană. În consecință, într-o perioadă foarte scurtă, a fost elaborat un plan rusesc de soluționare a conflictului transnistrean – memorandumul Kozak [20]. Acest proiect urma să transforme Republica Moldova într-o federație asimetrică sub denumirea „Republica Federativă Moldova”. Relațiile dintre centrul federal și subiecții autonomi erau reglementate de trei tipuri de competențe – ale federației, ale subiecților autonomi și mixte. Memorandumul Kozak conținea mai multe carențe care subminau suveranitatea Republicii Moldova și anume, în conformitate cu articolele 9 și 10 ale proiectului, cei doi subiecți autonomi – republica moldovenească nistreană și formațiunea teritorial-autonomă Găgăuzia – urmau să obțină pârgghii de a bloca orice acțiune decizională a autorităților centrale de la Chișinău. Inițial, președintele Republicii Moldova, Vladimir Voronin a acceptat semnarea acestui proiect. Sub presiunea străzii, dar și a reticenței statelor și instituțiilor occidentale, el a refuzat să semneze memorandumul Kozak. Respingerea în noiembrie 2003 a memorandumului Kozak de către Republica Moldova a însemnat, practic, sfârșitul negocierilor privind statutul regiunii transnistrene pentru o perioadă nedeterminată.

Parlamentul Republicii Moldova a adoptat la 22 iulie 2005 Legea cu privire la prevederile de bază ale statutului juridic special al localităților din stânga Nistrului (Transnistria) [12]. Republica Moldova a argumentat această lege prin așa-numita „abordare la pachet”. În conformitate cu această abordare urmau a fi realizați patru pași pentru a reglementa problematica transnistreană: 1. Legea din 22 iulie 2005; 2. Elaborarea documentului pentru determinarea statutului regiunii transnistrene în componența Republicii Moldova în baza legii din 2005; 3. Adoptarea sistemului de garanții și a „foii de parcurs” pe care Chișinăul și Tiraspolul se angajau să o îndeplinească pentru a realiza condițiile sistemului de garanții; 4. Adoptarea declarației de neutralitate a Republicii Moldova, semnată de toți membrii formatului „5+2”, cu excepția regiunii transnistrene. Noua abordare a Chișinăului a fost ignorată în totalitate de către Tiraspol.

În februarie 2012, au fost reluate negocierile în formatul „5+2”. Chișinăul a propus politica „pașilor mici”, care presupunea soluționarea problemelor locale existente între cele două maluri ale Nistrului, fără menționarea subiectelor fierbinți: statutul regiunii transnistrene și prezența armatei ruse, mizând pe soluționarea comună a problemelor social-economice și restabilirea

încrederii între cele două maluri ale Nistrului. Astfel, la reuniunile în formatul „5+2” din 17-18 aprilie și 13 iulie 2012 de la Viena au fost stabilite principiile și procedurile procesului de negocieri pentru realizarea politicii propuse de Chișinău: 1. Problemele socio-economice; 2. Probleme juridice și umanitare, apărarea drepturilor omului; 3. Reglementarea generală a conflictului, inclusiv problemele politice, instituționale și de securitate [3].

În opinia experților, formatul „5+2” (reprezentanții părților – Republica Moldova și regiunea transnistreană, mediatorii – OSCE, Federația Rusă și Ucraina și observatorii – UE și SUA), implementat în procesul de reglementare transnistreană din 2005, se rezumă la statut de platformă de dezbateri, fiind inefficient în soluționarea conflictului. La negocierile în acest format, Tiraspolul susține faptul că regiunea transnistreană s-a constituit ca entitate politică statală, trebuie soluționate doar problemele de ordin socio-economic și umanitare, îndeosebi recunoaștere internațională prin obținerea elementelor juridico-statale, care ar consolida așa-numitul stat transnistrean.

Un aspect important în cadrul negocierilor o reprezintă angajamentele Federației Ruse de retragere a trupelor militare din regiunea Transnistreană, dar și a schimbării misiunii de pacificare de pe Nistru din una militară, în una civilă. Această chestiune este evitată de către Moscova, iar Tiraspolul nu reacționează la angajamentele și normele internaționale.

În Republica Moldova statutul Grupului Operativ al Trupelor Ruse (GOTR) este discutat divers de către experți: dacă unii îl delimitează de așa-numita misiune de pacificare, alții susțin că sunt trupe de ocupație, fără a face distincție între GOTR și pretinsa misiune de pacificare și de structurile paramilitare ale regimului separatist de la Tiraspol.

Rolul acestor trupe a fost interpretat de către Curtea Constituțională prin decizia din 2 mai 2017 privind interpretarea articolului 11 din Constituție: „Neutralitatea ține de politica externă și de securitate a statului. Neutralitatea Republicii Moldova este strâns legată de contextul său istoric, ocupația militară a zonei de est fiind un factor determinant în proclamarea sa în Constituție. Din punct de vedere istoric și constituțional, neutralitatea nu a fost niciodată un scop în sine, ci mai degrabă un instrument, printre multe altele, care să permită Republicii Moldova să-și atingă adevăratele obiective, printre care se numără retragerea trupelor străine de pe teritoriul său, consolidarea independenței și restabilirea integrității sale teritoriale.” Curtea Constituțională a reiterat prin decizia formulată că: „dislocarea pe teritoriul Republicii Moldova a oricăror trupe sau baze militare, conduse și controlate de către state străine, este neconstituțională” [10].

La 21 iulie 2017, Republica Moldova s-a adresat Organizației Națiunilor Unite cu cererea de a include retragerea trupelor ruse din regiunea transnistreană pe ordinea de zi a celei de-a 72-a sesiuni a Adunării Generale, după adoptarea la 21 iulie 2017, de către Parlamentul de la Chișinău a unei declarații în acest sens, în care se afirmă: „aflarea trupelor și a tehnicii militare străine pe teritoriul țării noastre este neconstituțională și prezintă o amenințare la adresa securității statului” [9]. Mai mult ca atât, oficialii de la Chișinău, fac trimitere la o declarație, adoptată de OSCE în 1999, la Summitul de la Istanbul, în care se cerea ca Federația Rusă să-și retragă, până în anul 2002, trupele de pe teritoriul țării.

Deși nu are putere juridică și nu obligă în nici un fel Federația Rusă, în data de 22 iunie 2018, Adunarea Generală ONU a adoptat rezoluția înaintată de Republica Moldova, prin care se cere retragerea trupelor ruse de ocupație din stânga Nistrului. În reacție, Moscova a declarat că aceasta va „dăuna reglementării conflictului transnistrean și apropierii între cele două maluri ale Nistrului”, iar Tiraspolul a criticat decizia, menționând că „retragerea trupelor rusești din regiune nu poate fi luată fără să se țină cont de părerea sa”.

Reieșind din finalitatea acestei declarații aprobate de legislatorii moldoveni, decizia Curții Constituționale nu a fost implementată, ci doar simbolic etalată, purtând un caracter politic și declarativ.

Politica de apărare și securitate a regimului separatist, este sprijinită financiar din mai multe surse. Conform datelor oficiale din 2018 ale autorităților separatiste, 20,7 % din toate cheltuielile din regiunea transnistreană sunt dedicate sectorului de apărare, securității și ordinii publice (circa 31,6 % sunt alocate pentru apărare și 68,4% pentru securitate și ordine publică) [18].

Sursele nedeclarate oficial, dar care pot fi identificate din acțiuni sunt din partea Federației Ruse și a Republicii Moldova. Astfel, Republica Moldova procură energie electrică de la „Centrala electrică Moldovenească” (Centrala de la Cuciurgan); oferă accesul agenților economici din regiunea transnistreană pe piețele externe, fără a contribui la bugetul național al Republicii Moldova; permite exporturile de produse pe piața Uniunii Europene, datorită extinderii prevederilor Acordului de Liber Schimb Comprehensiv și Aprofundat (DCFTA) în regiunea transnistreană, accesul fiind necondiționat de respectul față de legislația și ordinea de drept a Republicii Moldova, față de normele și obligațiile sale internaționale; nu ia atitudine în ceea ce privește intențiile de lansare în regiunea transnistreană a laboratorului pentru „mineritul” criptoalutei, mijloc sigur regional de spălare de bani [5, p. 13].

Monitorizând activitatea trupelor de ocupație ale Federației Ruse și a trupelor paramilitare ale regimului, expertul Rosian Vasiloï susținea într-un studiu din 2018, că în anul 2016 au fost organizate în total 48 de exerciții militare, în anul 2017 au fost confirmate 150, cele neconfirmate ajung la cifra de 200, iar în primele trei luni ale lui 2018 s-a constatat o cifră de 54 de exerciții militare, dintre care 30 exerciții au avut caracter umanitar, 17 au avut caracter combatant și 7 exerciții de tip combatant comun [5].

Expertul menționează, de asemenea că sistemul de pregătire pentru forțele paramilitare ale regimului separatist este alimentat cu cadre pregătite la „Institutul militar al ministerului apărării A. Lebedi”. Circa 400 studenți au absolvit această instituție în perioada anilor 2012-2017. Potrivit informațiilor publicate pe siteul oficial al acestei instituții, până în prezent (2020) au absolvit circa 7000 de studenți [15]. Cadrele de profesori sunt militari activi din structurile paramilitare separatiste și ofițerii din contingentul trupelor de ocupație ale Federației Ruse. Cea de-a doua instituție de pregătire militară, dar care se orientează pe copii și adolescenți, este școala suvorovistă de la Tiraspol. Această instituție a fost formată în anul 2017. Potrivit actului de fondare, numărul maxim de elevi este de circa 300 [21]. Regimul separatist de la Tiraspol a alocat pentru funcționarea acestei școli suma de „2 783 000 ruble transnistrene în 2017 (circa 3mln lei moldovenești)” [17].

Concluzii. Uniunea Europeană susține activitățile de consolidare a încrederii între cele două maluri ale Nistrului, prin asistență politică și financiară a proiectelor comune destinate ridicării nivelului de trai a populației. De asemenea, Uniunea Europeană este singurul actor ce deține întregul spectru de capacități economice, politice, sociale, experiență în gestionarea conflictelor. Totodată, fiind interesată de securizarea propriilor frontiere, odată cu extinderea sa în est, a oferit Republicii Moldova sprijin pentru gestionarea fenomenelor negative care îi afectează securitatea națională, cauzate de lipsa controlului frontierei de stat pe sectorul raioanelor de est, care stimulează contrabanda, traficul de persoane, droguri, armament, a materialelor și tehnologiilor nucleare, activitățile de spălare a banilor, de finanțare a terorismului, migrația ilegală etc.

În interesul Republicii Moldova este ca problema privind regiunea transnistreană să fie

decisă la Chișinău, în strictă conformitate cu normele și principiile dreptului internațional, iar mediatorii și garanții să contribuie la identificarea unei soluții reciproc acceptabilă anume în această bază, mai rămâne voința de implicare a Federației Ruse. Mecanismele de restabilire a integrității sale teritoriale trebuie să consolideze asigurarea securității țării, a sistemului său constituțional și afirmarea la nivel regional și internațional ca stat participant la gestionarea crizelor și garant de securitate. Aceste acțiuni să fie întreprinse în interesul cetățenilor care locuiesc pe ambele maluri ale Nistrului, prin măsuri de convingere că suntem un stat și un popor unitar, iar continuarea ostilităților între aceste două maluri este inutilă și doar tergiversează procesul de soluționare a acestui conflict. Pentru consolidarea încrederii între populația celor două maluri ale Nistrului este necesar ca oficialii de la Chișinău să insiste pe contracararea falsurilor și propagandei, informării corecte a cetățenilor despre intențiile autorităților în conformitate cu interesul național de reintegrare a țării. Dacă factorul politic este inefficient în acțiuni, trebuie să se conecteze la procesul de soluționare pașnică societatea civilă, organizațiile nonguvernamentale, mass-media, cetățenii simpli de pe ambele maluri ale Nistrului pentru a stabili un dialog orientat spre cooperare și compromis, pentru a identifica soluții pozitive pe măsura intereselor tuturor părților.

Bibliografie

1. Boțan Igor. Reglementarea transnistreană: o soluție europeană, Chișinău: Arc, 2009, 88 p., ISBN 978-9975-61-525-9.
2. Popescu Nicu. Noile oportunități de soluționare al problemei transnistrene prin mecanismele Europei moderne. http://www.policy.hu/npopescu/publications/ue_trans.pdf (vizitat la 30.04.2020).
3. Tăbărță Ion. Evaluarea diacronică a documentelor semnate de Chișinău în procesul de reglementare a problematicei transnistrene, IDIS „Viitorul”, Chișinău, 2018, 46 p.
4. Vasiloii Rosian. Menținerea trupelor ruse de ocupație în regiunea transnistreană: eșec al diplomației de „caviar” și dispreț față de dreptul internațional, IDIS „Viitorul”, Chișinău, 2018, 23 p.
5. Vasiloii Rosian. Misiunea EUBAM – de la asistența la frontieră la cea de reintegrare a țării, IDIS „Viitorul”, Chișinău, 2017, 40 p. bază ale statutului juridic special al localităților din stânga Nistrului (Transnistria). https://www.legis.md/cautare/getResults?doc_id=16014&lang=ro (vizitat la 10.05.2020).
6. Перепелица Григорий. Конфликт в Приднестровье (причины, прогноз развития и проблемы урегулирования): монография. Киев: Стилос, 2001, 148 с.
7. Biroul Național de Statistică al Republicii Moldova. <https://statistica.gov.md/> (vizitat la 15.05.2020).
8. Constituția Republicii Moldova. <http://www.parlament.md/CadrulLegal/Constitution/tabid/151/language/ro-RO/Default.aspx> (vizitat la 03.05.2020).
9. Declarația Parlamentului Republicii Moldova privind retragerea forțelor militare ruse de pe teritoriul țării. <http://parlament.md/Actualitate/Comunicatedepresa/tabid/90/ContentId/3269/Page/1/language/ro-RO/Default.aspx> (vizitat la 03.05.2020).
10. Decretul nr. 46 din 15.05.2001 privind soluționarea problemei transnistrene. https://www.legis.md/cautare/getResults?doc_id=3791&lang=ro (vizitat la 07.05.2020).
11. Hotărâre nr.14 din 02.05.2017 privind interpretarea articolului 11 din Constituție (neutralitatea permanentă). https://www.legis.md/cautare/getResults?doc_id=99297&lang=ro (vizitat la 08.05.2020).

12. Legea nr. 173 din 22.07.2005 cu privire la prevederile de bază ale statutului juridic special al localităților din stânga Nistrului (Transnistria). https://www.legis.md/cautare/getResults?doc_id=16014&lang=ro (vizitat la 10.05.2020).

13. Memorandumul Nr. 480 din 07.10.2005. Memorandum de înțelegere între Guvernul Republicii Moldova, Comisia Europeană și Guvernul Ucrainei cu privire la Misiunea Comisiei Europene de Asistență la Frontieră în Republica Moldova și în Ucraina, publicat: 30-12-2006 în Tratatе internaționale, № 38 статья № 480. https://www.legis.md/cautare/getResults?doc_id=116853&lang=ru (vizitat la 11.05.2020).

14. Report No. 13 by the CSCE Mission to Moldova 13 November 1993. <https://www.osce.org/moldova/42307?download=true> (vizitat la 10.05.2020).

15. Военный институт министерства обороны отмечает годовщину со дня создания. <http://militar.spsu.ru/novosti/191-voennyj-institut-ministerstva-oborony-otmechaet-godovshchinu-so-dnya-sozdaniya-2> (vizitat la 02.05.2020).

16. Ежегодник Государственной службы статистики. <http://mer.gospmr.org/gosudarstvennaya-sluzhba-statistiki/informacziya/ezhegodnik-gosudarstvennoj-sluzhby-statistiki.html> (vizitat la 10.05.2020).

17. Закон пмр «О республиканском бюджете на 2017 год». <http://president.gospmr.org/pravovye-akty/zakoni/zakon-pmr-o-respublikanskom-byudjete-na-2017-god-.html> (vizitat la 11.05.2020).

18. Закон Приднестровской Молдавской Республики «О республиканском бюджете на 2018 год. <http://president.gospmr.org/pravovye-akty/zakoni/zakon-pridnestrovskoy-moldavskoy-respubliki-o-respublikanskom-byudjete-na-2018-god-.html> (vizitat la 08.05.2020).

19. Коммюнике о встрече президента Российской Федерации Б. Ельцина и президента Республики Молдова М. Снегура, 21 июля 1992 г. <https://gov.md/ro/content/arhiva-actelor-semnate-cadrul-procesului-de-reglementare> (vizitat la 11.05.2020).

20. Меморандум об основных принципах государственного устройства объединенного государства, 16 ноября 2003 г. Anatol Țăranu, Mihai Gribincea. Conflictul transnistrean. Culegere de documente și materiale. (1989 - 2012). Volumul - III (2003 - 2006). Editura Lexon-Prim, Chișinău, 2014, p. 129, 636 p.

21. О создании государственного образовательного учреждения «Тираспольское Суворовское военное училище». <http://president.gospmr.org/pravovye-akty/ukazi/o-sozdanii-gosudarstvennogo-obrazovateljnogo-uchrejdaniya-tiraspoljskoe-suvorovskoe-voennoe-uchilische-.html> (vizitat la 11.05.2020).

22. Постановление № 276 Верховного Совета Приднестровской Молдавской Республики от 6 января 1993 года «Об образовании Молдавской Конфедерации». <http://newspmr.com/pridnestrove/post-obr-konf> (vizitat la 11.05.2020).

23. Проект Приднестровской Молдавский Республики. 2001 г. Anatol Țăranu, Mihai Gribincea. Conflictul transnistrean. Culegere de documente și material (1989- 2012). Volumul II (1994 - 2002), Editura Lexon-Prim, Chișinău, 2013, p. 502, 640 p.

24. Проект Республики Молдова. 16 мая 2001 г. Anatol Țăranu, Mihai Gribincea. Conflictul transnistrean. Culegere de documente și material (1989- 2012). Volumul – II (1994 - 2002), Editura Lexon-Prim, Chișinău, 2013, p. 499, 640 p.

25. Соглашение об основах взаимоотношений Республики Молдова и Приднестровья. Anatol Țăranu, Mihai Gribincea. Conflictul transnistrean. Culegere de documente și material (1989- 2012). Volumul – II (1994 - 2002), Editura Lexon-Prim, Chișinău, 2013, 640 p.

26. Совместное заявление представителей президентов Российской Федерации, Украины и главы миссии ОБСЕ в Молдове. 21 января 1999 г. <https://gov.md/ro/content/arhiva-actelor-semnate-cadrul-procesului-de-reglementare> (vizitat la 11.05.2020).

27. Совместное заявление учасников Киевской встречи по вопросам нормализации отношений между Республикой Молдова и Приднестровьем, 16 июля 1999. <https://gov.md/ro/content/arhiva-actelor-semnate-cadrul-procesului-de-reglementare> (vizitat la 11.05.2020).

28. Совместное заявление министров иностранных дел Республики Молдова, Российской Федерации и Украины. 16 февраля 2001 г. <https://gov.md/ro/content/arhiva-actelor-semnate-cadrul-procesului-de-reglementare> (vizitat la 11.05.2020).

Prezentat: 15.04.2021

E-mail: cnata1950@gmail.com

CULTURA DE SECURITATE DEZVOLTATĂ PRIN EDUCAȚIE

Ludmila CUROȘ, doctorandă, Academia de Administrare Publică

Rezumat

Articolul dat aduce argumente în necesitatea dezvoltării culturii de securitate, care trebuie să constituie un reper de conduită, moral, educativ și formativ; promovării ansamblului de informații, atitudini, convingeri și valori prin care individul le raportează la sistemul politic, militar și economic, care caracterizează nivelul de asigurare a securității fiecărui individ în parte și a întregii societăți. Nevoia dezvoltării culturii de securitate și a educării populației în acest spirit derivă din diversificarea amenințărilor la adresa securității naționale și a modului de propagare a acestora. Educarea și promovarea unei culturi de securitate solidă va preveni transformarea vulnerabilităților în amenințări la adresa securității naționale. Din motivul că la baza dezvoltării culturii de securitate stau cetățenii, educația în domeniul dat aduce un aport considerabil în promovarea corectă a culturii respective la toate nivelele de învățământ, bazându-se pe principiul învățământului pe tot parcursul vieții. Actorii preocupați de realizarea educației de securitate, utilizează mai multe mijloace de instruire prin intermediul unor acțiuni concrete, precum: întâlniri cu reprezentanți ai societății civile, mese rotunde, conferințe, dezbateri sau diverse parteneriate cu instituții academice sau de cercetare, sesiuni de comunicări științifice, întâlniri cu elevii și studenții din instituțiile de învățământ de orice nivel, training-uri cu tinerii activi, introducerea unităților de curs privind dezvoltarea culturii de securitate, cu toate componentele sale, de la modul sănătos de viață și dezvoltarea personală la protecția muncii, protecția civilă, educație pentru societate, etc. Așadar, cultura de securitate este vitală în era informațională pe care o traversăm, în care cu toții avem nevoie de repere de orientare atât la nivel personal, cât și la nivel statal. Un cetățean cu o înaltă cultură de securitate este partenerul natural și de neprețuit pentru comunitatea din care face parte și pentru națiune.

Cuvinte-cheie: securitate, mediu de securitate, riscuri, amenințări, cultură, cultura de securitate, educație.

[https://doi.org/10.52327/1857-4440.2021.1\(19\).04](https://doi.org/10.52327/1857-4440.2021.1(19).04)

CZU: 37.035:351.86(478)

1. Introducere. În societatea contemporană, securitatea reprezintă una dintre nevoile fundamentale ale ființei umane, deoarece este premisa de bază a supraviețuirii și dezvoltării. Drept confirmare, în literatura de specialitate, se menționează: „securitatea nu este totul, dar totul devine nimic în absența securității”. Categoriile de riscuri și amenințări s-au diversificat mult în ultimul timp și sunt caracterizate de o schimbare dramatică a accentului: dacă anterior securității i se asociau doar dimensiuni militare, la moment, acest aspect nu mai este atât de relevant. Mediul de securitate internațional se află într-o continuă tranziție, care are influență directă sau indirectă și pe plan național. Unele modificări sunt previzibile și lineare, fie că își au izvorul în dezvoltarea obiectivă a mediului de securitate, fie că sunt efectul unor strategii și programe. Altele au însușiri neașteptate, seismice și sunt însoțite de o doză de incertitudine semnificativă ca natură, amploare și durată, cum ar fi cele vehiculate în zona Dark web, diverse forme de criminalitate cibernetică, migrație clandestină, expansiuni demografice și, nu în ultimul rând, amenințarea teroristă și riscurile biologice, deseori subestimate, care a căpătă noi

valențe și o amploare fără precedent. Riscurile și amenințările acoperă spațiul internațional, „reușind” să ignore, în manifestările lor, granițele statale, ceea ce a avut ca urmare o estompare rapidă a diferențelor dintre securitatea internă și cea externă.

Pentru Republica Moldova, contextul regional joacă un rol important în determinarea valorilor politice democratice, ceea ce face ca elita politică din republicile ex-sovietice să fie mai dependente de Moscova decât pot presupune, ce face ca statul să dispună de o democrație mai degrabă fragilă, neconsolidată instituțional, cu un grad înalt de dependență față de Rusia încă nelimpzit, iar aspectele securității militare, politice și sociale depind de evoluția relațiilor dintre Moscova și guvernarea acestora.

2. Riscuri și provocări la securitatea individuală și colectivă. Pe scară largă există trei categorii de riscuri și amenințări la adresa securității regionale pe care le putem identifica în Republica Moldova, care influențează domeniile politic, economic, militar, cultural și al mediului înconjurător. În contextul apartenenței la Alianța Nord-Atlantică și al evoluției procesului de aliniere la aquis-ul european care va avea drept rezultat integrarea în Uniunea Europeană:

1. Riscuri și amenințări non-militare:

- Probleme de natură teritorială a căror soluționare întârzie, reușind astfel accentuarea unor stări și fenomene negative ce se pot constitui în pericole și chiar amenințări.
- Nerespectarea angajamentelor internaționale, ceea ce poate duce la dereglarea situației regionale.
- Evoluții negative interstatale, ce pot degenera în acte destabilizatoare ducând, astfel, la declanșarea unor crize politico-militare.
- Crima organizată, traficul de arme, droguri și persoane, corupția, dezordine socială, folosite de către forțe ostile pentru a controla și destabiliza regiunea.

2. Riscuri și amenințări militare:

- Prezența în regiune a celor aproximativ 2000 de militari și 40.000 de tone de echipament militar și muniție, aparținând fostei Armate a 14-a. Statutul internațional al acestora rămâne neclar și constituie un factor destabilizator, chiar dacă forțele militare se consideră de menținere a păcii, ceea ce ar presupune un grad înalt de imparțialitate.
- Confruntări armate locale, facilitate de existența unor forțe separatiste transnistrene gata să recurgă la mijloace militare pentru a preveni „reintegrarea” în teritoriul Moldovei.

3. Riscuri asimetrice și transnaționale:

- Posibilitatea apariției unor conflicte, favorizată de structura populației, pe fondul conflictului transnistrean, unde se manifestă tendințe separatiste, la care se adaugă tendințe de autonomie găgăuză. Ar putea rezulta o situație extrem de periculoasă, având printre urmări revigorarea diverselor forțe naționaliste din regiune, care, prin implicare, ar putea inflama situația.
- Încercări de destabilizare a regiunii prin acțiuni teroriste, urmărind zdruncinarea încrederii în capacitatea de a gestiona situația atât a actorilor din zonă, cât și a organizațiilor internaționale și regionale de securitate (OSCE) [6].

În acest sens, soluția se identifică din ce în ce mai clar sub forma unei înțelegeri globale a dinamicii mediului de securitate, care presupune cooperare, organizare și coordonare sporită la nivel intern, regional și internațional, cu accent pe componenta preventivă. Pornind de la premisa că securitatea este un bun al tuturor, se impune un efort concentrat, prin intensificarea cooperării și a interconectării, dar și prin crearea unor canale eficiente de comunicare, cu rezultate relevante atât în plan intern, cât și extern.

Ca exemplu, riscurile sociale la nivel mondial manifestă câteva tendințe ale căror efecte asupra securității naționale, regionale și globale sunt semnificative: scăderea ratei fertilității în țările în curs de dezvoltare, urbanizarea rapidă și masivă și fluxurile imigraționiste. Țara noastră se înscrie și ea în rândul țărilor în care aceste tendințe se dezvoltă. Pe termen lung, asemenea tendințe vor provoca îmbătrânirea populației, depopularea, scăderea drastică a forței de muncă și degradarea calității acesteia. Deși scăderea calității vieții, inegalitățile și excluderea socială, creșterea numărului celor care trăiesc sub pragul sărăciei, ca principale consecințe ale evoluției demografice constituie priorități guvernamentale, riscurile și amenințările la adresa securității naționale se pot concretiza în: creșterea gradului de intoleranță și afectarea solidarității sociale, scăderea inacceptabilă a nivelului de siguranță a cetățeanului, inițierea unor manifestări radicale și extremiste, intensificarea fenomenului imigraționist (în special fenomenul „exodul de creieri și emigrația tinerilor”) etc.

Ca răspuns la aceste riscuri și amenințări în Strategia Securității Naționale a Republicii Moldova în domeniul social găsim așa obiective:

- consolidarea dialogului și a securității sociale;
- perfecționarea sistemului de asistență socială;
- asigurarea protecției copilului ca prioritate națională, și reglementarea sistemului de adopții;
- sprijinirea și întărirea familiei ca entitate socială fundamentală;
- prevenirea și combaterea marginalizării sociale;
- dezvoltarea civismului, a solidarității sociale și a dialogului intercultural etc.

De asemenea, strategia evidențiază criteriile la care trebuie să se conformeze sistemul securității naționale: consolidarea instituțiilor și principiilor democratice în țară; creșterea economică; asigurarea controlului civil asupra forțelor armate și instituțiilor de forță; implementarea principiului de demilitarizare a instituțiilor în stat, care n-au atribuții la apărare; promovarea bunelor relații cu statele vecine; protejarea informațiilor clasificate. Totodată, Strategia cuprinde acțiunile necesare în celelalte sectoare de importanță majoră pentru securitatea națională, precum: domeniul sănătății, ecologic, educației și lupta împotriva corupției [2].

Modernizarea societății se bazează pe asigurarea securității individuale și colective, acesta fiind punctul de convergență pentru instituțiile naționale, internaționale, asociațiile profesionale și organizațiile neguvernamentale. Privită în ansamblu, securitatea, este un drept fundamental al fiecărei ființe umane, indiferent de rasă, religie, țară, posibilități etc. Problema principală a societății de azi ține de mentalitate. Adevărul e că cetățenii nu cred în puterile sale, că ei pot schimba ceva și astfel rămân indiferenți de problemele comunitare, lipsește comunicarea și încrederea în sine. Dezvoltarea civismului, a solidarității sociale printre rândurilor tinerilor revine pe umerii profesorilor care pe lângă predarea disciplinei sunt obligați să dezvolte și cultura securității a unui cetățean. Fiecare om este parte componentă a structurii sociale, iar existența lui depinde de puterea sa de convingere. În special, din perspectiva educației pentru cetățenie activă, aplicabilitatea cunoștințelor acumulate se manifestă prin implicarea în activități la nivel local, regional sau național. Implicarea civică reprezintă o caracteristică importantă a societăților democratice, ilustrând modul în care funcționarea sistemului politic este internalizat de către cetățeni și gradul asumării setului de valori specific unei culturi politice participative. Astfel, dezvoltarea unui concept sănătos de educație pentru cetățenie activă nu doar pentru tineri, dar la general pentru întreaga societate, reieșind din studiul datelor statistice, dar și opiniei respondenților trebuie să devină un imperativ în procesul de

formulare a politicilor publice, strategiilor, planurilor guvernamentale, dar și o prioritate pe agenda partenerilor de dezvoltare și a inițiativelor societății civile.

Analiza strategiei menționate, scoate în evidență sarcini specifice ce susțin derularea reformei sectorului securității naționale prin instituirea unui sistem viabil de informare a populației și comunicare. Informarea adecvată a cetățenilor despre probleme ce țin de securitatea națională este un punct de pornire în promovarea relațiilor dintre instituțiile de forță ale sectorului de securitate și populație, în crearea condițiilor pentru acceptarea de către marea majoritate a obiectivelor de reformare a sectorului securității naționale. Realizarea acestor sarcini se va baza pe implementarea următoarelor acțiuni:

- susținerea activităților educaționale și informaționale privind problematica securității naționale în vederea promovării bunei înțelegeri a problemelor sectorului securității naționale în rândurile populației;

- crearea condițiilor favorabile dezvoltării capacităților instituționale ale exponenților societății civile pentru a le facilita înțelegerea clară a necesităților și priorităților de securitate și apărare, precum și implicarea lor constructivă în procesul de reforme.

Legătura dintre securitate și politicile de dezvoltare a țării este observată la toate nivelurile sistemului național de securitate: politică, economică, culturală, de mediu, la care adăugăm cele militare. Astfel, constatăm creșterea numărului actorilor implicați în funcționarea sistemului național de securitate. În societățile cu o tradiție democratică îndelungată, cu o societate civilă consolidată, securitatea statului pornește de la securitatea fiecărui cetățean.

3. Cultura de securitate. Domeniul educațional îndeplinește rolul său major, în calitate, de punte dintre populația țării și sistemul de securitate. Educația este împuternicită să transmită eficient și pe scară largă acel volum de cunoștințe și informații adaptate noii civilizații a globalizării, care să nu copleșească prin cantitate, dar să contribuie la dezvoltarea oamenilor la nivel individual și comunitar. Educația trebuie să traseze transformările noii lumi aflate în permanentă mișcare și, în același timp, să pună la dispoziția oamenilor instrumentele de orientare cu ajutorul cărora aceștia să-și găsească drumul afirmării și dezvoltării continue [5].

Totodată, în plan național, strategiile de securitate indică un efort comun ce implică atât instituțiile militare, cât și pe cele civile, și, nu în ultimul rând, responsabilizarea cetățeanului. Este nevoie de o cultură a securității, promovată în mod susținut în rândul populației și a decidenților politici, concomitent cu o creștere exponențială a transparenței la nivelul instituțiilor abilitate să asigure realizarea securității naționale, dar și o deschidere către crearea unor rețele de colaborare fructuoasă care să integreze instituțiile specializate, instituțiile academice și experți din mediul privat. Cele două obiective prioritare evidențiate de instituțiile sistemului de securitate și elementele active a societății civile sunt: colaborarea și înțelegerea. Acestea vor ghida societatea în procesul formării culturii de securitate.

De fapt ce înseamnă astăzi să ai, ca individ, o cultură de securitate (națională)?

Pornind de la noțiunea de cultură, Dex-online ne propune să înțelegem: (i) „Totalitatea valorilor materiale și spirituale create de omenire și a instituțiilor necesare pentru comunicarea acestor valori” dar și (ii) „Faptul de a poseda cunoștințe variate în diverse domenii; totalitatea acestor cunoștințe; nivel (ridicat) de dezvoltare intelectuală la care ajunge cineva” [4].

Termenul de ”cultură de securitate” este rezultatul alipirii a doi termeni care vin din sfere diferite de activitate. Cu toate acestea, îmbinarea lor reprezintă un element de succes pe termen lung în condițiile în care elementele securității pot fi utilizate atât de frecvent și cu obiective atât de bine stabilite, încât să devină parte a culturii naționale și individuale deopotrivă. Conceptul

de „cultură de securitate” este interesant și atractiv sub multiple aspecte – organizațional, economic, tehnologic, cultural și chiar militar. Prin reunirea celor doi termeni – „cultură” și ”securitate”, rezultă atât un mod de gândire, dar și un mijloc de acțiune. În ceea ce privește organizațiile, cultura de securitate oferă un cadru de acțiune, care ar putea și trebuie să fie dezvoltat în funcție de împrejurările și actorii implicați [3].

Este și cultura de securitate o formă de cultură (generală); ar trebui înțeleasă astfel: posedarea cunoștințelor în domeniul securității statului? Sprijinindu-se pe un demers cognitiv, cultura de securitate este constituită dintr-un ansamblu de informații, atitudini, convingeri și valori prin care individul se raportează la sistemul politic, militar și economic, care caracterizează societatea. Cultura de securitate constituie un reper de conduită morală, educativă și formativă. Însușirea culturii de securitate de către cetățeni este demonstrată de atitudinile și comportamentele lor față de securitatea națională.

În literatura de specialitate găsim descrierea relațiilor complexe ale fiecărui cetățean, unde fie securitatea personală, fie cea de grup reprezintă un produs secundar ale unei vieți de calitate. Doar în siguranța zilei de mâine putem face planuri, dezvolta o afacere, realiza investiții în sine sau în copii noștri, contribui la protecția mediului înconjurător etc. Nici un cetățean nu primește un „manual de instrucțiuni”, de naștere, creștere și maturitate, pentru a ști cum să se apere și să contribuie la securitatea statului din care face parte, dar este absolut necesar să-și creeze acest set de reguli fie din proprie inițiativă, forțat sau nu de împrejurări, fie cu ajutorul instituțiilor abilitate în acest sens, care dezvoltă cultura de securitate prin educație.

Așadar, cultura de securitate poate fi definită drept suma cunoștințelor și a informațiilor referitoare la valorile și necesitățile sistemului național de securitate, a căror cunoaștere atrage dezvoltarea și promovarea unor comportamente necesare apărării individuale sau statale în fața pericolelor interne sau externe. Pentru apărarea securității, fie ea națională sau globală, este nevoie și de o puternică popularizare a culturii de securitate. Cultura de securitate este un mod de a gândi, de a te raporta la comunitate, la națiune și la interesele fundamentale (de la mituri fondatoare, la valori comune; de la obiceiuri și tradiții, la aspirații de viitor) care stau la baza constituirii statului. Prezența culturii de securitate este susținută de o gândire critică și raportare selectivă ca individ de câte ori auzi în spațiul public vorbindu-se de securitate națională sau despre dezideratul unei lumi sigure. Nevoia dezvoltării culturii de securitate și a educării populației în acest spirit derivă și din diversificarea amenințărilor la adresa securității naționale și a modului de propagare a acestora. Dezvoltarea culturii de securitate presupune o abordare interinstituțională. Este necesară explicarea noilor tipuri de amenințări, riscuri și vulnerabilități care pot avea impact la nivel individual, de grup, societal, național, regional sau global. Fenomenul terorist, crima organizată sau criminalitatea transfrontalieră sunt pericole pe care societatea civilă trebuie să le conștientizeze pentru a putea contribui, împreună cu instituțiile abilitate, la identificarea, prevenirea și combaterea acestora [3].

În procesul de formare a culturii de securitate, statul, prin instituțiile sale cu competențe în domeniu și instituțiile de învățământ, are responsabilitatea de a oferi societății civile suportul de care are nevoie pentru a înțelege corect cadrul strategic al conceptului de securitate. La moment, în spațiul educațional școlar sunt incluse unitățile de curs: Educația pentru societate, Bazele antreprenorialului, Dezvoltarea personală, Decizii pentru un mod sănătos de viață, care au o influență directă asupra promovării corecte a culturii de securitate în domeniul sănătății, economiei, dezvoltării personale, patriotismului etc. Transparența și disponibilitatea, manifestate pentru promovarea educației de dezvoltare a culturii de securitate, vor contribui la

un mai mare interes al societății civile pentru consultări și dezbateri cu referire la probleme de actualitate legate de acțiunile care aduc atingerea securității naționale.

Așadar, în secolul în care trăim, lupta împotriva terorismului, a crimei organizate, a criminalității economice-financiare și a corupției sunt realități pe care reprezentanții societății civile trebuie să le cunoască, pentru a contribui – împreună cu instituțiile statului – la cunoașterea, prevenirea și contracararea lor. Pentru a ne întări argumentația, să luăm în discuție doar factorul corupție, care reprezintă o amenințare la adresa securității naționale, cu un impact negativ, pe termen lung, asupra nivelului de trai, drepturilor omului și libertăților fundamentale, dar și asupra dezvoltării economice sănătoase. De aceea, educația și cultura de securitate prezintă necesități ale unei noi apărări colective, care nu mai este realizată doar de către stat, ci și de către cetățenii ce susțin proiectele societății civile. Exponenții acestora se pot implica activ în acțiuni de educație preventivă și de gestiune a noii realități de securitate. Realitatea de ieri nu mai este valabilă, totul este în permanentă schimbare. În prezent, agresiunile convenționale, manifestate sub forma conflictelor militare violente emane de la o sursă de suveranitate sigură, reprezintă o pondere tot mai redusă din provocările de securitate actuale, existând însă o creștere a amenințărilor netradiționale. Aceste „amenințări fără dușmani”, considerate o „zonă gri” în studiile de securitate, tind să fie cu mult mai ambigue în diversitatea, procesele și efectele lor, fiind percepute mai degrabă ca fiind riscuri și vulnerabilități multilaterale.

La momentul actual s-a schimbat și modul de viață, în special după apariția pandemiei, valorile care se plasau la final de listă au devenit prioritare. Pandemia de Corona virus, COVID-19, a devenit o amenințare la adresa securității nu numai a unei țări dar o amenințare globală care a generat o criză la nivel internațional și care, posibil, va realiza o reconfigurare geo-politică la nivel global. Calificativul efectelor va fi vizibile după trecerea pandemiei, în dependență de însușirea lecției pe care țările lumii, atât a politicianilor cât și a fiecărui cetățean, au fost nevoiți să o învețe din această pandemie. Sănătatea și securitatea umană sunt în mod fundamental valorizate în toate societățile, conexiunile și interdependențele, dinamicele obișnuite ale relațiilor internaționale și dinamicele speciale determinate de amenințarea microbilor patogeni prezintă un interes deosebit și pentru studiile de securitate. Bolile infecțioase amenință stabilitatea politică și încetinesc dezvoltarea democratică a statelor afectate pe o perioadă îndelungată, contribuie la intensificarea stării de tensiune politică între țări datorită embargourilor, boicoturilor, pierderilor comerciale și nerespectării unor acorduri bilaterale și disputei asupra unor resurse medicale esențiale (medicamente, vaccinuri, materiale sanitare, aparatură medicală performantă).

În acest context, susținătorii conceptului de Securitate Umană consideră că „sănătatea populației este de o importanță capitală pentru abilitatea statului de a supraviețui în cadrul sistemului internațional.” Pandemia COVID-19 demonstrează încă o dată că scenariile „low-tech istorice” sunt reale, chiar și într-o lume dezvoltată de puterea inteligenței artificiale, a descoperirilor cuantice, călătoriilor spațiale, vehiculelor autonome etc., care nu a putut concepe, chiar și în condițiile unor avertismente repetate, magnitudinea consecințelor produse de astfel de amenințări „medievale”. Ignorarea repetată de către decidenți sau percepțiile generale că astfel de crize medicale sunt evenimente ușor surmontabile, care determină turbulențe regionale sau globale limitate, recuperabile într-o perioadă redusă de timp, nu modifică cu nimic probabilitatea lor de materializare, însă contribuie la lipsa de reziliență societală și reacție rapidă.

Complexitatea problemelor de sănătate globale și în special posibilitatea generalizării

epidemiilor cu risc înalt, i-a determinat pe experți să tragă un semnal de alarmă referitor la capacitatea redusă de reacție în timp real, obținerea datelor tehnice verificate, integrarea informațiilor provenite din surse multiple, colaborare internațională și interdisciplinară, coordonarea reacțiilor de răspuns etc. Cultura securității naționale, care are ca parte componentă și securitatea medicală, este necesară în vederea îmbunătățirii capacității de a anticipa, preveni și gestiona crizele medicale. Ea își propune să realizeze fuziuni între aptitudinile umane tradiționale și progresul tehnologic accelerat, noi parteneriate și abordări care asimilează diversitatea și oferă posibilitatea de afirmare generației tinere provocând o gândire critică bine dezvoltată și raționalizată. Principalele direcții de activitate sunt: monitorizarea la scară globală a focarelor epidemice; identificarea și monitorizarea riscurilor epidemiologice care pot afecta securitatea cetățenilor și pe cea națională; dezvoltarea capacităților naționale cu rol în rezolvarea unei crize medicale; controlul diseminării biotehnologiilor, a cunoașterii în domeniul producerii de arme biologice, chimice, radiologice către actori non-statali ostili; promovarea culturii de securitate în domeniul sanitar și identificarea de parteneri în societatea civilă; cooperarea cu structuri naționale și internaționale cu preocupări și capacități similare, etc.

Presiunea la care este supusă toată populația în momentul actual este extrem de severă, deci, să înțelegem cu toții că în momente de un astfel de dramatism, există un apel natural către solidaritatea din partea fiecărui cetățean iar cultura securității este una din uneltele de bază care ne ajută în lupta cu un dușman invizibil dar puternic influențabil. Ținând cont de faptul că un număr mare de angajați din sectoarele public și privat lucrează de la distanță, precum și studiile se realizează printr-o nouă modalitate, în regim on-line, modalitatea de a atinge scopurile propuse în domeniul educațional tot se modifică. Lucrăm în special în domeniul cibernetic, care fără îndoială, pune pe prim plan securitatea cibernetică ca parte componentă a culturii securității, securitatea informațională este parte componentă a sistemului național de securitate. Activitatea desfășurată la distanță presupune operarea cu datele confidențiale ale instituțiilor în vederea îndeplinirii sarcinilor de serviciu, iar persoanele care stau izolate la domiciliu utilizează mult mai activ Internetul, se conturează un risc sporit pentru securitatea sistemelor informatice și a datelor cu caracter personal. Mediul online are din ce în ce mai multe conexiuni cu spațiul fizic, iar multe dintre lucrurile pe care le facem în spațiul virtual au implicații în plan real. Astfel, când securitatea este compromisă în lumea virtuală, utilizatorii pot avea parte de consecințe dintre cele mai neplăcute în lumea reală. Creșterea fraudei legate de securitatea cibernetică prin intermediul atacurilor de tip phishing, malware, inginerie socială, în special pe perioada pandemiei, impune necesitatea informării și avertizării constante a angajaților și întregii populații cu referire la posibile riscuri în mediul online (sistarea activității operaționale a instituțiilor, pierderea datelor cu caracter confidențial, escrocherii financiare, etc.). Infracții cibernetică profită de anxietatea și panica oamenilor, în mod special în perioada pandemiei, întru excluderea sau minimizarea riscurilor enunțate, Serviciul Tehnologia Informației și Securitate Cibernetică, a elaborat o serie de postere informative privind regulile de igienă cibernetică pe timp de COVID-19, care a fost repartizat pe mediul on-line și preluată și completată pentru a fi ulterior transmisă de instituțiile de învățământ pentru cadrul didactic și elevii săi. Securitatea cibernetică e parte componentă a culturii de securitate dezvoltată elevilor, cetățenilor de profesori, reprezentati ai ONG speciale.

4. Concluzii. Cultura de securitate dezvoltată prin educație reprezintă o prioritate în contextul schimbărilor rapide din societate, datorată diferitor factori. Deținând o astfel de

cultură putem demonstra capacități sporite de adaptare și flexibilitate la noile cerințe în contextul social, putem diminua din riscurile și amenințările apărute în diferite domenii, precum economia, politica, sistemul educațional, ș.a., chiar putem și să propunem soluții relevante, operative în situațiile de criză. Fragilitatea suportului moral, material și spiritual este accentuată de presiunile unor factori multipli și complecși care, în timp, au influențat toate nivelurile și dimensiunile securității naționale: de la securitatea individului la cea a națiunii și de la dimensiunea socială la cea de mediu. Prin aplicarea politicii de securitate, statul poate contracara pericolele, amenințările și riscurile la adresa securității întregii societăți, dar și vulnerabilitățile prezente în aproape toate domeniile de manifestare ale sferelor socială și economică.

Bibliografie

1. Strategia Securității Naționale a Republicii Moldova.
2. Legea Nr. 299 din 21.12.2017 privind aprobarea Concepției Securității Informaționale a Republicii Moldova, publicat pe 16.02.2018 în Monitorul Oficial.
3. Securitatea cibernetică, Ghid de bune practici, I.P. Serviciul Tehnologia Informației și Securitatea Cibernetică. <https://www.stisc.gov.md>
4. Brânda Oana-Elena. Cultura de securitate în organizații. Principii și dezvoltare. In: Conferința națională științifică a Academiei Oamenilor de Știință „Cercetarea științifică în serviciul dezvoltării durabile”, 20-22 septembrie 2018, Târgoviște.
5. Curoș Liudmila. Educația un pilon sigur a securității umane. Conferința „Spațiul european de securitate: provocări, oportunități, perspective de integrare”, Chișinău, Moldova, 11 octombrie 2019.
6. Dolghin Nicolae, Sarcinschi Alexandra, Dinu Mihai-Ștefan. Riscuri și Amenințări la adresa Securității României. Actualitate și Perspectivă, Editura Universității Naționale de Apărare, București, 2004.
7. Richicinschi Iurie. Riscuri și amenințări potențiale la adresa securității internațional. In revista Administrarea Publică, nr. 4, 2016.

Prezentat: 19.04.2021

E-mail: ludmilacuros@mail.ru

ÎMBUNĂTĂȚIREA SISTEMULUI DE ÎNVĂȚĂMÂNT SUPERIOR ÎN ISRAEL: ABORDARE TEORETICĂ

Bushra MASRI, doctorandă, Universitatea Liberă Internațională din Moldova

Rezumat

Sistemul de învățământ superior din Israel se află într-o perioadă de criză de peste 12 ani. Numărul studenților este redus, iar deteriorarea capitalului uman este iminentă. Sistemul nu reușește să dezvolte cunoștințele economice ale studenților și, prin urmare, mobilitatea academică este, de asemenea, foarte limitată. Acest articol încearcă să propună un model multidisciplinar pentru îmbunătățirea sistemului de învățământ care ar încorpora și mobilitatea academică internațională.

Cuvinte-cheie: sistem de învățământ superior, studenți internaționali, mobilitate academică, economia cunoașterii

[https://doi.org/10.52327/1857-4440.2021.1\(19\).05](https://doi.org/10.52327/1857-4440.2021.1(19).05)

CZU: 378(569.4)

1. Introducere. Potrivit Consiliului pentru Învățământul Superior din Israel (CHE) [12], statul Israel a început să pună în aplicare programe pentru dezvoltarea capitalului uman în țară și, în același timp, să înceapă absorbția studenților internaționali pentru a consolida cunoștințele economice existente în Israel. În acest scop, Consiliul pentru Învățământul Superior [12] a emis un program național de consolidare a legăturilor cu studenții străini. Consiliul pentru Învățământul Superior și Comitetul de Planificare și Bugetare (PBC) au plasat promovarea internațională a învățământului superior, în general, și predarea, în special, ca obiectiv central al noului plan multianual (2017-2022).

2. Materiale. Principala motivație a Consiliului pentru Învățământul Superior este creșterea nivelului și competitivității mediului academic israelian. Cu toate acestea, nu există nici o îndoială că o astfel de mișcare ar putea contribui și la îmbunătățirea instituțiilor de învățământ superior, cum ar fi prin crearea și consolidarea reputației internaționale, posibilitatea păstrării zonelor unice/cu cerere redusă, diversificării surselor de venit și a posibilelor surse de profit. [6]. Mai mult, promovarea învățământului superior internațional va contribui, fără îndoială, foarte mult la dezvoltarea statului Israel în general - (politic, diplomatic și social) și la crearea unei societăți multiculturale dezvoltate economic (prin creier), și la îmbunătățirea calității instruirii pentru piața muncii. Este posibil ca „învățământul superior internațional” să se dezvolte pe mai multe niveluri: promovarea colaborărilor internaționale de cercetare; dezvoltarea internațională în domeniul predării va include sosirea studenților străini în instituțiile israeliene și oferirea de competențe internaționale studenților din Israel; în plus, consolidarea capacităților instituționale locale prin colaborări internaționale. Încă de la începuturile sale, mediul academic israelian se caracteriza prin ample colaborări internaționale de cercetare [9].

Conform lui Bar-El și Parr [1, p.155], totuși, sistemul de învățământ superior din Israel nu este foarte dezvoltat în domeniul predării internaționale. Proportia studenților străini care finalizează studiile pentru o diplomă în Israel este de 4,41%, cea este mai mică decât media de 9% a OCDE. În afară de aceasta, la nivel instituțional, majoritatea instituțiilor de învățământ

superior nu sunt pregătite în mod corespunzător pentru recrutarea și absorbția studenților internaționali, iar tratarea acestor studenți este adesea deficitară. În principal, există un decalaj la nivel de infrastructură adecvată în instituțiile a căror dezvoltare este o condiție necesară pentru recrutarea și absorbția unui număr semnificativ de studenți internaționali la un nivel academic ridicat.

În plus, experiența de învățare a studentului israelian este de obicei locală mai degrabă decât globală - chiar și atunci când există eterogenitate/multiculturalism în campus [2]. Există relativ puține programe pentru eliberarea diplomelor comune cu instituții din străinătate, iar în ceea ce privește activitățile didactice ale instituțiilor israeliene din străinătate, vedem schimbări semnificative doar recent și doar în câteva instituții. Chiar și sub aspectul cooperării internaționale pentru consolidarea capacităților instituționale locale, pare să existe spațiu pentru extinderea activității israeliene [9]. Experiența foarte reușită a unui parteneriat israelian în astfel de proiecte în cadrul programului european Tempus și Erasmus subliniază importanța dezvoltării în continuare a acestei direcții. Având în vedere potențialul vast al organizațiilor internaționale pentru dezvoltarea sistemului de învățământ superior din Israel, Consiliul pentru Învățământul Superior [12] a decis să pună un accent deosebit pe această problemă și să o promoveze în următorii ani. Principalele acțiuni pe care CHE/PBC le va întreprinde în această privință sunt:

- Formularea viziunii și obiectivelor naționale, care ar duce la schimbări de branding și marketing pentru a face Israelul o destinație atractivă pentru studii la nivel mondial.
- Reglementarea domeniului academic.
- Reglementări bugetare și de planificare pe probleme internaționale.
- Acțiunii pentru eliminarea barierelor la nivel național cu care se confruntă studenții străini la sosirea lor în instituțiile academice din Israel și colaborări cu alte țări din întreaga lume.

Pentru implementare, iată câteva exemple de tipuri de infrastructură în care există o politică de susținere a instituției academice care poate asigura:

- Elaborarea strategiei instituționale pentru probleme internaționale (dacă nu este deja elaborată).
- Elaborarea și modernizarea unui sistem internațional de colectare și analiză a datelor (de asemenea, a studenților străini, în special dacă este relevant).
- Formarea unui sistem administrativ instituțional pentru promovarea colaborărilor internaționale de cercetare ca bază pentru dezvoltarea cursurilor/programelor în engleză sau adaptarea cursurilor/programelor existente (atât pentru studenții străini cât și pentru studenții israelieni) și/sau un program de formare a cadrelor didactice locale pentru predarea limbii engleze (grupuri eterogene).
- Dezvoltarea unui pachet de asistare a studenților străini, cum ar fi întocmirea unui sistem de îndrumare personală și sprijin continuu pentru studenți, elaborarea de programe de orientare, îndrumare academică.
- Elaborarea de programe menite să atragă și să susțină cei mai buni doctoranzi străini în timp ce se află în Israel.
- Elaborarea de programe pentru integrarea studenților străini în mediul academic și cultural israelian.
- Elaborarea unor sisteme de susținere a studenților israelieni care studiază în străinătate;
- Crearea sistemelor internaționale de branding și marketing.
- Crearea/actualizarea unui site web internațional.

Un model economic pentru a fi implementat în sistemul israelian. Pentru a aborda problema impactului mobilității academice asupra cunoștințelor economice din Israel, studiul susține că este necesar să se formuleze un model economic care să se concentreze pe toate variabilele existente [5]. Modelul economic va include observații/date privind variabilele socio-economice, iar capacitatea lor de a influența va fi în favoarea creării modelului economico-teoretic.

Obiectivele modelului sunt:

1. Îmbunătățirea cunoștințelor economice și a mobilității academice în Israel.
2. Îmbunătățirea mobilității academice a studenților străini și reducerea la minimum a ieșirii din țară a studenților israelieni - fenomenul exodului de creieri.
3. Îmbunătățirea cunoștințelor economice ale Israelului prin consolidarea economiei locale, îmbunătățirea exportului de bunuri și servicii și consolidarea pieței moderne a ocupării forței de muncă din Israel.

Nivelul de aplicare a modelului:

1. Modelul vizează nivelul național, subliniind în același timp crearea de sisteme internaționale de relații academice și economice. Nivelul național include, de asemenea, orientarea spre schimbarea politicii de eliberare a vizelor studenților prin eliminarea barierelor și oferirea oportunităților de angajare în timpul studiilor.
2. Modelul vizează, de asemenea, crearea la nivel local de infrastructuri urbane și regionale în institutele academice, universități, colegii, drept reacție la necesitățile industriei, ocupării forței de muncă, dezvoltării locale și turistice.
3. Cu toate acestea, modelul este destinat și implementării locale – de către o autoritate locală și instituțiile (doi dintre ele în Israel au implementat deja ideile autorului).

Sistemul de administrare al modelului - Sistemul de administrare pentru implementarea modelului va fi operat de un mecanism național independent format din reprezentanți ai diferitelor ministere guvernamentale care sunt parteneri în strategia de implementare a proiectului. Principalele ministere guvernamentale vor fi:

- Autoritatea pentru imigrație și populație.
- Ministerul Educației.
- Consiliul pentru Învățământul Superior din Israel.
- Ministerul Economiei.
- Ministerul Forței de Muncă, reprezentanți ai instituțiilor academice (universități și colegii).
- Ministerul Industriei și Comerțului.
- Ministerul Sănătății.

Din toate ministerele, două vor conduce proiectul - Ministerul Industriei și Comerțului și Ministerul Educației (Învățământul Superior). Celelalte ministere vor fi „susținătoare de politici” și vor trebui să abordeze în principal aprobările, schimbările în ocuparea forței de muncă, să elaboreze reglementări și să ofere sprijin pentru infrastructură.

Avantajele mecanismului independent (național-local) - elaborarea unei strategii naționale de dezvoltare a mobilității academice internaționale și ideea promovării puterii economice în Israel reprezintă un avantaj semnificativ în privința viitorului economic și al ocupării forței de muncă din Israel [11]. Beneficiile care vor apărea sunt:

1. Plasarea unui fond comun de resurse într-un singur mecanism independent – în prezent responsabilitatea față de aceste probleme este împărțită între diferite ministere guvernamentale (educație academică, economie, ocuparea forței de muncă, autoritate pentru imigrație). Nu există rezultate satisfăcătoare la nivelul instituțiilor academice (mobilitatea internațională s-a

ridicat la doar 10.000 de studenți în ultimii 4 ani) și nici la nivelul producției economice și al productivității ocupării forței de muncă (Israelul ocupă un loc scăzut în rândul țărilor OCDE).

2. Dezvoltarea capacităților economice, de ocupare a forței de muncă, academice cu o conexiune internațională; Promovarea statutului Israel ca forță de cunoaștere economică și academică.

3. Sprijin pentru instituțiile academice interesate să găsească surse de venit financiar (nu de la administrația locală).

4. Capacitatea de a face față exodului de creiere din Israel, astfel ca absolvenții să rămână în Israel.

Toți partenerii mecanismului național vor fi sub conducerea unui sistem de management care ar trebui să fie responsabil pentru desfășurarea activității pedagogice, de birou, și marketing a proiectului. Bugetul, forța de muncă, luarea deciziilor, aprobarea activității vor fi responsabilitatea unui aparat administrativ independent, sau a unei agenții guvernamentale care va avea și alte interese. Schema modelului de management administrativ în Fig. 1 reprezintă structura sistemului conform ministerelor guvernamentale.

Nivelul mecanismului - nivelurile de management ale mecanismului vor fi pe de o parte naționale, adică va fi un mecanism național care va gestiona întregul proiect prin intermediul ministerelor guvernamentale. Pe de altă parte, acesta ar trebui să fie gestionat în funcție de autoritatea guvernamentală și conform împărțirii sarcinilor în modelul propus, adică a celor ce țin de responsabilitatea fiecărui minister. În plus, se va organiza un forum local care va fi responsabil pentru implicarea comunităților în cooperarea cu autoritățile locale, instituțiile academice și industria locală. Acest mecanism va fi o autoritate locală. Fiecare departament va avea un program de lucru care primește îndrumări de la mecanismul național, asigurându-se în același timp că obiectivele pentru fiecare an sunt realizate.

3. Concluzii. Studenții străini au un rol esențial în ocuparea forței de muncă și cercetare în țara gazdă, chiar și după absolvire. Necesitatea țărilor din Europa de Vest, cu rate scăzute a natalității, este de a avea o forță de muncă accesibilă, educată, în special talentată. Studenții străini sunt o sursă semnificativă în acest scop. Mai mult, în multe țări occidentale (SUA, Marea Britanie, Italia, ș.a.) există o scădere a numărului de studenți în general (inclusiv localnici), astfel încât dependența lor de studenții străini crește atât pentru nevoile economice, cât și pentru păstrarea sistemului lor de învățământ superior.

Din perspectiva celor expuse, autorul articolului recomandă statului Israel, ale cărui resurse principale sunt capitalul uman al cetățenilor săi, să:

1. Încurajeze studenții să studieze în străinătate pentru perioade stabilite de timp pentru a-și îmbogăți modurile de gândire, experiența și legăturile necesare;

2. Instruiască studenții locali, în special în profesii vitale pentru viitor și să încerce să direcționeze candidații într-acolo (desigur pe baza abilităților lor);

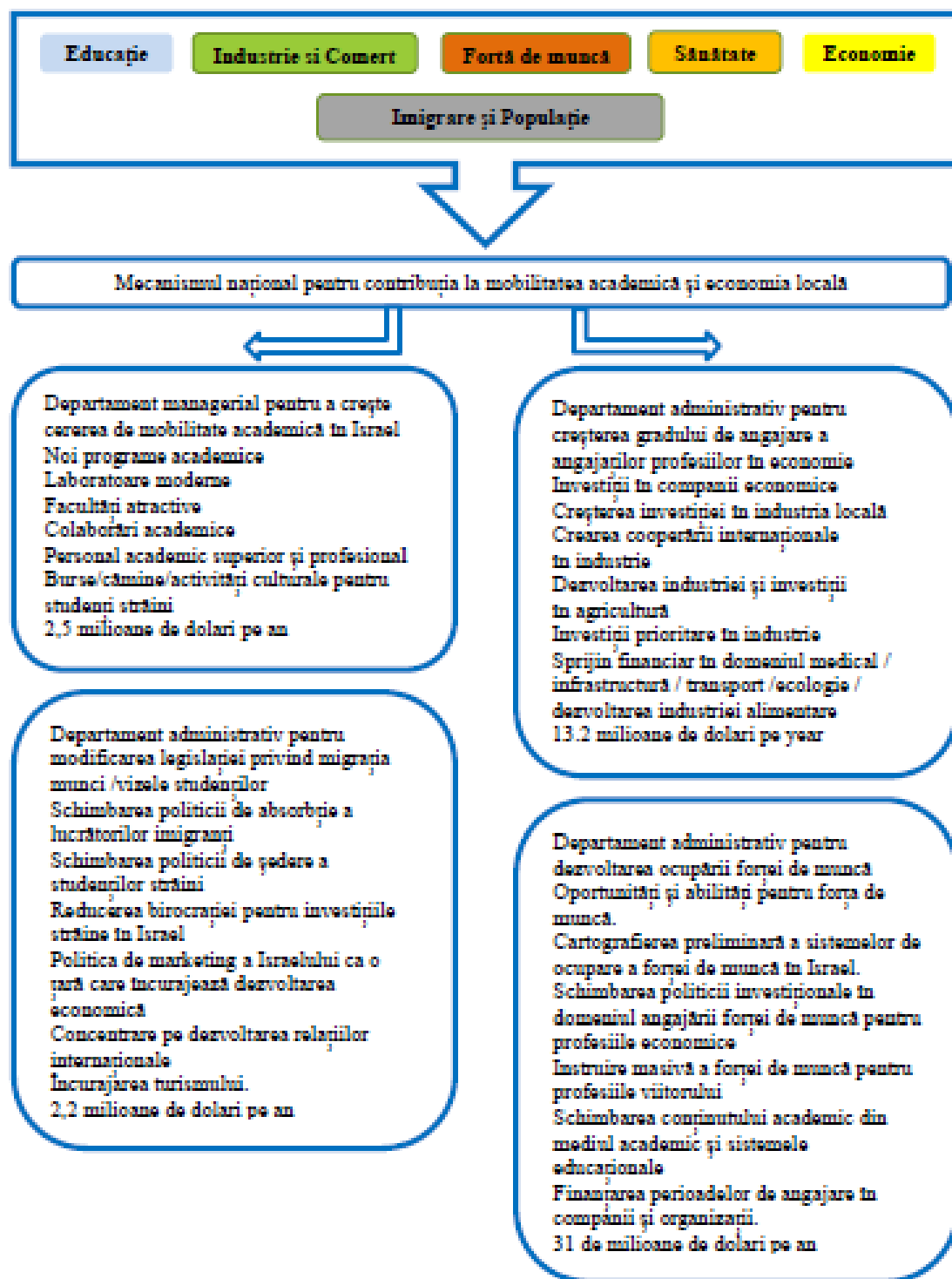
3. Aloce bugete pentru atragerea studenților străini, în special din țările cu care dorim să stabilim relații atât diplomatice, cât și economice;

4. Creeze conexiunii dintre învățământul superior și turism și să direcționeze resursele pentru cooperarea dintre cele două;

5. Investească în industrie și instituțiile de învățământ superior (în special în cercetare) pentru a face publicitate statului Israel într-un mod care să atragă studenți din străinătate și să-și îmbogățească venitul. Aceasta este o industrie în sine.

6. Adopte modelul propus de cercetător.

Figura 1. Mecanismul Național.

Sursa: Elaborat de autor.

Bibliografie

1. Bar-El, R., Parr, J. Overreliance on the Core - Periphery Model? The Case of Israel. *Rahanana: Hashar*, 2014, 155, 182 p. <https://doi.org/10.1068/c0230>
2. Feldman, M. Abougamen, M. Development of High-Tech Industry in Israel 2005–2015: Labour Force and Wages Central Bureau of Statistics. Jerusalem: Working Paper Series, No. 1, 2018, 11-52 p. <https://www.cbs.gov.il/he/pages/default.aspx>
3. Felsenstein, D., Ergas, Y. Investing in an Emerging Node: Foreign-Owned Companies in the Tel Aviv Economy? Jerusalem: Rishon Lezion publish, 2014, 71-95 p. <http://pluto.huji.ac.il/~msdfel/s/pdf/Tel%20Aviv%20FDI.pdf>
4. Felsenstein, D., Schamp, E., Shachar, A. Emerging Nodes in the Global Economy: Frankfurt and Tel Aviv. Bonn Compared Kluwer Dordrecht. 2015, p. 57-80. ISBN 1-4020-0924-0.
5. Frenkel, A. Shefer, D. Koschatzky, A. Firm Characteristics, Location and Regional Innovation: A Comparison between Israeli and German industrial firms *Regional Studies*. Tel – Aviv: Lironit Press – Books, 2016, 35 -54 p.
6. Levy, D. F. The Global Diffusion of Regulatory Capitalism. Jerusalem: AAPSS PRESS, 2016, 170-232 p. ISSN 0002-7162.
7. Masri, B. The necessity for «adult education» in the world of new labor force (case study in Israel). *Wroclaw: Scientific Light*, vol 1, No 11, 2017, 17-19 p. ISSN 0548-7110.
8. Masri, B. The trends of international academic mobility in the world. *International journal world – wide*. Bucharest: Journal of multidisciplinary research and development, 2017, 84-86 p. ISSN 2454-6615.
9. Porat, M. The Information Economy: Definition and Measurement, US Government Printing Office. Washington, DC: Research in Organizational Behavior, ed. Greenwich, CT: JAI Press, 2017, 15; 94-111 p. ERIC Number: ED142205.
10. The Central Bureau of Statistics in Israel. <http://www.cbs.gov.il/ts>
11. The data base of OECD organization – 2019. <https://data.oecd.org/emp/employment-rate>.
12. The Higher Education Council in Israel – 2020. <http://che.org.il/>
13. The Israeli Ministry of Economy – 2020. <http://www.economy.gov.il/Pages/>

Prezentat: 20.04.2021

E-mail: rard@walla.co.il

PROCESELE INTEGRATIONISTE ȘI DEZVOLTAREA SOCIAL-ECONOMICĂ

ОСНОВНЫЕ ВЫЗОВЫ, УГРОЗЫ И РИСКИ ПРОДОВОЛЬСТВЕННОЙ БЕЗОПАСНОСТИ РЕСПУБЛИКИ МОЛДОВА В СОВРЕМЕННЫЙ ПЕРИОД

Василий САКОВИЧ, доктор хабилитат политических наук, профессор,

Виталие КАЗАКУ, доктор экономических наук, конференциар,
Академия Публичного Управления

Аннотация

В статье рассматриваются вызовы, угрозы и риски продовольственной безопасности Молдовы в контексте обеспечения населения страны продовольствием. Отмечается, что угрозы обеспечения продовольственной безопасности в Молдове в настоящее время возросли и сопряжены с политическими и макроэкономическими, социальными и торгово-экономическими, природными и техногенными, технологическими и агроэкологическими вызовами и угрозами. Делается вывод, что продовольственная безопасность Молдовы на современном этапе не обеспечена; требуются качественное преобразование молдавского сельскохозяйственного производства, повышение его эффективности производства сельскохозяйственной продукции и продовольствия с целью обеспечения потребностей внутреннего рынка в собственном продовольствии.

Ключевые слова: продовольственная безопасность, вызовы, угрозы, риски, стабильность, обеспечение, население, продовольствие.

[https://doi.org/10.52327/1857-4440.2021.1\(19\).06](https://doi.org/10.52327/1857-4440.2021.1(19).06)

CZU: 338.439(478)

В современный период устойчивое функционирование агропромышленного комплекса, обеспечивающего необходимый уровень производства всех основных видов продукции, обеспечение национальной продовольственной безопасности Молдовы, гарантирующей продовольственную независимость страны как никогда важно для обеспечения населения собственным продовольствием. Это связано с тем, что по данным ПРООН, для растущего городского населения Молдовы очень велик риск продовольственной [16]. А ситуация с пандемией коронавируса показала, что каждое государство закрываясь в своих национальных границах вынуждено решать свои проблемы самостоятельно, в том числе и такую важную проблему, как проблему обеспечения населения продовольствием.

Достижение продовольственной безопасности предполагает два направления действий: реализацию стратегической цели – максимально возможное самообеспечение населения продовольствием, а также выявление и упреждение деструктивных факторов, вызовов и угроз этой цели.

Следует отметить, что угрозы обеспечения продовольственной безопасности в Молдове на современном этапе возросли и сопряжены с политическими и макроэкономическими, социальными и торгово-экономическими, природными и техногенными, технологическими и агроэкологическими, другими видами вызовов, угроз и рисков [16, с. 445–467].

Рассмотрим их более подробно.

К внутренним угрозам продовольственной безопасности можно отнести:

- Политические риски.

Ограничения, наложенные Россией на экспорт молдавских вин и сельхозпродукции в 2003 г., до настоящего времени не дают возможности молдавским производителям свободно реализовать товары на российском рынке. Все это привело, согласно анализу, проведенному специалистами Национального бюро винограда и вина (ONVV), к прямым убыткам в размере более 200 млн долл., а стоимость упущенных доходов достигает более 1,5 млрд долл. США [15]. Но это только небольшая часть потерь, основное – это то, что Молдова за указанный период потеряла свои преимущества на рынке, свою основную товарную нишу, которую завоевывало не одно поколение молдаван. Вернуть доброе имя молдавской сельскохозяйственной и продовольственной продукции, как показали последующие годы, оказалось не просто, а вернее сказать – невозможно. А заменить российский рынок на европейский также оказалось сложно: разные качества рынков и разная востребованность продукции.

В 2014 г. Россия после ратификации Соглашения об ассоциации с Евросоюзом, ввела таможенные пошлины на товары из Молдовы. Это затронуло 19 экспортных позиций, включая вино, овощи, мясо и консервированную продукцию. Безусловно, на политическом, дипломатическом уровнях эти опасения России можно было снять, но никто не попытался даже поговорить с основными торговыми-экономическими партнерами.

И только в 2019 г. на 5 позиций молдавской продукции была введена нулевая пошлина, которая действовала сначала до 30 июня, а затем была продлена до 31 декабря 2019 г. В 2020 г. нулевая ставка продолжит действовать. И опять не на всю продукцию, а только в отношении молдавских овощей и таких фруктов, как груши, яблоки, айва, абрикосы, вишня, черешня, персики и сливы, а также в отношении консервированных овощей и натуральных виноградных вин, включая крепленые.

Таким образом, по оценке специалистов, беспошлинным режимом покрыто только 70% номенклатуры молдавских товаров, которые экспортируются в Россию. Это смягчает ситуацию с экспортом сельскохозяйственной продукции, но в целом проблему не решает.

- Макроэкономические риски обусловлены снижением инвестиционной привлекательности реального сектора сельскохозяйственного производства и конкурентоспособности молдавского сельскохозяйственного производства и его продукции. Это, в первую очередь, приводит к низкому уровню производства высокотехнологической, с высокой степенью переработки и обработки продовольственной продукции и повышает зависимость важнейших сфер сельскохозяйственного производства и сельскохозяйственной продукции от внешнеэкономической конъюнктуры.

- Агроэкологические риски включают неблагоприятные климатические изменения, а также последствия природных чрезвычайных ситуаций. Данные риски обусловлены не только неблагоприятными климатическими изменениями, им присущи и проблемы, связанные с последствиями природных ситуаций, загрязнением почвы, водных

объектов и грунтовых вод, аккумулированным за многие годы. При этом следует отметить, что сельскохозяйственное производство в Молдове ведется в условиях зоны рискованного земледелия. Засуха стала обычным явлением для Республики Молдова и не может считаться исключительным феноменом [12]. Она поражает республику с цикличной периодичностью. Об этом, в частности, свидетельствуют ее ежегодные воздействия на урожайность зерновых культур, их валовых сборов, на качество производимой продукции. Ярким примером этого являются неурожаи 2007 г. и 2012 г., снижение качества винограда и сахарной свеклы в 2018 г., влияние особенностей теплой зимы 2019–2020 гг. на сельское хозяйство Молдовы. Природно-климатические риски, как правило, выступают катализаторами многих других рисков, в первую очередь, для перерабатывающей промышленности и для развития животноводства.

К данным рискам в настоящее время можно отнести следующие:

- нарушение экологического равновесия и водного баланса территорий вследствие изменения местного климата, угроза опустынивания отдельных территорий. Данные, собранные молдавскими учеными в 1981–2020 гг., показывают: климат существенно изменился, наблюдается «тридцатилетие отчетливого потепления». Начало 80-х – точка перелома: 1983 и 2012 гг. для Молдовы были самыми теплыми за все годы наблюдений. Средняя температура росла на 0,9–1 градус в десятилетие. Рост средней температуры весной и осенью – 0,5–0,6 градусов, зимой – не более чем на 0,04 градуса. В целом среднегодовая температура возросла на 0,5–0,6 градусов. При этом рост температуры не сопровождается ростом количества осадков. Напротив, в центре и на юге в отдельные сезоны количество осадков имеет тенденцию к уменьшению, то есть постепенно надвигается засуха [15, с.486];

- усиливающаяся жара и суровые угрожающих масштабов засухи. В 1990, 1992, 2003, 2007, 2012, 2018 гг. засухи длились весь период вегетации растений. Крайне суровая засуха 2007 г. сопровождалась наибольшими потерями за предшествующие 20 лет. Пострадали 80% сельхозугодий, был зарегистрирован самый низкий за 60 лет уровень производства в сельском хозяйстве. В целом в 2003 и 2007 гг. падение производства составило, соответственно, 15,6 и 23,2% [15, с. 486]. Засухи 2007 и 2012 гг. повлекли за собой потери, оцененные примерно в 12 и 5 млрд леев, соответственно [13]. По данным исследования Всемирного банка, от засухи 2007 г. в Молдове пострадало сельское население численностью приблизительно 1,2 млн чел. [13] В настоящее время в Молдове цикличность засушливых лет ускорилась, и в той или иной степени засушливым оказывается каждый второй год. Нестабильность климата за последние годы не позволяет выживать многим видам растений, из 3,5 тыс. сортов растений, ежегодно ввозимых в РМ, более трети не выдерживают испытания [2].

Согласно экспертным расчетам, если сельское хозяйство республики не будет адаптировано к изменениям климата, во второй половине нынешнего века значительно снизится урожайность основных сельскохозяйственных культур. В частности, урожайность зерновой кукурузы и озимой пшеницы сократится на 50–75%, подсолнечника – на 10–35%, сахарной свеклы – на 10–20%.

Таким образом, экстремальные климатические явления уже в настоящее время вызывают нестабильность аграрного производства в силу постоянных больших природных аномалий. Земледельцы страны из-за этого регулярно недополучают запланированные урожаи пшеницы, семян подсолнечника, сои, рапса, сахарной свеклы,

растительных кормов, страдает качество винограда, других плодов и ягод, свеклы.

Изменения климата, которые происходят в последние годы, требуют обязательного пересмотра аграрной политики. В частности, необходима переориентация политики в новом направлении, а именно – на продвижение консервативных и ирригационных методов ведения сельского хозяйства. Вызывает сожаление, что в этой ситуации Правительство Республики Молдова практически перестало вести работу по адаптации сельскохозяйственного производства к изменяющимся климатическим условиям.

- Эпидемиологические риски. Эпидемиологическая ситуация с африканской чумой свиней (АЧС) в Молдове с 2019 г. стала тревожной [23]. Первые вспышки АЧС были зарегистрированы на территории Республики Молдова в Дондюшанском районе в октябре 2016 г. После этого в 2017 г. было обнаружено 7 очагов, в 2018 г. – 38. В первой половине 2019 г. в стране было выявлено 20 очагов АЧС. С 7 июля 2019 г. в Молдове их было зафиксировано еще 18 (один в Ниспоренском районе, семь – в Кантемирском районе, восемь – в Кагульском районе и два – в Чимишлийском), и уничтожена 331 свинья. В 2020 г. эпидемиологическая ситуация не улучшилась.

Сложное положение сложилось в соседних странах, где в 2019 г. была зарегистрирована эпидемия АЧС. Официально сообщалось о 37 очагах в Украине и 950 очагах и 1845 случаях заболевания свиней в Румынии. Это создает дополнительные риски для эпидемиологической ситуации в Молдове.

- Технологические риски представляют совокупность проблем, таких как отставание в уровне технологического развития агропромышленной производственной базы.

Причины технологических рисков напрямую связаны с низкой инновационной и инвестиционной активностью в сфере производства сельскохозяйственной продукции, сырья и продовольствия, с сокращением национальных генетических ресурсов животных и растений и с кадровым дефицитом на селе.

По оценкам экспертов молдавское село задыхается от нехватки сельхозтехники и технологий, от дороговизны электроэнергии, от низких закупочных цен на производимую сельхозпродукцию. Производственные фонды по разным оценкам изношены на 70–80%, поступления новой сельскохозяйственной техники сократились. В современный период проблемы научно-технического прогресса отошли на второй план, а общая инновационная активность (внедрение новых сортов, биотехнологий, превращение сельскохозяйственного труда в разновидность индустриального и т. д.) практически отсутствует.

Несомненно, только современная механизация и роботизация, новые технологии грамотного сбора и сохранения урожая, безотходного производства способны повысить в агропромышленном комплексе производительность труда, качество продукции и сделать его конкурентоспособным на международной арене.

- Техногенные факторы – это среда непосредственной человеческой деятельности:

- в последние десятилетия в Молдове в результате хозяйственной деятельности человека высокоплодородные почвы подвергаются все большей деградации. В настоящее время процессами деградации различной степени затронуто 56,4% всех сельскохозяйственных угодий;

- возросла интенсивность эрозионных процессов в Молдове, которая является одной из наиболее высоких в Европе. В Молдове существует около 81 тыс. га земли деградированных земель, которые практически непригодны для сельского хозяйства или

требуют значительных финансовых инвестиций для их восстановления. Эрозии подвержено 34% сельскохозяйственных земель. Кроме этого, почти 4 млн га земли, в том числе 1,86 млн га, расположенных на склонах, подвержены риску эрозии [4], еще около 800 тыс. га земель страдают от эрозии. Площадь эрозионных земель ежегодно возрастает на 0,9%, а сельскохозяйственные земли теряют 26 млн тонн плодородной почвы [18].

- падение плодородия почв. Плодородие почв практически все годы, начиная с 1990 г., постоянно снижалось, а в некоторых местах – разрушалось. В последнее время из-за варварского отношения к земле плодородие почв ежегодно снижается примерно на 0,5% [14]. В 2018 г. в черноземах средний уровень гумуса не превышал 3,8–4,2%, тогда как столетие назад он составлял 7–8% [7]. Его запасы продолжают истощаться, быстро приближаясь к критическим значениям плодородия почв. В сложившихся условиях возможно дальнейшее ускорение процессов деградации и загрязнения почв;

- снижение применения пестицидов в борьбе с сорняками до минимума. Сотни гектаров земель несельскохозяйственного назначения, находящихся в пределах населенных пунктов, ежегодное не обрабатывание около 200 тыс. гектаров сельхозугодий постоянно увеличивают засоренность пахотных земель;

- орошение из артезианских скважин сильно минерализованной водой является губительной для молдавских черноземов. Большинство источников подземных вод Молдовы не соответствует стандартам качества воды и характеризуются высоким содержанием химически вредных веществ (фтора, железа, сероводорода, хлоридов, сульфатов), повышенной минерализацией. Орошение для Республики Молдова является проблемой национального значения. В стране насчитывается более 2,2 млн гектаров сельскохозяйственных земель (на 1 января 2020 г.), из которых 22,5 тыс. орошаемых [5], то есть согласно данным статистики, орошаемыми являются 10% сельскохозяйственных земель.

Для молдавского сельского хозяйства восстановление оросительных систем, их модернизация и наделение фермеров современным оборудованием для орошения земель является жизненно важной проблемой. В противном случае участвующая засуха будет и дальше негативно отражаться на хозяйственной деятельности сельхозпроизводителей и сокращать их доходы. Поэтому орошение является ключом к получению стабильных высоких урожаев. Это особенно важно для таких культур, как овощи и фрукты.

В большей степени развитие орошения в Молдове имело место между 1960 и 1990 гг., когда в системы орошения были инвестированы примерно 2 млрд долл. США по нынешним ценам, а общая площадь орошаемых земель увеличилась с 75 тыс. га до 310 тыс. га. Однако в 1990-е гг. абсолютное большинство технических средств для орошения было выведено из строя, что предопределило и усугубило нестабильность сельскохозяйственного производства. Так, в 2019 г. в результате неблагоприятных погодных условий пострадали сотни гектаров подсолнечника, пшеницы, кукурузы, сои, а также яблоневые, вишневые и сливовые сады. Ущерб оценивается в 48 млн леев. Согласно данным Министерства сельского хозяйства, в 2019 г. от неблагоприятных погодных условий пострадали более 38 тыс. гектаров сельхозугодий.

- Научные факторы:

- деградация сельскохозяйственной, экологической и биологической науки, что не дает возможности научного планирования и прогнозирования развития экологической ситуации и плодородия почв. В 2020 г. в Республике Молдова существовало 41

исследовательское и образовательное учреждение аграрного профиля. Вместе с тем сегодня у науки достаточно слабая эффективность и связь с отраслью. В числе приоритетов в научных исследованиях нет виноделия и виноградарства. Большинство виноградарей и виноделов почти ничего не знают о проводимых научных исследованиях в данной области. Неэффективность работы научно-исследовательских учреждений и учебных заведений сельскохозяйственного профиля сдерживает модернизацию аграрного сектора страны, применение современных результатов научных исследований и технологических инноваций.

- отсутствие научно обоснованных севооборотов и структуры земледелия. Наблюдается слабо диверсифицированная структура посевных площадей: зерновые и технические культуры занимают более 90% посевных площадей, четверть пахотной земли занята посевами подсолнечника. Это не только нарушает научно обоснованный севооборот, но и полностью уничтожает перспективу повышения плодородия земли;

- с развитием земельного рынка происходит частая смена собственников земельных угодий или сторон арендных отношений, что подрывает устойчивость в организации производства. В условиях краткосрочной аренды перестают использоваться научно обоснованные севообороты, принципы размещения отраслей, обеспечивающих рациональное использование ресурсов, а также не проводится поддержание и восстановление плодородия почв.

- Торгово-экономические факторы:

- ухудшение структуры молдавского сельскохозяйственного экспорта. Сокращаются экспортные поставки товаров с высокой добавленной стоимостью и практически отсутствуют поставки наукоемкой продукции. Увеличился экспорт товаров из давальческого сырья, а также примитивного сырья: пшеницы, кукурузы, подсолнечника, рапса, орехов. При этом переработанная продукция – подсолнечное масло и плодоовощные соки – стали меньше поставляться на европейский рынок;

- в связи с обнулением импортных пошлин с 1 сентября 2014 г. стал наращиваться импорт из ЕС традиционных для молдавских производителей групп товаров: свинины, мяса птицы, молочной продукции, племенных яиц, виноградных вин, пива, семян кукурузы и подсолнечника, растительного масла и др., что усложняет развитие собственного производства в Молдове;

- рост стоимости импортируемой продовольственной продукции;

- Молдова входит в число стран с очень высоким уровнем риска ведения фруктово-ягодного и плодоовощного бизнеса по причине большой зависимости от поставок в одну страну: более 95% всех яблок поставляется на рынок Российской Федерации с довольно непредсказуемой политикой внешней торговли. Об этом свидетельствует то, что Молдова уже неоднократно сталкивалась с запретами на поставки своей продукции в Россию;

- производство и последующая реализация сельскохозяйственной продукции, ее ценообразование отданы на откуп стихии неорганизованного рынка. Исходя из ложного понимания либерализации торговли продовольствием, Молдова не имеет рычагов влияния на импорт продовольственной продукции и внутреннюю ценовую политику.

- недостаточный уровень конкурентоспособности молдавского продовольствия на внешних рынках в силу больших затрат, низкой урожайности и производительности труда, влияния стабильности валют на импорт и экспорт, технологической и техниче-

ской отсталости товаропроизводителей и необоснованной, завышенной цены на горюче-смазочные материалы и другие средства и материалы, применяемые в сельском хозяйстве страны. Так, например, молдавские экономисты убедительно доказывают расчетами, что дизельное топливо продается в Молдове для аграриев по ценам выше тех, которые свободно формируются на Platts, на 33–95 долл. США за тонну [21].

- Социальные факторы:

- социальный кризис села. Свыше двух миллионов граждан Республики Молдова живут именно в селах, а данные об их трудоустройстве показывают, что только чуть более 300 тыс. получают заработную плату [22]. Сельские жители выживают за счет денежных переводов из-за рубежа, которые составляют свыше 22% доходов всего сельского населения Молдовы [19];

- продолжающаяся массовая миграция сельского населения. Если еще 20 лет назад доля заброшенных жилищ в республике составляла всего 2%, сегодня этот показатель ужасает – порядка 25% домов в стране пустуют.

- снижение профессионального уровня сельскохозяйственных рабочих. Одна из причин в том, что произошла «утечка мозгов»: 40% покинувших Молдову, в том числе и жителей сельской местности, имеют высшее образование;

- недостаточный уровень совокупного платежного спроса населения, который сказывается на экономической доступности продовольствия для граждан. Несмотря на некоторое сокращение уровня нищенствующего населения, располагающего доходами менее чем 1,9 долл. США (32 лея) в день и некоторое увеличение среднего размера прожиточного минимума покупательная способность жителей Молдовы остается крайне низкой. Если сравнить средний размер прожиточного минимума (1895,7 лея на человека в месяц, 113 долларов по действующему курсу Национального банка Республики Молдова) со средним размером пенсии по возрасту (2018 г.) – 1784,94 лея, средним размером пенсий лицам с ограниченными возможностями – 1368,45 лея и со средним размером пенсий в целом – 1456,86 лея, то становится ясно, что одна четвертая часть населения не может питаться даже по нормам минимальной потребительской корзины;

- постоянное резкое подорожание продуктов питания. В течение 2017 г. цены на говядину выросли на 8,2%, свинина подорожала на 13,1%, яйца – на 15,9%, сахар – на 7,7%, овощи – на 21,9%, картофель – на 12,6%, фрукты – на 16,8%. В 2018 г. продовольственная корзина стала дороже еще на 6,5%, а в 2019 г. – на 12,4%, в 2020 г. рост цен на продукты питания продолжился.

- несоответствие роста цен на продовольственные товары и доходов населения. В 2019 г. рост цен на продукты питания составил 12,4%, а индексация пенсий увеличилась всего лишь на 5,3%. Как видно, рост пенсий более чем в два раза меньше роста цен на продовольствие. И только рост средней заработной платы в 2019 г. (в третьем квартале она составила 7385 леев) по сравнению с 2018 г. (6446,4 лея) – 12,7% практически равен росту цен на продовольствие – 12,4%.

- Демографические показатели подтверждают, что наиболее серьезными проблемами Молдовы являются миграция и ускоренная депопуляция сельских районов. На фоне миграции молодежи из сел, сельское население вошло в зону старения. Доля сельских жителей в возрасте 65 лет и старше превышает долю городских на 1,6%, а соотношение старших возрастных групп в селах превысило соотношение в городах на 3,8%.

Перепись населения Молдовы свидетельствует о преимущественно сельско-городских миграционных потоках, в основном – в сторону больших городов страны (Кишинев, Бельцы), что привело к постоянному спаду активного населения в селах.

К реальным внутренним угрозам для продовольственной безопасности Молдовы можно отнести факторы неэффективной деятельности органов государственной власти и управления в области обеспечения продовольственной безопасности:

- в стране отсутствует стратегия развития сельскохозяйственного производства и перерабатывающей промышленности Молдовы с точки зрения обеспечения продовольственной безопасности и самообеспечения продовольствием населения страны в соответствии со стандартами национальной безопасности в продовольственной сфере, не проводится мониторинг продовольственной безопасности.

- несоответствие мировому уровню объемов государственной поддержки национальным производителям. По данным Государственной налоговой службы, в 2007 г. объем субсидий составил 515 млн леев, в 2008 г. – 513 млн леев, а в 2009 г. – 559 млн леев. В 2010–2013 гг. субсидии сократились до 400 млн леев.

В 2019 г. в Национальном фонде развития сельского хозяйства и сельской местности для субсидирования было предусмотрено 950 млн леев. Но из них для фермеров было доступно всего лишь 598 млн леев в виде пост инвестиционных субсидий, поскольку 352 млн леев ушло на оплату долгов фермерам за прошлый год [1]. Аналогичная ситуация сложилась и в 2020 г. Размер Национального фонда развития сельского хозяйства на 2020 г. составляет 1 млрд леев, но долги государства перед фермерами по субсидиям за 2019 г. составляют 600 млн леев. Таким образом, на протяжении многих лет объем субсидирования сельхозпроизводителей не увеличивается и колеблется в объемах 400–600 млн. леев;

- отсутствие поддержки малых сельскохозяйственных предприятий со стороны государства. Им достается всего лишь 10–15% от всех субсидий, направляемых на развитие сельского хозяйства. В Молдове 97% сельскохозяйственных предприятий относятся к малому бизнесу, из которых 73% – это микропредприятия, где трудятся от 1 до 6 человек. Как правило, это семейный бизнес, без поддержки которого молдавские села могут остаться без трудовых ресурсов;

- ни одно правительство не разработало и не приняло реальную программу развития животноводческого сектора [10]. Это привело к тому, что в Молдове, которая в 1990 г. производила 1,5 млн тонн сырого молока и имела более 1000 средних и крупных молочных ферм, в настоящее время производство сырого молока упало до уровня максимум 250 тыс. тонн в год. В результате возникла нехватка продовольственной продукции (в первую очередь мясной, молочной, плодоовощной) отечественного производства на внутреннем рынке. Как отметил Премьер-министр, «Республика Молдова попала в ситуацию, когда из сельскохозяйственной страны оказалась страной-импортером сельскохозяйственной продукции» [8]. Молдова превратилась в нетто-импортера основного продовольствия;

- концентрация и монополизация отдельных сегментов экспорта сырья и первичной сельскохозяйственной продукции отдельными фирмами по поставкам зерна, семян подсолнечника, грецких орехов и другой продукции, а также усиление на рынке Молдовы их доминирования;

- низкий уровень эффективности сельскохозяйственного производства. В РМ про-

изводительность труда в сельском хозяйства в 40 раз ниже, чем во Франции, втрое ниже, чем в России, вчетверо ниже, чем в Беларуси, вдвое ниже, чем в Казахстане [16, с. 278].

– всеобщая коррупция сильно затронула и агропромышленный комплекс. Высокий уровень коррупции, избирательное правосудие, отсутствие прозрачности и превосходство частных интересов над общественными – это лишь некоторые из выводов Госдепартамента США, которые были представлены в Отчете по правам человека в Молдове за 2018 г. [6]

В целом, основная причина не эффективной деятельности органов власти и управления в обеспечении населения собственными продуктами питания заключается в том, что в соответствующих властных и управленческих структурах Молдовы имеются весьма смутные представления о продовольственной безопасности страны, не говоря уже о методике ее обеспечения. Так, ответственные работники Министерства сельского хозяйства, регионального развития и окружающей среды (МСХПРОС) подчеркивают, что в результате реформы данное министерство больше не выступает управляющим или координирующим органом, а является всего лишь «учреждением, которое разрабатывает законопроекты по предложению сельскохозяйственных производителей» [24].

В этой связи следует еще раз подчеркнуть, что продовольственная безопасность в мире сводится к двум аспектам решения проблемы: первый – поддержание снабжения на уровне, достаточном для здорового питания и доступности его всем социальным группам; второй – устранение зависимости от импорта и защита интересов местного производителя. В связи с этим большинство ведущих государств мира имеют широкое поле деятельности по государственному регулированию производственного и социального механизма сельского хозяйства и выделяют на это значительные средства. В Австрии уровень государственной поддержки составляет 44%, Канаде – 35%, Финляндии – 72%, Швеции – 47%, Японии – 72%, Швейцарии – 76%, в Европейском Союзе – 38%, США – от 27 – до 40%. Реально фермер в этих странах получает за счет рыночных платежей только часть цены, большая часть дохода идет за счет государственных источников [9].

Внешние угрозы национальной продовольственной безопасности обусловлены политическими и экономическими условиями стран – импортеров молдавской продовольственной продукции, внешнеторговыми рисками, колебанием рыночной конъюнктуры и применением более высоких мер государственной поддержки в зарубежных странах, чем в Молдове, а также другими факторами, в том числе:

– Молдова является членом сразу четырех зон свободной торговли: с СНГ (11 стран), ЕС (27 стран), Турцией и с шестью странами Балкан. Их агропромышленные комплексы более развиты и конкурентоспособны, чем молдавский. Финансовыми ресурсами для быстрого повышения качества производимой молдавской продовольственной продукции до уровня развитых стран РМ не располагает. Поэтому уже в настоящее время в стране ощущается наплыв турецкой (растительная), европейской (мясная, молочная и др.), украинской (мясная, молочная, растительная и др.), белорусской (молочная, рыбная, соки и др.) продовольственной продукции. Даже укроп и другая растительная продукция поставляется из Испании. Молдова же, исходя из качества своей продукции, квотирования поставок продукции в ЕС, не может свободно поставлять переработанную продукцию в эти страны, поставки ограничиваются простейшей сельскохозяйственной продукцией (зерно разных видов, подсолнечник, рапс и др.);

– полная зависимость агропромышленного комплекса республики от внешних поставок сельскохозяйственной техники, основного прицепного и навесного оборудования, горюче-смазочных материалов, удобрений, средств защиты, элитных семян первой репродукции, племенного скота, которые молдавские производители вынуждены покупать за рубежом или ограничиваться использованием низкосортных селекционных материалов многоразового использования. Многое (практически все необходимое для сельскохозяйственного производства) ранее производилось в Молдове на сельскохозяйственных предприятиях, тракторном заводе, научно-опытных станциях, в научно-производственных институтах, селекционно-гибридных центрах, лабораториях. Все это в ходе реформы было безвозвратно разрушено или деградировало. Причем раньше, в дореформенный период, республика по многим научным направлениям выведения новых семян кукурузы, пшеницы, люцерны, племенного скота занимала лидирующие позиции в Советском Союзе. В настоящее время деятельность по восстановлению селекционной работы, проведению исследований повышения урожайности, селекции новых видов культур, районированных к новым климатическим условиям страны для создания высокопродуктивного сельского хозяйства в Республике Молдова, практически не ведется;

– отсутствие четких принципов и действенных методов планирования и стратегического прогнозирования зарубежных рынков, содействия производителям по освоению этих рынков. Так, например, молдавские виноделы неоднократно безуспешно ставят вопрос об оказании содействия в анализе глобальных трендов и прогнозов в развитии мирового виноделия и выработке перспективной политики по выращиванию сортов винограда, наиболее подходящих для Молдовы в условиях глобальной конкуренции [20];

– молдавские виноделы до настоящего времени продолжают нести потери от последствий российского эмбарго на винодельческую продукцию (2006, 2013). Молдова не может восстановить (и, наверное, в среднесрочной перспективе ей это не удастся) ранее достигнутый объем поставок винодельческой молдавской продукции на российский рынок (в 2005 г., накануне первого эмбарго, в Россию было поставлено вин и коньяка на 56,8 млн долл. США, в 2012 г., накануне второго эмбарго, – на 60 млн долл. США, в 2018 г. – всего лишь на 13,5 млн долл. США). В целом российский рынок для Молдовы продолжает оставаться нестабильным и политически мотивированным. Из-за неустойчивой политической ситуации в Молдове российские предприниматели опасаются введения очередного запрета на импорт вин из РМ, что сдерживает новые заказы продукции;

– следует понимать, что и рынок ЕС также будет и дальше ограничен квотами, рост которых для большого увеличения поставок молдавской продовольственной продукции маловероятен. По качеству молдавской продовольственной продукции, из-за финансовых возможностей страны и ее производителей, европейский рынок в ближайшей перспективе также будет ограничен;

– недостаточный уровень конкурентоспособности молдавской продукции на внешних рынках. Качество производимой сельскохозяйственной продукции зачастую не соответствует европейским стандартам. Вследствие этого ограничивается присутствие даже простой сельскохозяйственной продукции (мяса, яиц, молочной продукции и т. д.), а тем более продукции с высокой добавленной стоимостью (семян кукурузы и семян других сельскохозяйственных культур) не только на высоконкурентных рынках

сельскохозяйственной продукции (странах ЕС), но и на традиционных рынках СНГ, в первую очередь России;

Таким образом, в результате целого комплекса различных источников и факторов внутренних и внешних угроз национальной продовольственной безопасности, в Молдове сложились такие социально-экономические, внешнеполитические и внешнеэкономические условия, которые в совокупности представляют угрозу национальной безопасности в продовольственной сфере, угрожают стабильности в обеспечении населения продовольствием. В результате в Молдове в настоящее время производится всего лишь 70% продукции от общего объема 1989 г., в том числе 60% – в промышленной и аграрной сферах, инвестиции – 25% от уровня 1989 г., стала значительно ниже реальная заработная плата, уменьшились вдвое и средние пенсии [16, с. 463].

Исходя из вышеизложенных угроз по классификации ФАО, с точки зрения продовольственной безопасности Молдова отнесена к группе стран высокого уровня риска.

Такое положение дел в агропромышленном комплексе Молдовы требует от Правительства Молдовы принятия неотложных мер обеспечения национальной продовольственной безопасности, тем более что у Республики Молдова были и остаются естественные (почвенные и природно-климатические) преимущества эффективного ведения сельскохозяйственного производства. Качественное преобразование молдавского сельскохозяйственного производства, повышение его эффективности позволит превратить Молдову из страны, вывозящей свою рабочую силу и дешевое сельскохозяйственное сырье, в страну, вывозящую сельскохозяйственную продукцию и продовольственные товары с высокой добавленной стоимостью, и обеспечить потребность внутреннего рынка в собственном продовольствии.

Библиография

1. AIPA с начала года выплатило фермерам более 400 миллионов леев в качестве субсидий. <https://point.md/ru/novosti/ekonomika/aipa-s-nachala-goda-vyplatilo-fermeram-bolee-400-millionov-leev-v-kachestve-subsidii> (дата обращения 30.01.2021).
2. Более половины зарубежных сортов растений не приспосабливаются к климату Молдовы. <http://www.infotag.md/reports/776944/> (дата обращения 30.01.2021).
3. В Молдове тысячи гектаров сельхозугодий и несельскохозяйственных земель заброшены. <https://point.md/ru/novosti/obschestvo/v-moldove-tysiachi-gektarov-selkhozugodii-i-neselskokhoziaistvennykh-zemel-zabrosheny> (дата обращения 02.02.2021).
4. В Молдове 4 млн гектаров земли подвержены риску эрозии. <http://point.md/ru/novosti/obschestvo/v-moldove-4-mln-gektarov-zemli-podverzheni-risku-erozii> (дата обращения 06.02.2021).
5. В Молдове насчитывается более 2,2 млн га сельскохозяйственных земель. <https://point.md/ru/novosti/ekonomika/v-moldove-naschityvaetsia-bolee-2-2-mln-ga-selskokhoziaistvennykh-zemel> (дата обращения 19.04.2021).
6. Госдеп США: Молдова нарушает экономические права граждан. <https://point.md/ru/novosti/politika/gosdep-ssha-moldova-narushaet-ekonomicheskie-prava-grazhdan> (дата обращения 10.03.2021).
7. Кетрарь В. На пять, не меньше. Экономическое обозрение, № 22 (1236), р 4-5, 15 июня 2018 г.

8. Кикю Ион. Молдова стала страной-импортером сельскохозяйственной продукции. <https://news.mail.ru/politics/40285504/> (дата обращения 30.01.2021).
9. Коваленко Н. Я. Экономика сельского хозяйства: М.: ЭКМОС, 1999, с. 107.
10. Компания JLC призывает исправить ошибку в законе, блокирующую импорт молочного сырья. <https://point.md/ru/novosti/ekonomika/kompaniia-jlc-prizyvaet-ispravit-oshibku-v-zakone-blokiruiushchuiu-import-molochnogo-syria> (дата обращения 10.03.2021).
11. Коробов Р., Тромбицкий И., Сыродоев Г., Андреев А. Уязвимость к изменению климата: Молдавская часть бассейна Днестра. Кишинев, 2014.
12. На 14 градусов выше нормы: засуха становится привычным явлением для Молдовы. <https://point.md/ru/novosti/ekonomika/na-14-gradusov-vyshe-normy-zasukha-stanovitsia-privychnym-iavleniem-dlia-moldovy> (дата обращения 15.03.2021).
13. Проект срочных действий в условиях засухи, Компонент сельского водоснабжения Молдовы 2007 г., Всемирный банк, 2007 г.
14. Пойсик М. Сельское хозяйство: какие перспективы? Экономическое обозрение, № 49, pag. 12, 2017 г.
15. Россия озабочена требованиями Молдовы к качеству продуктов питания. <https://point.md/ru/novosti/ekonomika/rossiia-ozabochena-trebovaniiami-moldovy-k-kachestvu-produktov-pitaniia> (дата обращения 10.02.2021).
16. Сакович В. А. Национальная безопасность Республики Молдова в контексте современных процессов глобализации и интеграции: теория, методология, прикладной анализ. Принт Каро, Кишинев, 2016, 570 с.
17. Сакович В. А. Продовольственная безопасность Республики Молдова в контексте современной продовольственной проблемы. ASEM, IRIM. Принт Каро, Кишинев, 2020, 544 с.
18. Стратегия экономического роста и снижения уровня бедности (Постановление Правительства № 617, от 4.06 2004 г.).
19. Села Молдовы выживают за счет гастарбайтеров. <https://point.md/ru/novosti/ekonomika/sela-moldovy-vyzhivaiut-za-schet-gastarbaiterov> (дата обращения 30.01.2021).
20. Таран А. Виноделы рассказали о проблемах. Экономическое обозрение, № 31, 16 августа 2019 г.
21. Тампиза К. ГСМ как фактор конкурентоспособности. Экономическое обозрение, № 5, 14 февраля 2020 г.
22. Экономисты рассказали об основных барьерах в привлечении инвестиций. <https://point.md/ru/novosti/ekonomika/ekonomisty-rasskazali-ob-osnovnykh-barerakh-v-privlechenii-investitsii> (дата обращения 30.01.2021).
23. Эпидемиологическая ситуация с АЧС в Молдове становится тревожной. <https://point.md/ru/novosti/obschestvo/epidemiologicheskaia-situatsiia-s-achs-v-moldove-stanovitsia-trevozhnoi> (дата обращения 18.03.2021).
24. ZdG: Молдавские яблоки мерзнут на полях. <https://point.md/ru/novosti/obschestvo/zdg-moldavskie-iabloki-merznut-na-poliakh> (дата обращения 15.02.2021).

Представлено: 31.03.2021

E-mail: vitalie_cazacu@mail.ru

ПОЛИТИКА ИММИГРАЦИОННОГО ПРОЦЕССА В ИЗРАИЛЕ

Дан ДИННЕР, докторант, Академия Публичного Управления,

Людмила ГОЛОВАТАЯ, доктор экономических наук, доцент

Аннотация

В настоящее время многие страны принимают большие наплывы иммигрантов. И хотя в последние два года, 2018 – 2020, иммиграция между странами начала сокращаться, очевидно, что в последнее десятилетие, это всемирное движение, одержимо движением населения. Поглощающие страны частично координировали свою политику поглощения (в основном страны Европейского Союза). Напротив, большинство других стран, включая Северную Америку и Австралию, уже имеют «опыт» и, таким образом, уже имеют в своем распоряжении четкую политику. В этой статье мы попытаемся представить процесс иммиграции и абсорбции в Израиле, а также указать на проблемные шаги.

Ключевые слова: процесс иммиграции, экономическое влияние, иммиграционная политика.

[https://doi.org/10.52327/1857-4440.2021.1\(19\).07](https://doi.org/10.52327/1857-4440.2021.1(19).07)

CZU: 378(569.4)

1. Введение. В настоящее время многие страны поглощают «волны иммигрантов». И хотя в последние годы, 2018 – 2020, иммиграция между странами начала сокращаться, очевидно, что в последнее десятилетие, это всемирное движение, одержимо движением населения. [6]. Поглощающие страны частично координировали свою политику поглощения (в основном страны Европейского Союза). Напротив, большинство других стран, включая Северную Америку и Австралию, уже имеют «опыт» и, таким образом, уже имеют в своем распоряжении четкую политику [9]. Эта политика, особенно американская, ухудшает иммиграцию и затрудняет ее. Эти шаги были вызваны социально-экономическим влиянием на население и местное общество. Те страны, которые оказались удовлетворены иммиграционным процессом, приняли законы, облегчающие иммиграцию, и предприняли шаги для обеспечения ассимиляции нового населения внутри них. Мы рассмотрим и проанализируем различные направления политики Израиля.

Политика поглощения в Израиле. Иммиграция в Государство Израиль происходит не как продолжающийся, непрерывный процесс, а скорее «волнами», которые возникают во время кризисов, обычно вне самого государства. Такие кризисы очень трудно предсказать заранее. В то время как сроки иммиграционных волн в основном связаны с кризисами на родине иммигрантов, количество иммигрантов, прибывающих в рамках каждой волны, зависит, среди прочих факторов, от альтернативных, открытых для иммигрантов в данный период времени [3].

Сто лет назад, в 1920 году, Еврейский Ишув в Израиле насчитывал 56 000 человек. Сегодня население Израиля составляет более 9,1 миллиона человек, из которых около семи миллионов - евреи. Другими словами, с 1948 по 2020 год еврейское население увеличилось почти на семь миллионов евреев. Наряду с иммиграционными волнами и экономической

иммиграцией в Израиль прибыло и нееврейское население. Это явление было главной характеристикой иммиграционных волн, начавшихся в 1990 - е годы. До этого момента почти никто из нееврейских иммигрантов не въезжал в Израиль [15]. С момента основания Израиля проблема иммигрантов стала постепенно расти. Упор на религиозную и национальную основу (еврейскую, христианскую или мусульманскую) иммиграции привел к созданию надуманных социокультурных последствий. Эти последствия затрагивают религиозные и социальные аспекты (разрешение на вступление в брак и вероисповедание детей), а также экономические аспекты, такие как профессиональные предпочтения, нормативная интеграция в систему образования и другие подобные гражданские права. Сложная реальность государства Израиль привела к изменению израильского общества.

Законы, регулирующие въезд в Израиль. Различие между иммиграционной политикой и политикой Алии. Въезд в Государство Израиль регулируется двумя законами – «Законом о въезде в Израиль» и «Законом о возвращении». Последнее относится только к евреям (которые родились евреями или приобрели еврейский статус через обращение в иудаизм) до третьего поколения, включая их супругов [16]. Эти два закона отражают два противоположных отношения к иммиграции в Израиль.

Прежний закон отражает официальное отношение к иммигрантам, что является своего рода «дефолтом». Те, на кого не распространяется «Закон о въезде», допускаются в Израиль только в соответствии с этим законом.

Политика, отраженная в этом законе, очень избирательна и привязана к потребностям государства. Закон обязывает и разрешает въезд «желанным» иммигрантам, таким как туристы, волонтеры и иностранные рабочие, и устанавливает строгие правила, предотвращающие их постоянное проживание. Если эти люди желают стать израильскими гражданами, они должны соответствовать очень строгим стандартам, которые направлены на минимизацию процедур получения гражданства для тех, кто не включен в категорию «еврейских иммигрантов (Олим)».

Последний закон, «Закон о возвращении», отражает отношение к еврейским иммигрантам («Олим»). Точное определение этого термина довольно сложно. Его можно охарактеризовать как «зеркальное отображение» Нюрнбергских законов. Иными словами, все те, кто, согласно Нюрнбергским законам, мог оказаться преследуемым из-за своей принадлежности к еврейской религии, теперь включены в категорию «имеющих право на еврейскую иммиграцию» («Алия»). Главным критерием здесь является их отношение к категории «евреев» – происхождение или кровное родство до трех последних поколений, определяемое по женской линии, т. е.: еврейской бабушкой, ее сыновьями и дочерьми, а также внуками от дочерей.

Основные принципы поглощения иммиграции и их последствия.

А. Политика приема иммигрантов включает в себя три основных принципа. Но эти принципы не вполне характеризуют политику Израиля в области иммиграции: это «открытые двери», «немедленное гражданство» и «общая приверженность». Эти принципы имеют широкие последствия для всего израильского общества.

В. Принцип «открытых дверей» применяется ко всем тем, кто включен в категорию относящихся к иудаизму в соответствии с законом возвращения. Граница Израиля открыта для этих людей, когда бы они не пожелали. Это неизбирательный принцип в категории потенциальных еврейских иммигрантов. Из этого правила есть исключения,

относящиеся к общественной опасности, например, состояние здоровья, заразные заболевания, психические заболевания или причастность к преступлениям. Однако эти исключения не применяются к еврейским иммигрантам из стран, терпящих бедствие. На самом деле эти исключения редко применяются к еврейским иммигрантам.

С. «Немедленное гражданство» - каждый иммигрант получает статус гражданина сразу по прибытии, без выполнения каких-либо предварительных условий и без клятв верности стране. Немедленное гражданство предоставляется всем категориям лиц, кто имеет право считаться иммигрантами в соответствии с Законом о возвращении, а также тех, кто является евреями в соответствии с еврейским законом (Галаха). Такое соотношение редко встречается в мире, хотя оно существовало и в Германии.

Д. «Общая приверженность» – обязательства по отношению к этим иммигрантам возлагаются только на Еврейское агентство. Еврейское агентство заботится об их прибытии в Израиль. Оно также отвечает за их начальный период адаптации в Израиле и помогает им найти постоянное жилье. Это обязательство выражается не только в экономической помощи, но и в облегчении их жизни в различных областях. Как уже упоминалось выше, критерии, определяющие помощь, оказываемую в период абсорбции и адаптации, стали устанавливаться только для еврейских иммигрантов («Олим»), а не для других типов иммигрантов.

Е. Нынешняя политика абсорбции. Политика поглощения иммигрантов в значительной степени зависит от социальной, экономической, политической и экономической реальности внутри поглощающей страны. Она также изменяется в соответствии с этой реальностью. В Израиле можно обнаружить различные тенденции поглощения иммиграции, которые отражают его политическую и экономическую ситуацию, а также в соответствии с изменениями, произошедшими в Израиле за эти годы [8].

В свете большого размаха иммиграционных волн и во избежание постоянной зависимости иммигрантов от непрофессиональных механизмов абсорбции было принято решение о введении метода «прямой абсорбции». Именно таким образом большинство иммигрантов было поглощено Израилем. Каждому иммигранту была предоставлена «иммиграционная корзина», включающая первоначальную денежную сумму и ежемесячный паек, в соответствии с данными, приведенными в таблице 1.

Таблица 1. Абсорбционная корзина для иммигрантов – 2020 (в евро).

На одного	Неполная семья	Семейная пара	Размер денежных выплат
329	605	658	Наличные в аэропорту Бен-Гурион (Израиль)
377	386	1,004	Банковский трансфер в аэропорту Бен-Гурион
694	1147	1,270	1-й платеж
694	1147	1,270	2-й платеж
694	1147	1,270	3-й платеж
694	1147	1,270	4-й платеж
694	1147	1,270	5-й платеж
694	1147	1,270	6-й платеж
4,869	7,873	9,283	Всего

Источник: составлено автором [11].

В соответствии с политикой приемлемости и данными таблицы (1), после завершения процесса платежей из абсорбционной корзины, каждый новый иммигрант может иметь право на другие выплаты с гарантированным доходом («havtachat hachnasa» - на иврите). Период предоставления такой помощи с гарантированным доходом может составлять от 6 месяцев до одного года. Это будет соответствовать условиям отбора. Категории приемлемости будут включать в себя:

- Иммигранты, обучающиеся в Ульпане, которые больше не имеют права на получение корзины абсорбции, могут иметь право в соответствии с конкретными или некоторыми критериями.

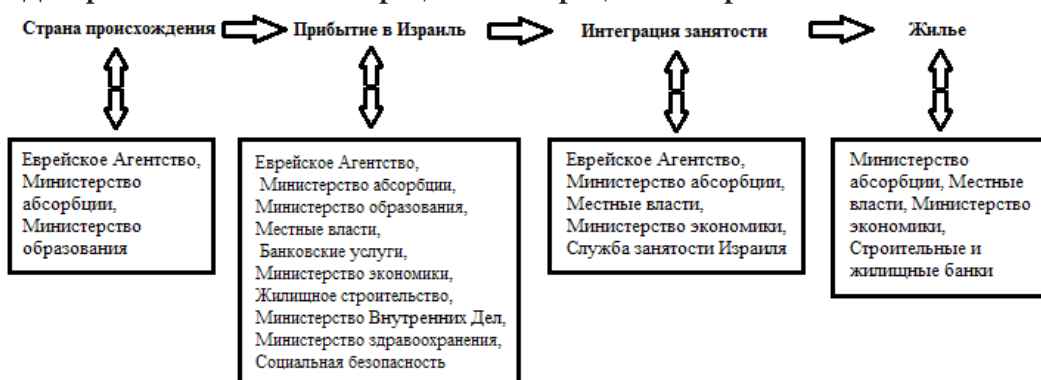
- Все иммигранты, в первый год пребывания в стране, которые учатся на курсах в утренние часы, как установлено Министерством, могут иметь право на эти выплаты в период их обучения.

- Каждый иммигрант в течение первого года пребывания в стране, находящийся в процессе поиска работы, может иметь право на получение гарантированного дохода от Министерства иммиграции.

Эта финансовая поддержка предназначена, главным образом, для того, чтобы помочь им покрыть необходимые расходы, а также предоставить иммигрантам и их семьям возможность для первоначального поселения. Выбор «прямого поглощения» в основном делался самостоятельно и после консультаций с различными факторами, а также с местным сообществом. В большинстве случаев этот выбор принимался без прямого вмешательства или личного руководства со стороны государства [7]. Иммигрант в Израиле обнаруживает, что он имеет дело (уже находясь на родине) с огромным количеством организаций, не имеющих одного главного «адреса» для управления всем процессом абсорбции [4]. Изучив несколько организаций, как показано на рисунке 1, можно увидеть, насколько проблематичным является процесс поглощения. Правильно определить, что в исторической ретроспективе путь, пройденный иммигрантом в рамках нынешней политики абсорбции, полностью провалился, если мы посмотрим на этапы иммиграции в Израиль и правительственные министерства, которые являются партнерами в этом процессе.

На следующем рисунке (1) описывается каждый этап и проблемная модель управления процессом:

Диаграмма 1. Этапы иммиграционного процесса в Израиле.

Источник: составлено автором [11].

В соответствии с актуальной проблемной моделью (рис. 1) автор выделяет две проблемные точки на всем пути абсорбции нового иммигранта:

А. В качестве модели присутствует множество организаций, национальных министерств, местных отделений, органов власти, налоговых институтов, волонтерских организаций. Национальные власти не учли, что иммигрант не может функционировать и управлять своим новым положением между столькими организациями.

В. Иммиграционный процесс фокусирует внимание иммигранта в процессе его абсорбции в Израиле на ряде ключевых вопросов. Эти вопросы также поднимались в анкетном опросе, который проводил автор диссертации.

Основными темами были: занятость, образование, жилье, поглощение местным обществом. В каждой из этих проблем иммигрант обнаруживает, что общается с множеством факторов, несинхронизированных, неэффективных, дублирующих процедур, правил и рекомендаций. Все в одном месте, которое будет работать перед одним фактором, то есть объединяет все вместе.

Социально-культурная абсорбция и профессионально-экономическая интеграция. На протяжении многих лет им давались различные решения. Кроме того, эта тенденция профессиональной и экономической политики привела к большому разочарованию со стороны семей иммигрантов. Кроме того, данные о возвращении иммигрантов на родину – возвращение, которое постоянно растет. Следует отметить, что надежды иммигрантов на быструю интеграцию (как им было обещано в самом начале процесса) быстро рухнули. Отсутствие надлежащей организационной базы, ограниченная инфраструктура в том, что касается людских ресурсов, и отсутствие развертывания со стороны государства Израиль для приема такого огромного количества людей - все это привело к ослаблению возможностей национальных и местных властей. Экономические данные в целом, которые были представлены в предыдущих главах, представляют, с одной стороны, весьма печальную картину процесса абсорбции и возвращения на родину со стороны качественных сообществ, таких как иммигранты из России, США, Франции и Канады, с другой стороны.

Нет никаких сомнений в том, что волны иммиграции оказали как положительное, так и отрицательное влияние на гражданское общество, при этом особый акцент был сделан на трудовые отношения Израиля. С положительной стороны, необходимость «выживания» иммигрантов привела их к интеграции в израильское общество. Это ситуация, в которой различные модели связаны с рынком труда в Израиле, на который оказывают влияние различные факторы. Мы находим положительное влияние в области сырьевых продуктов, торговли и экономики, в заполнении рабочих мест необходимыми специалистами, которых не хватает в Израиле, таких как медицинские, инженерные, инфраструктурные и энергетические должности. В добавок, социальный вклад в мир культуры был значительным. Артисты прибыли в Израиль, что привело к бурному развитию музыкальной индустрии. С негативной стороны, въезд иммигрантов вызвал недовольство среди местного населения. Было заслушано множество необоснованных, дискриминационного характера жалоб на работающих иммигрантов.

По окончании каждого периода иммиграции государство Израиль обнаруживало резкое снижение мотивации иммигрантов. Вскоре после этого слышались голоса разочарованных иммигрантов и иммигранты начали возвращаться на родину или иммигрировать в другие страны. И такой сценарий повторялся каждые пару лет.

Эта ситуация обнаружила реальную потребность в стратегических и фундаментальных изменениях в процессе интеграции мигрантов. Это необходимо для того, чтобы существование иммигрантов характеризовалось положительными социальными и экономическими эффектами, а также чтобы они могли привнести свой вклад на благо себе и обществу, а также в трудовые отношения в Израиле.

Выводы. Автор [1] в своей статье «Разработка новой национальной политики для поглощения рабочей силы мигрантов: пример Израиля» представляет социальные процессы, которые происходили в израильском обществе в результате политики, которая приносила пользу иммигрантам и в частности из бывшего СССР и Западной Европы. Такая политика привела к тому, что некоторые группы израильского общества избегали и игнорировали ее в результате абсорбции/интеграции иммигрантов, что в результате, со временем привело к увеличению числа иммигрантов, покинувших Израиль в пользу других стран. Кроме того, мы можем сделать вывод, основываясь на анализе израильского Министерства абсорбции, что процесс абсорбции является некачественным. Помимо всего прочего, этот непрофессионализм происходит из-за полного отсутствия согласованности между службами и офисами, которые заботятся о семьях иммигрантов и сопровождают их. Процесс абсорбции сильно искажен в Израиле, что выражается полным безразличием со стороны ведущего Министерства по этому вопросу – Министерства абсорбции. Эти искажения также возникают у отдельного иммигранта, который чувствует себя обманутым и одиноким, не получая соответствующего сопровождения, чувствуя себя беспомощным в бюрократической системе. Ошибки в пунктах полиса появляются в составе «корзины поглощения», процессе утверждения и авторизации таких специалистов как врачи, юристы, электрики и техники, а также большого круга специалистов, которые должны пройти утомительный бюрократический процесс, пока их квалификация не будет доказана. Кроме того, автор исследования обнаружил, что нет никакой согласованности между иммиграционным процессом и его различными этапами, процессом заселения иммигрантов и вариантами занятий, которые предлагает ему общество. Таким образом, проходит от пяти до десяти лет, пока иммигрант не ассимилируется в определенном месте (если он будет размещен), что касается профессии и жилья.

Библиография

1. Диннер, Д. Разработка новой национальной политики по привлечению мигрантской рабочей силы. Пример Израиля. В тезисах Международной научно-практической конференции «Геополитические и историко-географические проблемы бассейна Черного моря», IRIM, Кишинев, 4 June 2019, 269-278 p. ISBN 978-9975-3076-7-3.
2. Finkelstein, M. Resource loss, resource gain, PTSD, and dissociation among Ethiopian immigrants in Israel. Tel Aviv: Tel Aviv University, (In Hebrew), 2016, 31-38 p. ISSN 1467-9450.
3. Gal, J., Weiss, I. Social work, unemployment and unemployment. Society and Welfare. Tel Aviv: Tel Aviv University, So: 4, (In Hebrew), 2017, 485-509 p. https://www.btl.gov.il/Publications/Social_Security/bitahon101/Documents/40-gal.pdf.
4. Gavison, R. Immigration and the Human Rights Discourse: The Universality of Human Rights and the Relevance of States and of Numbers. Tel Aviv: Israel Law Review, 2012, 52-63 p.
5. Hatzigeorgiou, A., Lodefalk, M. Trade, Migration and Integration – Evidence and Policy

Implications. Berlin: The World Economy, 38, 2010, 201–204 p. Online ISSN 1467-9701. <https://doi.org/10.1111/twec.12236>.

6. Islam, A., Islam, F., Nguyen, C. Skilled Immigration, Innovation, and the Wages of Native-Born Americans. New York: Industrial Relations 56, no. 3, 2017, 459-488 p. ISSN 1468-232X.

7. Israel Ministry Of Industry And Trade, Office Of Chief Scientist (OCS). Israeli Innovations and Technologies 2014. Jerusalem: Knesset Israel (Government Report for 2014), 2015, 65-89 p. http://economy.gov.il/Publications/Publications/DocLib RnD_Incentive Programs English .pdf

8. Leshem, E. Immigration to Israel: Sociological Perspectives. Studies of Israeli society. London: New Brunswick- London Transaction, 8, 2011, 51-92 p. ISBN 978-1560-0099-79.

9. Lutz, C., Wolter, I. The Economic Impact of Immigration in Germany. Osnabrück: GWS - Institute of Economic Structures Research, Osnabrück, 2001, 5-9 p. ISSN 1867-7290. <https://www.econstor.eu/bitstream/10419/94445/1/gws-paper01-4.pdf>

10. Ministry Of Labor And Social Affairs - 2011 Report. Department for Personal and Social Services. Jerusalem: Profile of Employees in Local Government Social Service Departments, 2012, 91-103 p. [https://www.btl.gov.il/English %20Homepage/Mediniyut/links/Israel/Government/Pages/MinistryofSocial.aspx](https://www.btl.gov.il/English/%20Homepage/Mediniyut/links/Israel/Government/Pages/MinistryofSocial.aspx).

11. MOIA - Ministry of Immigrant Absorption - Department of Economics and Advancement of the Immigrants Entrepreneurship. Tel Aviv: Endowment Study Report 2010. 166 p.

12. Nachmias, D., Arbel – Ganz, O. The Crisis of Governance: Government Instability and Civil Service. Ashkelon: Israeli Institutions at the Crossroads, (In Hebrew)

13. Shuval, J. Diaspora Migration: Definitional Ambiguities and a Theoretical Paradigm. Washington: International Migration - Wiley press, Vol 38, Issue 5, 2019, 41-56 p. ISSN 1468-2435. <https://doi.org/10.1111/1468-2435.00127>

14. Swirsky, B., Chapel, J. Employment Status among Ethiopian Israelis. Tel Aviv: Adva Center, 2014, 138-160 p. <https://adva.org/wp-content/uploads/2014/09/Ethiopian Israelis.pdf>

15. The Central bureau of Statistics in Israel – CBS – 2020. http://www.cbs.gov.il/reader/cw_usr_view_SHTML?ID=576

16. The Ministry of «Aliya» and Integration – 2020. <http://www.moia.gov.il/English/Pages/default.aspx>

Представлено: 14.04.2021

E-mail: danid@mkp.org.il

EXPERIENȚA ROMÂNIEI ÎN GESTIONAREA POLITICILOR MIGRAȚIONISTE

Olga IURCO, doctorandă, Academia de Administrare Publică

Rezumat

Numărul românilor de pretutindeni este estimat în prezent la aproape 10 milioane - inclusiv românii care trăiesc în comunitățile din diaspora și cei care trăiesc în comunitățile istorice/tradiționale ale țărilor din vecinătatea României. Statisticile oficiale ale României și ale altor state sau ale instituțiilor internaționale sunt indicatori utili, dar nu surprind statisticile realității, fie din cauza periodicității cu care sunt realizate, fie din cauza reticenței autorităților față de prezentarea cifrelor reale privind minoritățile.

Cuvinte-cheie: migranți, politică, ajutor, acțiuni, impact, date statistice, Organizația Internațională pentru Migrație.

[https://doi.org/10.52327/1857-4440.2021.1\(19\).08](https://doi.org/10.52327/1857-4440.2021.1(19).08)

CZU: 314.74:323(498)

România este stat-membru al Uniunii Europene cu cel mai mare număr de emigranți. Creșterea anuală a diasporei românești este una dintre cele mai rapide din lume și destul de recentă. În lumina acestor evoluții, rețeaua instituțională de implicare cu românii din străinătate, înființată pentru prima dată la mijlocul anilor 1990, a crescut recent în încercarea de a răspunde diasporei românești în creștere rapidă. Un minister dedicat în întregime menținerii relațiilor cu diaspora românească a fost instituționalizat formal la 10 ani după aderarea oficială a României la Uniunea Europeană în 2017, înlocuind departamentele și organisme instituționale dispersate [1].

Cu toate acestea, rolul instituțiilor de diasporă înființate recent trebuie încă clarificat și ferm determinat. Politicile au fost elaborate cu scopul de a asigura integrarea cetățenilor români în țările lor de reședință, dar și de a încuraja întoarcerea în România.

Ca puține alte populații de diasporă europeană, diaspora română este reprezentată în Parlamentul României de doi senatori și patru deputați, care reprezintă interesele de la trei până la cinci milioane de români din străinătate.

Potrivit Strategiei Naționale pentru Românii de Pretutindeni pentru perioada 2017–2020, angajamentul României cu cetățenii săi din străinătate s-a concentrat pe: păstrarea și dezvoltarea identității românești în străinătate; consolidarea asociațiilor românești din străinătate; sprijinirea procesului de integrare și protejarea drepturilor românilor din străinătate [2].

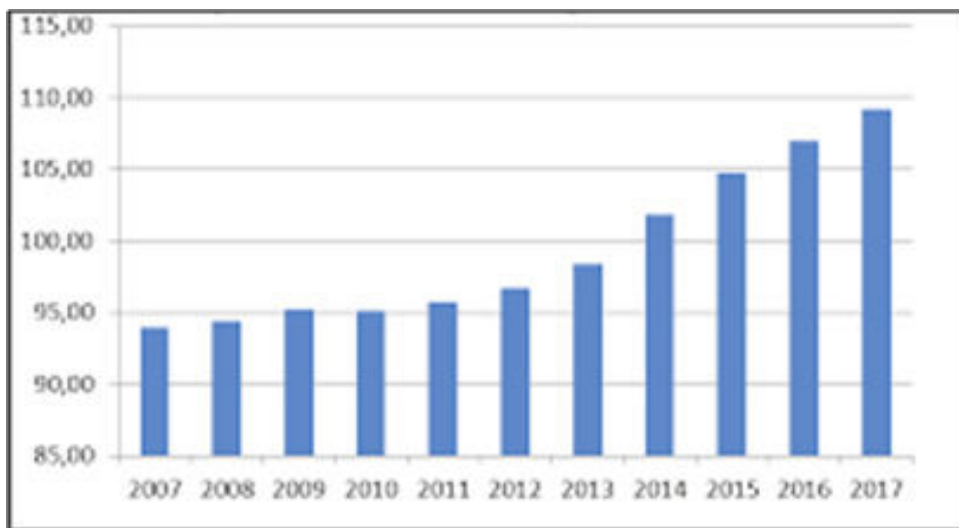
Interesul pentru studierea fenomenul migrației românilor a crescut odată cu amploarea migrației, confirmată de statistici oficiale și lucrări științifice. La început, au fost realizate cercetări despre migrația românilor spre America. Primul studiu despre migranții români din S.U.A. a fost realizat la începutul secolului al-XX-lea de către cercetătorul român Șchiopu I. în 1913 care arată că primele persoane care au avut curajul să plece au fost reprezentate de către tărani români din zonele rurale ale județului Sibiu [3].

Emigrația românească a fost descrisă drept „cea mai mare, cea mai complexă și dinamică migrație către Europa de Vest”. După căderea comunismului în 1989, România a întâmpinat mai multe etape de emigrare. La începutul anilor 1990, țara a înregistrat o plecare în masă a

cetățenilor de origine germană. Între 1996 și 2001, fluxul migrațional a scăzut și principalele țări de destinație în această perioadă au fost Statele Unite și Canada.

Un alt val major de emigrare a început odată ce românii au obținut dreptul de a călători fără viză în Uniunea Europeană, după aderarea României la UE. Diaspora românească a cunoscut una dintre cele mai rapide creșteri anuale 7,3% pe an, după diaspora siriană cu o rată de creștere anuală de 13,1%, între 2000 și 2015. Eurostat a menționat că, din toate țările UE [1] România a fost țara cu cel mai mare număr de emigranți din UE în 2017, 87% din toți migranții. Italia și Spania au reprezentat principalele destinații pentru români între 2000 și 2010. În 2017, în timp ce aceste două țări au rămas primele două destinații, Germania, Regatul Unit și Franța au fost, de asemenea, țări gazdă importante pentru românii din străinătate. o prezență semnificativă nu numai în UE, ci și în întreaga lume, în special în SUA și Canada [4].

În anul 2017, numărul emigranților români a ajuns la 3,58 milioane, ceea ce a reprezentat 18,2% din populație, cel mai mare număr de emigranți, ci și cel mai mare număr de emigrații cu înaltă calificare.

Sursa: prelucrare date INS Tempo.

În primul an după aderarea României la Uniunea Europeană s-a consemnat vârful plecărilor în străinătate, 544 074 persoane (o rată de emigrare de 25,7%) au ales să emigreze temporar în țări precum Italia și Spania. După cum se poate observa, începând cu anul 2008 s-a înregistrat un trend descendent al emigranților, în anul 2012 s-a consemnat soldul migraționist cel mai redus. Apoi, din anul 2014 are loc o creștere constantă a celor ce părăsesc țara. În anul 2017, numărul emigranților este la cel mai ridicat nivel înregistrat după anul 2009, deși salariul nominal mediu net lunar din România a înregistrat o creștere constantă în ultimii ani [5].

Ascendența diasporei românești și influența sa potențială asupra politicii din țara de origine a declanșat o dezvoltare rapidă a instituțiilor care implică diaspora în România, dar și o politizare a problemelor legate de diasporă. Au apărut noi instituții ale diasporei, în timp ce instituțiile deja existente au fost adaptate pentru a răspunde mai bine nevoilor numărului tot mai mare de resortisanți nerezidenți. Acest lucru a dus la apariția unei infrastructuri a diasporei formată din patru tipuri de instituții, în funcție de nivelul guvernamental unde au

fost înființate de Ministerul Afacerilor Externe al României ce coordonează un număr extins de misiuni externe. Ministerul oferă servicii consulare românilor din străinătate prin intermediul posturilor sale consulare. Numărul reprezentanțelor consulare variază de la țară la țară.

În general, există o secție consulară în cadrul misiunii diplomatice din țara respectivă și posturi consulare suplimentare. Legea română prevede posibilitatea de a oferi servicii consulare de către ofițerii consulari în afara sediului unei misiuni diplomatice sau a unui post consular, care în practică ia forma unor consulate mobile. Consulatele mobile au fost create pentru a oferi servicii consulare persoanelor vârstnice sau bolnave care nu pot călători pe distanțe lungi, persoanelor cu mai puține posibilități materiale sau celor care nu au posibilitatea de a se deplasa la sediul misiunilor diplomatice. Consulatele mobile oferă aceleași servicii consulare ca Secția consulară. Cu toate acestea, aceștia nu pot înlocui funcționarea secțiunii consulare, deoarece nu au capacitatea de a primi și rezolva toate cererile de servicii consulare din partea unei comunități locale.

La 10 ani de la aderarea României la UE, a fost creat un minister cu drepturi depline pentru a răspunde nevoilor diasporei românești. Ministerul pentru românii din străinătate a fost înființat în baza Ordonanței de urgență a Guvernului nr. 1 din 2017 pentru stabilirea măsurilor în domeniul administrației publice centrale și pentru modificarea și completarea unor acte normative. Înainte de aceasta, nevoile cetățenilor din străinătate erau sub responsabilitatea Consiliului pentru problemele românilor de altundeva și a unui subsecretar de stat pentru românii din străinătate, creat în 1998.

În plus, din 2018, politicile diasporei au vizat și întoarcerea românilor oferindu-le granturi pentru implementarea proiectelor sau acțiunilor [6].

În anul 1998 România a devenit stat membru al Organizației Internaționale a Migrației (OIM), când a fost adoptată Legea 123/1998, iar la 8 mai 2008, la București a fost semnat un acord tripartit între OIM, UNHCR și Guvernul român, privind evacuarea temporară în România a persoanelor care au nevoie urgentă de protecție internațională. OIM lucrează pentru a asigura gestionarea ordonată și umană a migrației, pentru a promova cooperarea internațională pe probleme de migrație, pentru a ajuta la căutarea soluțiilor practice la problemele migrației și pentru a oferi asistență umanitară migranților care au nevoie, fie că sunt refugiați, persoane strămutate sau oameni dezrădăcinați. Constituția OIM recunoaște în mod explicit legătura dintre migrație și dezvoltarea economică, socială și culturală, precum și dreptul la libera circulație a persoanelor.

Organizația Internațională a Migrației lucrează în cele patru mari domenii ale managementului migrației precum: migrația și dezvoltarea, facilitarea migrației, reglementarea migrației, abordarea migrației forțate [7].

Activitățile transversale includ promovarea legislației internaționale privind migrația, dezbaterile și îndrumarea politicilor, protecția drepturilor migranților, sănătatea migrației și dimensiunea de gen a migrației. OIM lucrează îndeaproape cu parteneri guvernamentali, interguvernamentali și neguvernamentali.

Din 1999 până în 2017, problemele legate de diaspora au fost sub responsabilitatea unei structuri dedicate din cadrul Ministerului Afacerilor Externe - Departamentul Politici pentru Relațiile cu Românii din Străinătate. Este de remarcat faptul că aceste evoluții instituționale au avut loc de fapt înainte de cel mai mare val de emigrație de la sfârșitul anilor 2000.

Estimarea numărului de români din străinătate este o sarcină complicată. Nu există un registru oficial al celor care locuiesc în străinătate și, prin urmare, este o practică obișnuită

ca românii care locuiesc în străinătate să își mențină un domiciliu în România, în timp ce își stabilesc reședința în altă țară. Un posibil avantaj al păstrării unui domiciliu în România în timp ce locuiește în străinătate este că veniturile realizate în afara contractelor de muncă vor fi impozitate cu o rată mai mică în România către țările de reședință din Europa de Vest. Cu toate acestea, Ministerul Afacerilor Externe recomandă cetățenilor români care locuiesc în străinătate să-și înregistreze prezența în zonă, la cel mai apropiat birou consular român, pentru a fi contactați în situații de urgență.

De-a lungul anilor, Guvernul României a dezvoltat politici pentru a sprijini integrarea românilor în țări străine și a încuraja întoarcerea lor în România. Obiectivele Ministerului pentru Românii de Pretutindeni, stabilite în 2017, promovează, prin urmare, în mod explicit păstrarea și dezvoltarea identității românești pentru cetățenii care locuiesc în străinătate și integrarea lor în străinătate [8].

O politică centrală de angajare cu cetățenii din străinătate constă în acordarea de granturi către asociații, fundații, culte, alte organizații neguvernamentale ale românilor din străinătate, organizații internaționale și alte persoane fizice sau juridice autorizate de drept public sau privat din România sau din străinătate, în măsura în care finanțarea nerambursabilă este utilizată pentru derularea de programe, proiecte sau acțiuni în sprijinul românilor din străinătate. Obiectivele generale de politică sunt mai largi decât agenda politică anterioară urmărită de Ministerul Afacerilor Externe pentru diaspora română.

Atunci când se discută implicarea României în domeniul protecției sociale pentru cetățenii din străinătate, majoritatea activităților se concentrează pe informarea cetățenilor cu privire la drepturile lor sociale în țările gazdă și în România. Până în ianuarie 2018, Ministerul Consultării Publice și Dialogului Social avea o secțiune separată pe site-ul său web cu informații despre ocuparea forței de muncă, securitate socială, pensie, reședință, asigurări de sănătate și alte servicii sociale în mai multe state membre ale UE precum Marea Britanie, Irlanda, Franța, Germania, Spania, Italia, Grecia și Cipru, cetățenilor care locuiesc deja în străinătate sau cetățenilor care doresc să emigreze. Cu toate acestea, acest minister a fost lichidat în ianuarie 2018 și aceste informații specifice nu au fost transferate Ministerului Muncii.

Schema de venit minim garantat, prevăzută de Legea nr. 416/2001 privind venitul minim garantat, nu este accesibilă românilor care locuiesc în străinătate. Beneficiarii acestui sistem sunt cetățeni români și străini cu domiciliul sau reședința în România și persoane fără adăpost. Venitul minim lunar garantat este determinat pe baza indicatorului de referință social stabilit de lege. Venitul minim garantat nu poate fi transferat în străinătate, deoarece persoanele care beneficiază de acesta au anumite obligații care necesită prezența lor în România, unul sau mai mulți membri ai familiei sunt obligați să facă o muncă comunitară care vizează integrarea socială.

În ceea ce privește ajutorul financiar pentru cei care se confruntă cu dificultăți economice, nu există politici specifice conform cărora consulatele oferă ajutor financiar românilor care locuiesc în străinătate în această situație dincolo de intervenția asistenței consulare în circumstanțele excepționale menționate mai sus.

Pe lângă venitul minim garantat, legea prevede și alte forme de asistență socială, cum ar fi: măsurile de protecție socială din sezonul rece și alocația familială. Aceste prestații nu sunt accesibile nici resortisanților care locuiesc în străinătate.

Cu toate acestea, cadrul juridic și politic privind asistența consulară a românilor în străinătate s-a îmbunătățit substanțial începând cu 2016, influențat probabil de numărul

crescând al românilor care locuiesc în străinătate și de influența potențială a acestora în alegerile naționale.

Cadrul instituțional s-a extins atât în ceea ce privește organele specializate, cât și numărul total a funcționarilor consulari, cu obiectivele declarate de menținere și promovare a identității naționale, promovarea asociațiilor diasporei și sprijinirea procesului de integrare a românilor în noile lor comunități gazdă. Eliminarea taxelor consulare de urgență sau creșterea sprijinului financiar alocat românilor în timpul cutremurului din Italia au fost măsuri suplimentare întreprinse de guvernul român pentru a răspunde nevoilor diasporei.

Pe lângă oferirea unui sprijin instituțional și financiar sporit românilor din străinătate, s-au făcut eforturi pentru a atrage întoarcerea emigranților înapoi în România. Exemple în acest sens sunt ajutorul financiar pentru înființarea de afaceri pentru cei care doresc să se întoarcă în România sau sprijinul pentru reintegrare prin programul specializat InvestRomania. S-ar putea găsi aceste măsuri externe și interne ca reflectând o dezvoltare pozitivă a cadrului instituțional și politic românesc dedicat diasporei sale.

Principalul dezavantaj al agendei politice pentru românii din străinătate este lipsa unor dovezi empirice care să susțină alegerea acestor obiective prioritare și fundamentarea lor în instrumentele politice. Nu este evident de ce au fost alese aceste obiective particulare și nu altele, în absența unei evaluări a impactului bine informate sau a unui studiu care să evalueze nevoile diasporei românești înainte de adoptarea strategiei naționale. Prin urmare, este discutabil că acestea reflectă de fapt nevoile și dorințele românilor din străinătate [9].

În concluzie, cea mai mare provocare cu care se confruntă diaspora românească, este politizarea lor. Acest fenomen a făcut ca asociațiile din diaspora să fie dependente din punct de vedere financiar de finanțarea publică - o alocare despre care s-a susținut că este lipsită de transparență și a condus la o denaturare politică persistentă a diasporei în Parlament precum și participarea la vot redusă a diasporei ce nu a depășit 9% [10].

Din punct de vedere statistic, se constată că emigrația din România s-a accentuat, populația țării continuă să scadă, astfel că accentuarea depopulării din mediul rural este o consecință a migrației, la fel ca în multe din orașele mici și mijlocii. Aceasta a permis de a confirma faptul că fluxurile internaționale au crescut, mai ales după anul 2002, când au fost eliminate vizele de intrare în Spațiul Schengen.

De-a lungul timpului, migrația a fost influențată de procesul „push-pull” (împingere-atracție); condițiile nefavorabile dintr-un loc împing oamenii să emigreze, iar condițiile favorabile dintr-un alt loc, extern, îi atrag.

În ultimele două decenii, fenomenul migrației externe a românilor s-a realizat mai mult pentru desfășurarea de activități economice și mai puțin pentru schimbarea domiciliului.

Bibliografie

1. Departamentul Comisiei responsabile de publicarea datelor comparabile pentru tot teritoriul UE-Eurostat Migration and migrant population statistics. <https://ec.europa.eu/eurostat/web/population-demography-migration-projections/data> (accesat la 28.05.2021).
2. Departamentul pentru români de pretutindeni. <http://www.mprp.gov.ro/web/strategia-privind-relatia-cu-romanii-de-pretutindeni-2/> (accesat la 10.06.2021).
3. Șchiopul I. (1913) Românii din America, „Luceafărul”, Sibiu, an XII, nr. 7-14/ p. 293- 294.
4. Națiunile Unite. International Migration Report 2015 Highlights. <https://www.>

un.org/en/development/desa/population/migration/publications/migrationreport/docs/MigrationReport2015_Highlights.pdf (accesat la 15.06.2021).

5. Romanian Statistical Review - Supplement nr. 12/2018 p.174.

6. Legea nr. 321 / 2006 privind alocarea de subvenții pentru programe, proiecte sau acțiuni care susțin activitatea românilor în străinătate și organizațiile care îi reprezintă, precum și alocarea și utilizarea bugetului dedicat pentru Minister. Monitorul Oficial al României nr. 485 din 27 iunie 2017. <http://legislatie.just.ro/Public/DetaliiDocument/190388> (accesat la 16.06.2021).

7. Organizația Internațională a Migrației. <https://www.iom.int/countries/romania> (accesat la 08.06.2021).

8. Strategia Națională pentru Românii de Pretutindeni pentru perioada 2017-2020. <https://www.legalis.ro/2017/06/28/strategia-nationala-pentru-romanii-de-pretutindeni-pentru-perioada-2017-2020/> (accesat la 02.06.2021).

9. Prisacaru M., Marea Britanie Diaspora, 2017 Noi vrem congres!-Scrisoare deschisă a Consiliului Românilor de Pretutindeni. <https://www.asiromani.com/solicitare-a-consiliului-romanilor-de-pretutindeni-cu-privire-la-organizarea-congresului-romanilor-de-pretutindeni/> (accesat la 15.06.2021).

10. Martinescu A. L., Burlacu R., Понимание румынской диаспоры 21 februarie 2019. <https://fpc.org.uk/understanding-the-romanian-diaspora/> (accesat la 16.06.2021).

Prezentat: 22.06.2021

E-mail: olga.iurco@usmf.md

DREPTUL NAȚIONAL ȘI INTERNAȚIONAL: **DIMENSIUNE PRACTICĂ**

PROTECȚIA ȘI SIGURANȚA PERSOANELOR: PROVOCĂRI ALE SECURITĂȚII UMANE ÎN CONTEXT GLOBAL

Serghei SPRINCEAN, doctor habilitat în științe politice, conferențiar universitar,
Institutul de Cercetări Juridice, Politice și Sociologice al MECC,

Tudorița-Sanda SOHOȚCHI, doctorandă, Universitatea de Stat din Moldova,

Ghenadie MITROFANOV, doctorand, Universitatea de Stat din Moldova

Rezumat

Procesul de reevaluare a amplorii amenințărilor militare în contextul asigurării securității internaționale a fost determinat de sfârșitul Războiului Rece. În acest context, percepția problematicii securității a fost generată de evaluarea generală a posibilităților amenințări și riscuri de securitate. Pe baza acestui fapt, securitatea persoanei, a individului uman, a fost concepută ca un element fundamental al construcției sistemului securității, inclusiv subsistemul său de asigurare a securității naționale. Prin urmare, fenomenul securității a fost reinventat, reevaluat și conștientizat în contextul noilor realități, astfel încât importanța securității statului a scăzut, fiind înlocuită de preocupările pentru noile riscuri, pericole și amenințări cum ar cele ce țin de schimbările climatice, de procesele sociale, degradarea ecologiei și stării mediului etc. Ca urmare, a fost generată o creștere a importanței dimensiunilor non-militare ale securității. Securitatea umană, ca o nouă concepție constructivistă în studiile de securitate, a condus la apariția de noi perspective asupra securității ca fenomen social global, fiind o concepție produsă de abordarea critică asupra neorealismului. Securitatea umană implică asigurarea protecției persoanelor luate individual, dar și ca un tot întreg social. Acest lucru este posibil prin asigurarea condițiilor de viață, a nevoilor fundamentale ale persoanei umane. Siguranța individuală se bazează pe repere strategice care evidențiază scopul educării, instruirii și dezvoltării calităților și virtuților fundamentale ale persoanei, pentru a o pregăti să facă față riscurilor și amenințărilor imediate ce țin de securitate. Anume aceste repere reprezintă un fundament pentru fortificarea mecanismelor de asigurare a securității umane la începutul secolului XXI. În articol se analizează procesul de asigurare a securității umane în condițiile globalizării, subliniind modalitățile de realizare a transformărilor globale în domeniul securității, investigațiile fiind direcționate în principal pentru a scoate la lumină procesele actuale de reconfigurare a pozițiilor și redimensionare a democratizării în contextul perfecționării mecanismelor care asigură securitatea persoanei umane și a umanității în ansamblu.

Cuvinte-cheie: siguranța persoanei, securitate umană, globalizare, criză globală, dimensiuni non-militare ale securității, riscuri de securitate.

[https://doi.org/10.52327/1857-4440.2021.1\(19\).09](https://doi.org/10.52327/1857-4440.2021.1(19).09)

CZU: 327+355.02(100)

Articolul este elaborat în cadrul proiectelor de cercetare:

- 20.80009.1606.05 *Calitatea actului de justiție și respectarea drepturilor persoanei în Republica Moldova: cercetări interdisciplinare în contextul implementării Acordului de Asociere Republica Moldova – Uniunea Europeană.*

- 20.70086.13/COV *Atenuarea impactului negativ al pandemiei COVID-19 asupra funcționalității instituțiilor puterii de stat din Republica Moldova.*

Introducere. Originea etimologică a noțiunii de securitate are rădăcini adânci în cultura și civilizația Imperiului Roman. La originea sa au stat asemenea termeni latini ca „securitatis” și „securitas”. Pe o monedă din timpul domniei împăratului Hostilian (Gaius Valens Hostilianus Messius Quintus care a domnit în 251 d.Hr.), era reprezentată zeița Securitas care asigura protecția și bunăstarea Imperiului Roman și avea semnificația „eliberării de amenințare”, potrivit cercetătoarei F. Funieru în lucrarea intitulată „Societate și securitate” [6, p. 171]. Mai târziu, în perioada modernă, sensul noțiunii de securitate devine legat organic de concepția rațiunii de stat, care are ca scop asigurarea funcționării și integrității statului. În acest sens, conceptul de securitate a fost întotdeauna perceput într-un context comunitar, iar securitatea națională a devenit o frază consacrată în studiile de pace și război. Acest lucru a fost analizat de P. Hartland-Thunberg în studiul său „National economic security: interdependence and vulnerability”, publicat în 1982. Autorul consideră că securitatea reprezintă capacitatea unei națiuni de a-și promova cu succes interesele naționale [9, p. 48].

Noțiunea de securitate, pe parcursul evoluției istoriei și a conștiinței sociale, a fost întotdeauna un subiect controversat și larg dezbătut, atât în cercurile de specialiști, cât și de către publicul preocupat de satisfacerea efectivă a celor mai fundamentale nevoi ale societății și ale persoanei umane, cum ar fi nevoia de securitate și adăpost. Potrivit ilustrului cercetător A. Maslow, interesul omului pentru securitatea și siguranța personală, de la începutul formării individului uman ca entitate socială, a fost o preocupare esențială în structura piramidei nevoilor, o teorie expusă pentru prima dată în 1943 în lucrarea sa „A Theory of Human Motivation” [12, p. 379]. Această concepție, aparținând lui A. Maslow, reprezintă una dintre primele încercări de a aborda problema securității dintr-o perspectivă comportamental-psihologică, accentuând nevoile individului uman în contextul abordării personale a noțiunii de securitate, care este eminentă o categorie social-istorică din punctul de vedere al genezei sale, ținând cont de toată evoluția istorică a umanității.

Conceptualizarea noțiunii de securitate în cadrul cercetării științifice contemporane a fost realizată din multiple perspective, aparținând unor școli și direcții bine cristalizate și bine argumentate în ultimele două secole [17, p. 82]. Școala tradițional-realistă, școala liberal-idealismă, comportamentală, constructivistă și altele, au determinat evoluția conceptului de securitate ca o caracteristică a puterii instituțiilor de stat în raport cu alte entități pe arena internațională (în sens tradiționalist), sau ca stare sinergetică specifică a tuturor tipurilor de sisteme: tehnice, sociale și biologice (în sens post-neclasic). La fel, securitatea capătă semnificația de echilibru sistemic, armonizare a relațiilor sociale și prosperitate a societății, reflectate în special la nivel individual, cel al personalității umane sau ca măsură a lucrurilor și element de referință pentru toate tipurile de subsisteme sociale.

Cu toate acestea, studiile de securitate au o istorie și o evoluție mai puțin extinsă în comparație cu sistemul științelor sociale și majoritatea teoriilor sociopolitice, desemnând o zonă relativ complexă cu multiple aspecte interdisciplinare care au ca obiect de cercetare,

în majoritatea cazurilor, problema asigurării securității ce vizează, în mod direct, aspectele subiective și obiective ale anticipării pericolelor și estimării riscurilor, precum și de manifestare a vulnerabilităților și consecințelor slăbiciunii sistemelor socio-politice. Perspectiva dublă, subiectiv-obiectivă, a conștientizării problemelor de securitate, a fost studiată printre primii de A. Wolfers, un teoretician important al fenomenului securității care, în lucrarea sa publicată în 1962 - „Discord and collaboration: Essays on international politics”, a menționat ideea că securitatea, alături de bunăstare, este o valoare și un mod în care o națiune poate obține o poziție superioară față de alte națiuni. Dar, spre deosebire de bunăstare, care se referă mai mult la aspecte material și care implică capacitatea de a controla întregul spectru al acțiunilor altora, „securitatea în sens obiectiv denotă absența amenințărilor la adresa valorilor dobândite, iar în sens subiectiv - absența fricii că aceste valori ar putea fi atacate” [39, p. 150].

Conform dicționarelor, cuvântul securitate înseamnă „a fi ferit de orice pericol; un sentiment de încredere și siguranță pe care îl conferă absența oricărui pericol; protecție, apărare etc.”. Aceste sensuri ale termenului „securitate” denotă încă o dată dublul aspect (subiectiv-obiectiv) al cuvântului în cauză [21, p. 189]. Acest aspect bidirecțional se pliază în mod firesc asupra concepției constructiviste, lansată la sfârșitul secolului XX, întrucât securitatea nu mai poate fi percepută în continuare exclusiv în contextul intereselor naționale ale statului, ci trebuie extinsă asupra individului uman. În acest context, B. Buzan, fondatorul Școlii de la Copenhaga, în 1993, în lucrarea sa „People, States, and Fear: An Agenda for International Security Studies in the Post-Cold War Era”, constată neajunsurile concepției realiste și liberale asupra securității, precum și ambiguitatea acestui termen, considerând că percepția securității, ca produs al puterii în sens tradițional, sau ca o consecință a păcii în sens idealist, nu contribuie la o explicație completă a noțiunii. Ilustrul cercetător susține că, în sensul tradițional, securitatea este un concept ideologizat, politizat, limitat, deoarece, dacă este doar o consecință a puterii militare, nu are mijloace de a identifica noi amenințări, fiind subordonată specificului studiilor strategice și devenind dependentă de evoluția tehnologiei [6, p. 172]. În viziunea lui B. Buzan, conceptul de securitate devine unul subiectiv, transpus social, dar construit pe percepția datelor și faptelor obiective.

Conținut de bază. Odată cu sfârșitul Războiului Rece și căderea Cortinei de Fier a devenit clar că înarmarea statului și simpla deținere a armelor nucleare nu mai pot garanta securitatea societății și, cu atât mai mult, a cetățenilor din statele deținătoare acest tip de armă, fiind supuși unei presiuni psihologice semnificative, realizând pe deplin conștient că ei pot fi ținta directă a atacurilor armelor similare ale statelor rivale [22, p. 119]. În acest context, securitatea trebuia conceptualizată într-o măsură mult mai largă, iar dimensiunile non-militare ale securității, cele ce țin de dezvoltare durabilă, de aspecte ecologice, economice, de bunăstare și altele, au devenit din ce în ce mai importante pentru percepția securității ca siguranță și protecție efectivă pentru individul uman. În acest fel, persoana umană devine atât subiect, cât și obiect de referință al procesului de asigurare a securității, iar statutul persoanei în relația de securitate ca valoare supremă ce trebuie protejată, devine punctul de plecare al oricărui studiu în acest domeniu, inclusiv la nivel comunitar, național, regional sau global [29, p. 516]. Prin urmare, extrapolând conceptul de securitate al Școlii de la Copenhaga în sensul cel mai larg posibil, putem concluziona că securitatea umană exprimă percepția individului și a societății despre absența riscurilor, pericolelor și amenințărilor la adresa persoanei umane [26, p. 72].

Problema securității umane a început să preocupe comunitatea academică și cercurile politice mondiale încă din anii 90 ai secolului trecut, fiind promovată în special de structurile

ONU, iar scopul acestui nou concept a fost de a îmbogăți termenul de securitate cu noi semnificații, prezentându-le dintr-un o perspectivă mult mai complexă decât înainte, fiind concentrată nu numai pe aspectul militar, ci pe persoana umană cu interesele și nevoile sale, fiind identificate, în principal șapte componente de bază precum: securitatea economică, alimentară, în sănătate, de mediu, personală, politică și securitatea comunitară.

Astfel, un impact decisiv în configurarea teoretico-metodologică a concepției securității umane a fost exercitat de Organizația Națiunilor Unite, ai cărei experți au reușit să sistematizeze materialul teoretic și concepțiile inovatoare ale oamenilor de știință, dezvoltate în timpul căderii Cortinei de Fier de reconfigurare a realităților geopolitice de la sfârșitul anilor 90 ai secolului XX. Este evident că ONU a avut un rol crucial în dezvoltarea conceptului de securitate umană, precum și în elaborarea unor asemenea concepte precum drepturile omului sau dezvoltarea umană, promovate de ONU de la apariția în perioada imediat postbelică a acestei organizații internaționale de o importanță fundamentală pentru modernizarea socială [23, p. 219].

În stadiul actual al dezvoltării conceptului la începutul deceniului al 3-lea al secolului XXI, securitatea, prin această prismă, nu mai este considerată o simplă absență a războiului și violenței într-o anumită regiune sau țară, ci dezvăluie o abordare complexă, bazată pe următoarele trei principii fundamentale:

1. Libertatea sau eliberarea de frică, tratată și ca asigurare a securității individuale împotriva violenței.

2. Eliberarea de nevoi, legată de accesul la resurse și alimente pentru protecția personală, la îngrijirea medicală și de asigurarea securității sănătății, securității locuinței și a mediului.

3. Libertatea de a trăi cu demnitate prin promovarea principiilor dezvoltării umane durabile și a protecției drepturilor omului [10].

Problematica securității umane cu terminologia specifică acesteia au fost utilizate pentru prima dată în actele oficiale ale Organizației Națiunilor Unite în anul 1992, și anume în „Agenda pentru Pace: diplomatie preventivă, pacificare și menținere a păcii” – un raport în care Secretarul general al ONU la acel moment B. Boutros-Ghali marca necesitatea realizării unei „abordări integrate asupra securității umane” în contextul proceselor de pacificare și menținere a păcii în epoca de după finalizarea „războiului rece”, cu scopul de a elucidă cauzele profunde ale conflictelor de diferit nivel din acea perioadă de pe mapamond și din Europa, cu impact determinant asupra domeniilor economic, social și politic [1].

Dintre cei mai proeminenți teoreticieni ai concepției securității umane, în opinia noastră, unii din aceștia, stând la baza a numeroase direcții distincte și bine conturate în domeniu, se fac remarcăți o serie de cercetători încă din anii 90 ai sec. XX, printre care se numără și L. C. Chen. Acest autor dezvoltă conceptul securității umane, bazat pe specificul civilizațional de percepție a bunăstării în diverse regiuni ale Terrei [4, p. 141]. Mai târziu, fiind medic de profesie și un factor executiv – președinte al China Medical Board Inc., un ONG care promovează educația, cercetarea și cultura în domeniul sănătății în universitățile cu profil medical din China și Asia de Sud-Est, acest autor contribuie la elucidarea conexiunilor și interdependențelor dintre problematica securității umane și politicile în domeniul sănătății publice [7, p. 93]. Considerăm că aportul lui L. C. Chen la dezvoltarea conceptului securității umane rămâne a fi incontestabil de important, cu toate că, în abordarea sa, aspectele ce țin de corelația cu problematica bioetică, dar și de cooperarea comunității internaționale în problema prevenirii instabilității sociopolitice, militare și conflictelor regionale în vederea fortificării securității umane pe mapamond, sunt insuficient de amplu expuse, în comparație

cu aspectele de politici și strategii naționale de combatere a subdezvoltării și sănătății precare a comunităților și persoanelor [30, p. 196].

Unul dintre cercetătorii fenomenului dat care au inițiat o nouă abordare asupra securității umane și care a devenit una oficială în politicile din domeniu în Canada, este L. Axworthy, fost ministru al Afacerilor Externe al acestui stat [3, p. 185]. În viziunea sa, securitatea umană trebuia să devină în perioada „postrăzboi rece” un subiect de o importanță fundamentală pentru politica externă a celor mai prospere state din lume, printre care se numără și Canada, care au obligația morală să intervină în regiunile cele mai vulnerabile de pe mapamond pentru restabilirea și fortificarea securității persoanelor, asumându-și rolul de lideri pe plan mondial în problema păstrării păcii mondiale și a amplificării bunăstării la scară globală.

Agravarea problemelor globale este corelată cu apariția și evoluția concepției de securitate umană, socială și de mediu. Contracurarea riscurilor, evaluarea adecvată a beneficiilor, costurilor și vulnerabilităților specifice democratizării în condiții de globalizare sunt, de asemenea, foarte importante pentru a fi analizate de comunitatea științifică [24, p. 129]. Criza globală contemporană se caracterizează prin complexitate și multidimensionalitate, determinând apariția unui șir de riscuri și amenințări la adresa securității naționale, regionale sau chiar globale [27, p. 76]. Necesitatea imperativă a contractării amenințărilor globale contemporane la nivelul protecției persoanei umane poate fi îndeplinită prin reconceptualizare la scară locală, regională și globală, a perspectivelor consolidării securității umane [25, p. 348]. Promovarea imperativelor de securitate este una dintre cele mai eficiente modalități de a depăși criza globală multidimensională contemporană pentru a asigura o dezvoltare durabilă viitoare pentru omenire [19, p. 90].

Problema siguranței persoanei implică nu numai apărarea echității sociale, a drepturilor omului, ci și eliminarea sau reducerea semnificativă a riscurilor umane în contextul schimbărilor globale care implică bio-pericole imediate și latente [18, p. 50]. Problema supraviețuirii umane prin construirea unor standarde și norme care să promoveze natura inofensivă și ecologică a biotehnologiei viitorului, a potențialelor inovații, devine o prioritate în discursul public, având în vedere impactul său social și politic pe termen lung. Comunitatea științifică, oamenii de știință și cercetătorii din diferite domenii ale științei, sunt destinați să colaboreze pentru a atinge un obiectiv comun în viitorul previzibil - pentru a dezvolta o politică și o strategie pentru supraviețuirea durabilă și eficientă a comunității umane de pe Pământ și pentru a depăși amenințarea riscurilor biologice globale.

R. Thakur, un cercetător indian naturalizat în Canada, ex-vice-rector al United Nations University, introduce în circuitul academic propunerea de a redirecționa securitatea umană către protecția comunităților și nu a persoanelor pe motiv că anume comunitățile umane sunt structurile cele mai vulnerabile, purtătoare de cultură, morală și modele civilizatoare și în mai puțină măsură indivizii [34, p. 53]. La fel, acest cercetător elaborează conceptul responsabilității statelor cu o mai mare bunăstare de a proteja și a interveni pe cont propriu în regiunile și în contextul geopolitic în care securitatea umană este încălcată flagrant [35, p. 47]. Cu toate acestea, considerăm că evenimentele din cele mai fierbinți puncte de pe glob din ultimul deceniu (Ucraina, Siria, Irak, Sudan, Afganistan etc.) oferă suficiente argumente pentru a considera că mecanismele internaționale de intervenție în astfel de regiuni pentru restabilirea păcii, a drepturilor fundamentale ale omului etc. sunt încă deficiente la capitolele: logistică, eficiență, sustenabilitate de durată a acțiunilor întreprinse etc.

Un impact major asupra concepției teoretice a securității umane a avut-o A. Suhrke – o

cercetătoare norvegiană în domeniul relațiilor internaționale și soluționării conflictelor violente [33, p. 271], care propune abordarea conceptului în cauză prin prisma intereselor statelor lumii și a potențialului lor de intervenție umanitară. Mai recent, A. Suhrke se concentrează pe investigarea politicilor umanitare și de restabilire a păcii în cadrul sistemului Națiunilor Unite a căștilor albastre, un loc important printre lucrările sale fiind acordat problemei securității umane în Afganistan. Însă, considerăm că pe lângă cauzele de insecuritate umană menționate (interesele concurențiale dintre state), se remarcă și un șir de motive umane și naturale ale diminuării securității persoanelor ca: dezastrele naturale, clima nefavorabilă, rebeliunile, revoltele și conflictele violente – toate cu impact dezastruos, inclusiv din perspectiva normelor bioetice, pentru stabilitatea și bunăstarea comunităților și persoanelor [20, p. 464].

H. Van Ginkel – un om de știință olandez de referință din domeniul geografiei sociale, fost rector al Universității din Utrecht și al United Nations University (Japonia), și cercetătorul E. Newman – profesor de securitate internațională la Universitatea din Leeds (Marea Britanie), au elaborat o abordare a securității umane bazată pe necesitatea respectării demnității umane în primul rând [37, p. 62]. Cu toate acestea, considerăm că amenințările la adresa securității umane, identificate de cei doi cercetători cum ar fi: teama, ignoranța, sărăcia, foamea, degradarea socială și educațională, nu relevă în totalitate întregul spectru de pericole și surse de insecuritate, necesitând a fi completat cu pericolele de mediu, bioetice sau politico-comunitare [31, p. 101].

E. Neuman, fiind un alt autor de referință în studiul securității umane de la începutul sec. XXI, adoptă, într-un șir de lucrări de ale sale, o poziție constructivistă asupra termenului dat [37, p. 243]. Totodată, autorul constată că concepția securității umane nu este o elaborare sau o emanație a unei singure școli din sfera studiilor de securitate, ci reprezintă o teorie de consens, influențată de condițiile noi de viață ale omului, determinate de cele mai importante amenințări și pericole globale, teorie în care s-au întrunit cele mai influente tradiții științifice din sfera studiilor de securitate [14, p. 242]. În altă ordine de idei, E. Neuman amintește despre ambiguitatea termenului de securitate umană, condiționată de imposibilitatea conceptualizării exhaustive a realității postmoderne, a amplitudinii și consecințelor pericolelor și amenințărilor de securitate în acest context [15, p. 28]. Acest cercetător englez, prin lucrările sale, considerăm că se implică în disputa academică pe tema definirii noțiunii de securitate umană, totuși pierzând oarecum din vizer scopul final, în termeni practici, al promovării și dezvoltării concepției date, cum ar fi edificarea unui climat global de bunăstare în corelație cu principiile bioetice, respect pentru persoana umană și demnitatea ei, pentru nevoile și interesele sale, reducând disputa dată la o confruntare teoretică de idei, la o conceptualizare abstractă în contextul teoriei relațiilor internaționale.

Cercetătorii americani G. King și Ch. Murray vin să completeze conceptual noțiunea de securitate umană prin inducerea necesității combaterii sărăciei generalizate printr-un set de măsuri ai bunăstării: creșterea veniturilor, fortificarea sănătății, aprofundarea educației, amplificarea democrației și libertăților politice [11, p. 596]. Este de remarcat faptul că, în viziunea acestor politologi, sărăcia generalizată ca sursă a insecurității umane capătă noi valențe non-economice, fiind extinsă către sfera spiritualității, vieții publice și politice. În opinia autorului însă, extensiunea și progresul – elemente obligatorii ale securității umane în concepția lui G. King și Ch. Murray, pe lângă faptul că pot fi evaluate și cuantificate obiectiv și impersonal, sunt stări de fapt care se află în directă dependență de percepția umană subiectivă și individuală, ceea ce merită cu siguranță să fie luat în considerare în contextul previziunilor evoluției nivelului de asigurare a securității și realizarea bunăstării dorite a societății și a individului.

Din perspectiva realistă a unei lumi haotice și în dezordine continuă este tratată problematica securității umane în opera unor asemenea cercetători precum F. O. Hampson, J. Daudelin, J. B. Hay, H. Reid și T. Marting [8, p. 201]. În opinia autorului, această perspectivă critică asupra viabilității concepției securității umane debordează de scepticism argumentat, dar nefiind în deplină concordanță cu motivele principale care au stat la baza elaborării concepției date, și anume – necesitatea raționalizării și canalizării eforturilor de asigurare a securității către bunăstarea multilaterală a individului, inclusiv în raport cu principiile bioetice, prin identificarea tuturor pericolelor, riscurilor și amenințărilor posibile.

O altă lucrare de referință cu un impact major asupra definirii securității umane aparține cercetătorilor N. Thomas din Australia și lui W. T. Tow din Hong Kong, în care se consideră că securitatea umană se bazează pe doi piloni principali: pe intervenție umanitară și pe suveranitatea societății și a statului [36, p. 179]. Cu toate că această abordare, ce aparține lui N. Thomas și W. T. Tow, încearcă să îmbine dimensiunea internațională cu cea națională pentru a dezvolta conceptul de securitate umană, considerăm ca fiind una unilaterală din moment ce nu ia în calcul posibilitatea de fortificare a securității persoanelor din societățile cu o securitate afectată și deteriorată, inclusiv prin propriile eforturi, cunoștințele și metodele ce trebuie susținute din afara comunității, nu doar prin intervenții umanitare cu un efect imediat, dar nesustenabil pe termen mediu și lung.

Probleme de definire a securității umane aduce în discuție și cercetătorul M. Weissberg, prin a sublinia implicațiile sale pentru relațiile internaționale, minimizând componenta politică și comunitară a bunăstării persoanei umane [38, p. 4]. Asupra relației speciale dintre securitatea umană și cea de stat s-a oprit mai detaliat cercetătorul Fr. Fouinat care a reiterat, la acea etapă a evoluției conceptului, rolul Summit-ului Mileniului din 2003 pentru configurarea agendei de promovare a securității umane, mai ales în statele subdezvoltate [5, p. 24]. Considerăm că timpul și evenimentele, însă, au arătat că există mari impedimente în operaționalizarea conceptului de securitate umană ca un fundament suficient pentru edificarea justiției și coeziunii sociale, după cum presupunea Fr. Fouinat, pe motiv că în diverse perioade istorice pot apărea alte priorități conexe domeniului securității naționale care să deturneze, în mare măsură, efortul comunității internaționale de la a implementa un plan de edificare a unei coeziuni în societate. Un astfel de factor, în a doua decadă a secolului XXI, a devenit migrația refugiaților, ceea ce a indus subiecte noi și importante în agenda globală pentru promovarea securității umane.

În primul deceniu al sec. XXI, în multiple lucrări de specialitate apar viziuni noi și interdisciplinare asupra securității umane într-o conexiune interdependentă cu teoria moralei. În acest context este relevantă aducerea în discuție a unor opere de referință din domeniul conceptualizării securității umane dintr-o perspectivă polidisciplinară, cum este cea a unor autori originali din domeniul științelor politice și al studiilor de securitate, precum T. Shahrbanou și A. Chenoy pe tema implicațiilor multiple ale conceptului de securitate umană, editată în 2007. Prima dintre acești autori este o cercetătoare afgană, director al Centrului de Pace și Securitate Umană a Institutului de Științe Politice (Sciences Po) din Paris, făcând parte din grupul de lucru al Programului Națiunilor Unite pentru Dezvoltare (PNUD) pe problematica securității umane, a contribuit substanțial în cadrul procesului de pregătire a rapoartelor de Dezvoltare Umană ale ONU, pe când A. M. Chenoy este o cercetătoare perspicace a fenomenului securității umane și profesor de științe politice și relații internaționale a Universității „Jawaharlal Nehru” din New Delhi, India. În viziunea acestor autori, conceptul de

securitate umană se consideră că pune un accent deosebit pe valori și pe o abordare normativă a domeniului securității, spre deosebire de alte modele dominante în studiile de securitate, precum cel realist, ce operează preponderent cu fapte și analize retrospective și mai puțin cu teorii și norme abstracte cu caracter prospectiv.

Concepția securității umane devine un set de standarde morale din domeniul eticii aplicate, inclusiv al bioeticii, care stabilește exact limitele etice ale comportamentului și în relațiile internaționale [16, p. 165]. De asemenea, conceptul securității umane indică asupra unor finalități ultime bine definite, ale eforturilor de asigurare a securității ce se reduc, în mare parte, la edificarea bunăstării ființei umane. Dacă din perspectivă realistă, motivația morală în procesul de asigurare a securității se consideră a fi rațiunea de stat: „raison d'état”, atunci în cadrul concepției securității umane imperativul moral devine rațiunea de a exista - „raison d'être” [32, p. 20]. Aceste teoretizări ale corelației dintre securitatea umană și morală, fără dubii, sunt foarte valoroase în vederea dezvoltării conceptuale a termenului. Cu toate acestea, considerăm că se pierde din vedere procesul de evoluție a eticii ca domeniu de cercetare a normelor morale, dar și ca set de valori prospective adânc înrădăcinate în mentalitatea socială și individuală. Reieșind din aceasta, opinăm că corelația dintre concepția securității umane și abordarea bioetică drept o etapă superioară a dezvoltării teoriei moralei în condițiile crizei globale ar fi capabilă nu doar să diferențieze pe etape evoluția studiilor de securitate în dependență de încărcătura morală a abordărilor, dar și să direcționeze în mod util și benefic evoluția concepțiilor cu privire la securitate către soluționarea imperativelor civilizationale care stau actualmente în fața omenirii, precum dezvoltarea durabilă și depășirea sustenabilă a crizei globale [28, p. 89].

Concluzii. Interesele individului uman, precum și ale comunității nu pot fi apărate altfel decât prin implicarea statului. Aceasta este o opinie generată de conceptul de securitate umană cu referire nu numai la nivelul instituțiilor statului, ci și la diferite mecanisme locale și comunitare, precum și la organisme specializate la nivel internațional. Din abordarea structurală și sinergică, fenomenul securității este analizat ca un element capabil să genereze stabilitate pentru sistemul social. Cu toate acestea, securitatea devine un sistem social compus din relații sociale, oameni, instituții etc. Orice abatere, dintr-o perspectivă sinergică, conferă multă plasticitate acestui sistem de securitate și o mai mare adaptabilitate la nevoile societății. În studiile contemporane de securitate, problema securității informațiilor este cercetată din perspectiva naturii sale sociale, care afirmă că principalele riscuri pentru cetățeni în era tehnologiilor înalte se referă la posibilitățile extinse de manipulare prin intermediul rețelelor sociale prin exploatarea necesității permanente de informare a naturii umane. Securitatea umană în epoca tehnologiilor de comunicare de vârf poate și trebuie să ia în considerare aceste pericole și vulnerabilități extrem de reale, în același timp, trebuie luate în considerare avantajele și oportunitățile speciale care apar în acest context, în special legate de transparență și democratizarea spațiului public, atunci când se utilizează tehnologiile moderne [13, p. 58]. De fapt, securitatea umană a ajuns să completeze concepția despre progresul civilizației umane contemporane, bazată pe bunăstare, toleranță și libertăți individuale, judecând din cele trei elemente legate organic: securitatea umană, drepturile omului și dezvoltarea umană, primul dintre care apare cel mai recent în circuitul social și academic, cronologic vorbind. În general, securitatea umană tinde să cuprindă celelalte noțiuni, transformându-le decisiv, în conformitate cu prioritatea securității și sustenabilitatea eforturilor de a face progrese. Astfel, toate cele trei elemente: securitatea umană, drepturile omului și dezvoltarea umană devin părți

ale unei concepții unice a dezvoltării sigure și libere. În același sens, fostul secretar general al ONU, K. Annan, a declarat că nu ne vom putea bucura de securitate fără dezvoltare, nu ne vom putea bucura de dezvoltare fără securitate și de niciunul dintre aceste două beneficii fără respectarea drepturilor omului [2]. Cu alte cuvinte, triumviratul celor 3 concepte este cheia succesului strategiei de progres și bunăstare a umanității la scară globală. În același timp, este important de menționat că conceptul de securitate umană nu diminuează din actualitatea permanentă a securității statului.

Bunăstarea socială poate fi asigurată numai atunci când sunt respectate în primul rând interesele primordiale ale individului uman în coraport cu interesele societății în general, ceea ce corespunde reconfigurării domeniilor de securitate și politicului, strâns legate de problematica personală în luarea deciziilor prin promovarea conceptului de autonomie individuală și colectivă. Interesele individuale, protecția persoanei și interesul public pentru bunăstarea fiecărei ființe umane se încadrează perfect în cercul de preocupări, specific direcției umaniste în științele sociale și practica sociopolitică. Cu toate acestea, preocuparea pentru consolidarea unei bunăstări sociale ca o tendință universală în societatea postmodernă, încearcă să extrapoleze specificul și calitățile umane, oferindu-le și înnoibilând cu ele alte ființe din natură și univers, chiar și elemente de natură non-vie uneori, dar care sunt considerate a fi de o importanță vitală pentru om, pentru mediul său de viață. În concordanță cu aceste tendințe universale, interesele înguste ale individului, prioritatea lor față de cele colective care vin să susțină bunăstarea individuală, dobândesc noi valențe în care individul, deși continuă să reprezinte un interes sporit din perspectiva modelelor morale în societate, este încă văzut ca parte componentă de neînlocuit, ca fiind cel mai valoros element al biosferei, interesele sale fiind complementare în acest fel cu cele ale vieții în general și cu cele ale ființelor vii din mediu. În acest context, valoarea individului uman, prioritatea intereselor sale față de cele sociale, poate fi, fără îndoială, perpetuată, dar nu poate fi menținută la același nivel de exclusivitate și prioritate atunci când ne referim la viața altor ființe, la viață în general în ceea ce privește biosfera și natura, în sensul cel mai larg. Numai în relație cu societatea umană, dependentă de bunăstarea fiecărui individ uman, persoana poate avea prioritate și trebuie stimulată, astfel încât în cele din urmă societatea de mâine să reprezinte o comuniune de indivizi respectați și respectuoși. Numai în corelație cu natura, cu ființele din natură și biosfera, individul uman capătă noi responsabilități, interesele sale fiind subordonate altor vectori decât cei personali și strict individuali. În aceste cazuri, individul uman obține dreptul și înalta onoare de a se poziționa față de natură și viață în cele mai largi sensuri, ca protector și apărător, ca factor de securitate, care nu poate ignora multiplele posibilități care sunt menite să maximizeze diverse calități cum ar fi capacitatea sa intelectuală, înțelepciunea și simțul responsabilității. Înzestrarea omului de mâine cu aceste calități cum ar fi simțul responsabilității și înțelepciunea poate și trebuie să transforme radical individul uman, sortit să-și schimbe fundamental modul de viață, sistemul său de valori, viziunile sale despre sensul vieții.

Securitatea umană prefigurează formarea de alternative la modelele analitice și abordările tradiționalist-realiste și liberale din studiile de securitate, pentru o analiză mai profundă și mai complexă a fenomenelor și proceselor sociopolitice contemporane. Cu toate acestea, securitatea umană rămâne o concepție în proces de îmbunătățire, ce urmează să fie completată și aprofundată prin adaptarea la evenimente și noile tendințe teoretice care vor determina evoluția sa ulterioară. Schimbările climatice globale sunt interdependente cu procesele sociale și se influențează reciproc, în contextul schimbărilor produse de procesele globale care

modifică principiile și modelele cunoscute ale vieții umane, impun standarde și priorități noi de securitate pentru societatea contemporană și generațiile viitoare. În acest context, siguranța personală a cetățeanului devine o parte componentă a securității sociale și comunitare - un obiect prioritar al eforturilor și acțiunilor de asigurare a securității.

Bibliografie

1. An Agenda for Peace: Preventive Diplomacy, Peacemaking and Peace-keeping. <http://graduateinstitute.ch/files/live/sites/iheid/files/shared/Winter/protected/Boutros%20Boutros%20Ghali%20Agenda%20for%20Peace.pdf> (vizitat la 15.04.2021).
2. Annan K. In Larger Freedom: Toward Development, Security and Human Rights for All. United Nations. A/59/2005, 2005. <http://www.un.org/largerfreedom/contents.htm> (vizitat la 15.04.2021).
3. Axworthy L. Canada and Human Security: The Need for Leadership. *International Journal*, vol. LII, 1997, p. 183-196.
4. Chen L. C. Human Security: Concepts and Approaches. *Common Security in Asia New Concepts of Human Security*. Eds. Tatsuro Matsumae and Lincoln C. Chen. Tokyo: Tokai University Press, 1995, p. 137-147.
5. Fouinat F. A Comprehensive Framework for Human Security. In: *Conflict, Security and Development*, nr. 4, issue 3. 2004, p. 20-31.
6. Funieru F. Societate și Securitate. *Revista Română de Sociologie [București]*, XXII, 2011, nr. 1-2, p. 170-184.
7. Global Health Challenges for Human Security (Studies in Global Equity). Eds. L. C. Chen, Jennifer Leaning et al. Harvard: Global Equity Initiative, Harvard University. 2004, 338 p.
8. Hampson Fen O., Daudelin J., Hay J. B., Reid H., Marting H. *Madness in the Multitude: Human Security and World Disorder*. Ontario: Oxford University Press, 2002, 216 p.
9. Hartland-Thunberg P. National economic security: interdependence and vulnerability. *National economic security: perceptions, threats and policies*. Frans Alphons Maria Alting von Geusau & Jacques Pelkmans (Eds.). Tilburg: John F. Kennedy Inst. 1982, p. 47-61.
10. Human security in theory and practice. An overview of the human security concept and the United Nations Trust Fund for Human Security. New York, USA: Human Security Unit. United Nations. 2009. http://www.un.org/humansecurity/sites/www.un.org.humansecurity/files/human_security_in_theory_and_practice_english.pdf (vizitat la 15.04.2021).
11. King G., Murray Ch. Rethinking Human Security. *Political Science Quarterly*, nr. 116. Winter. 2002, p. 585-610.
12. Maslow A. H. A Theory of Human Motivation. *Psychological Review*, Vol. 50 (4), July, 1943, p. 370-396.
13. Nef J. Human Security and Mutual Vulnerability: The Global Political Economy of Development and Underdevelopment. Second Edition. Ottawa: International Development Research Centre. 1999, 123 p.
14. Newman E. Human Security and Constructivism. *International Studies Perspectives*, vol. 2, issue 3. August. 2001, p. 239-251.
15. Newman E. Human Security: Mainstreamed Despite the Conceptual Ambiguity? *St. Antony's International Review. Special Issue on Human Security*, no. 1 (2). November. 2005, p. 24-37.
16. Sprincean S. Aspecte bioetice și politice ale problematicei apărării și promovării

drepturilor omului în condițiile globalizării. Promovarea drepturilor omului și securității umanitare prin prisma integrării europene (Parteneriatul Estic): conf. șt. Intern./col. red.: Iurie Sedlețchi [et al.]. Chișinău: Vizual Design, 2014. p. 162-170. ISBN 978-9975-4176-1-0.

17. Sprincean S. Conceptual, Methodological and Bioethical Perspectives of Strengthening Human Security in the Republic of Moldova. Cross Border Journal for International Studies/University „Dunărea de Jos” Galați, Romania, vol. 2, no. 4, 2017, p. 81-94.

18. Sprincean S. Criza globală, securitatea umană și securitatea biocentrică în perspectivă politică și bioetică. Strategia supraviețuirii din perspectiva bioeticii, filosofiei și medicinei: Culegere de articole științifice cu participare internațională. USMF „N. Testemițanu”, Catedra de Filosofie și Bioetică, vol. 21. Red. resp. T. N. Țirdea. Chișinău: Medicina (Tipogr. „Print-Caro”). 2015, p. 48-52. ISBN 978-9975-82-006-6.

19. Sprincean S. Democratizarea și securitatea umană în condițiile agravării problemelor globale. Statul, securitatea și drepturile omului în condițiile societății informaționale. Conferință științifico-practică internațională, 12-13 decembrie 2019. Chișinău: Tipografia „Artpoligraf”, 2020, p. 89-100. ISBN 978-9975-3462-2-1.

20. Sprincean S. Importanța securității umane în optimizarea politică și bioetică a managementului crizelor globale. Political Science, International Relations and Security Studies. International Conference Proceedings. The Xth Edition, 27-29 May 2016, p. 461-470. ISSN 2343-7774.

21. Sprincean S. Perspective de asigurare a siguranței persoanei în contextul realizării securității umane. Studii Naționale de Securitate. Revistă științifico-practică. Institutului Național de Informații și Securitate „Bogdan, Întemeietorul Moldovei”, nr. 1 (1), 2020, p. 185-200. ISSN 2587-3822.

22. Sprincean S. Presiunea politică, bioetica și securitatea globală. Revista Studia Securitatis [Sibiu, România], nr. 2, 2014, p. 117-126. ISSN 1843-1925.

23. Sprincean S. Priorități și imperative ale securității umane în procesul de modernizare socială. Știința în Nordul Republicii Moldova: realizări, probleme, perspective», Conferința națională cu participare internațională consacrată aniversărilor de 70 de ani de la constituirea Instituțiilor de Cercetare Științifică din Moldova, 55 de ani de la fondarea Academiei de Științe a Moldovei, 10 ani de la fondarea Filialei Bălți a Academiei de Științe a Moldovei, (ed. a 2-a), 29-30 septembrie 2016, Bălți./col. red.: Valeriu Capcelea (coord.) [et al.]. Bălți: Foxtrot, 2016, p. 219-223.

24. Sprincean S. Provocări la adresa securității umane în condițiile globalizării. Mediul strategic de securitate: tendințe și provocări. Materiale conferinței științifice internaționale. 18 mai 2017/Red. șt. R. Grosu. Chișinău: Academia Militară a Forțelor Armate „Alexandru cel Bun”, 2018, p. 128-135. ISBN 978-9975-3174-2-9.

25. Sprincean S. Securitatea umană ca obiectiv al procesului de depășire a crizei globale. „Biodiversitatea în contextul schimbărilor climatice”: Materialele conferinței științifice cu participare internațională, 25 noiembrie 2016, Chișinău/com. șt. Maria Duca [et al.]. Chișinău: S.n. (Tipogr. Biotehdesign), 2016, p. 347-350. ISBN 978-9975-108-02-7.

26. Sprincean S. Securitatea umană și bioetica. Chișinău: Tipografia Centrală, 2017, 304 p.

27. Sprincean S. Unele contribuții ale comunității internaționale la depășirea crizei globale prin aplicarea mecanismelor bioetice de modernizare a politicului. Anuar Științific/Inst. de relații internaționale din Moldova (IRIM); col. red.: V. Beniuc (red.-șef) [et. al.], vol. 10. Chișinău: Print-Caro, 2012, p. 70-78.

28. Sprincean S., Becciu S. Importanța societății civile și a grupurilor de presiune pentru asigurarea securității proceselor decizionale. *Revista de Filosofie, Sociologie și Științe politice* [Chișinău], nr. 2, 2017, p. 85-98.
29. Sprincean S., Becciu S. The assuring human security in the conditions of intensification of global process of social-political pressure. Гуманитарное знание и духовная безопасность: сборник материалов IV Международной научно-практической конференции, г. Грозный, 1-3 декабря 2017 г. Махачкала: ЧГПУ, АЛЕФ (ИП Овчинников), 2017, p. 514-519.
30. Sprincean S., Sohoțchi T.-S. Filosofia securității umane în contextul provocărilor contemporane. Filosofia și perspectiva umană: sustenabilitatea gândirii filosofice în societatea post-pandemie. Materialele conferinței științifice consacrate Zilei Mondiale a Filosofiei, 19 noiembrie 2020. Institutul de Istorie/Coord. A. Pascaru. Chișinău: Tipogr. «Lexon Prim». 2020, p. 194-205. ISBN 978-9975-3334-2-9.
31. Sprincean S., Sohoțchi T.-S. Importanța componentei educaționale în procesul de asigurare a securității umane. Performanța în educație: factor-cheie în asigurarea securității umane. Materialele Conferinței științifico-practice internaționale, 9-10 octombrie 2020. Academia de Administrare Publică/Coord. Ludmila Roșca. Chișinău: Tipogr. „Print-Caro”. 2020, p. 97-104. ISBN 978-9975-3492-0-8.
32. Shahrbanou T., Anuradha M. Ch. Human security. Concepts and implications. London, New York: Routledge. 2007, 272 p.
33. Suhrke A. Human Security and the Interests of States. *Security Dialogue*, vol. 30, no. 3, 1999, p. 265-276.
34. Thakur R. From National to Human Security. *Asia-Pacific Security: The Economics-Politics Nexus*/Eds. St. Harris and A. Mack. Sydney: Allen & Unwin, 1997, p. 53-54.
35. Thakur R. The United Nations, Peace and Security: From Collective Security to the Responsibility to Protect. Cambridge: Cambridge University Press, 2006, p. 257.
36. Thomas N., Tow T. W. The Utility of Human Security: Sovereignty and Humanitarian Intervention. In: *Security Dialogue*, nr. 33 (2). 2002, p. 177-192.
37. Van Ginkel H., Newman E. In Quest of Human Security. *Japan Review of International Affairs*, nr. 14 (1), 2000, p. 59-82.
38. Weissberg M. Conceptualizing Human Security. *Swords and Ploughshares. A Journal of International Affairs*, vol. XIII, no. 1, Spring 2003, p. 3-11.
39. Wolfers A. *Discord and collaboration: Essays on international politics*. Baltimor: John Hopkins University Press. 1962, 312 p.

Prezentat: 15.04.2021

E-mail: sprinceans@yahoo.com

tudorita.sanda@gmail.com

ghenadie.postmodern@gmail.com

INSTRUMENTE DE REALIZARE A DREPTULUI CONSTITUȚIONAL LA ÎNTRUNIRI ȘI PARTICIPĂRI ÎN SPAȚIUL DIGITAL DIN REPUBLICA MOLDOVA

Alexandru ȚĂRNĂ, doctorand, Universitatea de Stat din Moldova

Rezumat

Protecția drepturilor fundamentale ale omului a devenit o axiomă ce nu mai necesită lux de argumentare. În altă ordine de idei, în prim plan începe să iasă protecția drepturilor omului pe internet. Aceasta cu atât mai mult, cu cât internetul joacă un rol important în viața cotidiană a oamenilor și în toate aspectele societății umane. Impactul internetului asupra activității sociale, economice și culturale este, de asemenea, în creștere.

Cercetarea științifică va fi consacrată următoarelor aspecte ce țin de întrunirile și participările în spațiul digital din Republica Moldova: (1) Libertatea de alegere a paginilor web, a aplicațiilor sau altor servicii pentru constituirea, aderarea la, mobilizarea și participarea în grupuri și adunări sociale; (2) Dreptul la protestul pașnic online; (3) Libertatea de a utiliza instrumente online disponibile pentru a participa la dezbateri de politică publică la nivel local, național și global, inițiative legislative și la scrutinul public.

Cuvinte-cheie: întruniri, participări, spațiu digital, mecanisme de protecție juridică, drepturile omului, internet, viața privată, guvernanta internetului.

[https://doi.org/10.52327/1857-4440.2021.1\(19\).10](https://doi.org/10.52327/1857-4440.2021.1(19).10)

CZU: 342.7:004(478)

Dreptul la libertatea de întrunire și de asociere este consacrat prin articolul 11 din Convenția CEDO. De asemenea, acesta face trimitere la principiile stabilite de către CEDO cu privire la protecția discursului politic, în sensul că articolul 10, alineatul (2) din Convenția CEDO prevede un domeniu de aplicare limitat pentru restricțiile discursului sau dezbaterilor politice cu privire la chestiuni de interes public.

Utilizatorul are dreptul la întrunire și la asociere cu alte persoane pe Internet în mod pașnic. Aici se include constituirea, aderarea la, mobilizarea și participarea în grupuri și adunări sociale, precum și în uniuni sindicale prin instrumentele bazate pe Internet. Aici se include și semnarea unei petiții pentru participare în cadrul unei campanii sau a altor forme de acțiune civilă. Utilizatorul ar trebui să aibă libertatea de a alege instrumentele pentru exercitarea drepturilor, cum ar fi pagini web, aplicații sau alte servicii [24]. Exercițarea acestui drept nu este condiționată de nici o recunoaștere formală a grupurilor și adunărilor sociale de către autoritățile publice.

Dreptul de a protesta este valabil în egală măsură online și offline. Protestele, care au consecințe asupra publicului larg, cum ar fi întreruperea sau blocarea accesului la un spațiu, se încadrează în restrângerea exercitării libertății de întrunire conform articolului 11 din Convenția CEDO. Cu toate acestea, acest caz nu ar putea fi valabil întotdeauna, atunci când o astfel de acțiune determină întreruperea serviciilor online, cum ar fi accesul neautorizat la o anumită pagină web sau la un spațiu online restricționat, ori manipularea conținutului digital fără autorizație. Utilizatorul ar trebui să fie informat atunci când este posibil că libertatea și

consecințele protestului online, care determină întreruperea, nu pot fi acceptate atât de deschis [24].

Având în vedere faptul că Internetul a devenit un instrument prin care cetățenii pot participa în mod activ la construirea și consolidarea societăților democratice, „statele ar trebui să dezvolte și să implementeze strategii privind e-democrația, e-participarea și e-guvernarea, prin care TIC să se utilizeze în mod eficient în dezbaterile și procesele democratice, în relațiile dintre autoritățile publice și societatea civilă, precum și în furnizarea de servicii publice” [23].

Atunci când se introduc și se pun în aplicare principii de e-democrație, „ar trebui să se pună accent pe democrație și pe părțile implicate - nu pe tehnologie” [23]. Conform Recomandării CM/Rec(2009)1, acest termen „cuprinde, în special, e-parlamentul, e-legislația, e-justiția, e-mediarea, e-mediul, e-alegerile, e-referendumul, e-inițiativa, e-votarea, e-consultarea, e-petiționarea, e-campania, e-sondajele și e-studiile; acesta presupune utilizarea e-participării, a e-deliberării și a e-forumurilor” [1].

Aceste aspecte și altele relevante sunt abordate în detaliu în recomandările și declarațiile Comitetului de Miniștri al CoE [22; 19; 6; 20; 7].

Cercetarea științifică va fi consacrată următoarelor aspecte ce țin de întrunirile și participările în spațiul digital din Republica Moldova:

1. Libertatea de alegere a paginilor web, a aplicațiilor sau altor servicii pentru constituirea, aderarea la, mobilizarea și participarea în grupuri și adunări sociale;

2. Dreptul la protestul pașnic online;

3. Libertatea de a utiliza instrumente online disponibile pentru a participa la dezbateri de politică publică la nivel local, național și global, inițiative legislative și la scrutinul public;

1. Libertatea de alegere a paginilor web, a aplicațiilor sau altor servicii pentru constituirea, aderarea la, mobilizarea și participarea în grupuri și adunări sociale. La nivel național, articolul 40 din Constituția Republicii Moldova prevede faptul că toate întrunirile, demonstrațiile, protestele, procesiunile sau orice alte forme de întrunire sunt libere și că acestea pot fi organizate și se desfășoară doar în mod pașnic și fără uz de arme. Nu se face nici o diferență între mediul online și cel offline.

Măsurile legislative care reglementează libertatea de asociere trebuie să fie de asemenea armonizate cu standardele CoE pentru a se asigura libertatea de a alege orice pagină web, aplicație sau serviciu pentru constituirea, aderarea la, mobilizarea și participarea în grupuri sau adunări sociale.

Se recomandă adaptarea cadrelor legale naționale pentru a garanta libertatea întrunirilor asistate de TIC și să ia măsurile necesare pentru a se obține siguranța că nu se monitorizează și nu se supraveghează întrunirea și asocierea într-un mediu digital și că orice excepții de la aceasta trebuie să fie în concordanță cu cele prevăzute de Convenția CEDO [21].

2. Dreptul la protestul pașnic online. Dreptul de a protesta în mod pașnic este consacrat prin articolul 40 din Constituția Republicii Moldova fără a face vreo diferență între mediul online și cel offline. Acesta prevede că „mitingurile, demonstrațiile, manifestările, procesiunile... sunt libere și se pot organiza și desfășura numai în mod pașnic, fără nici un fel de arme”.

Cadrul legal național relevant care reglementează dreptul la protest se recomandă a fi armonizat cu standardele CoE, în mod specific să reglementeze restricțiile de exercitare a libertății de întrunire conform articolului 11 din Convenția CEDO.

În aplicarea prevederilor cadrului legal, utilizatorii de Internet sunt informați în mod regulat atunci când este posibil să suporte consecințe legale (atunci când se ajunge la întreruperea serviciilor). Cu toate acestea, părțile intervievate nu au raportat cazuri de întrerupere a

protestului online care să ducă la blocaje și/sau deteriorarea proprietății altor persoane. Părțile interviewate nu au oferit nici informații despre campania amplă de sensibilizare pentru informarea utilizatorilor cu privire la aceste restricții.

Se recomandă să se dezvolte în mod detaliat termenii de utilizare a paginilor web, în mod specific condiția de utilizare a portalurilor. Se recomandă ca aceste aspecte să fie de asemenea reglementate.

3. Libertatea de a utiliza instrumente online disponibile pentru a participa la dezbateri de politică publică la nivel local, național și global, inițiative legislative și la scrutinul public. La nivel național, libertatea de a participa la inițiativa legislativă și la dezvoltarea politicilor este reglementată într-o varietate de acte juridice primare și secundare adoptate de către Parlament și Guvern.

Legea nr.100 din 22.12.2017 cu privire la actele normative [12] consacră procesul de redactare și adoptare a legilor și a actelor normative subordonate.

Legea privind transparența în procesul decizional [14] reglementează principii și proceduri care să fie respectate de autoritățile publice prevăzute la articolul 3(2). Se impune revizuirea ambelor acte în contextul implementării instrumentelor tehnologiilor informației și comunicării (TIC) inovatoare.

Un mecanism eficient de punere în aplicare a Legii privind administrația publică locală [15], în special prevederile legale incluse la articolul 8, care reglementează obligația de a consulta populația, este un alt aspect care trebuie să fie dezvoltat și implementat în continuare.

În 2011, recunoscând că se impun totuși mai multe eforturi pentru a asigura o deschidere mai mare, Guvernul Republicii Moldova a aderat la Parteneriatul pentru o guvernare deschisă cu scopul de a completa e-transformarea guvernanței în curs în anumite aspecte precum transparența, accesul la informație din sectorul public, implicarea cetățenilor și asigurarea de servicii publice de calitate superioară.

Portalul date.gov.md a fost dezvoltat de către Guvern în 2011 și a devenit unicul punct de acces la o serie din ce în ce mai amplă de date din administrația publică centrală. Problemele care trebuie să fie abordate mai mult în acest context se referă la calitatea seturilor de date, promovarea utilizării inovatoare a acestora, publicarea implicită a seturilor de date necesare, schimbul de date din interior și dintre administrațiile publice etc.

În contextul Programului e-Transformare al Guvernului, a fost elaborat și implementat portalul de servicii publice (servicii.gov.md).

Portalul particip.gov.md a fost implementat de către Guvern pentru consultarea publică asupra proiectelor de acte legislative. Cu toate acestea, participarea este pasivă. Spre exemplu, în 2019 pe acest portal au fost lăsate circa 211 de comentarii și au fost încărcate aproximativ 1219 propuneri.

Accesul la versiunea electronică a tuturor actelor legislative va fi posibil prin I.S. „e-Legislație”, care a fost dezvoltat în contextul acțiunii nr. 7.2.3.3 din Planul de acțiuni al Strategiei de reformă a sectorului justiției 2011-2016 [13]. Conform informațiilor oferite în timpul interviurilor, scopul acestui sistem este de a implementa o platformă de comunicare pentru toate părțile implicate în procesul de proiectare legislativă.

Sistemului Informatic destinat gestiunii petițiilor adresate Parlamentului Republicii Moldova „e-Petiții” a fost dezvoltat în contextul „Planului de dezvoltare strategică a Spațiului Informatic Integrat al Parlamentului Republicii Moldova pentru anii (2011-2015)” [16]. Obiectivul principal al acestui sistem informatic este să automatizeze procesele de gestionare,

monitorizare și urmărire a petițiilor adresate Parlamentului. S.I. „e-Petition” a fost dezvoltat pe baza actelor legislative în vigoare. Cu toate acestea, CNPDCP consideră că ar trebui să se aibă în vedere evaluarea și modernizarea acestor acte, în mod specific pe baza standardelor CoE relevante în domeniul legislației ratificate de Republica Moldova. Termenii de referință pentru dezvoltarea acestui S.I. trebuie să fie revizuite, ținându-se cont de o serie de inițiative legislative adoptate, inclusiv Legea cu privire la protecția datelor cu caracter personal, schimbările tehnologice și instrumentele juridice ale CoE ratificate de Republica Moldova. Se recomandă să se aibă în vedere elaborarea unei concepții cu privire la dezvoltarea și implementarea acestui sistem informatic, care să detalieze toate aspectele tehnice, organizaționale și juridice.

Petițiile pot fi depuse online pe portalurile oficiale ale multor autorități ale administrației publice. Însă, în practică, nu toate autoritățile acceptă petiții care nu sunt semnate electronic.

Portalul oficial al Parlamentului (parlament.md) a fost dezvoltat în conformitate cu Direcția de prioritate nr. 6 – Portalul de Internet al Parlamentului inclus în Planul de dezvoltare strategică a Spațiului Informatic Integrat al Parlamentului Republicii Moldova prin Hotărârea nr. 13 din 27.07.2011 a Biroului Permanent al Parlamentului. Acesta a fost dezvoltat ținându-se cont de o serie de inițiative juridice, schimbări legislative etc.

Portalurile autorităților administrației publice centrale au fost dezvoltate conform unui șablon. Administrarea acestor portaluri este reglementată prin Hotărârea nr. 188 din 3.4.2012 a Guvernului. Termenii și condițiile de utilizare a acestor portaluri nu sunt nici reglementate, nici publicate pe aceste portaluri.

Cu toate acestea, majoritatea administrațiilor publice locale și-au dezvoltat propriile pagini oficiale și nu există instrumente juridice pentru a reglementa dezvoltarea portalurilor autorităților publice locale. Normele care reglementează publicarea conținutului pe aceste portaluri se recomandă a fi revizuite.

În 2014 s-a publicat un ghid al cetățenilor care include trimeri la platforme recunoscute și promovate cu privire la transparența în procesul decizional în cadrul administrațiilor publice locale (de exemplu, descentralizare.gov.md, servicii.gov.md, actelocale.md, particip.gov.md). Se impune abordarea publicării conținutului pe aceste portaluri și se recomandă să se dezvolte termeni și condiții de utilizare a acestui conținut.

În 2015, un număr de primari au participat la diverse evenimente organizate în Moldova și în străinătate pentru a afla despre soluții de e-Guvernare și au convenit să colaboreze în aceste domenii. Se recomandă să se organizeze în continuare evenimente tematice pentru a încuraja utilizarea instrumentelor TIC disponibile la nivel local.

Nu s-au înregistrat informații care să sugereze că libertatea de a participa la dezbateri globale de politică publică este limitată. Cu toate acestea, se recomandă să se aibă în vedere o evaluare pentru a se identifica cerințele și măsurile de încurajare a participării online a persoanelor, inclusiv a copiilor.

Libertatea de a participa la examinarea proceselor decizionale de către copii este o altă chestiune care necesită o atenție deosebită. Deși aceasta se reflectă în Strategia „Educație 2020”, se impun analize suplimentare, dezvoltarea și promovarea acesteia la nivel național.

În decembrie 2015, administrația publică centrală și locală a organizat un eveniment pentru a aborda aspectele legate de descentralizare ca modalitate de modernizare a Republicii Moldova cu scopul de a încuraja utilizarea amplă a serviciilor electronice publice la nivel local.

Se recomandă să se ia măsuri pentru a se asigura faptul că sistemul de votare electronică este sigur, fiabil, eficient, robust din punct de vedere tehnic, deschis pentru verificare independentă

și ușor accesibil pentru alegători, în calitate de utilizatori de Internet, în conformitate cu standardele CoE, inclusiv Recomandarea Rec(2004)11 [23] a Comitetului de Miniștri către statele-membre „privind standardele juridice, operaționale și tehnice pentru votul electronic”.

Statele-membre ale CoE au datoria de a respecta, a proteja și a asigura exercitarea drepturilor și a libertăților cuprinse în instrumentele ratificate de către acestea. Republica Moldova a ratificat setul principal de convenții ale CoE cu privire la probleme asociate Internetului. Convenția care abordează direct problemele asociate Internetului este Convenția de la Budapesta. Multe alte instrumente juridice cu caracter de recomandare abordează aspecte mai ample de Guvernanță a Internetului, inclusiv drepturile omului. Spre exemplu, Declarația Comitetului de Miniștri al CoE privind principiile de Guvernanță a Internetului prevede faptul că „drepturile și libertățile fundamentale sunt valabile în egală măsură pentru mediul online și offline”. Această afirmație a fost reiterată de către Consiliul privind Drepturile Omului al ONU în Rezoluția sa din 2012 cu privire la „Promovarea, protecția și exercitarea drepturilor omului pe Internet”.

Autoritățile publice centrale din Republica Moldova au dat dovadă de o puternică voință politică pentru dezvoltarea și promovarea Societății informaționale în folosul cetățenilor și al întreprinderilor, în special prin asigurarea disponibilității ample a TIC și prin calitatea mai bună a serviciilor la prețuri rezonabile, în același timp asigurând respectarea drepturilor omului și a libertăților fundamentale. Adoptarea unei serii de documente de politică de către Parlament și Guvern reiterează aceste angajamente. Aceasta s-a angajat totodată să armonizeze legislația sa cu instrumentele CoE, UE și internaționale și să abordeze provocările și deficiențele aflate într-o evoluție constantă. Până acum, unele dintre domeniile prioritare pentru regulamentele legislative au fost viața privată, protecția datelor în general, inclusiv în domeniul comunicațiilor electronice, proprietatea intelectuală, criminalitatea informatică, securitatea informației, nediscriminarea, anumite drepturi ale copiilor și tinerilor etc.

Cu toate acestea, punerea în aplicare a cadrului legal și a inițiativelor de politică a constituit o preocupare, având în vedere, spre exemplu, constrângerile bugetare, lipsa experienței în anumite domenii. Conturarea cadrului legal pentru a se adapta la evoluția rapidă a Internetului este de asemenea într-un stadiu incipient și ar trebui să se adapteze anumite instrumente juridice. Pentru implementarea unor proiecte inovatoare, trebuie să se dezvolte reguli noi. Se recomandă să se ia măsuri adecvate pentru prevenirea, investigarea, pedepsirea și acordarea de despăgubiri în cazuri de încălcare, printr-o legislație și măsuri eficiente, având în vedere, în special, faptul că Moldova are obligații pozitive de protejare a drepturilor și libertăților fundamentale ale persoanelor pe Internet.

În plus, se vor depune eforturi de către autoritățile publice pentru promovarea Internetului ca o valoare publică națională - un instrument esențial și modern pentru dezvoltarea țării, în special în perioade de pandemii - ca modalitate de evitare a consecințelor nefaste ale COVID-19.

Guvernul va avea în vedere să înființeze o platformă privind drepturile omului pe Internet, care să funcționeze bine și care să vizeze stabilirea unor dialoguri permanente între autoritățile publice, în special organele de aplicare a legii, sectorul privat și societatea civilă.

Luând în considerare constatările și concluziile instrumentelor juridice actuale ratificate de Republica Moldova, mai exact Convenția 108, Convenția de la Budapesta, Convenția de la Lanzarote, Convenția CEDO, alte recomandări ale CoE adoptate în domeniul Guvernanței Internetului, având în vedere corpul actual al CoE de politici de susținere a drepturilor omului

și a democrației, în care acesta a evidențiat viziunea sa de abordare a Internetului cu axare pe oameni și drepturile omului, care a îndreptățit utilizatorii de Internet să își exercite drepturile și libertățile pe Internet, având în vedere jurisprudența CEDO, se recomandă ca republica noastră să-și intensifice eforturile pentru a garanta protecția drepturilor omului și a libertăților fundamentale pe Internet. Ar putea fi luate în calcul următoarele recomandări:

1. Documentele de politici actuale se recomandă să fie suplimentate cu obiective de asigurare a asocierii, a întrunirii și a participării utilizatorilor de Internet.

2. Elaborarea și implementarea documentelor de politici naționale cu privire la e-democrație pe baza standardelor CoE în domeniu.

3. Instrumentele TIC elaborate și implementate în contextul documentelor de politici cu privire la e-Transformare ar trebui să fie implementate de către administrația publică locală.

4. Principiile de proiectare universală ar trebui să fie detaliate în documentele actuale de politici, inclusiv în cel cu privire la e-Transformare și la modernizarea serviciilor publice, precum și în alte documente relevante referitoare la dezvoltarea societății informaționale.

5. Actele legislative care reglementează asocierea, întrunirea și participarea persoanelor, inclusiv a copiilor, ar trebui să fie armonizate cu standardele CoE.

6. Cadrul legal și de reglementare național care reglementează accesul la servicii electronice și conținut digital se recomandă să fie aliniat la instrumentele juridice ale CoE.

7. Propunerile legislative care reglementează accesul la Internet și respectarea drepturilor omului și a libertăților fundamentale online se recomandă să fie supuse dezbaterilor publice și adoptate conform unui proces legislativ regulat, public, informat și transparent.

8. Proiectarea și promovarea platformelor (la nivel local și național) pentru a încuraja asocierea, întrunirea și participarea pe Internet a utilizatorilor de Internet, inclusiv a copiilor și a persoanelor cu dezabilități.

9. Analizarea situației actuale și dezvoltarea programelor pentru a promova și a stimula participarea pe Internet a persoanelor, inclusiv a copiilor.

Dezvoltarea de măsuri legale, operaționale și tehnice pentru implementarea sistemului de votare electronică. Elaborarea și punerea în aplicare de orientări privind adoptarea sistemului de votare electronică, proiectarea și desfășurarea evenimentelor de sensibilizare și educare a alegătorilor, avându-se în vedere colaborarea cu observatori interni pentru monitorizarea alegerilor în mediul electronic.

10. Analiza literaturii oficiale și celei informale (bloguri și pagini web) pentru examinarea conceptului de cetățenie digitală.

11. Măsuri proactive pentru creșterea accesului societății civile la luarea deciziilor și participarea la procesele decizionale de nivel înalt, inclusiv în cadrul examinării legislației și tratatelor noi, mai ales pentru mișcări sociale și asociații de bază.

12. Măsuri pozitive pentru a proteja și a facilita dreptul la libertatea de întrunire pașnică online.

13. Măsuri pozitive pentru a proteja și a facilita dreptul la libertatea de asociere, inclusiv prin reducerea sarcinii de supraveghere pentru asociațiile mai mici, oferirea de stimulente pentru asociații, constituirea de „ghișee unice” și acordarea de asistență diplomatică în străinătate pentru cei din sectorul societății civile.

14. Dezvoltarea instrumentelor TIC pentru a asigura întrunirea și asocierea persoanelor, inclusiv pentru cei cu nevoi speciale precum persoanele cu dezabilități.

Generalizând cele menționate, se impune cea mai importantă concluzie – necesitatea

efectuării unor studii fundamentale privind domeniul protecției drepturilor omului în spațiul digital din Republica Moldova.

Constatăm prefigurarea unei noi direcții de cercetare și abordări doctrinare.

Totodată, prezintă interes modul în care Republica Moldova a înțeles și aplică standardele protecției drepturilor omului în spațiul digital – capitol care necesită atenție sporită atât din partea doctrinarilor, cât și a legiuitorului național.

Bibliografie

1. CoE CM/Rec(2009)1 cu privire la democrația electronică. <https://wcd.coe.int/ViewDoc.jsp?id=1410627>
2. Comentarii cu privire la Recomandarea CM/Rec(2014)6 a Comitetului de Miniștri către statele-membre privind ghidul drepturilor omului pentru utilizatorii de internet.
3. Constituția Republicii Moldova adoptată la data de 29.07.1994.
4. Convenția europeană pentru apărarea drepturilor omului și a libertăților fundamentale (Convenția Europeană a Drepturilor Omului). <http://www.coe.int/en/web/conventions/full-list/-/conventions/treaty/005>
5. Convenția privind criminalitatea informatică, Budapesta, 23.XI.2001. http://www.europarl.europa.eu/meetdocs/2014_2019/documents/libe/dv/7_conv_budapest/_7_conv_budapest_en.pdf
6. Declarația Comitetului de Miniștri cu privire la protecția libertății de exprimare și informare și a libertății de întrunire și asociere în ceea ce privește denumirile domeniilor de Internet și a seriilor de nume (adoptată la 21 septembrie 2011).
7. Declarația privind libertatea de comunicare pe Internet (adoptată la 28 mai 2003).
8. Demian Olga. Raport privind protecția drepturilor omului pe Internet. Ed. Consiliului Europei. Chișinău, 2015, 77 p.
9. Horten Monica. Raport privind neutralitatea internetului în Republica Moldova. Ed. Consiliului Europei. Chișinău, 2016. 20 p.
10. Hotărârea Guvernului Republicii Moldova nr. 857 din 31.10.2013 cu privire la Strategia națională de dezvoltare a societății informaționale, „Moldova Digitală 2020”. Monitorul Oficial al Republicii Moldova nr. 252-257 din 08.11.2013. art. 963.
11. Hotărârea Guvernului Republicii Moldova nr. 811 din 29.10.2015 cu privire la Programul național de securitate cibernetică a Republicii Moldova pentru anii 2016-2020. Monitorul Oficial al Republicii Moldova nr. 306-310 din 13.11.2015. art. 905.
12. Legea Republicii Moldova nr.100 din 22.12.2017 cu privire la actele normative. Monitorul Oficial al Republicii Moldova nr. 7-17 din 12.01.2018. art. 34.
13. Legea Republicii Moldova nr. 231 din 25.11.2011 privind aprobarea Strategiei de reformă a sectorului justiției pentru anii 2011-2016.
14. Legea Republicii Moldova nr. 239 din 13.11.2008 privind transparența în procesul decizional. Monitorul Oficial al Republicii Moldova nr. 215-217 din 05.12.2008. art. 798.
15. Legea Republicii Moldova nr. 436 din 28.12.2006 privind administrația publică locală. În: Monitorul Oficial al Republicii Moldova nr. 32-35 din 09.03.2007. art. 116.
16. Planul de dezvoltare strategică a Spațiului Informatic Integrat al Parlamentului Republicii Moldova pentru anii (2011-2015). Aprobare prin Hotărârea nr. 12 din 27.07.2011 a Biroului Permanent al Parlamentului Republicii Moldova.
17. Poalelungi Mihai. Obligațiile pozitive și negative ale statului prin prisma Convenției

Europene pentru apărarea drepturilor omului și a libertăților fundamentale. Teză de doctor habilitat în drept. Ed. ULIM. Chișinău, 2015, 324 p.

18. Poalelungi Mihai. Convenția Europeană a Drepturilor Omului. Comentariu asupra hotărârilor Curții Europene a Drepturilor Omului versus Republica Moldova. Concluzii și recomandări. Ed. Consiliului Europei. Chișinău, 2017, 576 p.

19. Recomandarea Rec (2002)12 privind educația pentru cetățenie democratică.

20. Recomandarea Rec(2004)16 cu privire la dreptul la replică în noul mediu media (adoptată la 15 decembrie 2004).

21. Recomandarea CM(2005)56. [https://wcd.coe.int/ViewDoc.jsp?Ref=CM\(2005\)56&Ver=final&Language=lanEnglish&Site=COE&BackColorInternet=DBDCF2&BackColorIntranet=FDC864&BackColorLogged=FDC864](https://wcd.coe.int/ViewDoc.jsp?Ref=CM(2005)56&Ver=final&Language=lanEnglish&Site=COE&BackColorInternet=DBDCF2&BackColorIntranet=FDC864&BackColorLogged=FDC864)

22. Recomandarea CM/Rec(2007)11 a Comitetului de Miniștri către statele-membre cu privire la promovarea libertății de exprimare și de informare în noul mediu informațional și de comunicații.

23. Rec(2007)16 către statele-membre cu privire la măsurile de promovare a valorii serviciului public pe Internet.

24. Recomandarea CM/Rec(2012)6 a CoE.

25. Recomandarea CM/Rec(2014)6 16/04/2014 a Comitetului de Miniștri către statele-membre privind Ghidul drepturilor omului pentru utilizatorii de internet. Adoptată de către Comitetul de Miniștri la 16 aprilie 2014 la cea de a 1197-a reuniune a miniștrilor adjuncți. https://search.coe.int/cm/Pages/result_details.aspx?ObjectID=09000016804d5b31

26. Recomandarea CM/Rec(2016)5[1] a Comitetului de Miniștri către statele-membre privind libertatea pe Internet, adoptată la 13 aprilie 2016. https://search.coe.int/cm/Pages/result_details.aspx?ObjectId=09000016806415fa

Prezentat: 05.06.2021

E-mail: angela.popovici2000@gmail.com

ASPECTE CONCEPTUALE PRIVIND DOMICILIUL ȘI REȘEDINȚA PERSOANEI FIZICE (Partea II)

Renat CURCHIN, doctorand, Universitatea de Stat din Moldova

Rezumat

Conceptul de domiciliu urmează a fi cercetat atât prin prisma reglementărilor naționale, cât și a celor internaționale, deoarece acest termen nu are aceiași semnificație, or aplicarea termenului este mult mai largă și nu urmează a fi identificată cu noțiunea de „locuință” în sensul dreptului de proprietate asupra unui imobil. Importanța stabilirii domiciliului sau a reședinței temporare este determinată de efectele juridice pe care le produce din punct de vedere a dreptului constituțional, civil, penal, familiei ș.a. Prezentul demers științific, divizat în două părți, reprezintă o încercare de definire a termenilor de bază, identificarea situațiilor de determinare a domiciliului în cazul persoanelor minore, a persoanelor ocrotite, regulile și excepțiile reglementate atât la nivel național, cât și internațional.

Cuvinte cheie: domiciliu, reședință, temporară, locuință, spațiu.

[https://doi.org/10.52327/1857-4440.2021.1\(19\).11](https://doi.org/10.52327/1857-4440.2021.1(19).11)

CZU: 347.171

Introducere. În prima parte a acestui demers științific am definit termenul de „domiciliu” și „reședință” din punct de vedere a reglementărilor naționale, am analizat de asemenea și opiniile doctrinare, iar în cele ce urmează ne propunem să identificăm modalitățile de înregistrare a domiciliului, conform prevederilor legale, precum și condițiile de înregistrare și evidență a reședinței sau domiciliului persoanelor străine, aflate pe teritoriul Republicii Moldova.

Scopul studiului. Ca și continuare a ideilor expuse în prima parte a studiului, stabilirea întinderilor efectelor juridice ale domiciliului și reședinței temporare, precum și identificarea procedeele de evidență a locuitorilor Republicii Moldova determină scopul prezentului studiu.

Metode și materiale aplicate. În vederea atingerii scopului propus și realizarea nemijlocită a studiului, prin consultarea legislației naționale, cât și a cadrului internațional relevant, a legislației altor state, am utilizat metoda deducției, sinteza, analiza, metoda sistemică, comparativă.

Rezultate și discuții. În conformitate cu p.91 al Regulamentului privind eliberarea actelor de identitate și evidența locuitorilor Republicii Moldova (în continuare - Regulament) „evidența locuitorilor se ține prin înregistrarea la domiciliu și/sau la reședința temporară în locuințele proprietate publică sau proprietate privată, sau în alte încăperi locuibile reglementate de legislația în vigoare”[19]. În aceeași ordine de idei, Regulamentul impune o restricție, persoanele nu pot avea concomitent decât un singur domiciliu și/sau o singură reședință temporară. În cazul în care aceștia dețin mai multe locuințe, își pot stabili domiciliul sau reședința temporară în oricare dintre acestea.

Legiuitorul a reglementat modalitatea de stabilire a reședinței temporare, fără însă a modifica domiciliul persoanei, astfel încât înregistrarea persoanei la reședința temporară nu atrage după sine radierea obligatorie din evidența de la domiciliu[19, pct. 100].

În funcție de legătura pe care o are persoana cu statul Republica Moldova, sunt determinate autoritățile competente pentru înregistrare la domiciliu sau la reședința temporară și radiere din evidență, astfel:

- pentru cetățenii Republicii Moldova – serviciile eliberare a actelor de identitate (Agenția Servicii Publice) [2];
- pentru cetățenii străini – Biroul migrație și azil al Ministerului Afacerilor Interne al Republicii Moldova [3].

Cererea de înregistrare a domiciliului sau reședinței temporare urmează a fi însoțită de următoarele acte, în original:

- 1) actul de identitate de uz intern;
- 2) actul ce atestă dreptul de proprietate sau de folosință asupra locuinței;

În situațiile în care titularul de drept depune în scris o declarație prin care confirmă faptul că dreptul său de proprietate asupra locuinței este înregistrat în Registrul bunurilor imobile, prezentarea documentelor ce atestă acest drept nu este obligatorie, dacă autoritatea competentă poate verifica, prin resursele informaționale automatizate ale cadastrului bunurilor imobile, veridicitatea datelor declarate.

3) dovada achitării taxelor și a tarifelor stabilite pentru înregistrare sau radiere din evidență. În cazul în care achitarea taxelor și a tarifelor a fost efectuată prin instrumentele de plăți electronice, dovada achitării se verifică prin sistemele informaționale instituționale de către persoana responsabilă din cadrul autorității competente, fără a fi solicitată dovada achitării pe purtător de hârtie [19, pct. 102].

În conformitate cu p. 103 al Regulamentului [19], în cazul înregistrării persoanei la domiciliu sau la reședința temporară în locuința proprietate privată asupra căreia aceasta nu are dreptul de proprietate și nu dispune de document ce atestă dreptul de folosință (cum ar fi de exemplu, un contract de locațiune, contract de comodat), suplimentar se depune în scris, după caz:

- 1) declarația de primire în spațiul locativ de către proprietarul sau coproprietarii locuinței – persoană fizică, care poate fi întocmită și la un notar;
- 2) demersul de primire în spațiul locativ de către proprietarul sau coproprietarii locuinței – persoană juridică.

Cadrul normativ al Republicii Moldova reglementează situația în care proprietar al locuinței este persoana juridică, astfel pe lângă actele specificate mai sus, solicitantul prezintă suplimentar extrasul din Registrul de stat al unităților de drept, pentru a stabili administratorul persoanei juridice respective. Deși este prevăzut expres că prezentarea acestui extras nu este obligatorie dacă autoritatea competentă, poate verifica această informație prin Registrul de stat al unităților de drept, în practică, de cele mai multe ori se solicită acest extras.

Regulamentul menționează a supra posibilității de înregistrare a domiciliului sau reședinței temporare și a membrilor familiei locatarului, în condițiile unui contract de locațiune, încheiat conform prevederilor legale, dacă contractul de locațiune nu prevede altfel. În acest caz, declarația de primire în spațiul locativ se depune de către locatar și membrii majori ai familiei acestuia, care sunt înregistrați deja la domiciliul sau la reședința temporară pe adresa respectivă [19, pct. 103].

Situația persoanelor care au încheiate contracte de închiriere a locuințelor, în condițiile prevederilor legale cu privire la locuințe, este prevăzută de p. 103¹ al Regulamentului. Astfel că, în locuința proprietate publică pasibilă de privatizare, transmisă în folosință până la 29

noiembrie 2015 în temeiul contractului de închiriere încheiat în condițiile prevederilor legale cu privire la locuințe, în vigoare la data încheierii acestui contract, se înregistrează la domiciliu sau la reședința temporară persoanele incluse în bonul de repartitie sau în alt act de repartizare legală a locuinței respective și membrii familiei acestora. În cazul înregistrării persoanelor incluse în bonul de repartitie nu se depune declarația de primire în spațiul locativ de către persoanele care sunt înregistrate deja la domiciliu sau la reședința temporară pe adresa respectivă [19, pct. 103].

Pentru înregistrarea la domiciliu sau la reședința temporară a membrilor familiei ai persoanelor incluse în bonul de repartitie sau în alt act de repartizare legală a locuinței, sunt necesare acte suplimentare și anume, se depune declarația de primire în spațiul locativ de către persoanele deja înregistrate la domiciliu sau la reședința temporară pe adresa respectivă.

Folosința proprietății de cote-părți care are mai multe intrări principale, cărora li s-au atribuit adrese separate, impune prezentarea declarației de primire în spațiul locativ pentru înregistrarea la domiciliu sau la reședința temporară. Această declarație este necesară doar din partea proprietarului sau coproprietarilor cotei-părți în a căror folosință se află intrarea respectivă.

Cererea pentru înregistrarea la domiciliu sau la reședința temporară se depune personal. În cazul în care schimbarea domiciliului sau a reședinței temporare nu condiționează schimbarea actului de identitate, se admite depunerea cererii de către alte persoane, iar situațiile reglementate țin în special de condiția minorului, și anume:

- în cazul minorului, inclusiv al celui asupra căruia este instituită tutela sau curatela, precum și în cazul persoanei supuse măsurii de ocrotire judiciară sub forma tutelei, în calitate de solicitant acționează reprezentantul legal corespunzător (părinte, tutore, curator);

- în cazul copilului separat de părinți asupra căruia nu este instituită tutela sau curatela, cererea se depune de către autoritatea tutelară;

- în cazul copilului separat de părinți asupra căruia nu este instituită ori a fost revocată tutela sau curatela în condițiile prevederilor legale și care este plasat în serviciul de plasament de tip familial sau de tip rezidențial ori în instituția de asistență socială publică, de educație, de învățământ, de tratament, ori într-o altă instituție similară, cererea se depune de către administrația instituției respective;

- prin reprezentantul împuternicit prin procură autenticată de notar sau de alte persoane abilitate prin lege;

- în cazul persoanei cu boală mintală sau deficiențe fizice, mintale ori psihologice, aflate la întreținere în instituția de tratament sau în instituția socială, asupra căreia nu este instituită măsura de ocrotire sub nicio formă, cererea se depune de către administrația instituției respective[16].

Declarația de primire în spațiul locativ, declarația proprietarului sau a coproprietarilor locuinței prin care declară că sunt titulari de drept ai locuinței se depune în scris personal sau de reprezentantul împuternicit prin procură autenticată de notar sau de alte persoane abilitate prin lege, în fața persoanei abilitate cu funcții de înregistrare a persoanelor la domiciliu sau la reședința temporară sau se autentifică de notar ori de alte persoane abilitate prin lege.

Regulamentul, la p. 106 prevede expres care sunt actele ce atestă dreptul de proprietate sau de folosință asupra locuinței [19]:

- actul de proprietate asupra locuinței, încheiat în condiții de validitate prevăzute de legislația în vigoare și înregistrat la organul cadastral. În cazul în care proprietarul locuinței,

din anumite circumstanțe, nu poate prezenta documentul respectiv, este în drept să prezinte extrasul din Registrul bunurilor imobile eliberat de organul cadastral, care este valabil pe un termen de 2 luni de la data eliberării;

- bonul de repartitie a locuinței proprietate publică, pasibilă de privatizare în condițiile prevederilor legale, eliberat de autoritatea administrației publice locale (primărie) după data de 29 noiembrie 2015, sau, după caz, reconfirmat de autoritatea administrației publice locale (primărie) dacă a fost eliberat până la data de 29 noiembrie 2015;

- contractul de locațiune, încheiat în condițiile capitolului VIII din Legea nr. 75 din 30 aprilie 2015 cu privire la locuințe, între beneficiarul de loc în cămin și locator. În cazul cazării elevilor în căminele din subordinea instituțiilor de învățământ de stat – o copie a deciziei instituției de învățământ în a cărei gestiune se află căminul și ordinul privind repartizarea spațiului locativ [17];

- contractul de locațiune sau sublocațiune, încheiat în condițiile capitolului VIII din Legea nr. 75 din 30 aprilie 2015 cu privire la locuințe [17, pct. 33];

- hotărârea instanței judecătorești definitivă despre recunoașterea dreptului de folosință asupra locuinței;

- extrasul din Registrul de evidență a gospodăriilor populației din localitatea respectivă ce atestă înregistrarea locuinței și evidența membrilor gospodăriei țărănești [14];

- demersul administrației instituției de asistență socială, instituției medico-sanitare specializate, serviciului de plasament de tip familial sau de tip rezidențial, instituției penitenciare, unității militare, instituției de învățământ, inclusiv a celei din subordinea Ministerului Afacerilor Interne sau a Ministerului Apărării, centrelor de plasament, precum și a altor instituții specializate ce dispun de încăperi locuibile, în cazul în care pentru instalarea persoanelor nu este obligatorie încheierea contractului de locațiune [19, pct. 106].

Până la modificarea cadrului legal în materie de eliberare a actelor de identitate și evidența locuitorilor Republicii Moldova, prevederile anterioare limitau dreptul cetățenilor la libera circulație, prin impunerea unor norme restrictive. Astfel, Curtea Constituțională, în Hotărârea nr. 16 din 19.05.1997, a constatat neconstituționalitatea prevederilor dispozițiilor pct.10 alin.2 din Regulamentul cu privire la modul de perfectare și eliberare a actelor de identitate ale Sistemului național de pașapoarte, astfel încât, sintagma „Cetățenii sunt obligați să obțină înscrierea mențiunii de stabilire a domiciliului în termen de 3 zile din momentul sosirii” contravine dreptului la libera circulație, consfințit în art. 27 din Constituție. Curtea a menționat că, existența instituției „viza de reședință” în legislația Republicii Moldova, utilizarea ei în raporturile sociale vine în contradicție cu normele și principiile constituționale, constituind o piedică în exercitarea dreptului cetățenilor Republicii Moldova la libera circulație [15].

Principiul de evidență a cetățenilor ce domiciliază în republică prin acordarea vizei de domiciliu de către organele afacerilor interne din localitatea de reședință, determinat în pct. 10 alin. (1) din Regulament, este neconstituțional și vine în contradicție cu dreptul enunțat. Curtea menționa că, acte de identitate în sistemul național de pașapoarte, în baza art.1 din Legea nr. 273-XIII din 9 noiembrie 1994 privind actele de identitate din sistemul național de pașapoarte, sunt toate tipurile de pașapoarte, buletine de identitate și permise de ședere. Actele de identitate, conform Legii nr. 273-XIII (pentru pașapoarte - art. 2 alin. (5), buletinele de identitate, permisul de ședere - art. 3 alin. (4) și (10), nu cuprind date despre „viza de reședință” sau „viza de domiciliu”. Mențiunea – „numărul și data eliberării autorizației de domiciliere”

(art.3 alin. (4) lit. r) este prevăzută exclusiv pentru buletinele de identitate și permisele de sedere. Curtea Constituțională nu contestă necesitatea înregistrării și evidenței populație în stat, iar în același timp, Curtea Constituțională menționează că formele și metodele acestora nu trebuie să vină în contradicție cu art.27 alin. (2) din Constituție, care stipulează: „Oricărui cetățean al Republicii Moldova îi este asigurat dreptul de a-și stabili domiciliul sau reședința în orice localitate din țară, de a ieși, de a emigra și de a reveni în țară” [15].

Termenul de „domiciliu” este conținut în textul mai multor acte normative, astfel încât și Codul Familiei[10] face trimitere la domiciliu atunci când face referire la situațiile de stabilirea a domiciliului soților (art. 16 - Soții își determină domiciliul în mod liber și independent.), desfacerea căsătoriei (art. 36 determină care este organul competent de soluționa cererea de desfacere a căsătoriei - organul de stare civilă în a cărui rază teritorială se află domiciliul unuia dintre soți, art. 37 în coroborare cu art. 39 Cod de procedură civilă [8] – stabilesc instanța competentă la care pot să se adrese părțile în vederea desfacerii căsătoriei), dreptul copilului de a comunica cu părinții și alte rude (art. 52 – în special ce ține de situații în care părinții au domiciliu separate/diferite) [8], domiciliul copilului minor (art. 63) [8] ș. a.

La stabilirea domiciliului copilului minor, în cazul în care părinții locuiesc separat, asistăm la câteva scenarii reglementate de către Codul Familiei și anume:

a) în cazul acordului dintre părinți, domiciliul copilului care nu a atins vârsta de 14 ani se determină de către aceștia;

b) dacă minorul a atins vârsta de 14 ani, este în drept să aleagă cu care dintre părinți vrea să locuiască. Dacă acesta refuză să aleagă cu care părinte vrea să locuiască, domiciliul copilului se stabilește prin acordul părinților;

c) instanța de judecată va decide asupra domiciliului minorului, în cazul în care lipsește acordul părinților cu privire la stabilirea domiciliului copilului, iar copilul care a împlinit vârsta de 14 ani refuză să aleagă cu care părinte vrea să locuiască [10, art. 63].

Domiciliul este reglementat și din punct de vedere al Codului de procedură penală (în continuare – CPP al RM), iar în conformitate cu pct. 11) art.6 din CPP al RM [28] prin „domiciliu se înțelege locuința sau construcția destinată pentru locuirea permanentă sau temporară a unei sau a mai multor persoane (casă, apartament, vilă, cameră la hotel, cabină pe o navă maritimă sau fluvială), precum și încăperile anexate nemijlocit la acestea, constituind o parte indivizibilă (verandă, terasă, mansardă, balcon, beci, un alt loc de uz comun); de asemenea, se înțelege și orice teren privat, automobil, navă maritimă și fluvială privată, birou” [9].

Autorii Cernomoret S., Faigher A., menționează că, camerele internatelor sau căminelor pentru elevi sau studenți sunt considerate domiciliu în sensul legii penale datorită faptului că persoanele respective sunt cazuate acolo pe baza consimțământului lor și au dreptul la locuire netulburată, putând să permită ori să interzică accesul altor persoane [6, p. 195].

Reședința, spre deosebire de domiciliu, are un caracter temporar. În rest, sub aspectul destinației funcționale, reședința nu se deosebește de domiciliu.

După cum am menționat și anterior, termenul de „domiciliu” nu implică doar calitatea de imobil pe care o poate deține un bun, dacă ne referim la clasificarea pe care o găsim la art. 459 Cod Civil al Republicii Moldova (în continuare – CC al RM) [7], ci urmează a fi luată în calcul ideea prin care, domiciliul reprezintă acel loc în care o persoană își desfășoară viața personală. Totodată, nu acțiunea asupra bunurilor sau chiar asupra persoanei victimei lezează obiectul juridic ocrotit de legea penală, ci însăși prezența nedorită a făptuitorului în locul ce constituie domiciliul victimei.

Interpretarea termenului de domiciliu, în special la calificarea infracțiunilor a determinat, în 2019, sesizarea Curții Constituționale a Republicii Moldova privind ridicarea excepției de neconstituționalitate a unor prevederi din articolul 179 alin. (1) din Codul penal și articolul 6 pct. 11) din Codul de procedură penală [9], și anume, identificarea domiciliului prin „orice teren privat”. Cererea a fost declarată inadmisibilă din următoarele considerente: Curtea Constituțională a constatat că, fiind definită în articolul 6 pct. 11) din Codul de procedură penală, noțiunea de „domiciliu” este suficient de accesibilă, clară și previzibilă. Curtea menționează că această noțiune are un înțeles penal autonom și nu depinde de definirea noțiunii de „domiciliu” în alte ramuri de drept. Definiția „domiciliului” în sens penal autonom nu prezintă vicii de neconstituționalitate [13].

Considerăm că „domiciliul” vizează locul unde o persoană trăiește în mod permanent, adică locul unde persoana obișnuiește să locuiască în mod exclusiv.

Interpretarea termenului de „domiciliu” în sensul Convenției Europene a Drepturilor Omului (în continuare – CEDO) diferă de accepțiunile pe care le are în sistemele de drept intern ale statelor semnatare. Astfel, autorii Cârnaț T., Cobășenco I., menționează faptul că, având însă ca scop acordarea unei protecții maxime beneficiarilor acestui drept, Curtea Europeană a drepturilor Omului (în continuare – Curtea) atribuie noțiunii de „domiciliu” o conotație autonomă în sensul Convenției, astfel încât, „domiciliul” vizează nu doar spațiul legal ocupat sau dobândit, dar și orice alt spațiu de locuit, dacă există legături suficiente și continue [5, p. 16].

Conținutul conceptului de „domiciliu” în sensul articolului 8 al CEDO a fost clarificat în Cauza *Gillow v. Regatul Unit* [4]. În acest caz, solicitanții nu ocupaseră, de aproape nouăsprezece ani, casa pe care o construiseră în Guernsey, dar au păstrat o legătură cu ea. Judecătorii de la Strasbourg au observat că reclamanții - care au ajuns să se stabilească acasă - nu alesese niciodată o „casă” în altă parte și, aparent, intenționase întotdeauna să se întoarcă. Prin urmare, păstrase suficiente legături cu casa încât această casă să fie înțeleasă în sensul art. 8 al Convenției [12]. De la această hotărâre reper, Judecătorii din Strasbourg dau cuvântului „domiciliu” o interpretare largă în jurisprudența lor.

Odată cu semnarea Acordului de Asociere dintre Republica Moldova și Uniunea Europeană [1], dreptul la libera circulație este garantat, fiind liberalizat regimul de vize de către Uniunea Europeană pentru cetățenii Republicii Moldova. Inițial, acordul prevedea că „Părțile depun eforturi pentru creșterea mobilității cetățenilor și iau măsuri progresive în direcția atingerii la momentul oportun, a obiectivului comun de a avea un regim de călătorii fără viză, dacă sunt întrunite condițiile necesare pentru asigurarea unei mobilități bine gestionate și desfășurate în condiții de siguranță, prevăzute în cadrul Planului de acțiune privind liberalizarea vizelor”.

Potrivit Regulamentului nr. 539/2001CE privind abolirea obligației de viză pentru călătoriile de scurtă durată pentru cetățenii Republicii Moldova posesori ai pașaportului biometric în spațiul Schengen, conceptul de liberă circulație ia o aplicabilitate mai vastă [18].

În opinia autorului Șchiopu C., libertatea cetățeanului de a circula în interiorul statului nu necesită aprobare, autorizare sau depunere a unei declarații. Dacă persoana respectivă nu dispune de un act de identitate (buletin de identitate), ea nu încalcă legea. Totodată, autorul consideră că deținerea unui act de identitate ar înlesni efectuarea unor proceduri de identificare obligatorie a persoanei, cum ar fi: ancheta penală; săvârșirea unei contravenții; încheierea unui contract; săvârșirea altor abateri disciplinare; angajarea la serviciu etc. [21, p. 90].

Este important să menționăm că dreptul analizat nu este unul absolut, ceea ce înseamnă

că poate fi limitat în prezența anumitor condiții. Potrivit art. 2 alin.(3) din Protocolul nr.4 la CEDO „exercitarea dreptului la libera circulație nu poate face obiectul altor restrângeri decât al celor care sunt prevăzute de lege, constituie măsuri necesare într-o societate democratică, pentru securitatea națională, siguranța publică, menținerea ordinii publice, prevenirea faptelor penale, protecția sănătății sau a moralei, ori pentru protejarea drepturilor și libertăților altora” [12]. Potrivit art. 54 din Constituție „exercițiul unor drepturi sau al unor libertăți, poate fi restrâns numai prin lege și dacă se impune după caz pentru: apărarea siguranței naționale, a ordinii, a sănătății ori a moralei publice, a drepturilor și libertăților cetățenilor; desfășurarea anchetei penale; prevenirea consecințelor unei calamități naturale ori avarii” [11]. Exemple tipice ale restricțiilor care pot fi impuse sunt: serviciul militar, interdicția de a avea acces sau a se instala în zone militare și de securitate, ispășirea unei pedepse în condiții de privațiune de libertate etc.

Ne raliem opiniei autorilor Cernomoreț S., Faigher A., care susțin că domiciliul este unul dintre puținele spații în care persoana are posibilitatea să beneficieze de intimitate, să se odihnească după o zi de muncă, să-și păstreze lucrurile personale și, nu în ultimul rând, să se simtă în siguranță. Autorii menționați supra scot în evidență că o parte considerabilă din viața intimă, familială și privată a persoanei se desfășoară tocmai în domiciliul acesteia, iar orice intruziune indezirabilă în spațiul domiciliar întâmpină o reacție vehementă. [6, p. 195].

Corespunzător diferitelor circumstanțe ale vieții unui individ, dreptul comun distinge și recunoaște trei tipuri de domiciliu: cel de origine, cel ales liber de propositus și în cele din urmă domiciliul de care „depind” anumite persoane (minorii, persoanele aflate sub ocrotire) [20, p. 82].

Concluzii. În urma analizei realizate, putem constata cu certitudine că, domiciliul sau reședința temporară face posibilă:

- fixarea locului în care sunt exercitate drepturile civile ale persoanei;
- localizează o persoană din punct de vedere geografic, ceea ce face posibilă cunoașterea autorităților administrative sau judiciare competente.

Bibliografie

1. Acordul de Asociere dintre Republica Moldova și Uniunea Europeană. <https://mfa.gov.md/img/docs/Acordul-de-Asociere-RM-UE.pdf> (accesat la 25.05.2021).
2. Agenția Servicii Publice. <http://www.asp.gov.md/node/1380> (accesat la 12.05.2021).
3. Biroul migrație și azil al Ministerului Afacerilor Interne al Republicii Moldova. <http://bma.gov.md/ro> (accesat la 05.05.2021).
4. Cauza Gillow v. Regatul Unit. <https://juricaf.org/arret/CONSEILDELEUROPE-COUREUROPEENNEDESROITSDELHOMME-19870914-906380> (accesat la 15.05.2021).
5. Cârnaț, T., Cobișenco, I. Jurisprudența Curții Europene a Drepturilor omului privind dreptul la viață privată și de familie. Revista Națională de Drept, nr. 3/2017
6. Cernomoreț S., Faigher A., Articolul 179 Codul penal al Republicii Moldova - mijloc de protecție a dreptului la inviolabilitatea domiciliului. Materialele Conferinței „Dezvoltarea cadrului juridic al Republicii Moldova în contextul necesităților de securitate și asigurarea a parcursului european”, Chișinău, Moldova, 22 ianuarie 2018. https://ibn.idsi.md/sites/default/files/imag_file/193-205_0.pdf (accesat la 25.05.2021).
7. Codul Civil al Republicii Moldova nr. 1107 din 06.06.2000. Monitorul Oficial nr. 82-86, din 22.06.2002. Modificat prin LP205 din 26.11.20, MO360-371/25.12.20, art. 295, în vigoare 25.12.20.

8. Codul de procedură civilă al Republicii Moldova nr. 225 din 30.05.20003. Publicat în Monitorul Oficial nr. 285-294 din 03-08-2018.
9. Codul de Procedură Penală al RM nr. 122 din 14.03.2003 (cu modificările ulterioare. Publicat în Monitorul Oficial nr. 248-251, în vigoare din 05.11.2013
10. Codul Familiei al Republicii Moldova nr. 1316 din 26.10.2000. Publicat în Monitorul Oficial nr. 47-48 din 26.04.2001
11. Constituția Republicii Moldova, adoptată la 29.07.1994. Publicată în Monitorul Oficial nr. 1 din 12.008.1994, modificată prin LP255 din 22.11.18, MO467-479/14.12.18 art. 786
12. Convenția Europeană a Drepturilor Omului, adoptată la Roma la 04.11.1950. https://www.echr.coe.int/documents/convention_ron.pdf (accesat la 23.05.2021).
13. Decizia Curții Constituționale nr. 16 din 11.02.2019 de inadmisibilitate a sesizării nr. 20g/2019 privind excepția de neconstituționalitate a unor prevederi din articolul 179 alin. (1) din Codul penal și articolul 6 pct. 11) din Codul de procedură penală (violarea de domiciliu).
14. Hotărârea Guvernului nr. 125 din 18.02.2013 cu privire la aprobarea Regulamentului privind eliberarea actelor de identitate și evidența locuitorilor Republicii Moldova. Monitorul Oficial nr. 36-40 din 22.02.2013.
15. Hotărîrea Curții Consituționale nr. 16 din 19.05.1997. https://constcourt.md/public/files/file/Actele%20Curtii/acte1997/h_16.pdf (accesat la 12.05.2021).
16. Înregistrarea persoanei la domiciliu. <https://servicii.gov.md/ServicePrint.aspx?id=8eabe7df-5662-4035-a1cc-cefbc5e353e6> (accesat la 05.05.2021).
17. Legea nr. 75 din 30 aprilie 2015 cu privire la locuințe, Monitorul Oficial nr. 131-138 din 29.05.2015.
18. Regulamentul nr. 539/2001/CE al Consiliului din 15 martie 2001. <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/RO/TXT/?uri=celex%3A32001R0539> (accesat la 25.05.2021).
19. Regulamentului privind eliberarea actelor de identitate și evidența locuitorilor Republicii Moldova, aprobat prin Hotărârea Guvernului nr. 125 din 18.02.2013.
20. Sage Yves-Louis, La mise en œuvre de la notion de domicile dans le droit international privé néozélandais. <https://www.wgtn.ac.nz/law/research/publications/about-nzacl/publications/cljpdcp-journals/volume-5,-1999/Sage.pdf>
21. Șchiopu C., Dreptul la libera circulație racordat la etapa actuală. Revista Națională de Drept, nr. 8, 2014.

Prezentat: 14.05.2021

E-mail: renat.curchin@igp.gov.md

CONSIDERAȚIUNI GENERALE PRIVIND ACTUL ADMINISTRATIV (Partea II)

Victor VITIUC, doctorand, Universitatea de Stat din Moldova

Rezumat

Actul administrativ reprezintă una din formele prin care autoritatea publică își realizează misiunea, fiind cea mai importantă dintre acestea din punct de vedere juridic. Codul administrativ introduce concepte noi și reglementează activitatea administrativă care reprezintă totalitatea actelor administrative individuale și normative, contractele administrative, actele reale și operațiunile administrative realizate de autoritățile publice în regim de putere publică, fiind posibilă astfel organizarea aplicării legii și aplicarea nemijlocită a legii.

Cuvinte-cheie: act administrativ, putere publică, individual, normativ, contract.

[https://doi.org/10.52327/1857-4440.2021.1\(19\).12](https://doi.org/10.52327/1857-4440.2021.1(19).12)

CZU: 342.924

Introducere. Analiza actului administrativ este una necesară, în condițiile modificărilor operate la acest capitol și codificarea acestuia. În prima parte a acestui studiu „Considerațiuni generale. Partea I”, a fost definit actul administrativ, au fost identificate categoriile de acte administrative, considerându-se necesar de a stabili caracteristicile și conținutul actului administrativ. În cele ce urmează, ne propunem să analizăm celelalte caracteristici ale actului administrativ, precum și să evidențiem trăsăturile de bază ale contractului administrativ, ca și categorii aparte în cadrul actelor administrative.

Scopul studiului. Reiese din necesitatea identificării și analizei caracteristicilor actului administrativ, stabilirea conținutului și întinderea contractului administrativ.

Materiale utilizate și metode aplicate. Metodologia cercetării științifice este axată pe studierea doctrinei, legislației în vigoare, precum și a reglementărilor anterioare în domeniul actului administrativ. În calitate de metode ale cercetării științifice au servit metodele: sistematică, logică, comparativă, precum și analiza și sinteza.

Rezultate obținute și discuții. După cum a fost menționat și în prima parte a studiului, trăsăturile caracteristice ale actului administrativ, reieșind din reglementările Codului administrativ, dar și analizând literatura de specialitate în domeniu, sunt următoarele:

- a) actul administrativ este forma juridică principală de activitate a administrației publice;
- b) actul administrativ reprezintă o manifestare de voință expresă, cu efect în exterior, unilaterală și supusă unui regim de putere publică;
- c) regimul de putere publică nu exclude exercitarea de către instanțele judecătorești a unui control de legalitate;
- d) prin actul administrativ se produc efecte juridice, care pot consta în a da naștere, a modifica sau a stinge drepturi și obligații [7, p.116].

Actul administrativ reprezintă o manifestare de voință expresă, cu efect în exterior, unilaterală și supusă unui regim de putere publică. Un act administrativ reprezintă exprimarea voinței exprese a autorităților publice, or, nu poate cuprinde o rugămintă, o constatare, o părere sau expresia unui sentiment, ci numai o voință. Caracterul expres al manifestării de voință este determinat de regimul de putere publică în care se emit actele administrative.

Voința juridică se exprimă în mod expres și neîndoiește în scopul de a aduce o modificare în realitatea juridică existentă [2, p. 9]. Caracterul unilateral reprezintă acea calitate a actului administrativ potrivit căreia el este emis fără participarea sau consimțământul subiecților de drept cărora le este destinat sau cu privire la care generează drepturi și obligații. Situațiile în care actele administrative emise cu participarea mai multor persoane (structuri colegiale) sau cele la emiterea cărora participă mai multe persoane juridice, în general două sau mai multe autorități administrative sau autorități administrative și alte structuri nestatale ridică problema caracterului unilateral al manifestării de voință juridică. Totuși, ceea ce conferă acest caracter actului administrativ nu este numărul de persoane implicat în emiterea lui. Actul este unilateral nu pentru că este opera unei singure persoane sau a unui singur organ, ci pentru că el degajă o singură voință juridică. În cazul organului colegial, majoritatea cerută de lege pentru emiterea actului este numai o formă procedurală necesară emiterii actului. Ne raliem poziției autoarei Ghencea F., care explică faptul că voințele subiecților care participă la vot nu sunt voințe juridice, ci modalități procedurale care concurează la exprimarea în condiții legale a unei singure voințe juridice ce aparține numai organului emitent [6, p. 3].

Codul administrativ, la articolul 6, definind procedura administrativă, identifică și un caracter juridic specific actului administrativ, și anume - efectul în exterior [5]. O condiție ca un act să fie administrativ este ca actul să vizeze crearea unor consecințe juridice externe. În primul rând, aceasta înseamnă că aceste consecințe sunt rezultatul direct al măsurii. De exemplu, o subvenție sau un refuz de a acorda permisiunea de a construi o clădire are consecințe juridice directe și, prin urmare, este un act administrativ. Dar un raport al inspectorului pe care se bazează o astfel de decizie nu este un act administrativ, deoarece nu este îndreptat spre crearea și nici nu creează, de fapt, consecințe juridice imediate. În mod similar, o direcție (în sens de indicație, ordin) a unei autorități superioare față de subordonatul său nu este în sine un act administrativ, deși în baza sa se poate lua un act administrativ.

Actul administrativ trebuie, prin conținutul său obiectiv, să producă drepturi sau obligații în ceea ce privește „administrații” (cetățenii) sau persoanele din afara autorității administrative care o emite. Acest lucru nu se referă la cazul instrucțiunilor de serviciu (interiordienstliche Weisungen) privind organizarea și funcționarea serviciului. Considerăm oportun de a scoate în evidență opinia autorului Autexier Ch., care a analizat conceptul german al actului administrativ, deoarece la baza codificării dreptului administrativ în Republica Moldova a stat exemplul Germaniei. Așadar, autorul menționat explică faptul că va exista un efect extern al actului administrativ, dacă o măsură internă afectează o persoană în serviciu, nu ca administrator, ci în situația personală, cum ar fi: numirea, transferul, concedierea unui funcționar, admiterea unui elev într-o școală publică sau în clasa superioară, aducerea la cunoștință a rezultatului examenului. În același timp, nu există niciun efect în exterior atunci când o autoritate administrativă dă instrucțiuni unei alte autorități a aceleiași instituții administrative și nici atunci când o autoritate a administrației de stat (centrală) dă instrucțiuni unei autorități municipale (locală) în contextul unor atribuții delegate [4].

Această direcție poate dobândi caracterul unui act administrativ dacă, în loc să fie o instrucțiune interdepartamentală, este eliberată unui subordonat care nu este în calitatea sa oficială, dar personală sau dacă nu afectează condițiile operaționale profesionale, ci relațiile juridice de bază, cum ar fi salariul sau concedierea.

Mai mult, măsura trebuie să afecteze persoanele din afară și nu ar trebui să fie o chestiune pur internă a administrației sau organizării departamentale. Cu excepția cazului, în care

autoritatea are intenția de a da efect juridic extern măsurii sale, aspectele departamentului pur intern nu se vor transforma într-un act administrativ, chiar dacă măsura are anumite implicații externe.

De asemenea, apar probleme cu privire la așa-numitele acte organizaționale. S-a considerat că schimbarea teritoriilor municipale, fixarea unor noi prețuri pentru rețeaua telefonică, precum și închiderea unei școli în exercitarea puterii organizatorice administrative este o măsură administrativă cu efecte juridice externe, în timp ce pur și simplu transferul unui ofițer de la un post sau loc la altul este un act intern organizațional care are anumite implicații externe [10, p. 35].

Regimul de putere publică nu exclude exercitarea de către instanțele judecătorești a unui control de legalitate. În conformitate cu art. 189 al Codului administrativ „Orice persoană care revendică încălcarea unui drept al său prin activitatea administrativă a unei autorități publice poate înainta o acțiune în contencios administrativ” [5]. Judecătoriile soluționează în fond toate acțiunile în contencios administrativ, cu excepțiile cazurilor ce țin de competența Curților de apel - acțiunile în contencios administrativ împotriva actelor administrative, care nu se supun controlului constituționalității; Curtea de Apel Chișinău - acțiunile în contencios administrativ împotriva hotărârilor Consiliului Superior al Magistraturii, ale Consiliului Superior al Procurorilor, acțiunile în contencios administrativ atribuite în competența sa prin Codul electoral (art. 191) [5]. Totodată, Codul administrativ (art. 190) indică expres asupra actelor administrative exceptate de controlul judecătoresc, acestea fiind:

- a) actele exclusiv politice ale Parlamentului, ale Președintelui Republicii Moldova și ale Guvernului;
- b) actele administrative cu caracter diplomatic referitoare la politica externă a Republicii Moldova;
- c) actele de comandament cu caracter militar [5].

Prin Hotărârea Consiliului Superior al Magistraturii din 1 ianuarie 2019, Judecătoria Chișinău a specializat judecătoriile, judecătoria Chișinău, sediul Râșcani fiind specializată în materie de contencios administrativ [9].

Motivarea actului administrativ normativ reprezintă o obligație generală a autorității publice, aplicabilă oricărui act administrativ, fiind necesară pentru a se asigura transparența pentru destinatarul actului. Acesta va putea să verifice dacă actul este sau nu întemeiat în opinia sa și să se conformeze, dacă îl apreciază corect sau să îl atace în justiție dacă îl consideră vătămător. Rolul motivării actului administrativ este, în același timp, și acela de a conferi instanței de contencios un instrument eficient în vederea realizării controlului judiciar, având astfel posibilitatea de a verifica condițiile de fapt și de drept care au fost avute în vedere de instituția publică care a emis/adoptat actul [1, p.10].

Prin actul administrativ se produc efecte juridice, care pot consta în a da naștere, a modifica sau a stinge drepturi și obligații: actul administrativ cu caracter individual, spre deosebire de cel cu caracter normativ, reprezintă o manifestare de voință care creează, modifică sau stinge drepturi și obligații în beneficiul sau în sarcina unei persoane determinate.

Legea contenciosului administrativ (abrogată) asimila contractul administrativ cu actul administrativ. Literatura franceză distinge actul administrativ de autoritate și actul administrativ de gestiune, iar contractul administrativ este considerat act administrativ de gestiune [3, p. 46].

Contractul administrativ, reglementat de art. 13 al Codului administrativ, este contractul

care poate da naștere, modifica sau stinge un raport juridic de drept public, dacă legea nu prevede altfel [5]. Făcând trimitere la literatura franceză, autorii Goriuc S. și Crasnobaev A., constată existența unui contract administrativ, atunci când una dintre părți este o autoritate publică, iar contractul conține dispoziții care derogă de la regulile comune ale dreptului privat – așa-numitele clauze exorbitante, care au rolul de a asigura o poziție supraordonată a autorității publice. Asemenea clauze conferă autorităților publice un drept de control asupra desfășurării contractului, conferă prerogative acestor autorități pentru a aplica sancțiuni în cazul depistării nerespectării contractului, recunosc autorității publice contractante posibilitatea de a modifica sau rezilia în mod unilateral contractul atunci când interesul public o cere, despăgubind în același timp cealaltă parte pentru prejudiciile suferite, fără a avea vreo culpă (asigurând echilibrul economic al contractului), stabilesc repartitia suportării eventualelor riscuri între partenerii contractului astfel încât interesul public să nu fie afectat [7, p. 57].

În opinia prof. Prisăcaru Valentin I., „contractul administrativ” cuprinde două noțiuni care au caracteristici proprii ce le deosebesc. Astfel, noțiunea de contract presupune, printre altele, egalitatea părților în stabilirea elementelor esențiale, ale drepturilor și obligațiilor pe care și le asumă fiecare parte contractantă, în timp ce noțiunea de administrativ implică dreptul de comandă al celui organ al administrației publice, de la care emană actul ori care participă la încheierea lui. Așa fiind, numai cu multă îngăduință am putea accepta noțiunea de contract administrativ prin care să înțelegem acel contract, pe care îl încheie un organ al administrației publice cu un particular și în care cel care hotărăște elementele esențiale ale contractului este organul administrației publice, iar particularul numai în măsura în care aderă, de bună voie, la aceste elemente poate încheia contractul administrativ, care se poate încheia pentru o diversitate de aspecte ale realizării în concret a sarcinilor și atribuțiilor administrației publice” [12, p. 187].

Autorii Guceac I. și Balmuș V. consideră că contractul administrativ reprezintă:

- a) un instrument juridic prin care unele autorități publice, organe, instituții din cadrul administrației publice își exercită atribuțiile prevăzute de lege, alături de actul administrativ;
- b) un act administrativ cu regim juridic special, destinat satisfacerii unui interes general, care se deosebește de alte acte administrative prin aceea că este act juridic administrativ bilateral:

– care, deși se caracterizează prin inegalitatea părților, necesită la încheiere acordul de voință al acestora sau prescrierea unui act normativ al autorității publice [8, p.4].

Forma contractului administrativ - forma scrisă.

Codul administrativ reglementează expres tipurile de contracte administrative, care sunt:

- contractul de împăcare;
- contractul de schimb.

În literatura de specialitate contractele sunt clasificate după:

a) puterea juridică a actului normativ care prevede încheierea contractului: act legislativ; act normativ al Guvernului, act normativ al organelor de specialitate ale administrației publice centrale sau al altor autorități administrative centrale; act normativ al autorităților administrației publice locale, autorităților publice de interes național;

b) obiectul contractului: de constituire; de muncă; de achiziții publice; de concesiune; de investiții; de delegare a competenței; de delimitare a competenței; de asociere (colaborare); de administrare fiduciară; de locațiune; de ipotecă;

c) statutul juridic al subiecților contractului și numărul lor: între cel puțin două autorități

publice sau instituții publice; între autorități publice și persoane juridice de drept privat; între autorități publice și persoane fizice;

d) principiul teritorial:

- interne: contracte, acorduri, convenții;
- internaționale: acorduri, convenții, tratate;

e) modul de alegere a părților: concurs (licitație), cerere de oferte de preț, negocieri directe;

f) tipul domeniului public care se contractează: de stat, local;

g) durată: determinată, nedeterminată [8, p. 9].

Codul administrativ definește actele reale ca fiind actele privind activitatea administrativă de drept public care nu au drept scop o reglementare concretă sau abstractă, ci un rezultat real. Sunt acte reale, în special, informațiile, avertizările sau recomandările autorităților publice și acțiunile întreprinse de acestea [5].

Actele reale sunt acele acte ale autorităților administrative care vizează rezultatele faptice, mai degrabă decât consecințele juridice, cum este cazul unui act administrativ. Administrația efectuează numeroase și variate tipuri de astfel de acte. Ele se pot referi la relațiile interne ale administrației sau la relațiile acesteia cu cetățenii. Acestea din urmă sunt cele de care țin cont legea administrativă. Acestea sunt, de asemenea, clasificate în acte explicative (Wissenserklärungen) și acte sub formă de funcții "factice" (Verrichtungen) [4].

La prima categorie se atribuie acte precum informarea, avertizarea, raportarea, avizul experților etc., în timp ce a doua categorie include actele de plată a banilor, călătoriile cu vehicule oficiale, curățarea drumurilor, construcția unei clădiri administrative, transmiterea de instrucțiuni, construirea și întreținerea rutelor de transport etc.

Această clasificare, totuși, nu are nicio semnificație juridică. De importanță juridică este distincția dintre actele private și cele publice. Dreptul administrativ se referă la acestea din urmă și sunt acele acte ale administrației care se încadrează în domeniul dreptului public sau pun în aplicare acele funcții atribuite dreptului public.

Din moment ce actele reale nu au drept scop rezultatul juridic, ele au mult mai puțin interes juridic. Dar asta nu înseamnă că acestea nu au nici un sens sau sunt irelevante. Cerința de legalitate este la fel de aplicabilă și pentru celelalte activități ale administrației, iar ele trebuie să fie în conformitate cu legea și, în măsura în care interferează cu drepturile unei persoane, ele trebuie să se bazeze și pe anumite legi.

Autoritatea administrativă este obligată să anuleze sau se elimine faptele create de un act ilegal real și să restabilească status quo ante pe cât posibil și rezonabil.

Cetățeanul ale cărui drepturi au fost încălcate printr-o faptă reală ilegală are dreptul de a înlătura faptele unui astfel de act și de a-și restabili poziția inițială, prin înaintarea unei acțiuni în realizare (allgemeine Leistungsklage) într-o instanță administrativă corespunzătoare. În afară de aceasta, el poate solicita, de asemenea, despăgubiri pentru orice prejudiciu cauzat lui printr-un act real ilegal [10, p. 35].

Lipsa consecvenței în elaborarea actelor normative se răsfrânge permanent asupra practicianului, care, lipsit de mijloacele juridice necesare instituirii unei practici administrative întemeiate pe principiile sus menționate, nu va putea să evolueze în profesia sa. [13, p. 32]

În măsura în care prevederile Codului administrativ nu conțin reglementări imperative, în privința actelor reale se aplică corespunzător dispozițiile referitoare la actele administrative individuale, dacă acest lucru nu este exclus în baza diferențelor dintre actul administrativ individual și actul real [5].

Revenind la clasificarea actelor administrative în: act administrativ de gestiune și act administrativ de autoritate, prof. Mircea Preda explică criteriile prin care aceste două tipuri de acte de deosebesc, astfel încât actul administrativ de autoritate este unilateral, fiind emis de un organ al administrației, pe când actul administrativ de gestiune este un act bilateral, încheiat între două părți prin libera lor voință;

- actele administrative de gestiune cuprind drepturi și obligații pentru ambele părți în opoziție cu actele de autoritate ale administrației care dau naștere, modifică ori sting un raport juridic sau stabilesc ori modifică drepturi pentru particulari; - clauza penală și despăgubirile prevăzute în actele administrative de gestiune determină executarea lor, pe când executarea actelor administrative de autoritate se asigură cu ajutorul sancțiunilor juridice prevăzute de lege;

- actele administrative de autoritate pot fi modificate sau revocate unilateral, pe când actele administrative de gestiune se modifică sau se revocă în condițiile stabilite de părți fiind necesar, în principiu, acordul lor [11, p.196-197].

Distincția dintre un contract administrativ și unul civil depinde de obiectul unui contract. Un contract administrativ stabilește, modifică sau revocă o relație juridică în domeniul dreptului public. În timp ce un contract privat face același lucru în domeniul dreptului privat. În consecință, dacă o relație juridică stabilită, modificată sau revocată printr-un contract poate fi atribuită dreptului public, acesta este un contract administrativ sau public. Fiind un act de drept public, actul administrativ normativ are o forță juridică superioară actelor specifice dreptului privat, caracteristică ce iese în evidență prin trăsătura de act executoriu din oficiu.

În opinia autorilor I. Guceac, V. Balmuș, distincția esențială între contractele administrative și contractele civile rezidă, în special, în poziția privilegiată a autorităților publice în cazul primului tip de contracte și în condițiile egale ale oricărei persoane fizice sau juridice a acestora în cazul celui de al doilea tip de contracte. În același timp, ambele tipuri de contracte se încheie în baza unui acord de voință, generator de drepturi și obligații pentru părțile contractante [8, p. 4].

Codul administrativ al Republicii Moldova, la art. 5, definind activitatea administrativă, diferențiază actul normativ individual și normativ de contractul administrativ, actele reale și operațiunile administrative. Asimilarea actului administrativ cu contractul administrativ nu mai este prezentă, precum era indicat expres în Legea contenciosului administrativ (abrogată), astfel încât se lasă câmp de interpretare cât privește natura juridică a contractului administrativ, dacă este sau nu acesta un act juridic administrativ în sensul deplin al acestui termen sau rămâne a fi calificat totuși ca fiind un act juridic de drept public, special.

Concluzii. Actele administrative, în redacția noului Cod administrativ, reprezintă principalul instrument juridic de realizare a activității administrative și reprezintă un subiect actual de cercetare datorită noutăților introduse și prin faptul că aplicarea de către autoritățile publice a prevederilor legale ce țin de actul administrativ, va permite evaluarea ulterioară a practicii din domeniu, identificarea lacunelor și interpretarea termenilor utilizați de către autoritățile publice emitente.

Bibliografie

1. Angelor Gh. C., rezumatul tezei de doctorat „Legalitatea actului administrativ normativ în statul de drept”, Craiova, 2018, p. 10.
2. Apostol Tofan D., Drept administrativ Vol. II, Galați, 2008, p. 9.

3. Auby J. M., Droit administrative, Bordeaux, Librairie Montagne 1975, p. (total 343 p.).
4. Autexier Ch., Chapitre 10: Les actes de l'administration à caractère de droit public. Introduction au droit public allemand, PUF, 1997. Reprint Revue générale du droit: Revue générale du droit, on line, 2015, numéro 22111. www.revuegeneraledudroit.eu/?p=22111 (accesat la 26.12.2019).
5. Codul administrativ al Republicii Moldova, nr. 116 din 19.07.2018. Monitorul Oficial al Republicii Moldova nr. 309-320, în vigoare din 01.04.2019.
6. Ghencea F., Sinteze pentru pregătirea examenului la disciplina drept administrativ. https://sjse-ct.spiruharet.ro/images/secretariat/sjctse-2015/sinteze_drept_administrativ__2___2015-2016.pdf (accesat la 22.12.2019).
7. Goriuc S. și Crasnobaev A., Contractul administrativ asimilat actelor administrative în contenciosul administrativ. Administrarea Publică, nr. 1, 2018. <http://aap.gov.md/files/publicatii/revista/articole/97/ro/Goriuc.pdf> (accesat la 12.08.2019).
8. Guceac I., Balmuș V. „Originea și dimensiunea contractului administrativ”. Revista Națională de Drept, nr. 1 ianuarie 2009, p. 4.
9. Hotărârea Consiliului Superior al Magistraturii nr. 555/25 din 27.11.2018. <https://www.csm.md/files/Hotaririle/2018/25/555-25.pdf> (accesat la 12.12.2019).
10. Mahendra P. Singh, German administrative law perspective, 377 p.
11. Preda M. Drept administrativ. Partea generală. București: Lumina Lex, 2000, 399 p.
12. Prisăcaru V. I., Actele și faptele de drept administrativ, București: Lumina LEX, 2001, 196 p.
13. Puie O. „Aspecte privind soluționarea unor litigii derivând din contractele administrative și alte tipuri de contracte încheiate de către autoritățile publice”, 2008, Pandectele Române, nr. 7, pp. 32-48.

Prezentat: 05.06.2021

E-mail: angela.popovici2000@gmail.com

РОЛЬ МИНИСТЕРСТВА ЮСТИЦИИ РЕСПУБЛИКИ МОЛДОВА В УПРАВЛЕНИИ СИСТЕМОЙ ЮРИДИЧЕСКОЙ ПОМОЩИ, ГАРАНТИРУЕМОЙ ГОСУДАРСТВОМ

Вадим СУХОВ, докторант, Молдавский Государственный Университет

Аннотация

Международные стандарты права на юридическую помощь требуют от государств создания доступных и эффективных систем бесплатной юридической помощи. В статье рассматривается роль Министерства юстиции Республики Молдова в управлении системой гарантированной государством юридической помощи. Сделан вывод, что функции Министерства юстиции, предусмотренные Законом о гарантированной государством юридической помощи, соответствуют международным стандартам.

Ключевые слова: Министерство юстиции, бесплатная юридическая помощь, гарантированная государством юридическая помощь, менеджмент.

[https://doi.org/10.52327/1857-4440.2021.1\(19\).13](https://doi.org/10.52327/1857-4440.2021.1(19).13)

CZU: 347.921.8:354.51

Введение. Приоритетом каждого демократического государства является не только соблюдение конституционных прав и свобод личности, но и обеспечение механизма их реализации. Обычный человек в результате незнания своих прав либо недостаточной осведомленности о механизме их реализации зачастую не может их осуществить, поскольку не знает, каким образом ему следует действовать. Отсутствие элементарных правовых знаний и высокая стоимость юридических услуг создают для человека барьер в возможности реализации и защиты своих конституционных прав самостоятельно либо с помощью квалифицированного юриста. Одним из действенных средств реализации прав и свобод личности является институт юридической помощи, общедоступность которого обеспечивается возможностью ее бесплатного получения для определенных слоев населения [3 с. 4].

Право граждан на бесплатную юридическую помощь было закреплено в Конституции Республики Молдова [5] еще в 1994 году. Однако, в течении еще четырнадцати лет в государстве не существовало механизма реализации этого права. С принятием в 2007 году Закона о юридической помощи, гарантируемой государством [2], вступившего в силу с 1 июля 2008 года, в нашей стране была сформирована соответствующая нормативно-правовая база и создана система предоставления бесплатной юридической помощи.

Принципы и руководящие положения Организации Объединенных Наций, касающиеся доступа к юридической помощи в системах уголовного правосудия [6] возлагают на государства обязанность по обеспечению всеобъемлющих систем юридической помощи, которые должны отвечать требованиям доступности, эффективности и устойчивости, и заслуживать доверия. На практике государства, в которых созданы системы бесплатной юридической помощи, используют различные подходы к управ-

лению этими системами. В некоторых странах отсутствует государственный орган по предоставлению бесплатной юридической помощи и эта обязанность возложена на судебные органы; другие имеют органы юридической помощи, являющиеся зависимыми от правительства; третьи создали независимые или полузависимые органы юридической помощи; а другие государства, которые предоставляют бесплатную юридическую помощь через государственных защитников, передают полномочия по администрированию систем юридической помощи управлениям государственного защитника [4 с. 20].

Согласно ст. 8 Закона Республики Молдова о юридической помощи, гарантируемой государством, управление системой предоставления юридической помощи, гарантируемой государством, осуществляется Министерством юстиции, Коллегией адвокатов и Национальным советом по юридической помощи, гарантируемой государством.

Целью данного исследования является изучение и анализ роли Министерства юстиции в управлении данной системой и соответствие ее международным стандартам в данной сфере.

Актуальность исследования определяется тем обстоятельством, что компетентное руководство системой юридической помощи, гарантируемой государством, является залогом ее успешного функционирования и реализации права народа Республики Молдова на правовую защиту, обеспечения равных возможностей для каждого гражданина в разрешении своих жизненных проблем правовыми средствами, создания реальных возможностей для предотвращения нарушений и защиты прав человека.

В процессе исследования автором были использованы логический, формально-юридический методы научного исследования, а также метод обобщения.

Изложение основного материала. Принципы и руководящие положения Организации Объединённых Наций, касающиеся доступа к юридической помощи в системах уголовного правосудия, требуют, чтобы органы по предоставлению гарантируемой государством юридической помощи были свободными от излишнего политического или судебного вмешательства, были независимыми от органов власти при принятии решений, связанных с оказанием юридической помощи, и не следовали указаниям и не подвергаться контролю, или финансовому давлению со стороны какого-либо лица или органа при выполнении им своих функций, независимо от их административной структуры и обладали необходимыми полномочиями для оказания юридической помощи [6].

В специальной литературе отмечается, что управление системами юридической помощи, гарантируемой государством, предполагает наличие трех уровней принятия решений. На первом, самом высоком уровне, формируется государственная политика в сфере гарантируемой государством юридической помощи и осуществляется общий контроль за ее реализацией. На втором уровне организуется, планируется и регулируется процесс предоставления юридической помощи, осуществляется деятельность по обеспечению ее доступности и контроль за работой поставщиков юридических услуг. Третий уровень – непосредственная деятельность, связанная с принятием решений о предоставлении юридической помощи, гарантируемой государством и ее оказанием. Уровни управления системой юридической помощи, гарантируемой государством, могут быть дифференцированы или, наоборот, соединены [7].

Функции Министерства юстиции в области юридической помощи, гарантируемой государством, установлены в статье 9 Закона о юридической помощи, гарантируемой

государством (далее – Закон о юридической помощи). Согласно этой нормы, Министерство юстиции:

а) формирует государственную политику в области юридической помощи, гарантируемой государством;

б) разрабатывает проекты нормативных актов в области юридической помощи, гарантируемой государством;

в) осуществляет мониторинг внедрения норм в области юридической помощи, гарантируемой государством, и процесса оценки качества такой помощи;

г) разрабатывает и представляет Министерству финансов проект бюджета предоставления юридической помощи, гарантируемой государством;

д) выполняет другие определенные настоящим законом функции.

Кроме этого, согласно части (2) статьи 7 Закона о юридической помощи, гарантируемой государством, два члена Национального совета по юридической помощи, гарантируемой государством, из семи назначаются Министерством юстиции, а в соответствии с частями (7) и (8) той же статьи, Положение о Национальном совете по юридической помощи, гарантируемой государством, утверждается Министерством юстиции, на котором, к тому же, лежит обязанность по материально-техническому оснащению Национального совета за счет средств государственного бюджета, а также из других не запрещенных законом источников. Министерство юстиции, на основании части (8) статьи 14 Закона, утверждает также предельную численность персонала территориальных офисов Национального совета. А статья 23 Закона о юридической помощи предоставляет Министру юстиции право требовать созыва внеочередного заседания Национального совета наравне с его председателем и не менее чем тремя членами.

Следует отметить, что описанные выше полномочия Министерства юстиции по руководству системой юридической помощи, гарантируемой государством, согласуются с его функциями, установленными положением о его организации и функционировании [1].

Два других предусмотренных Законом о юридической помощи органа управления системой юридической помощи, гарантируемой государством, Коллегия адвокатов и Национальный совет по юридической помощи, гарантируемой государством, действуют на втором уровне – уровне организации процесса предоставления юридической помощи. На третьем уровне находятся территориальные офисы Национального совета, которые осуществляют непосредственную деятельность, связанную с предоставлением юридической помощи конкретным лицам.

При этом уровни управления юридической помощью, гарантируемой государством, дифференцированы друг от друга. Это позволяет эффективно организовать работу по предоставлению юридических услуг и снизить риск принятия решений, которые будут исходить из интересов поставщиков юридической помощи, а не ее получателей; гарантировать независимость поставщиков юридической помощи и исключить принятие политически ангажированных решений, связанных с предоставлением либо отказом в предоставлении юридической помощи.

При любой степени разделения уровней управления важно организовать обратную связь – передачу информации с более низкого уровня на более высокий [7].

С этой целью Закон о юридической помощи, гарантируемой государством, в статье 12 возложил на Национальный совет ряд обязанностей, очень важных для обеспече-

ния деятельности Министерства юстиции по руководству системой и связанных с:

- предоставлением Министерству юстиции, наряду с Правительством и Парламентом, годового отчета о деятельности в системе предоставления юридической помощи, гарантируемой государством;

- предоставлением Министерству юстиции ежеквартальных отчетов об использовании финансовых средств, выделенных для предоставления юридической помощи, гарантируемой государством;

- предоставлением Министерству юстиции предложений по расходам на предоставление юридической помощи, гарантируемой государством, для включения таковых в государственный бюджет.

Полученная информация учитывается Министерством юстиции при общем планировании и управлении системой юридической помощи, гарантируемой государством. Она помогает устранить имеющиеся недостатки и распространить положительные практики.

Заключение. Таким образом, Министерство юстиции находится на первом, самом высоком уровне принятия решений в системе юридической помощи, гарантируемой государством, называемым также политическим уровнем. Здесь принимаются решения о том, кому, в каких случаях и в каком объеме может быть оказана юридическая помощь, осуществляется общий контроль функционирования системы и дается общая оценка ее деятельности с точки зрения достижения целей и решения поставленных задач, а также эффективности расходования выделенных средств.

При этом первый уровень управления отделен от второго и третьего уровня, что позволяет органам, находящимся на низшем уровне принятия решений быть свободными от неоправданного политического или судебного вмешательства, быть независимыми от правительства при принятии решений, касающихся юридической помощи, и не подвергаться руководству, контролю или финансовому запугиванию со стороны какого-либо лица или органа власти при выполнении своих функций, независимо от административной структуры.

Для качественного управления системой юридической помощи, гарантируемой государством, организована обратная связь – передача с более низких уровней на первый оперативной информации о состоянии и потребностях системы с целью своевременного реагирования и принятия мер для улучшения деятельности системы и устранения недостатков.

Установленные Законом о юридической помощи, гарантируемой государством, полномочия Министерства юстиции как государственного органа, участвующего в управлении системой юридической помощи, гарантируемой государством, полностью соответствуют международным стандартам управления системами бесплатной юридической помощи, установленным Принципами и руководящими положениями Организации Объединенных Наций, касающиеся доступа к юридической помощи в системах уголовного правосудия.

Библиография

1. Hotărîrea Guvernului Republicii Moldova cu privire la organizarea și funcționarea Ministerului Justiției nr. 698 din 30.08.2017. Monitorul Oficial al Republicii Moldova nr. 335-339 din 15.09.2017.

2. Lege cu privire la asistența juridică garantată de stat nr. 198-XVI din 26.07.2007. Monitorul Oficial al Republicii Moldova nr. 157-160 din 05.10.2007.

3. Данилевська Ю. О., Павлик Л. В., Петрович З. З., Цмоць, У. О. Право особи на безоплатну правову допомогу. Львів: ЛьвДУВС, 2018, 136 с.

4. Доступ к юридической помощи в уголовном процессе. (2020). Вена: Организация Объединенных Наций, 2020, 51 с.

5. Конституция Республики Молдова от 24.07.1994 г. Monitorul Oficial al Republicii Moldova № 78 от 29.03.2016.

6. Организация Объединенных Наций. Принципы и руководящие положения, касающиеся доступа к юридической помощи в системах уголовного правосудия от 20.12.2012 г. <https://undocs.org/ru/A/RES/67/187>.

7. Шепелева, О. С. Организация программ субсидируемой юридической помощи: международный опыт. В: Доступ к правосудию и субсидируемая юридическая помощь: анализ международного и российского опыта. Сборник материалов. Москва: ООО «Вариант», 2010, с. 156-184.

Представлено: 01.02.2021

E-mail: vadim_suhov@yahoo.com

INTERNATIONAL POLITOLOGICAL DISCOURSE

SOCIAL INTEGRATION AS SECURITY AND DYNAMIC STABILITY FACTOR OF THE EUROPEAN POLITICAL SYSTEM

Ludmila ROȘCA, PhD in philosophy, university professor,
Academy of Public Administration

Summary

In the article, the looks into different possibilities of social integration of people, social groups, pointing to the cause of marginalization – the low level of culture, communication capacity, self-knowledge. Regardless of the social status of the person: poor, employed, unemployed or immigrant, social inclusion is stimulated by the individual's interest in knowing, acting, and manifesting himself. Social integration can and must be stimulated by state institutions, as well. Otherwise, dissatisfaction among the marginalized will lead to destabilization of the political system and social conflicts. The social integration of immigrants is a way of mitigating the social crisis that has occurred in European countries. The key objectives of the investigation are: to analyze the challenges to the security and instability of the political system of the European States; to define social integration and inclusion as a factor of the dynamic stability of the political system; to interpret marginalization as a destabilizing factor; to analyze the social integration of immigrants through knowledge and communication.

Keywords: social integration, security, dynamic stability, political system, social cohesion, instability, marginalization.

[https://doi.org/10.52327/1857-4440.2021.1\(19\).14](https://doi.org/10.52327/1857-4440.2021.1(19).14)

CZU: 364.04:321(4)

1. Introduction. In this study, the author links three complex phenomena: education, security, political system. At both national and EU level, the subject of the above-mentioned phenomena is man, while the quality and consistency of social relations depend on the culture, conscience and professional competence of the main actors, and on theirs and others' perceptions. The basic objective of the education system is to discover and develop the abilities of the individual, to apply his cognitive and creative faculties in various kinds of social-useful activity. The educational and training system in European countries not only informs, but applies various techniques of assimilating information, so that the object of education (child, student, citizen) understands how knowledge can be applied in practical work and in developing their own skills. All the more so, the change in the behavior of the social actor is determined not only by objective factors, but also by the attitude of the person.

The timeliness and practical significance of research into the phenomena: political system, security and processes (social integration, vocational education) for the contemporary society does not require multiple arguments. In specialized literature, each phenomenon of the investigation is studied in several sources [21; 19; 16; 7; 1; 14; 15]. The novelty of approaching

these issues is results from the interdependence of social integration, security and dynamic stability of the political system, irrespective of the level of research: national, EU, international. In the contemporary society, the phenomenon of population's dissatisfaction with its own socio-political system is widespread. The dissatisfaction caused by the social-political system influences the level of affirmation of the civic responsibility of the person and of the social group, which stimulates the social integration of the person [12]. A key feature of our time is also the need for security, which is considered a «universal human need» [13].

Research Methodology. Proceeding from the complexity of the phenomena and processes studied, we explored the cognitive potential of dialectics, synergetics and the integral method. We also respected the principles: interdisciplinarity, multidisciplinary, complementarity, connection and inter-influence of the elements of a system, such as the social, political, and cultural. The methodology of the investigation allows us to state that the period in which we live and carry out our activity is penetrated by deep, multidimensional relationships between different cultures, civilizations, states, human communities, organizations, social groups, etc. In order to know the meanings of his own existence, the contemporary man is obliged to acquire a huge amount of knowledge/information about the world he lives in. Contemporary science and philosophy come to the aid of man, offering him methods, techniques, specific knowledge tools, estimation of objects, processes, natural and social phenomena, especially complex ones.

Appreciating the cognitive, spiritual needs of the contemporary man at the beginning of the 21st century, Ken Wilber founded the Institute of Integrality, whose activity was aimed at implementing the model of integral thinking in all fields of social and human life. In this respect, the Institute develops the principles of rapid and efficient organization of complex systems, when the potential of creative thinking is applied to solve several problems. In his work *A Theory of Everything: An Integral Vision for Business, Politics, Science and Spirituality*, Ken Wilber underlines: „I try to integrate all knowledge into a complex system or model” [23].

For the complicated times we live in and the pandemic, caused by COVID-19, it is important to research social phenomena and processes, to capitalize on the potential of creative thinking and synergetics, and to place the results on the basis of strategic, tactical decisions geared toward meeting social needs and personal needs. The more information about us and about the social group we identify with reflects objectively the living and working conditions, the more realistic, rational and pragmatic we will be in making decisions that affect us. These are the main features of the actor of the democratic society and of the rule of law, of the reasonable voter.

2. Social integration: a process indispensable to the stability of the democratic political system. The European democracy model requires the involvement of citizens in the decision-making process. Young people from Moldova, like those from other European countries, approach the Community's problems individually, the results being assessed by the notions: civic activism, absenteeism, indifference. Civic activism is attested at that time, underlines S. Lipset, when the representatives of the social group have access to information on how political decisions will influence their living standards (quality of life and well-being of their families), if they are subject to social pressure and are thus determined to take part in elections; if the members of the group are not influenced to vote for a particular candidate [20, p. 158].

The three decades of independence of the Republic of Moldova have conditioned important changes not only in economic and political terms, but also in the spiritual life of society, in the living conditions, in behavior, mentality, approach and attitude toward the multifaceted

processes and social phenomena. The realization of all qualitative and quantitative changes, which lead to the modernization of society, are produced by the main actor of social life – man, and their consistency is determined by his culture, conscience, creativity, humanity.

The modernization of society concerns the qualitative or quantitative shift from one state to another of all the components of the social system [22]. In specialized literature, modernization processes are analyzed from two perspectives: «Either with reference to the changes that occur in the structures specific to the major components of society (economy, culture, politics, etc.) or with regard to the changes associated with the products of the individual social actors. It is known that the two approaches can lead to convergent conclusions, but also to distinctions that have far different consequences for the organization and management of society, or for the position of social actors in relation to themselves or the changes they produce and reproduce in society [22, p. 119].

With reference to the modernization of the Moldovan society, different opinions can be found in literature. Most domestic scientists consider that changes are being made in the social life of the Republic of Moldova, as for the transition to market economy and democratic values - respected in the countries of the rule of law in the world and in Europe - is slow [11]. In the post-Soviet space, where geographically, economically, politically, and culturally the Republic of Moldova is located, the oligarchic authoritarian regime is supported, promoted, practiced by the Russian Federation, whose political, economic, social experience is assimilated and copied by some political forces in our country. From this perspective, we find that we have a society in which several subcultures, social-political orientations, various appreciations of the strategic development of the Republic of Moldova coexist. In order to get oriented in the diversity of opinions, appreciations, knowledge of their own cognitive and creative potential, needs, wishes, interests, preferences, including politics, the individual gets familiarized, researches, and gets to know the conditions offered by Community social life and his social status. This process is defined by the concepts of individualization, socialization, integration, positioning, identification with a group, belonging to a culture, etc.

Individualization, integration and separation of individualities are about the way a social actor is trained, formed and affirmed. The social positioning of an individual, his strategies and lifestyles, political participation, etc. are generated and explained by social co-ordinates. The identification with a social group is influenced by both the personal characteristics of the lifestyle and the more general perception of the structure of the society, in which the personality of the individual is asserted. The relevance of conscious belonging to the social group is important for the integration of the individual into the community [20, p. 176].

Social integration is a polysemantic concept embodied in the dimensions: organizational, educational, communicative, relational, attitudinal, and behavioral. The opposite of social integration - non-integration is due to adaptation difficulties, social conditions that favor the emergence of destructive, dysfunctional behavior. Non-integration is characterized by a negative approach to social activism, non-involvement, non-participation, negligence and irresponsibility. These phenomena create risks and threats to political, socio-cultural stability and security.

The organizational dimension of social integration includes the process of organizing and the monitoring of the primary and secondary socialization of the person. Every society produces the ideal of the citizen whom it sees as the bearer of values, of the dominant ideology. For example, the medieval society is characterized by hierarchical axiological system based

on faith, Theo-centrism, and in the period of the late Middle Ages, in the work of Thomas Aquinas, we find the deciphering of the free arbitrator, the core of which is: responsibility, rational choice, creativity. In the communist totalitarian system the promoted ideal – the multilateral-developed personality eliminates the individuality of the person, „I” was replaced by „we”, and the model of the egalitarian society eliminates the specificity of every citizen. Regardless of the objectives, the methods applied, education, training are geared towards an end, the existential points, which are also formulated, interpreted, justified differently.

In recent decades, philosophers point out that self-sufficiency would be more relevant to human existence. We believe that self-sufficiency can only be achieved by actively going through all stages of individual socialization, a process indispensable to education, training, initiated by orientation towards self-knowledge, skills, desires, needs, possibilities, needs, interests, etc. By socialization we mean the process of assimilating knowledge, norms, values, concepts about the world, systematized and accepted by other generations. Socialization is an active process, since the content of values, norms, ideals, principles and conditions of existence must be assimilated and as a result it leads to the formation and public manifestation of attitudes. [17, p. 220-257].

Socialization and personalization of the individual on the territory of the Republic of Moldova, in the context of the policy aimed at integration into the European Union, has concrete objectives. It is about the need to raise awareness of the content of the new moral imperatives, which open new perspectives to each person. The moral imperative of contemporary man is not influenced by the geographical area where he exists and works. It is determined by the situation of the man in the world, by the existence of crises, of global problems, which threaten life in all its forms of organization. Man as a rational being, the only one capable of properly assessing the situation and taking urgent measures aimed at eliminating the dangers, he is obliged to take responsibility for the preservation and reproduction of living conditions on earth. Achieving this goal imposes new conditions on the education and training system, in which life is highlighted as the ultimate value of the axiological system. The change in the axiological system also influences the priority values of the individual and the social group. In this way, personalization, properly targeted by social institutions, opens new prospects to professional activity. Today, a professional is obliged to permanently link the objectives of his activity with its consequences, the goals with the means, the objective and subjective factors that determine its effectiveness.

The educational dimension of social integration describes the stages of the training, education and self-training subsystem. Since the beginning of human culture, philosophers, ethicists, political scientists have formulated objectives, appreciated the practical significance of the education and training of the growing generation, in vocational training. In ancient times, for example, Confucius appreciated the role of education and training from the perspective of the future of the human community, social development, maintenance of public order, and Socrates has exploited the potential and significance of training and education, whose mission he saw in creating conditions conducive to self-knowledge, considered the purpose of individual socialization in contemporary society as well [26].

The communication dimension encompasses and develops the human capacity to communicate with others, to accept them even if they have a different approach to professional life and activity. Several definitions of the communication highlight the following elements: communication is the process of transmitting information, ideas and opinions from one

individual to another, from one group to another. Communication is a process by which the connection in space and time is made between the sender and the receiver of the message. Communication is an attribute of the human species: no human activity can be conceived outside the communication process. Any communication process takes place in a context, i.e. it takes place in a particular psychological, social, cultural, physical or temporal space with which it is in a relation of interdependence. Communication is also dynamic because any communication once initiated evolves, changes and changes people involved in the process. Communication is characterized by irreversibility, meaning that once a message is sent, it can no longer be „stopped” on its „way” to the recipient. For this reason, communication requires fairness on the part of social actors. Neglecting the requirements of the communication is followed by serious consequences for the social integration of the person. Social integration also requires educating tolerance and respect for others.

The relational dimension supports an important feature of social actors, the need to interact. The stable relations of the social actors are grouped by their nature into five classes: confrontation, neutrality, compromise, coalition and consensus. This classification is based on the criterion of correlating social interests and the political positions of the actors. Confrontation relations are based on the opposition of interests. The act of choosing the communication style of the people with whom someone intends to interact is very important. Every man wants to know his success in the projects he chooses and elaborates. Basically, we know the success largely through relationships with others. In his paper: „The Art of Dealing with People”, Les T. Giblin describes the essence of three fundamental methods of dealing with people. He mentions, „Each of us needs things that others can offer. You have things that others need, and dealing with others is based on these needs” [4, p. 11]. Satisfying the mentioned needs, obtaining what others have is done through violence (taking by force, threats, blackmail, intimidation or cheating); by begging the owners of things or by achieving a fair exchange. In the 21st century, the third method is more preferable in establishing and maintaining relations with others, as the exchange is based on mutual respect, fairness, dialog, consensus, compromise.

The attitudinal dimension of the person's integration in the community, of the involvement in solving the problems, which the person currently faces, contributes to the achievement of the cognitive and creative potential of the person. The attitude, dealing with the other, social action, self, success, work, profession, etc. is an important feature of the personality that explains its reactions, achievements or failures. The responsible attitude of the person towards the roles, assigned to him by the social status, is educated by various means, the most appropriate, in our opinion, is personal example, it is the successful experience of another person. If in the training and education process, in which the main actors are the teacher and student, a formal, inadequate attitude is displayed on behalf of a party, then the proposed objectives will not be achieved. The responsibility will be on teachers, parents, managers, less – on the pupils, young people, because they are at the stage of gaining their own experience and developing their skills.

The contemporary society, in which crises and dissatisfaction are phenomena in extension and deepening, we need free, responsible, active, creative, virtuous personalities. Creation is not a simple edification of man, but involves the realization of necessity, the service of that which is superior to man. Only in the case of recognizing the value of nature, of other people, of the existing cultural traditions it is possible to preserve and develop humanity.

Every human being must once again know the world around him, find his own mission in its structure, adopt a serious, rational, responsible attitude towards everything he can use, change, replace.

The behavioral dimension of the person's social integration is adequately appreciated in both Western and Eastern literature. The socialization of the individual through training, education and communication is given priority, because the behavior, attitude and approach to social life by its main actor also depend on the stability of the political system and the security of people, social groups and contemporary states. Moreover, the future of humanity depends on the behavior of contemporary, sustained man, guided by a bio-spherical conception of the world. The behavioral dimension of social integration refers to the value orientation of the person, reflected in the way they assess the social reality, the peers, and their self-assessment. When we have to react immediately to a situation, to an excitant factor from the outside, the feeling that it activates has the ability to guide our behavior. Social psychology studies value orientations and their potential to explain and influence the person's behavior. In such studies, it is mentioned that in estimating the value orientations of the person the following parameters are important: feelings, actions, ideas. The relationship between thinking and action, character and behavior, the inner world of the person and the social activity is has been explained, interpreted by the philosophers and scholars of all times, because the greatest secret of the achievements or failures of the training and educational subsystem of the young generation is hidden here [10].

3. Stability vs. instability of the political system. From the perspective of the systemic approach to politics, initiated by D. Easton, in his work: „Categories of the systemic approach to politics”, the political system can be defined by the totality of interactions through which values, in an authoritarian manner, are imposed on society. In this way, the political system differs from other systems with which it interacts. The entourage of the political system can be divided into two parts: intra-societal and extra-societal. Intra-societal subsystems comprise a great diversity of modes of behavior, relationships, ideas, generalized in culture, social structure, and interpersonal relations. The second part of the entourage of the political system includes the subsystems – components of the international community, such as: inter-ethnic cultural system [6]. In this context, we notice that the political system is a complex phenomenon, accompanied by an entourage that multiplies the factors of stability and instability. Currently, including with reference to the political situation in the Republic of Moldova, we often hear the formulas: political crisis, constitutional crisis, social instability. Indeed, the political crisis in of the spring-summer of 2019 in Moldova; the social crisis in of the first half of 2020 worldwide reflects the level of political culture of the elected people, whom we directly or indirectly, through free, democratic elections, installed in power.

Stability in contemporary political systems is usually achieved in two ways: through violence or by deepening democratic reforms. The stability achieved through violence and repression is illusory, because it is achieved without the participation of the masses and the opposition. Political stability, based on democracy, is more predictable, because it is achieved with the participation of social groups, through the development and acceptance of civil society initiatives. Stability is the attitude of the population towards the existing political power; the possibilities of the political regime to reflect and harmonize the interests of different groups in public policies, social programs; the attitude and responsibility of the political class for the act of governing; the nature of social relations. Analyzing the issue of social stability, researchers

drew attention to the structure of social interests, their political importance and the ability to maintain the stability of the social system.

An indispensable condition for maintaining the stability of the political system is the collaboration of state power institutions, divided into three branches: legislative, executive, judicial. The assimilation of the cooperation mechanism of the European political institutions is an important objective, a priority for both national authorities, the citizens of Member States, and for the leadership and society of the Central and Eastern European States, which have declared their intention to join EU structures. The interaction between the legislative, executive and judicial institutions in the EU, the model of sharing the legislative function between the Council and the Parliament, their cooperation with the higher executive body - the European Commission - must be assimilated at all levels of public administration. International practice shows that the maturity of the State and of the civil society in contemporary conditions is characterized by a certain level of relationships and interactions between the structures of these institutions [25]. The vital need for such interaction is difficult to overestimate. In our opinion, the executive bodies of the state power and one of the important institutions of civil society - public associations are responsible for increasing the interaction of institutions and the efficiency of their activity. They are in the position to represent the interests of all target groups with special needs.

Social institutions help people to solve their fundamental problems arising from the need for a fair exchange, the adoption of a collective decision, cooperation, cooperation of resources and means in achieving a common goal. Contemporary scientists, specialized in the structural-functional analysis of social institutions, note that the problem of cyclical instability would not exist if no decision were the result of a vote; we would have fewer problems in communication, cooperation or coordination if there were no social dilemmas; specialization and delegation of powers would not result in agent costs, if the information were available without cost, etc. Such problems address the institutions and offer the compromises created, preparing advantageous transactions that would not occur in their absence. Faced with such problems, the institutions offer solutions that reduce insecurity or induce stability in interpersonal relations.

In the appreciation of the institutions we distinguish two ways: the institution is the balance in a fundamental social game and the institution offers rules, procedures, and decision-making mechanisms. In supporting the institution's formula - balance of a fundamental social game, Schotter emphasizes the capacity for self-support and the function of coordination [24]. Through self-support Schotter points out that the institutions avoid the instabilities of collective decision and action, which they alleviate. From this perspective, the institutions highlight some conditions for cooperation, we mention among them: common knowledge, shared information and support strategies. The experience gained by the balance institutions of a fundamental social game allows us to conclude that self-support solves the problems of cooperation and coordination, and cultivates „key points”.

The procedural analysis of institutions highlights the thesis according to which, if individuals could make sustainable exchanges whenever they wanted without involving cost, then frequent imbalances would occur and some advantageous transactions would not take place. [25]. Based on this approach of the institutions, two models of functioning are elaborated: the model of the balance induced by the structure and the model of Ramer Rozenhal, in which the monopoly on the agenda is recognized [25]. In the case of the first model, the filtering of inputs or the power to influence the agenda appears at the level of jurisdictions -

specific sectors of responsibility or control, similar to subdivisions of companies or specialized legislative committees, sometimes supported by additional rules, requiring self-limitation from other actors. These characteristics of the institutions represent the source of frictions that prevent the correct application in the analysis of the phenomena and social processes of the comparative study, limit the number of sustainable results of the policy-making process. Consequently, we notice a disorder, a chaotic decision-making process.

The «monopoly on the agenda model» is a little more structured. The decision-making scenario is focused on experience: someone throws a proposal into play, a defined sequence of movements, which turns that proposal into the subject of a choice such as: «accepted or not» and a „status quo” which is the reversal if the proposal is not accepted [25]. The model allows analysts, based on the analogy of supply and demand curves, to develop segmental projects of the decision-making process, of political activity in complex institutional situations.

A stabilizing factor of the social system is played by social cohesion. The term social cohesion was first used by Emile Durkheim. By social cohesion we mean: a way of organizing society, characterized by a relationship of interdependence supported by the loyalty and solidarity of its members. The components of the cohesion of the society are: the consolidation of social relations; recognition and respect for values by all social groups; adopting a common model of interpretation of values/processes/events/acts; living a common identity and the same goal of the community; trust shown by each member/social group in relation to other people. Social cohesion has the role of an attribute of society; it is recognized and identified with the behaviors/attitudes and ways of evaluation of its members.

In drawing up the concept of social cohesion, the scientists highlight the following reasoning:

- The existence of shared values and feelings of belonging to a group of people.
- The capacity of human society to ensure equality between its members and to prevent the marginalization of any citizen.
- Creating the conditions for the participation of different elements of the political system (parties, trade unions, governments, etc.) in the decision-making process.
- Society's ability to mediate conflicts and tolerate controversy.
- The capacity of contemporary society to mediate political diversity.

In this context, Jenson analyzes the concept of social cohesion by highlighting five dimensions: belonging, participation, legitimacy, recognition and inclusion. O'Conner considers that social cohesion covers three aspects: values, identity, culture, characteristics of a community, differences, divisions, inequalities and inequities, cultural diversity, geographical divisions; associations and networks, infrastructure, values and identity. Woolley distinguishes three ways of defining social cohesion: absence of social exclusion; as interactions and links based on social capital, shared values and identical approaches in interpretation, focused on a group identity [2; 3; 6]. It is important to be aware that in the mentioned approaches of social cohesion, there are common elements designated by: belonging to the community by determining cultural identity, by excluding the social marginalization of people, designated by the category social exclusion, a destabilizing factor, with a multiple manifestation of the destructive nature of social action.

In the opinion of scientists, social exclusion can be conceptualized as an insufficiency of four subsystems: the democratic and legal political subsystem causes civic integration; the labor market promotes economic integration; welfare policy promotes social integration;

the family institute and the community subsystem support integration and interpersonal communication. Understood as an individual attribute, social exclusion is defined as the inability to participate in social life (socio-political disadvantage) and a low level of well-being (economic disadvantage). Compared to the basic concept of political philosophy - social justice, social exclusion refers to a deterioration of social cohesion, caused by the way in which state institutions regulate the distribution of goods in a society.

A risk factor for the stability and dynamism of social life is the phenomenon of marginalization. In this context, Fereol Neculau A. argues that marginalization refers to the effect of processes by which individuals are drastically limited to access to the economic, educational and communicative resources of the communities [3]. The consequences of living experiencing marginalization are: personal disorientation, isolation, distancing and social maladaptation. Marginalization involves: discrimination, isolation, labeling, etc., and finally exclusion. Thus, marginalization overlaps with exclusion. Exclusion is not a result of the current circumstances; it has repercussions on the prospects, meaning that the future social inclusion of the person affected will no longer be plenary. Exclusion is a threat to the security and stability of the social system; it is a risk factor.

Like any social phenomenon, education has positive but also negative influences on the person, group, and community. The negative impact can be assessed both in terms of living conditions, coexistence of the present and the future. It is obvious that children with limited access to education, being insufficiently prepared to continue their studies at high school, or for a Bachelor degree remain disintegrated in society and form an environment, in which they feel well among their peers. As a rule, they get hard, monotonous, and poorly paid physical jobs, which multiply dissatisfaction and protest. In order to ensure its stability and protect its citizens, the community is obliged to monitor the lives and the numbers of those excluded.

The term excluded from public life is found in Rene Lenoir's work: *Les Eclus*, in which he describes the way of life of maladapted persons and „including those social categories not contained within the social insurance systems characteristic of the welfare state” [3, pp. 120-17]. In the article „Social exclusion. Poverty”, the Romanian scientist Gabriela Goudenhoft analyzes three models of exclusion, noting that each author highlights another complex phenomenon. Analyzing the manifestations of exclusion in the educational system, the authors of the work „Inclusive education” highlight 5 issues:

1. Exclusion from access to an institution/educational program.
2. Exclusion from meaningful learning experiences. „Educational institutions do not have the necessary resources to meet the specific needs of learners. The learning and teaching process is not adapted to the style and learning potential of children.
3. Exclusion from recognition of learning outcomes. Learning outcomes achieved in an adapted and/or non-formal process are not recognized.
4. Exclusion from life prospects required for learning. „Many children, including in the Republic of Moldova, live in conditions unsuitable for health and well-being, in conditions of insecurity or limited safety”. In the democratic rule of law, but especially in the welfare state, political institutions, socio-cultural institutions, civil society is involved in solving the problems faced by families with limited possibilities living below the poverty level. Public policy programs are being implemented in European countries, focusing on supporting these children.
5. Exclusion from contribution to the development of the community and society, through the skills acquired as a result of learning, [2, p. 158].

Each issue must be placed in the list of priorities of education policies, public policies, as they can destabilize the political system, the social system, and multiply interethnic conflicts in contemporary society. The inclusion of people with limited possibilities is an important objective for the institutions of the democratic rule of law, but it is also an indispensable condition for the advancement of human communities towards the model of the welfare state, in which the human being is an undeniable supreme value.

4. Conclusions. Ensuring the dynamic stability of the social system, the political system and the security of states, communities of people and individuals is a priority objective of the EU's internal and external policy, of developed democratic states around the world. If we analyze the message of the leaders of contemporary countries, thrown by the pandemic virus into a crisis which covers all areas of social life: economy, politics, culture; then we observe the different level of risk estimation, possibilities, means of mitigating their impact on the future of humanity. In this way, we state an approach, a different attitude of the leaders of contemporary states towards the dangers caused by the spread of the pandemic virus. As a rule, where even in normal situations we have seen a high level of political culture of the leaders of state institutions and ruling parties, the necessary measures have been adopted, aimed at ensuring the safety of people and protecting vulnerable groups. And on the contrary, where the culture and political consciousness of leaders are insufficiently developed to analyze the situation as a whole, including from a strategic perspective, risks have multiplied, the patients' deaths caused new problems and medical institutions were not up to the demands.

The global crisis, caused by the pandemic virus, also verified the initial thesis of this study on the interdependence between the person's social integration and the security and dynamic stability of the political system. Individuals, who have developed their cognitive skills through training and self-learning, were documented from reliable sources; studied the experience gained by the countries passing through the pandemic nightmare, the World Health Organization estimates; they tested their ability to resist the disease and adopted a pattern of life-protection behavior. With regard to the policy of states to prevent the spread of the deadly virus, I believe that a comprehensive, in-depth, scientific study, less influenced by politicians, is necessary.

Integration, social inclusion stimulates the involvement of the individual in solving the acute problems faced by the community. The consensus, the compromise between all the governing and opposition political forces, between the political institutions and the civil society, which would offer new practices of collaboration in the process of diminishing the social effects of the pandemic crisis, was and still remains. At the level of the political system in the Republic of Moldova we note a low degree of understanding of the seriousness of the situation, the leaders of political parties, organizations and movements provoke and support social protests; initiate political confrontation, aiming at the manifestation of the party interest and not the interests of the people, social groups, who are in difficulty because of the lack of financial resources necessary for the survival of their families.

In the 20th century, much has been discussed about the human factor. We note that the influence of the human factor on the social system is increasing, which is the priority objective of the educational system should be the instruction and formation of communication skills, understanding of natural and social reality. Unfortunately, we note that the education system in the Republic of Moldova, consolidated and reformed over three decades, remains at the

level of learning-teaching. It failed to realize the potential of understanding the essence of the most important social processes underway: the integration of young people in society and their participation in the political and the decision-making process.

Bibliography

1. Bencheci Marcel, The Republic of Moldova's National Security in the context of the international security system formation, *International Relations Plus* nr.1 (11), 2017, p. 48-60.
2. Educație incluzivă. Unitate de curs. Ministerul Educației, Culturii și Cercetării al RM. Chișinău: S.n. (Tipogr. „Bons Offices”), 308 p., p.10.
3. Neculau A. Fereol Minorități, marginali, excluși. Iași: Polirom, 1996, 125 p.
4. Les T. Giblin Arta dezvoltării relațiilor interumane. Traducere de Nistor Irina-Margareta. București: Curtea veche, 2000, 322 p.
5. Goudenhooff Gabriela, Excluziune socială. Sărăcie. Europa Socială în 100 de termeni: incursiune în cultura socială și instituțională a spațiului european./coord. Gabriela Goudenhooff, Alina-Carmen Brihan, Ioan Horga. București: TRITONIC: Books, 2018, 407.
6. Goodin, Robert E. , Klingermann, Hans Dieter (coordonatori), Manual de știință politică. Oxford, 1996, traducere de Kantor Irina Ana, Stănuș Ileana-Cristina, Careja Romana, Nemeș Mirela, Cozianu Andreea-Ioana, Todorean Olivia, Marian Cosmin-Gabriel. Iași: Polirom, 2005, p. 186.
7. Kolodziej A. Securitatea și relațiile internaționale. Traducere de Ramona Elena Iași: Polirom, 2007, 431 p.
8. Larionescu M., Mărginean L., Neagu G. Constituirea clasei mijlocii în România. București: Editura Economică, 2007.
9. John C. Maxwell, Jim Dornan, Cum să devii o persoană cu influență, editura: Amaltea, 2002, 234 pag.
10. David G. Myers, Социальная психология. 7 изд. СПб: Питер, 2004, 794 с.
11. Modernizarea societății contemporane prin umanizarea politicului. Coordonator: Ludmila Rosca, October 10-11, 2008, Chisinau, 2010, 214p.
12. Pharr S. Putnam R. Disaffected democracies. What's troubling the trilateral countries. Princeton. NJ: Princeton University Press, 2000, p.163
13. Politica, Religia și Securizarea interpersonală. Câteva repere teoretico-metodologice. Științe Politice. Analele Științifice ale Universității „Alexandru Ioan Cuza” din Iași. Tomul XIX/2014. Iași: Editura Universității „Alexandru Ioan Cuza”, 2014, p. 63-82.
14. Rosca Ludmila, Power Ratio in the Contemporary World. Chorzowski Studia Polityczne. No. 16, p. 11-22, The WSB University in Poznan Press, Chorzow, 2018.
15. Rosca Ludmila, Migrant's social integration through understanding and communication. Holistic approach. *International Relations Plus*, nr. 2 (12), 2017, p. 211-224.
16. Rosca Ludmila, Concepția securității naționale a Republicii Moldova: obiective prioritare, *International Relations Plus* nr. 1. 2011, p. 61-67.
17. Rosca Ludmila, Socializarea și personalizarea individului. Roșca L., Filosofia. Manual. Ghidul afacerii de succes. Tema VIII. Chișinău: tipogr.„Print Caro”, 2013, p. 220-257.
18. Rusnac S. Preocupări contemporane ale psihologiei sociale. Chișinău: E.E.-P „Tipografia Centrală”, 2007, 186 p.
19. Sacovici V. Political security: the concept, the essence, the current problems. *International Relations Plus*, nr. 1. 2014, p. 18-29.
20. Stratificarea socială în condițiile transformării societății din Republica Moldova, Juc

Victor, Spătaru Tatiana, Blajco Vladimir ș. a AȘM. Chișinău: S.n. 2015 (I.S.F.-E. „Tipografia Centrală”), p. 176. www.iiesp.asm.md

21. Trilaterală România-Ucraina-Moldova - geopolitică și strategii de Securitate. Coordonatori: V. Simileanu, Liubovi Melnychuk, Ludmila Roșca. Școala internațională de vară „Geopolitică”, ediția a XV-a, Cernăuți 14-18 iulie 2017. București: Top Form, 2017, 176 p.

22. Vlăsceanu Lazăr, Sociologie și modernitate: tranziții spre modernitatea reflexivă. Iași: Polirom, 2007, 300p.

23. A Theory of Everything: An Integral Vision for Business, Politics, Science and Spirituality, 2000, paperback ed.: ISBN 1-57062-855-6.

24. Политология: учеб. \Ф. Ю.Мельвиль и др. М.: Московский П50 государственный институт международных отношений (Университет) МИД России, ТК Велби, Изд. Проспект, 2007, 618 с.

25. Политология. Учебник под редакцией Ачкасова В. А. и Гуторова В. А., М.: Высшее образование, 2008, 692 с.

26. Запесоцкий Алесандр, Образование: Философия, культурология, политика. М.: Наука, 2003, 456 с.

Presented: 03.03.2021

E-mail: roscaludmila@mail.ru

CONCEPTUAL-THEORETICAL IDENTIFICATIONS OF THE RELATIONSHIP „PARADIPLMACY - FOREIGN POLICY”

Svetlana CEBOTARI, Doctor habilitat in Political and Administrative Sciences,
Moldova State University

Summary

Although the phenomenon of „paradiplomacy” appeared in the 1970s, only at the beginning of the XXI century, this concept has become present in scientific research and in the speeches of politicians. The term was invented to designate the international activities of the non-central institutions of a state: municipalities, regions, private companies, etc. Starting from the reasoning according to which the foreign policy represents the state activity in international affairs or the state activity on the international arena, the phenomenon „paradiplomacy” also designates the international activity of transnational regions or regional blocs, private companies, municipalities, etc. The article aims at highlighting the correlation between the concept of “paradiplomacy” and „foreign policy”.

Keywords: foreign policy, paradiplomacy, state, region, international relations.

[https://doi.org/10.52327/1857-4440.2021.1\(19\).15](https://doi.org/10.52327/1857-4440.2021.1(19).15)

CZU: 327+341.7

Nowadays, the problem related to the correlation: paradiplomacy – foreign policy is more and more often raised. For a better understanding of the nature of this relationship, it is necessary, first of all, to determine the correlation between the concepts of „paradiplomacy” and „foreign policy”. The content of these concepts does not remain unchanged, because the situation in the world is in continuous transformation. Thus, analyzing the conceptual-theoretical approaches dedicated to paradiplomacy, it should be noted that although the phenomenon is present in international relations since the medieval period, only in the 1970s it gained conceptualization in the scientific circuit. At the beginning of the XXI century, the concept of „paradiplomacy” is widely adopted by foreign policy theories, becoming present in scientific research and in the speeches of politicians. The term was invented to designate the international activities of the decentralized institutions of a country: municipalities, states or regions, private companies, etc. The activity of subnational groups is a permanent phenomenon, which gained strength with the end of the Cold War, being characterized by the political and economic decentralization of states and democratic openings that allow regions to act on the international stage. With the collapse of the socialist bloc, the acceleration of integration processes, the consolidation of globalization as a permanent phenomenon and a greater democratization of international processes, central governments agreed to give greater autonomy to the regions, allowing sub-state groups to solve some problems, sign cooperation agreements and establish international relations [10].

For a better understanding of the phenomenon “paradiplomacy”, there is a need to examine it not only from the perspective of international relations but also from a linguistic one. Thus, the concept of „paradiplomacy” consists of the prefix „para” which means „next to”, „on one

side” or „something secondary” and the constituent „diplomacy” [6, p. 28]. The concept was part of the revival of the study of federalism and comparative politics. It was used to describe the international activities of the Canadian and American federal states. The concept of „paradiplomacy”, whose authorship was attributed to Professor Panayotis Soldatos of the University of Montreal, was used in 1988 [12]. In this context, the formation of transnational regional blocs, as in the case of Texas (United States), Nuevo León, Tamaulipas and Coahuila (Mexico), allows local problems to be addressed directly by the authorities in the region and not wait for the central government’s decision on some issues [10].

Sub-state entities may seek to open proto-embassies abroad. In the same order of ideas, Duchacek notes that they are „relations of non-central governments with cultural, commercial and industrial centers of other states, including relations with the governments of foreign states. „Paradiplomacy” differs from normal diplomacy in that it is specific to the region, rather than the territorial unit as a whole” [9]. Professor Panayotis Soldatos, in turn, defines the concept of „paradiplomacy” as „a direct pursuit, and to varying degrees, of federal states involved in foreign activities” [9]. In general, it can be observed that „paradiplomacy” is understood as the participation of regional governments in international relations as subnational actors to protect their interests and identity. According to A. Lekur’s opinion, regional governments can be actors in international relations. This phenomenon of participation in the international relations of regional governments, called „paradiplomacy”, is most often used in Western industrialized liberal democracies. A similar definition of “paradiplomacy” was formulated by M. Sanalla, who understands it as a modern phenomenon that involves the activity of sub-state units as participants in international relations.

Another definition of „paradiplomacy” was formulated by D. Krikemans, who states that “paradiplomacy” is the international relations, in which subnational or regional governments participate independently to promote their own interests. As S. Wolff noted, paradiplomacy is a relatively new phenomenon and a subject of study in the science of international relations. Paradiplomacy aims to reflect the potential of foreign policy of substate entities and their activities in the international arena in order to achieve interests specific of foreign policy independently of the state [11, p. 1-16].

Researchers interpret paradiplomacy as an activity on the international arena of a certain territorial unit of the state, formed on the basis of nationality. Paradiplomacy is often a consequence of the presence of a territorial unit of a state and of certain national characteristics. It suggests that processes such as identity construction, definition/articulation of interests and political-territorial mobilization of a territorial unit of a state logically lead to the formation of regional governments that strive to develop the character of international actor of the territorial entity. Thus, paradiplomacy serves as a means of establishing national identity, helps to achieve certain interests, such as preserving the culture.

A similar definition of „paradiplomacy” was formulated by A. Zh. Mohammed according to whom it characterizes the ability of ethnic groups to enter into international relations with other states and to express their ethnic identity by representing their interests on the international arena [8, p. 27].

The phenomenon of „paradiplomacy” is also an area of interest for J. M. Magone. Thus, according to the researcher’s position, „paradiplomacy” is a set of formal and informal elements that determine the participation of subnational actors in world politics with states, which gives state sovereignty a relative character [7]. For Kuznetsov [6], the study of paradiplomacy is a

line of thinking that contributes to solving contemporary problems in the area of international relations. Based on this, Kuznetsov himself presents „paradiplomacy” as an important element for subregional diplomacy, as it is considered to be a crucial factor in understanding issues related to the interpretation of aspects such as sovereignty.

Thus, according to Kuznetsov, „paradiplomacy” can be defined as „the form of political communication to obtain economic, cultural, political or any other benefits, whose core consists of self-sustaining actions of regional governments with foreign governments. and with non-governmental actors”. In this context, „paradiplomacy” will be represented by the actions of non-state actors in the context of contemporary international politics, in order to achieve a greater participation of their communities in the new world order [4]. In order to achieve this new participation, the context of paradiplomacy is framed in the interest of the new actors to achieve a closer approach to the problems of international politics. According to A. Kuznetsov, based on the scientific discourse of the last twenty years, paradiplomacy can be defined as the participation of subnational units in international relations [6, p. 76-78].

According to Cornago, „paradiplomacy” is „the participation of non-central governments in international relations by establishing ad hoc contacts with private or public entities abroad in order to promote socio-economic and cultural issues, as well as any other external dimension of its constitutional powers” [3]. In his definition, Cornago emphasizes the role of ‘non-central’ entities, i.e. intermediary governments and not private companies or non-governmental institutions.

In order to research the correlation „paradiplomacy - foreign policy”, the theses submitted by N. V. Yakovleva and I. M. Levkin deserve attention. According N. V. Yakovleva and I. M. Levkin „para-diplomacy” is one of the forms of cross-border cooperation, which is characterized by the interaction between administrative-territorial units between two states that avoid the border [13]. The research of paradiplomacy is also the area of scientific interest of I. S Denilkhanov. According to Denilkhanov, paradiplomacy is a process of decentralization and increase of international contacts between the regions of states [13, p. 19]. In this context, the theses submitted by G. O. Yarovoy, who defines paradiplomacy as an increase in the influence of subnational actors (primarily regions, units of administrative state division of states) in the internal politics of states and in international relations, can be mentioned [17, p. 28-41].

In the context of the analysis of the correlation „paradiplomacy - foreign policy”, there is a need to highlight some conceptual-theoretical approaches to the phenomenon of «foreign policy». Given that the competence between states is already carried out on other „chessboards”, in addition to the traditional, military and diplomatic ones, it takes place on the „chessboards” of international trade and finance, of mutual aid and military technology, of “international expansion” that has accelerated the speed of movement of ideas, images, values, information, and events, the research of the „paradiplomacy - foreign policy” correlation becomes an imperative of time. These new „chessboards” do not require the use of force. The competition between states is not based on the traditional type of strategic-diplomatic interaction in which each player or political actor remains a separate unit, but on an interdependence that is achieved based on political dialogue. Major changes in the hierarchy of the international system result more from internal failures than from interstate contradictions [16]. Also, the change of international relations is produced by different integrationist processes that develop both inside and outside the states. The emergence of new integrationist groups, the diversification of organizational forms, the evolution from simple to composite models takes place [12].

Thus, foreign policy means the activity of the state in international affairs or the activity of the state on the international arena that regulates relations with other subjects of foreign political activity: states, parties, international and regional public organizations [14]. The foreign policy of the state must be understood as a concrete historical category - it does not exist outside space and time. The essence of the spatial factor consists in the fact that the external world is the material world, which occupies a certain space, whose characteristics often create the limits of the political behavior of the given state. The time factor is determined by the fact that foreign policy is the activity of the state in a certain period of time. It has a concrete character, it is realized in the given time, and it is determined by the fact that the state, during this time, proposes its goals and the problems it has to solve.

The concept of „foreign policy” must be viewed in broader coordinates, to examine its internal sources, tools and models of implementation, because the set of these components can change over time and substantially influence the nature of state activity. The internal sources can be interpreted as *ideo-political*, *socio-economic*, *institutional-bureaucratic* sets. The set of *ideo-political* sources means the „picture of the world” and the place of the state within it, embodied in the social consciousness, in the acceptance of political elites, state leaders, arising from which the main ideas for promoting foreign policy are formed. The *social-bureaucratic* sources involve the aggregation of economic and material interests of individuals and social groups. The latter set of external sources presupposes a determined system of power, different for states in particular, and for the apparatus of policy-making.

The set of tools for the implementation of foreign policy by the state can be quite extensive. At one end of this spectrum is the use of force, aimed at ensuring the interests of the state, including methods of violence, i. e. the use of armed force. On the other hand, at the other end is diplomacy, understood as a complex of non-violent tools and methods in order to ensure state interests. Other traditional forms of foreign policy implementation are: initiating, diminishing or breaking relations; opening state representations in international and regional organizations or participating as a member in them; establishing and maintaining contacts at various levels with representatives of other states, parties and movements with which the state has no relations, but is interested in maintaining the dialogue on solving some problems [2]. Analyzing the means by which the foreign policy is carried out in order to achieve certain goals, the following types can be enumerated: *political*, *economic*, *military*, *informational*.

To the political means, the researcher attributes, first of all, diplomacy as an official activity of the state through specialized institutions, carried out due to special measures, procedures, methods, accepted by international law and which have a legal-constitutional status. Diplomacy is achieved through negotiations, visits, bilateral and multilateral conferences and consultations, diplomatic correspondence, participation in the work of international organizations.

By international means of foreign policy, the use of the economic potential of the respective state to achieve its objectives is meant. The state, which has a strong economy and a high financial capacity, occupies an important place in the international arena. Even states that are small by territory and do not have enough material and human resources, can play an important role in the world arena, if they have a sound and competitive economy based on advanced technologies and are able to expand their achievements beyond their borders. The active economic means are the embargo, the most-favored-nation clause regime, the granting of investments, loans and borrowings or the refusal to grant them.

By military means of foreign policy, the researcher considers the military force of the state - the army, the quantity and quality of armaments, the moral condition of the military staff, the existence of military bases and nuclear weapons. The military means can influence both directly and indirectly the relations with other states. The indirect means refer, in the researcher's opinion, to the arms race, which includes the production and experimentation of new types of weapons, military exercises and maneuvers, the elaboration of effective methods of force application.

The means of propaganda comprise the entire contemporary arsenal of the media, the methods of propaganda, which are used to strengthen authority and complete the image of the state in the international arena, thus helping to ensure the trust of allies and potential partners. Thanks to the media, a favorable image of the state is formed, or on the contrary, dissatisfaction with certain events is expressed. The means of propaganda are often also used to misinform public opinion [2, p. 25].

State structures have specialized bodies, competent in carrying out political activity and control over this activity: the ministry of foreign affairs or foreign relations; parliamentary departments or committees competent in carrying out foreign policy; embassies and representations, which include specialists in military and economic matters (representatives of the chambers); cultural, scientific attachés, who work under the control of embassies and representations abroad, based on official or semi-official programs, missions. The foreign policy reflects the internal situation of the state through advanced goals, by choosing the means and methods to achieve these goals. It is based on the resources at its disposal, the professional potential [5, p. 72].

At the same time, foreign policy also involves the activity of the state in the system of international relations. This activity is of undeniable importance. This is where the interests of states related to disarmament, state security, disaster prevention, the fight against terrorism and crime meet. The state defends its interests through political activity which is quite varied, and is in itself a necessary attribute.

The political activity of the state can be understood not only in a narrow, limited sense, as an activity in one field or another. Any social activity is a goal-oriented activity. It includes not only the practical actions of the subjects, but also determines, elaborates the aims and the content of its activity. In specialized literature, these aspects differ and are analyzed separately: 1. as a process of forming the goals and the content of political activity; 2. as a policy implementation process. The directions and goals of political activity do not require a differentiation (in this case they form a whole) and here the political activity of states is researched as a whole. It is in this capacity that it becomes both an „agent” of the interdependence between internal political and socio-economic relations, and of the system of interstate relations [15, p. 9]. In the opinion of the Romanian political scientist Silviu Brucan, the foreign political activity constitutes reactions to a series of internal and external incentives, regards the nations as systems with input, output and feedback in constant interaction with the international environment. In his vision, the primary sources of foreign policy are included in five variable sets: the natural-material bases, the social structure and the social forces of the conjuncture, the state system, the leadership [1, p. 182].

The first criterion, that of natural-material bases, includes the size of the territory, the geographical location and the production capacity. The social structure and social forces comprise the social classes and groups, the main relations between them, the nationalities and

the nation, each with its consciousness and ideology, with its cultural and historical traditions, with the psychic impulses and moods that make them act inside and outside the country. Economic and political crises, coups, elections, mass strikes, widespread violence, military hostilities and war are all included in the conjunctural factors. The state system includes the national decision-making mechanism, the state apparatus and the government, i.e. the instruments of their power.

All these variables also have an international dimension, which is necessarily reflected in the way their peoples and leaders see the role of the country in world politics. Starting with the size of the territory, its geographical location and its resources, which all have a relative value in relation to other countries, and reaching the general criterion of development that must also be related to international indices - all infrastructure variables gain value in foreign policy formation, only if they are measured on a global scale [1, p. 141].

The foreign policy of a state has as support the economic, demographic, military, technical-scientific, and cultural potential. This potential is often concentrated in one or more regions of the state. As „paradiplomacy” implies the idea that along with states, the provinces, the cantons, the lands are constituent units of federal foreign policy, we note that the geographical and geopolitical presence of regions within the state during historical evolution has led the region to choose partners in order to develop relations in different fields: commercial-economic, cultural, technical-scientific, etc. Intraregional cooperation or „paradiplomacy” of the region/regions of one or more states is a basic condition, whose presence implies a certain external activity at international level. The close correlation „paradiplomacy - foreign policy” allows, in the researcher’s conception, the possibility of generalizations as paradiplomacy becomes a mechanism for achieving the foreign policy of the state at regional level.

Bibliography

1. Brucan S. *Dialectica politicii mondiale*. Ed.”Nemira”, București, 1997, 321 p.
2. Cebotari S., Corpcian I., Saca V. *Politica externă a Republicii Moldova în contextul proceselor integraționiste*. Institutul Militar al Forțelor Armate. Ed. Inst. Militar al Forțelor Armate, Chișinău, 2008, 180 p.
3. Cornago N. *Diplomacy and Paradiplomacy in the Redefinition of International Security: Dimensions of Conflict and Cooperation*. https://www.researchgate.net/publication/240522063_Diplomacy_and_paradiplomacy_in_the_redefinition_of_international_security_Dimensions_of_conflict_and_co-operation/link/5a0d5c9da6fdcc39e9bfdd66/ (visited on 12.02. 2021).
4. De Oliveira T.C., Do Nascimento R.F. *Paradiplomacy and cooperative relations in the border regions between Brazil, Bolivia, and Paraguay*. http://www.scielo.org.mx/scielo.php?script=sci_arttext&pid= (visited on 12.02. 2021).
5. Emandi E., Buzatu G., Cucu V. *Geopolitica*. „Glasul Bucovinei”, Iași, 1994.
6. Kuznetsov A. S. *Theory and Practice of Paradiplomacy. Subnational governments in international politics*. New York: Routledge, 2015, 489 p.
7. Magone J. M. *Paradiplomacy revised: the structure of opportunities of global governance and regional actors*. http://www.paradiplomacia.org/upload/downloads/66fc7ecc666b857d415ee890307ab79_cjosemagonefinal.pdf (visited on 12.02. 2021).
8. Mohammed A. J. *The Politics of Iraqi Kurdistan: Towards Federalism or Secession?* Doctoral thesis. Australian Capital Territory, Australia, 2013, 153 p.

9. Paquin S. Paradiplomatie et relations internationales. Théorie des stratégies internationales des régions face à la mondialisation. P.I.E.-Peter Lang Bruxelles, 2004, 194 p.
10. Santana C. O. Algunos aspectos del desarrollo de la paradiplomacia en América del Sur vistos desde el caso chileno. <http://www.diprriihd.ehu.es/revistadoctorado/n16/Ovando16.pdf> (visited on 12.02. 2021).
11. Wolff S. Paradiplomacy: Scope, Opportunities and Challenges // SAIS European Journal. 2007, p. 1–16.
12. Бурляй Я. Интеграционные процессы в западном полушарии // Международная Жизнь, № 8, 2002.
13. Денильханов И. С. Международные связи субъекта Федерации: опыт современных государств. <https://www.science-education.ru/pdf/2015/1/1216.pdf> (visited on 12.02. 2021).
14. Политическая энциклопедия под ред. Семичкин Г. Ю. Москва: Изд. «Мысль» том II, 2000, с. 156.
15. Поздняков С. Внешнеполитическая деятельность и международные отношения. Москва: Изд-во Наука, 1986, с. 45-49.
16. Соловьев М. Д. Приоритет общечеловеческих интересов в современных международных отношениях. Санкт-Петербург: СП. Знание., 1991, р. 5-6.
17. Яровой Г. О. Парадипломатическая деятельность как инструмент регионального развития: к постановке вопроса // Studia Humanitatis Borealis. 2013, № 1, с. 241. <https://sthb.petrstu.ru/journal/article.php?id=2903> (visited on 12.02. 2021).

Presented: 15.04.2021

E-mail: svetlana.cebotari@mail.ru

THE CHALLENGES OF THE TRANSNISTRIAN CONFLICT FOR NATIONAL SECURITY AND THE EUROPEAN DEVELOPMENT VECTOR OF THE REPUBLIC OF MOLDOVA

Natalia CIOBANU, PhD student, Institute of International Relations from Moldova

Summary

In this study, the author intends to investigate the possible threats that affect the national security of the Republic of Moldova in the context of the Russian Federation's ignorance of the state neutrality status, as explained by the delay in the process of political Regulation of the Transnistrian conflict, caused by the illegal existence of Russian military forces, funding of illegitimate institutions and separatist military structures on the left bank of the Dniester, including providing weapons and military equipment. Looking into these issues, the author particularly stresses that the process of strengthening the stability and security of a vulnerable state on the inside is painstaking and requires efforts both from state institutions, the whole society and international support. In this regard, the Republic of Moldova has undertaken to deepen its relations with the European Union by signing the Association Agreement in June 2014, which provides inter alia for the enhancement of forms of cooperation focused on common interests in the field of security promotion, defense cooperation and crisis management. By this, Moldova has accepted the challenges of aligning to the standards of development of the Community, while also benefiting from the support on behalf of development partners in a variety of domains: political, economic, social, etc. In conclusion, the author notes that in the course of cooperation, it is relevant for the European Union to ensure its security. Thus, the national interests of the Republic of Moldova in relation to certain risks and threats to national security converge with those of the Union. The European Union is politically and financially supportive of the actions that are undertaken to clarify them, but the institutions of the Moldovan State are exclusively responsible for the results of these actions/inactions.

Keywords: Republic of Moldova, European development vector, Transnistrian conflict, internal threats.

[https://doi.org/10.52327/1857-4440.2021.1\(19\).16](https://doi.org/10.52327/1857-4440.2021.1(19).16)

CZU: 323.173:327(478+4)

1. Introduction. As of 1994, when the relations with the European Union were established by the signing of the Partnership and Cooperation Agreement culminating in 2014 in Brussels with the Association Agreement, this community of democratic values played a decisive role in the development and modernization of the Moldovan society, which is constantly in transition and threatened both, from inside and outside by various destabilizing factors. The European vector of the Republic of Moldova, so much discussed by some political forces, non-governmental organizations, academia and business, and the media, remains a dilemma for many citizens, due to one of the threats to the national security, namely, the presence of propaganda elements in the information space of the Republic of Moldova. Although this is known, the civil society is trying to make itself heard by various actions (protests, conferences, studies, TV shows, etc.). No steps are taken to remedy this gap, and no response is made to the existing communication and information mechanisms on the process of Europeanisation of

the population including opportunities for European integration. Are these inactions of state institutions intentional or guided by interested forces? It is obviously a subject of investigation both for the legal bodies and for all citizens, who support the European development vector, i.e. assimilation with the Community. As an objective that governs the country's internal and external policy direction, the European Development vector includes a series of commitments, which make the Moldovan side accountable to the European side for achieving economic integration and political association, by assuming the standards set out in the signed agreement. But the conditions set out in the agreement often go against the electoral program of the parties that have access to government. Thus, the fulfillment of the conditions is delayed and the process of advancing to the next integration step is at a standstill. In the opinion of independent experts and the opposition civil society, an example is the current government, led by the Socialist Party, which is making confusing statements. They support a multi- vector foreign policy, but avoid cooperation with the neighbors (Romania - EU Member State, Ukraine, which pleads for EU and NATO integration, on the one hand, and is in conflict with the Russian Federation, considering it an aggressive state, following the annexation of Crimea and occupation of Eastern regions). Cooperation with the European Union only gains benefits and does not hesitate to come up with critical statements every time. Instead, based on the actions taken, in relation to the Russian Federation there is a policy of promoting the «selfless friend of Moldova» through the media, controlled by the ruling party, which produces artificial reasoning, myths, which is really a danger for a developing democratic society, such as the Moldovan one, with defective political values and vulnerable to politically charged information flows.

The topicality and practical significance of this study consists in analyzing the main internal threats to the national security of the Republic of Moldova. The author highlights the role of the European development vector for defending the rule of law, fighting corruption, stimulating the economy, solving the frozen conflict on the left bank of the Nistru River that threatens the independence, sovereignty and territorial integrity of the country, improving the living standard and providing all members of the society with social security and equity.

The methods use are: content analysis, comparative analysis, description of the internal risks and threats caused by the Transnistrian conflict, which affect the national security of the Republic of Moldova, generalization of the results of cooperation with the European Union.

2. European Development Vector. The Republic of Moldova, although an independent state, remains vulnerable to threats and in order to strengthen its internal stability and security, it needs international support and concrete actions from state institutions and society as a whole. After meeting the requirements imposed by the Brussels officials to the authorities in Chisinau, the Republic of Moldova managed to sign the Association Agreement with the EU, the Deep and Comprehensive Free Trade Agreement (DCFTA), which has contributed to modernizing the country's economy, increasing the potential and the sustainability of domestic services and products and the establishment of the visa-free travel regime to the Schengen area for holders of biometric passport.

Moreover, the impact of deepening the relations of the Republic of Moldova with the European Union has also been reflected on the region on the left bank of the Nistru River. After lengthy negotiations between Chisinau and Brussels, the extension of the DCFTA was managed on the territory not controlled by the Moldovan authorities starting with January 1, 2016.

Thus, according to the official statistics from Transnistria of 2018, its main exporters are the Republic of Moldova (USD 205.7 million), Ukraine (USD 137.0 million), Romania

(USD 108.5 million), Poland (USD 75.0 million), Russia (USD 71.9 million), Italy (USD 27.2 million, Germany (USD 6.4 million), France (USD 4.5 million) [15]. These numbers reflect an increase in foreign trade with EU Member states. Therefore, the implementation of the Association Agreement/DCFTA by the Republic of Moldova represents an opportunity for the Transnistrian region to develop its economic potential in accordance with EU standards, being also a solution in intensifying the dialog and cooperation between Chisinau and Tiraspol in view of moving forward in the conflict resolution process.

In this context, the costs of modernization and adaptation to the new challenges of the European development vector, the building of a truly democratic state in an unfavorable geopolitical conjuncture causes reactions, which pose a serious threat to socio-economic development. Such an impact is the deliberate creation by the Russian Federation of spillways to prevent the negotiations on cooperation with the European Union, using economic blackmail (embargoes imposed on Moldovan wine, meat, vegetables and fruits), media propaganda, ethnic tensions and restrictions on the export of energy resources. However, these „intimidation mechanisms” should not be „scarecrows” but an impetus to identify new trading partners and external markets, focusing on improving the quality standards of the domestic products, despite the gaps in the national legislation, in the system of sanitary and phytosanitary standards, and risk-taking by Moldovan entrepreneurs, especially in the agricultural sector.

Despite these escalations of Moscow, the fact that the European Union has become a strategic trading partner for the Republic of Moldova is visible from the reports of the National Bureau of Statistics. It is noted that between 2015 (January-March) and 2020 (January-March) the share of the Republic of Moldova exports to EU countries increased from 57.4% to 66.3%, while the share of CIS countries decreased from 21,3% to 14,0%. In addition, Moldova imports more from the EU (2020 to 47.4%, compared to 43.1% in 2015) and less from CIS countries (25.0%, compared to 29.7% in 2015). Moldova's largest trading partner in the EU in 2020 (January-March) are: Romania – exports: 26.38%, imports: 12.99%; Germany – exports: 9.35%, imports: 8.38% and Italy - exports: 9.08%, imports: 5.98%. In the Russian Federation, 7.85% were exported during this period and 13.76% were imported. Thus, in 2020 (January-March data) of the total Moldovan exports were destined to EU Member States 66.3% and less to CIS countries - 14.0% [7].

In the process of affirming the European development path, providing the necessary technical support and political and financial assistance, the Republic of Moldova has become a party to various programs and partnerships launched by the European Union. One of the most significant is the Eastern Partnership initiative, which aims to strengthen and deepen the European Union's cooperation with six partner countries in Eastern Europe and the Southern Caucasus: Armenia, Azerbaijan, Belarus, Georgia, the Republic of Moldova and Ukraine. It is based on two dialog formats: bilateral (signing and implementation of Association agreements, creation of the free and deep trade area, visa liberalization) and multilateral, which is achieved through leadership initiatives and thematic platforms. The principle of a differentiated approach between countries is applied in the partnership, with each country being able to decide on the prospects for EU integration and negotiate the conditions for integration independently. The Republic of Moldova also participates in the Migration Mobility Partnership, in the socio-cultural programs „Creative Europe” and „Erasmus+”, has become a Member of the Energy Community, but also a partner country in the Black Sea Synergy initiative, etc.

In the field of defense and security, the Republic of Moldova cooperates with the European Union through the Common Security and Defense Policy (CSDP), which provides for the strengthening of the European Defense and Security Instrument by fostering defense competences at the level of policies, institutions and operations. Thus, the Republic of Moldova is involved in crisis management missions, becoming a provider of regional and international security, not just a consumer. Although at declarative level the Government of the Republic of Moldova has committed to reform the security and defense sector in line with current external requirements and challenges, benefitting from technical and financial assistance from the European Union, the clumsiness of the actions taken is caused by the continued corruption and the political factor in this system.

The European Commission Border Assistance Mission to the Republic of Moldova and Ukraine (EUBAM) was established on the same regional security segment in December 2005 to ensure more efficient management of the Moldovan-Ukrainian state border. The activity of the Mission is regulated by the Memorandum of Understanding on the European Commission Border Assistance Mission to the Republic of Moldova and Ukraine, which stated that: «The Mission, in collaboration with the OSCE, will promote coordinated actions and provide assistance to the governments of the Republic of Moldova and Ukraine in areas involving border, customs and fiscal issues; will provide practical advice to the relevant authorities of the Republic of Moldova and Ukraine on issues related to border, customs and tax issues and will support actions taken for the benefit of the Border Guards, the Customs Administration, other law-enforcement bodies of the Republic of Moldova and Ukraine and other relevant state services: exchange of information on customs data and border traffic between the relevant administrations of the Republic of Moldova and Ukraine; assist and advise officials from the Border Guards and Customs Administration authorities, other law enforcement bodies and other relevant state services on matters related to the control and verification of freight and passenger traffic, including customs revenue collection and accounting procedures ...» [14].

The European Union participates as an observer in the 5+2 negotiation process on the settlement of the Transnistrian conflict, advocating a comprehensive, peaceful settlement based on the sovereignty and territorial integrity of the Republic of Moldova with a special status for Transnistria.

Therefore, The European Union constantly monitors the actions and decisions taken by the institutions of the Republic of Moldova in relation to the provisions of the Agreement and does not tolerate any deviation from the commitments made, by charging them harshly, as the new approach of the European Union to the Republic of Moldova is to support the citizens of Moldova, and less the Government.

Transnistrian Conflict. On 21 July 1992, in Moscow, the Legal Agreement on the Principles of Peaceful Settlement of the Armed Conflict in the Transnistrian Region of the Republic of Moldova was signed and the process of settling the Transnistrian dispute in the post-armed conflict phase was initiated. The agreement was signed between the Republic of Moldova and the Russian Federation, although the document stipulated that the conflicting parties were Chisinau and Tiraspol. The pacification mechanism was composed of three parties - the Russian Federation, the Republic of Moldova and the region on the left bank of the Nistru River. This legal approach was deliberately promoted by the Russian diplomacy, because the document of July 21, 1992 established that Transnistria issue was within the internal competence of the Republic of Moldavia and the Russian Federation became guarantor and mediator in

the process of resolving the Transnistrian conflict. The Moldovan-Russian agreement of 21 July 1992 does not mention the status of the Transnistrian region in the composition of the Republic of Moldova. Instead, the press release of the two presidents – Boris Eltin and Mircea Snegur, issued at the time of signing the agreement, mentions that the districts on the left bank of the Nistru River will have a special status within the Republic of Moldavia, as the principle of territorial integrity of the Republic of Moldavia is a basic one in the political settlement of the Transnistrian conflict [19].

The negotiations on the settlement of the Transnistrian issue started in 1994. The Declaration signed by the President of the Republic of Moldavia Mircea Snegur and the leader of the unrecognized authorities in Tiraspol, Igor Smirnov, on April 28, 1994 is the first document that mentioned the need to determine the legal-state status of Transnistria and to elaborate a phased program for the creation and fulfillment of the legal-state relations.

At the beginning of 1993, the Supreme Soviet of the unrecognized Moldavian Republic of Transnistria adopted Resolution 276 „On the formation of the Confederation of the Republic of Moldova”. According to this, the unrecognized authorities of the Transnistrian region agreed to be part of Moldova only within a Confederation formed of two independent States with equal status – the Moldovan Transnistrian Republic and the Republic of Moldova. Later, in the process of negotiating the status of the Transnistrian region, Tiraspol insisted on the equality of its status with that of Chisinau within the Moldovan state [22].

In the Constitution of the Republic of Moldova, art. 110, paragraph 2 stipulates: „The localities on the left bank of the Nistru shall be given special forms and conditions of autonomy according to the special status adopted by an organic law” [8].

The OSCE, right from the very beginning of its mission to mediate the Transnistrian conflict, has spoken out in favor of granting special status to Transnistria. In Report No. 13 of 13 November 1993, it was proposed that the Transnistrian region be granted special status with self-government powers [14]. The Chisinau-Tiraspol relationship was to be determined by the competences distributed between the center and the region: Central, regional and mixed. The regional competences of the districts on the left bank of the Nistru River referred to the administration of the region, regional legislation, budget, regional symbols (used alongside state ones), education and culture.

On 8 May 1997, one of the main documents in the settlement of the Transnistrian issue - the Memorandum on the Bases of the Normalization of Relations between the Republic of Moldavia and Transnistria – was signed in Moscow. The essence of the document consists in the provision of the so-called „common state”, which means that Chisinau and Tiraspol build their relations on the basis of legal equality. The principle of „parity of the parties” was reached through this Memorandum – the legal Tiraspol becoming equal to Chisinau. From the notion of «common state», other notions derived that were to be defining for the future status of the Transnistrian region, such as: international legal entity, economic independence, system of guarantees. If the provisions of the memorandum of 8 May 1997 had been satisfied, Chisinau would have delegated part of its internationally recognized sovereignty to Tiraspol [3].

At the beginning of 1999, an attempt was made to boost the process of drafting the document that would have determined the status of the Transnistrian region. Petru Lucinschi, Igor Smirnov, the guarantors and mediators of the Transnistrian conflict – Russia, Ukraine and OSCE – stated in a joint declaration of 19 January 1999 that based on the commitments made by the parties in the Memorandum of 8 May 1997 and the agreements of 20 March 1998,

the planned meeting (between Lucinschi and Smirnov) should be the beginning of solving the main issue: drafting documents on the special status of Transnistria and guarantees of observing the future status [26]. The declaration also stated that the uncertainty related to the status caused several controversial issues in the settlement of Transnistrian issue. On 13 July 1999, three days before the pentagonal meeting in Kiev, the Transnistrian side submitted a draft declaration on the common state [6]. In Article 3 of the draft prepared by Tiraspol, the parties recognized the partnership and equality in the legal-state relations between the Republic of Moldova and the so-called Transnistrian Republic. Article 4 of that draft declaration provided that in order to achieve the principles of the common state, the parties shall create a common economic, defense, legal, social and information space. Article 5 of the draft stipulated that the so-called Transnistrian Moldovan Republic would take part in the foreign policy of the „common state” in matters related to its interests. On 16 July, 1999 in Kiev, the Joint Declaration on the issues of normalization of relations between the Republic of Moldova and Transnistria was signed [27]. The declaration mentioned the intention of the parties to activate the negotiations on the status of Transnistria on the basis of proposals of the parties, but also of the mediators. The Parties agreed to build their relations on the following principles: common borders, common economic, legal, defense and social space.

A few days after the meeting in Kiev, Chisinau submitted its own draft agreement on the gradual settlement of the conflict in the Transnistrian region of the Republic of Moldova [6]. Article 1 of the Chisinau draft repeats exactly paragraph (1) of Article 1 of the Constitution that stipulates that the Republic of Moldova is a sovereign and independent state, unitary and indivisible. Article 2 of the Chisinau draft provided that the Transnistrian region is administrative-territorial autonomy in the form of a republic, in the composition of the Republic of Moldova, which has its own constitution (the basic law) that does not contradict the State Constitution. The realization of the Kiev agreements of 16 July 1999 on the creation of common spaces had soon come to a standstill due to the divergence of parties over the different perception of the concept of common defense space.

Efforts to develop the concept of a „common state” continued in 2000. In August 2000, the Russian Federation submitted a new draft settlement to the Transnistrian conflict – Agreement on the basis of relations between the Republic of Moldova and Transnistria the so-called «Primakov project» [25]. This draft detailed the elements of the concept of «common state». According to the „Primakov project”, the so-called Transnistrian Moldovan Republic became an equal part of the Republic of Moldova, increasing its role in the achievement of the legislative act and foreign policy within the future joint legal-state entity, recognized at international level. Referring to the common spaces that Kishinev and Tiraspol were to build; the „Primakov project” does not mention the common space in the field of defense. The „Primakov project” was rejected by both Chisinau and Tiraspol, and the negotiations got again in an impasse [3].

The foreign ministers of the Republic of Moldova, the Russian Federation and Ukraine signed a declaration on 16 February 2001 in Kharkov, in which they welcomed the resumption of the dialog between Chisinau and Tiraspol [23]. The declaration mentioned that one of the basic principles of the dialog on the Transnistrian issue is that of preserving the sovereignty and territorial integrity of the Republic of Moldavia.

On April 9, 2001, Vladimir Voronin met Igor Smirnov, the leader of Tiraspol in Chisinau. In

the Joint Declaration signed by the two leaders, the parties expressed their commitment to the principles of peaceful political settlement of the conflict, mutually agreed upon during the negotiation process, arising from the urgent need to draw up and sign the final document on the settlement of relations between the Republic of Moldova and the Transnistrian region, as well as the agreement on confidence-building measures and mutual political guarantees.

On 15 May 2001, the President of the Republic of Moldova issued a decree on the settlement of the Transnistrian issue [10], in which he determined that the solution of the Transnistrian problem, based on the principles of ensuring the territorial integrity and sovereignty of the State, is the primary and major task of the Moldovan authorities. A day later, on 16 May 2001, during the meeting with Smirnov in Tiraspol, Voronin proposed for debate a project on the status of the Transnistrian region [24], which provided, in accordance with OSCE report no. 13 of November 1993, three types of competences – of the central state institutions, mixed institutions and of the Transnistrian region. The Transnistrian side rejected President Voronin's project, arguing that the document contradicts the agreements of the Memorandum of 8 May 1997, because the draft mentions the „common state”, but includes characteristics of the unitary state. In a few weeks' time, Tiraspol came up with its own project [23], through which it reiterated its position to build the 'common state' between two equal legal and state subjects. In August 2001, the relations between Chisinau and Tiraspol worsened due to the animosities between Voronin and Smirnov, and the negotiations between the parties were interrupted.

The dialog between Chisinau and Tiraspol being at a standstill, the Republic of Moldavia preferred to hold direct negotiations with the Russian Federation to solve the Transnistrian issue. Consequently, in a very short period of time, a Russian plan for the settlement of the Transnistrian conflict – the Kozak Memorandum [20] was drawn up. This project was to transform the Republic of Moldova into an asymmetric federation called „Federal Republic of Moldova”. The relations between the federal center and autonomous subjects were regulated by three types of competences – of the federation, of autonomous and of the mixed subjects. The Kozak Memorandum contained several shortcomings which undermined the sovereignty of the Republic of Moldova, namely, in accordance with Articles 9 and 10 of the draft, the two autonomous subjects - the Moldavian Republic of Transnistria and the Gagauz Autonomous Territorial Unit were to get the levers to block any decision-making action of the central authorities in Chisinau. Initially, Vladimir Voronin, the President of the Republic of Moldova, accepted the signing of this project. But, under the pressure of the street and also of the reluctance of Western States and institutions, he refused to sign the Kozak Memorandum. The rejection of the Kozak Memorandum by the Republic of Moldova in November 2003 practically meant the end of negotiations on the status of the Transnistrian region for an indefinite period.

On 22 July 2005, the Parliament of the Republic of Moldova adopted the Law on the Basic Provisions of the Special Legal Status of the Localities on the Left Bank of the Nistru River (Transnistria) [12]. The Republic of Moldova has argued this law through a so-called „Package approach”. According to this approach, four steps were to be taken to regulate the Transnistrian issue: 1. The Law of 22 July 2005; 2. Elaboration of the document for determining the status of the Transnistrian region in the co position of the Republic of Moldova based on the 2005 Law; 3. Adoption of the guarantee system and the „roadmap” that Chisinau and Tiraspol committed to fulfill in order to meet the requirements of the guarantee system; 4. Adoption

of the declaration of neutrality of the Republic of Moldova, signed by all members of the „5+2” format, except the Transnistrian region. The new approach of Chisinau was completely ignored by Tiraspol.

In February 2012, the negotiations were resumed in the format „5+2”. Chisinau proposed the policy of „small steps”, which involved the solution of local problems between the two banks of the Nistru River, without mentioning the hot issues: the status of the Transnistrian region and the presence of the Russian Army, relying on the joint solution of the social-economic problems and the restoration of trust between the two banks of the Nistru River. Thus, the 5+2 meetings in Vienna on 17-18 April and 13 July 2012 set out the principles and procedures of the negotiation process for the realization of the policy proposed by Chisinau: 1. Socio-economic issues; 2. Legal and humanitarian issues, protection of human rights; 3. General Regulation of the conflict, including political, institutional and security issues [3].

Experts consider that the „5+2” format (representatives of the parties – Republic of Moldova and Transnistrian region, mediators – OSCE, Russian Federation and Ukraine, and observers – EU and the USA), implemented in the Transnistrian settlement process in 2005, is limited to the status of a platform for debate, being ineffective in resolving the conflict. During the negotiations in this format, Tiraspol claims that Transnistria has affirmed itself as a state political entity and only socio-economic and humanitarian issues must be solved, especially international recognition by receiving legal and state elements that would consolidate the so-called Transnistrian state.

An important aspect in the negotiations is the Russian Federation’s commitment to withdraw the military troops from the Transnistrian region, but also to change the peacekeeping mission on the Nistru River to a civilian one. This issue is avoided by Moscow and Tiraspol does not react to international commitments and norms.

In the Republic of Moldova, the status of the Russian Troops Task Force (GOTR) is discussed in various ways by experts: while some delimit it from the so-called peacekeeping mission, others claim that they are occupation troops, without distinguishing between the GOTR and the alleged peacekeeping mission and the paramilitary structures of the separatist regime in Tiraspol.

The role of these troops was interpreted by the Constitutional Court in the decision of 2 May 2017 on the interpretation of Article 11 of the Constitution: „Neutrality is a matter of the foreign and security policy of the State. The neutrality of the Republic of Moldova is closely linked to its historical context, and the military occupation of the Eastern area is a determining factor in its proclamation in the Constitution. From a historical and constitutional point of view, neutrality has never been an end in itself, but rather an instrument, among many others, that would enable the Republic of Moldova to achieve its real objectives, including the withdrawal of foreign troops from its territory, strengthening independence and restoring its territorial integrity”. The Constitutional Court reiterated in its decision that „the deployment of any troops or military bases, led and controlled by foreign States, on the territory of the Republic of Moldova is unconstitutional” [10].

On 21 July 2017, the Republic of Moldova addressed the United Nations with the request to include the withdrawal of Russian troops from the Transnistrian region on the agenda of the 72nd session of the General Assembly after the adoption on 21 July 2017 by the Chisinau Parliament of a statement to that effect stating: ‘the presence of foreign military troops and

equipment on the territory of our country is unconstitutional and poses a threat to state security' [9]. Moreover, Chisinau officials refer to a declaration adopted by OSCE in 1999 at the Istanbul Summit, calling for the Russian Federation to withdraw the troops from the country by 2002.

Although it has no legal power and does not bind the Russian Federation in any way, on June 22, 2018 the UN General Assembly adopted the resolution submitted by the Republic of Moldova, calling for the withdrawal of Russian occupation troops from the left bank of the Nistru River. In response, Moscow stated it would «harm the settlement of the Transnistrian conflict and the rapprochement between the two banks of the Nistru River». Tiraspol criticized the decision mentioning that „the retreat of the Russian troops from the region cannot happen without taking into account its opinion”.

Based on the purpose of this Declaration approved by the Moldovan legislators, the decision of the Constitutional Court was not implemented, but only symbolically displayed, having a political and declarative character.

The defense and security policy of the separatist regime is financially supported by several sources. According to official 2018 data from the separatist authorities, 20.7% of all expenditures in the Transnistrian region is dedicated to the defense, security and public order sector (about 31.6% is allocated to defense and 68.4% to security and public order) [18].

The sources, not officially declared, but which can be identified from actions, are from the Russian Federation and the Republic of Moldova. Thus, the Republic of Moldova procures electricity from the „Moldovan Power plant” (Cuciurgan Power Plant); it provides access for economic operators in the Transnistrian region to the foreign markets without contributing to the national budget of the Republic of Moldova; it allows products to be exported on the European Union market, due to the extension of the provisions of the Comprehensive and Deep Free Trade Agreement (DCFTA) in the Transnistrian region, the access being unconditional on the observance of the legislation and law order of the Republic of Moldova, its international rules and obligations; it does not take attitude on the intentions of launching in the Transnistrian region of the laboratory for the „mining” of crypto currency, a safe regional means of money laundering [5, p. 13].

Monitoring the activity of the Russian Federation occupation troops and the regime's paramilitary troops, expert Rosian Vasiloï claimed in a 2018 study that in 2016, a total of 48 military exercises were organized, 150 were confirmed in 2017, the unconfirmed ones reached 200, and in the first three months of 2018, there were 54 military exercises, of which 30 were humanitarian ones, 17 were combatant and 7 common combatant exercises [5].

The expert also mentions that the training system for paramilitary forces of the separatist regime is supplied by personnel trained at A. Lebedi Military Institute of the Ministry of Defense. About 400 students graduated from this institution in the years 2012-2017. According to the information published on the official website of this institution, about 7000 students graduated so far (2020) [15]. Teachers are active-duty soldiers of the separatist paramilitary structures and officers of the contingent of the occupation troops of the Russian Federation. The second military training institution, but aimed at children and adolescents, is the Suvorov school in Tiraspol. This institution was formed in 2017. According to the founding act, the maximum number of students is about 300 [21]. The separatist regime in Tiraspol allocated for the operation of this school the amount of 2,783,000 Transnistrian roubles in 2017 (about 3 million Moldovan lei) [17].

3. Conclusions. The European Union supports confidence-building activities between the two banks of the Nistru River through political and financial assistance for joint projects aimed at raising the living standards of the population. Also, the European Union is the only actor that has the full spectrum of economic, political, social capabilities and experience in conflict management. At the same time, being interested in securing its own borders, with its expansion in the east, it offered the Republic of Moldova support for managing negative phenomena affecting its national security, caused by lack of state border control in the Eastern districts, which stimulates smuggling, human trafficking, drugs, weapons, nuclear materials and technologies, money laundering, terrorist financing, illegal migration, etc.

It is in the interest of the Republic of Moldova, that the Transnistrian region issue be decided in Chisinau, in strict compliance with the rules and principles of international law, while the mediators and guarantor contribute to the identification of a mutually acceptable solution on this basis. The will of the Russian Federation to get involved still remains open. The mechanisms to restore its territorial integrity must strengthen the security of the country, its constitutional system and its assertion at regional and international level as a crisis management state and security guarantor. These actions should be taken in the interests of citizens living on both banks of the Nistru River, through measures of conviction that we are a unitary state and united people, and the continuation of hostilities between these two banks is pointless and only delays the process of resolving this conflict. In order to build trust between the people of the two banks of the Nistru River, the Chisinau officials must insist on countering forgery and propaganda, informing citizens correctly about the intentions of the authorities in accordance with the national interest of reintegrating the country. If the political factor is ineffective in its actions, the civil society, the non-governmental organizations, the media and ordinary citizens on both sides of the Nistru must establish a peaceful dialogue aimed at cooperation and compromise, in order to find positive solutions that match the interests of all parties.

Bibliography

1. Boțan Igor. Reglementarea transnistreană: o soluție europeană, Chișinău: Arc, 2009, 88 p., ISBN 978-9975-61-525-9.
2. Popescu Nicu. Noile oportunități de soluționare al problemei transnistrene prin mecanismele Europei moderne. http://www.policy.hu/npopescu/publications/ue_trans.pdf (vizitat la 30.04.2020).
3. Tăbârță Ion. Evaluarea diacronică a documentelor semnate de Chișinău în procesul de reglementare a problematicii transnistrene, IDIS „Viitorul”, Chișinău, 2018, 46 p.
4. Vasiloș Rosian. Menținerea trupelor ruse de ocupație în regiunea transnistreană: eșec al diplomației de „caviar” și dispreț față de dreptul internațional, IDIS „Viitorul”, Chișinău, 2018, 23 p.
5. Vasiloș Rosian. Misiunea EUBAM – de la asistența la frontieră la cea de reintegrare a țării, IDIS „Viitorul”, Chișinău, 2017, 40 p. bază ale statutului juridic special al localităților din stânga Nistrului (Transnistria). https://www.legis.md/cautare/getResults?doc_id=16014&lang=ro (vizitat la 10.05.2020).
6. Перепелица Григорий. Конфликт в Приднестровье (причины, прогноз развития и проблемы урегулирования): монография. Киев: Стилос, 2001, 148 с.
7. Biroul Național de Statistică al Republicii Moldova. <https://statistica.gov.md/> (vizitat la 15.05.2020).

8. Constituția Republicii Moldova. <http://www.parlament.md/CadrulLegal /Constitution/ tabid/151/language/ro-RO/Default.aspx> (vizitat la 03.05.2020).
9. Declarația Parlamentului Republicii Moldova privind retragerea forțelor militare ruse de pe teritoriul țării, <http://parlament.md/Actualitate/Comunicatedepresa/ tabid/90/ ContentId/3269 /Page/1/language/ro-RO/Default.aspx> (vizitat la 03.05.2020).
10. Decretul nr. 46 din 15.05.2001 privind soluționarea problemei transnistrene. / https://www.legis.md/cautare/getResults?doc_id=3791&lang=ro, vizitat la 07.05.2020.
11. Hotărâre nr.14 din 02.05.2017 privind interpretarea articolului 11 din Constituție (neutralitatea permanentă). https://www.legis.md/cautare/getResults?doc_id=99297&lang=ro (vizitat la 08.05.2020).
12. Legea nr. 173 din 22.07.2005 cu privire la prevederile de bază ale statutului juridic special al localităților din stânga Nistrului (Transnistria). https://www.legis.md/cautare/getResults?doc_id=16014&lang=ro (vizitat la 10.05.2020).
13. Memorandumul Nr. 480 din 07.10.2005. Memorandum de înțelegere între Guvernul Republicii Moldova, Comisia Europeană și Guvernul Ucrainei cu privire la Misiunea Comisiei Europene de Asistență la Frontieră în Republica Moldova și în Ucraina, publicat: 30-12-2006 în Tratatate internaționale, № 38 статья № 480. https://www.legis.md/cautare/getResults?doc_id=116853&lang=ru (vizitat la 11.05.2020).
14. Report No. 13 by the CSCE Mission to Moldova 13 November 1993. <https://www.osce.org/moldova/42307?download=true> (vizitat la 10.05.2020).
15. Военный институт министерства обороны отмечает годовщину со дня создания. <http://militar.spsu.ru/novosti/191-voennyj-institut-ministerstva-oborony-otmechaet-godovshchinu-so-dnya-sozdaniya-2> (vizitat la 02.05.2020).
16. Ежегодник Государственной службы статистики. <http://mer.gospmr.org/gosudarstvennaya-sluzhba-statistiki/informacziya /ezhegodnik-gosudarstvennoj-sluzhby-statistiki.html> (vizitat la 10.05.2020).
17. Закон пмр «О республиканском бюджете на 2017 год». <http://president.gospmr.org/pravovye-akty/zakoni/zakon-pmr-o-respublikanskom-byudjete-na-2017-god-.html> (vizitat la 11.05.2020).
18. Закон Приднестровской Молдавской Республики «О республиканском бюджете на 2018 год, <http://president.gospmr.org/pravovye-akty/zakoni/zakon-pridnestrovskoy-moldavskoy-respubliki-o-respublikanskom-byudjete-na-2018-god-.html> (vizitat la 08.05.2020).
19. Коммюнике о встрече президента Российской Федерации Б. Ельцина и президента Республики Молдова М. Снегура. 21 июля 1992 г. <https://gov.md/ro/content/ arhiva-actelor-semnate-cadrul-procesului-de-reglementare> (vizitat la 11.05.2020).
20. Меморандум об основных принципах государственного устройства объединенного государства. 16 ноября 2003 г. Anatol Țăranu, Mihai Gribincea. Conflictul transnistrean. Culegere de documente și materiale. (1989 - 2012). Volumul - III (2003 - 2006). Editura Lexon-Prim, Chișinău, 2014, p. 129, 636 p.
21. О создании государственного образовательного учреждения «Тираспольское Суворовское военное училище». <http://president.gospmr.org/pravovye-akty/ukazi/o-sozdanii-gosudarstvennogo-obrazovateljnogo-uchrejdieniya-tiraspoljskoe-suvorovskoe-voennoe-uchilische-.html> (vizitat la 11.05.2020).
22. Постановление № 276 Верховного Совета Приднестровской Молдавской Ре-

спублики от 6 января 1993 года «Об образовании Молдавской Конфедерации». <http://newspmr.com/pridne-strove/post-obr-konf> (vizitat la 11.05.2020).

23. Проект Приднестровской Молдавский Республики. 2001 г. Anatol Țăranu, Mihai Gribincea. Conflictul transnistrean. Culegere de documente și material (1989- 2012). Volumul II (1994 - 2002), Editura Lexon-Prim, Chișinău, 2013, p. 502, 640 p.

24. Проект Республики Молдова. 16 мая 2001 г. Anatol Țăranu, Mihai Gribincea. Conflictul transnistrean. Culegere de documente și material (1989- 2012). Volumul – II (1994 - 2002), Editura Lexon-Prim, Chișinău, 2013, p. 499, 640 p.

25. Соглашение об основах взаимоотношений Республики Молдова и Приднестровья. Anatol Țăranu, Mihai Gribincea. Conflictul transnistrean. Culegere de documente și material (1989- 2012). Volumul – II (1994 - 2002), Editura Lexon-Prim, Chișinău, 2013, 640 p.

26. Совместное заявление представителей президентов Российской Федерации, Украины и главы миссии ОБСЕ в Молдове. 21 января 1999 г. <https://gov.md/ro/content/arhiva-actelor-semnate-cadrul-procesului-de-reglementare> (vizitat la 11.05.2020).

27. Совместное заявление участников Киевской встречи по вопросам нормализации отношений между Республикой Молдова и Приднестровьем, 16 июля 1999. <https://gov.md/ro/content/arhiva-actelor-semnate-cadrul-procesului-de-reglementare> (vizitat la 11.05.2020).

28. Совместное заявление министров иностранных дел Республики Молдова, Российской Федерации и Украины. 16 февраля 2001 г. <https://gov.md/ro/content/arhiva-actelor-semnate-cadrul-procesului-de-reglementare> (vizitat la 11.05.2020).

Presented: 15.04.2021

E-mail: cnata1950@gmail.com

THE CULTURE OF SECURITY DEVELOPED THROUGH EDUCATION

Ludmila CUROS, PhD student, Academy of Public Administration

Summary

The article argues for the need to develop a culture of security, which must be a benchmark of conduct, morals, education and training; to promote the ensemble of information, attitudes, beliefs and values through which the individual relates them to the political, military and economic system, which characterizes the level of ensuring security to each individual and to society as a whole. The need to develop a culture of security and to educate the population in this spirit derives from the diversification of threats to national security and how they are spread. Educating and promoting a strong culture of security will prevent the transformation of vulnerabilities into threats to national security. Due to the fact that the citizens are at the basis of the development of the culture of security, education in this field brings a considerable contribution in the proper promotion of the given culture at all levels of education, based on the principle of lifelong learning. The actors concerned with security education use several means of training through concrete actions, such as: meetings with civil society representatives, round tables, conferences, debates or various partnerships with academic or research institutions, scientific communication sessions, meetings with pupils and students in educational institutions of all levels, trainings with active young people, introduction of course units on the development of the culture of security, with all its components, from healthy living and personal development to work protection, civil protection, education for society, etc. Therefore, the culture of security is vital in the information age we are going through, in which we all need guidelines at both personal and state level. A citizen with a high culture of security is the natural and invaluable partner for the community he belongs to and for the nation.

Keywords: security, security environment, risks, threats, culture, culture of security, education.

[https://doi.org/10.52327/1857-4440.2021.1\(19\).17](https://doi.org/10.52327/1857-4440.2021.1(19).17)

CZU: 37.035:351.86(478)

1. Introduction. In contemporary society, security is one of the fundamental needs of the human being, because it is the basic premise of survival and development. As confirmation, in the literature, it is mentioned: „Security is not everything, but everything becomes nothing in the absence of security”. The categories of risks and threats have diversified a lot lately and are characterized by a dramatic shift in focus: if previously security was only associated with military dimensions, at the moment, this issue is no longer so relevant. The international security environment is in a continuous transition, which also has a direct or indirect influence at national level. Some changes are predictable and linear, whether they have their source in the objective development of the security environment, or are the effect of strategies and programs. Others have unexpected, seismic features and are accompanied by a dose of significant uncertainty in nature, magnitude and duration, such as those circulating in the Dark Web, various forms of cybercrime, clandestine migration, demographic expansion

and, last but not least, the terrorist threat and the often underestimated biological risks, which have acquired new values and unprecedented proportions. Risks and threats cover the international space, „managing” to ignore state borders in their manifestations, which has resulted in a rapid blurring of the gap between internal and external security.

For the Republic of Moldova, the regional context plays an important role in determining democratic political values, which makes the political elite in the former Soviet republics more dependent on Moscow than they can imply, which makes the state have a rather fragile democracy, institutionally unconsolidated, with a high degree of unrelenting dependence on Russia, and aspects of military, political and social security depend on the evolution of relations between Moscow and their governments.

2. Risks and challenges to individual and collective security. There are three broad categories of risks and threats to regional security that we can identify in the Republic of Moldova, which influence the political, economic, military, cultural and environmental fields. In the context of membership of the North Atlantic Alliance and the evolution of the process of alignment with the European acquis that will result in integration into the European Union, the following are distinguished:

1. Non-military risks and threats:

- Territorial issues whose solution is delayed, thus exacerbating some negative states and phenomena that can constitute dangers and even threats;
- Failure to comply with international commitments, which may lead to disruption of the regional situation;
- Negative interstate developments, which can degenerate into destabilizing acts, thus triggering the onset of politico-military crises;
- Organized crime, arms, drug and human trafficking, corruption, social disorder, used by hostile forces to control and destabilize the region.

2. Military risks and threats:

- The presence in the region of approximately 2,000 soldiers and 40,000 tons of military equipment and ammunition, belonging to the former 14th Army. Their international status remains unclear and is a destabilizing factor, even if the military forces are considered to be peacekeeping, which would imply a high degree of impartiality;
- Local armed confrontations, facilitated by the existence of Transnistrian separatist forces ready to resort to military means to prevent „reintegration” into the territory of Moldova.

3. Asymmetric and transnational risks:

- The possibility of conflicts, favored by the population structure, against the background of the Transnistrian conflict, where separatist tendencies are manifested, to which are added the tendencies of the Gagauz Autonomy. This could result in a highly dangerous situation, with the aim of reviving the various nationalist forces in the region, which could, by means of involvement, inflame the situation;
- Attempts to destabilize the region through terrorist actions, aiming to shake confidence in the ability to manage the situation of both actors in the area and of international and regional security organizations (OSCE) [6].

In this sense, the solution is identified more and more clearly in the form of a global understanding of the dynamics of the security environment, which requires increased cooperation, organization and coordination at domestic, regional and international level, with an emphasis on the preventive component. Starting from the premise that security

is a good for everyone; a concentrated effort is required, by intensifying cooperation and interconnection, but also by creating efficient communication channels, with relevant results both internally and externally.

As an example, global social risks show several trends whose effects on national, regional and global security are significant: declining fertility rates in developing countries, rapid and massive urbanization, and immigration flows. Our country is also among the countries where these trends are developing. In the long run, such trends will cause the population ageing, depopulation, drastic decline in the workforce and deterioration of its quality. Although the declining quality of life, inequality and social exclusion, the increasing number of people living below the poverty line, as the main consequences of demographic change, are governmental priorities, the risks and threats to national security can develop into: increasing intolerance and affecting social solidarity, unacceptable decrease in the level of security of the citizen, initiation of radical and extremist manifestations, intensification of the immigration phenomenon (especially the phenomenon of „brain drain and youth emigration”), etc.

In response to these risks and threats, we find the following objectives in the National Security Strategy of the Republic of Moldova in the social field:

- strengthening dialogue and social security;
- improving the social assistance system;
- ensuring the protection of the child as a national priority, and regulating the adoption system;
- supporting and strengthening the family as a fundamental social entity;
- preventing and combating social marginalization;
- developing civics, social solidarity and intercultural dialogue, etc.

The strategy also highlights the criteria that the national security system must comply with: strengthening democratic institutions and principles in the country; economic growth; ensuring civilian control over the armed forces and force institutions; implementing the principle of demilitarization of state institutions, which have no defense responsibilities; promoting good relations with neighboring states; protection of classified information. At the same time, the Strategy includes the necessary actions in the other sectors of major importance for national security, such as: health, environment, education and the fight of corruption [2].

The modernization of society is based on ensuring individual and collective security, which is the point of convergence for national and international institutions, professional associations and non-governmental organizations. Taken as a whole, security is a fundamental right of every human being, regardless of race, religion, country, possibilities, etc. The main problem of today's society is mentality. The truth is that citizens do not believe in their powers and that they can change something and thus they remain indifferent to community issues, there is a lack of communication and self-confidence. The development of civics and social solidarity among young people is borne by teachers who, in addition to teaching discipline, are obliged to develop the culture of security of a citizen. Every human being is a component part of the social structure, and his existence depends on his power of persuasion. In particular, from the perspective of education for active citizenship, the applicability of the knowledge gained is manifested by involvement in activities at local, regional or national level. Civic involvement is an important feature of democratic societies, illustrating how the

functioning of the political system is internalized by citizens and the degree of ownership of the set of values specific to a participatory political culture. Thus, the development of a healthy concept of education for active citizenship not only for young people, but for society as a whole, based on the study of statistical data, but also in the opinion of respondents, must become an imperative in formulating public policies, strategies, government plans, but also a priority on the agenda of development partners and civil society initiatives.

The analysis of the mentioned strategy highlights specific tasks that support the reform of the national security sector by establishing a viable system of public information and communication. Adequate information of citizens on issues related to national security is a starting point in promoting the relations between the enforcement institutions of the security sector and the population, in creating the conditions for acceptance by the vast majority of the objectives of reforming the national security sector. The accomplishment of these tasks will be based on the implementation of the following actions:

- supporting educational and information activities on national security issues in order to promote a better understanding of the problems of the national security sector among the population;
- creating favorable conditions for the development of the institutional capacities of civil society actors, in order to facilitate their clear understanding of security and defense needs and priorities, as well as their constructive involvement in the reform process.

The link between security and the country's development policies is observed at all levels of the national security system: political, economic, cultural, environmental, to which we add the military. Thus, we see an increase in the number of actors involved in the functioning of the national security system. In societies with a long democratic tradition and with a consolidated civil society, the security of the state starts from the security of every citizen.

3. The culture of security. The educational field fulfills its major role, as a bridge between the country's population and the security system. Education is empowered to transmit efficiently and on a large scale that amount of knowledge and information adapted to the new civilization of globalization, which does not overwhelm in quantity, but contributes to the development of people at individual and community level. Education must trace the transformations of the new world in constant motion and, at the same time, make available to people the tools of guidance by which they can find their way to affirmation and continuous development [5].

At the same time, at the national level, security strategies indicate a joint effort involving both military and civilian institutions, and, last but not least, the empowerment of the citizen. There is a need for a culture of security, promoted in a sustained manner among the population and policy makers, while increasing the exponential transparency of the institutions responsible for national security, but also opening up to the creation of fruitful collaboration networks integrating specialized institutions, academic institutions and experts from the private sector. The two priority objectives highlighted by the institutions of the security system and the active elements of civil society are: collaboration and understanding. They will guide society in the process of forming a culture of security.

In fact, what does it mean today to have, as an individual, a culture of (national) security?

Starting from the concept of culture, Dex-online proposes us to understand: (i) „The totality of material and spiritual values created by mankind and the institutions necessary to communicate these values” but also (ii) „The fact of possessing varied knowledge in various

domains; the totality of this knowledge; the (high) level of intellectual development that one reaches”[4].

The term „culture of security” is the result of joining two terms that come from different spheres of activity. However, their combination is an element of long-term success given that the elements of security can be used so frequently and with such well-established objectives that they become part of national and individual culture alike. The concept of „culture of security” is interesting and attractive in many ways - organizational, economic, technological, cultural and even military. By putting together the two terms – „culture” and „security”, results both in a way of thinking and a means of action. As regards organizations, the culture of security provides a framework for action, which could and should be developed depending on the circumstances and the actors involved [3].

Is the culture of security also a form of (general) culture; should it be understood as: possession of knowledge in the field of state security? Based on a cognitive approach, the culture of security consists of a set of information, attitudes, beliefs and values through which the individual relates to the political, military and economic system that characterizes society. The culture of security is a landmark of moral, educational and formative conduct. The acquisition of a culture of security by citizens is demonstrated by their attitudes and behaviors towards national security.

In specialized literature, we find the description of the complex relationships of each citizen, where either personal security or group security is a by-product of a quality life. Only in the safety of tomorrow we can make plans, develop a business, make investments in ourselves or in our children, contribute to the protection of the environment, etc. No citizen receives an „instruction manual” of birth, upbringing and maturity to know how to defend himself and contribute to the security of the state to which he belongs, but it is absolutely necessary to create this set of rules either on his own initiative, forced or not by circumstances, or with the help of the competent institutions, which develop the culture of security through education.

Consequently, the culture of security can be defined as the sum of knowledge and information about the values and needs of the national security system, whose knowledge attracts the development and promotion of behaviors necessary for individual or state defense against internal or external dangers. For the defense of security, be it national or global, a strong popularization of the culture of security is also needed. The culture of security is a way of thinking, of relating to the community, the nation and the fundamental interests (from founding myths, to common values; from customs and traditions, to aspirations for the future) that underlie the constitution of the state.

The presence of the culture of security is supported by critical thinking and selective reporting as an individual whenever he hears in public that there is talk of national security or the desire for a secure world. The need to develop a culture of security and to educate the population in this spirit also stems from the diversification of threats to national security and how they are spread. The development of a culture of security requires an inter-institutional approach. It is necessary to explain the new types of threats, risks and vulnerabilities that may have an impact at individual, group, societal, national, regional or global level. Terrorism, organized crime or cross-border crime are dangers that civil society must be aware of in order to be able to contribute, together with the competent institutions, to their identification, prevention and combating [3].

In the process of forming the culture of security, the state, through its institutions with competences in the field and educational institutions, has the responsibility to provide civil society with the support it needs to correctly understand the strategic framework of the security concept. At the moment, in the school educational system, the following course units are included: Education for Society, Basics of entrepreneurship, Personal Development, Decisions for a Healthy Lifestyle, which have a direct influence on the proper promotion of the culture of security in health, economy, personal development, patriotism, etc. Transparency and availability, manifested for the promotion of the culture of security development education, will contribute to a greater interest on behalf of the civil society in consultations and debates on current issues related to actions that affect national security.

So, in the century we live in, the fight against terrorism, organized crime, economic and financial crime and corruption are realities that civil society representatives need to know in order to contribute - together with state institutions - to their knowledge, prevention and counteraction. To strengthen our argument, let us consider only the factor of corruption, which is a threat to national security, with a negative impact, in the long run, on living standards, human rights and fundamental freedoms, but also on healthy economic development. Therefore, education and culture of security present needs for a new collective defense, which is no longer achieved only by the state, but also by the citizens who support civil society projects. Its exponents can be actively involved in actions of preventive education and management of the new security reality. Yesterday's reality is no longer valid, everything is constantly changing. At present, conventional aggression manifested in the form of violent military conflicts emanating from a source of safe sovereignty accounts for a declining share of current security challenges, as there is an increase in non-traditional threats. These „enemy-free threats”, considered a „gray area” in security studies, tend to be much more ambiguous in their diversity, processes and effects, being perceived rather as multilateral risks and vulnerabilities.

At the moment, the way of life has also changed, especially after the appearance of the pandemic; the values that were placed at the end of the list have become a priority. The Coronavirus pandemic, COVID-19, has become a threat to the security of not only one country but a global threat that has generated an international crisis and possibly led to a global geo-political reconfiguration. The qualifier of the effects will be visible after the pandemic, depending on the lesson that the countries of the world, both politicians and every citizen, have had to learn from this pandemic. Human health and safety are fundamentally valued in all societies, connections and interdependencies, the usual dynamics of international relations and the special dynamics determined by the threat of pathogenic microbes are of particular interest for security studies. Infectious diseases threaten political stability and slow down the long-term democratic development of affected states, contribute to intensifying political tensions between countries due to embargoes, boycotts, trade losses and non-compliance with bilateral agreements and disputes over essential medical resources (medicines, vaccines, sanitary materials, and high-performance medical equipment).

In this context, the proponents of the concept of Human Security consider that „the health of the population is of paramount importance for the state's ability to survive within the international system”. The COVID-19 pandemic proves once again that „historical low-tech” scenarios are real, even in a world developed by the power of artificial intelligence, quantum discoveries, space travel, autonomous vehicles, etc., which could not even conceive,

in the conditions of repeated warnings, the magnitude of the consequences produced by such “medieval” threats. Repeated disregard by decision-makers or general perceptions that such medical crises are easily overcome events, leading to limited regional or global turbulence, recoverable in a short period of time, do not change their likelihood of materialization, but contribute to lack of societal resilience and rapid reaction.

The complexity of global health problems, and, in particular, the possibility of generalizing high-risk epidemics, has led experts to sound the alarm about reduced real-time response capacity, obtaining verified technical data, integrating information from multiple sources, international and interdisciplinary collaboration, coordination of response reactions, etc. The national culture of security, which also includes health security, is needed to improve the ability to anticipate, prevent and manage medical crises. It aims to make fusions between traditional human skills and accelerated technological progress, new partnerships and approaches that take on diversity and provide opportunities for the young generations to assert by challenging well-developed and streamlined critical thinking. The main directions of activity are: global monitoring of epidemic outbreaks; identifying and monitoring epidemiological risks that may affect citizens’ and national security; developing national capacities with a role in resolving a medical crisis; control of the dissemination of biotechnologies, of knowledge in the field of production of biological, chemical, radiological weapons to hostile non-state actors; promoting a culture of security in the health field and identifying partners in the civil society; cooperation with national and international structures with similar concerns and capabilities, etc.

The pressure on the entire population at the moment is extremely severe, so let us all understand that in times of such drama, there is a natural call for solidarity from every citizen and the culture of security is one of the basic tools that helps us in the fight with an invisible but strongly influential enemy. Given the fact that a large number of employees in the public and private sectors work remotely, as well as studies are conducted in a new way, online, the way to achieve the proposed goals in the field of education is changing. We work especially in the field of cyberspace, which undoubtedly puts cyber security at the forefront as a component part of the culture of security and information security is a component part of the national security system. Remote work involves operating with confidential data of institutions in order to perform the tasks, and the people, who are isolated at home, use the Internet more actively, hence there is an increased risk to the security of computer systems and personal data.

The online environment has more and more connections with the physical space, and many of the things we do in virtual space have real implications. Thus, when security is compromised in the virtual world, users may experience some of the most unpleasant consequences in the real world. The increase in cyber security fraud through phishing, malware, social engineering attacks, especially during the pandemic, requires the constant information and warning of employees and of the entire population regarding possible risks in the online environment (cessation of operational activity of institutions, loss of confidential data, financial scams, etc.). Cybercriminals take advantage of people’s anxiety and panic, especially during the pandemic. In order to exclude or minimize the stated risks, the Information Technology and Cyber Security Service has developed a series of informative posters on the rules of cyber hygiene during COVID-19, which were distributed on the online environment and taken over and completed to be later transmitted by the educational

institutions to the teacher and his pupils. Cyber security is a component part of the security of culture developed for pupils, students, teachers, representatives of special NGOs.

4. Conclusions. The culture of security developed through education is a priority in the context of rapid changes in society due to various factors. Having such a culture we can demonstrate greater adaptability and flexibility to new requirements in the social context. We can mitigate the risks and threats in various fields, such as economics, politics, education, etc., we can even propose relevant and operational solutions in crisis situations. The fragility of moral, material and spiritual support is accentuated by the pressures of multiple and complex factors that, over time, have influenced all levels and dimensions of national security: from individual security to that of the nation and from the social to the environmental dimension. By applying the security policy, the state can counteract the dangers, threats and risks to the security of the whole society, but also the vulnerabilities present in almost all areas of manifestation of the social and economic spheres.

Bibliography

1. Strategia Securității Naționale a Republicii Moldova.
2. Legea Nr. 299 din 21.12.2017 privind aprobarea Concepției Securității Informaționale a Republicii Moldova, publicat pe 16.02.2018 în Monitorul Oficial.
3. Securitatea cibernetică, Ghid de bune practici, I.P. Serviciul Tehnologia Informației și Securitatea Cibernetică. <https://www.stisc.gov.md>
4. Brânda Oana-Elena. Cultura de securitate în organizații. Principii și dezvoltare. In: Conferința națională științifică a Academiei Oamenilor de Știință „Cercetarea științifică în serviciul dezvoltării durabile”, 20-22 septembrie 2018, Târgoviște.
5. Curoș Liudmila. Educația un pilon sigur a securității umane. Conferința „Spațiul european de securitate: provocări, oportunități, perspective de integrare”, Chișinău, Moldova, 11 octombrie 2019.
6. Dolghin Nicolae, Sarcinschi Alexandra, Dinu Mihai-Ștefan. Riscuri și Amenințări la adresa Securității României. Actualitate și Perspectivă, Editura Universității Naționale de Apărare, București, 2004.
7. Richicinschi Iurie. Riscuri și amenințări potențiale la adresa securității internațional. In revista Administrarea Publică, nr. 4, 2016.

Presented: 19.04.2021

E-mail: ludmilacuros@mail.ru

IMPROVING THE HIGHER EDUCATION SYSTEM IN ISRAEL: A THEORETICAL APPROACH

Bushra MASRI, PhD student, Free International University of Moldova

Summary

The higher education system in Israel is in a period crisis over 12 years. The number of students is reduced, and damage to human capital is imminent. The system fails to develop the economic knowledge of the students, and therefore the academic mobility is also very limited. This article attempts to propose a multidisciplinary model for improving the education system. A model that also incorporates international academic mobility.

Keywords: *higher education system, international students, academic mobility, knowledge economy.*

[https://doi.org/10.52327/1857-4440.2021.1\(19\).18](https://doi.org/10.52327/1857-4440.2021.1(19).18)

CZU: 378(569.4)

1. Introduction. According to the Council of Higher Education in Israel - CHE [12] the State of Israel has begun to implement programs for the development of human capital within the country, and at the same time to begin absorbing international students in order to strengthen the existing knowledge economy in Israel. To this end, the Council for Higher Education [12] has issued a national program to strengthen ties with foreign students. The Council for Higher Education and the Planning and Budgeting Committee (PBC) placed international promotion of higher education in general, and teaching, in particular, as a central objective of the new multi-year plan (2017-2022).

2. Materials. The main motivation of the Council for Higher Education is to raise the level and competitiveness of Israeli academia. There is no doubt, however, that such a move could also contribute to enhancing higher education institutions, such as by creating and strengthening international reputation, the possibility of preserving unique/low-demand areas, diversifying sources of income, and possible sources of profit [6]. Moreover, the promotion of international higher education will undoubtedly also contribute greatly to the development of the State of Israel in general – (politically, diplomatically, and socially) and to the creation of an economically developed multicultural society (through the brain). This will lead to the improvement of the quality of training for the labor market. It is possible to develop „international higher education» on several levels: promoting international research collaborations; International development in teaching will include the arrival of international students to the Israeli Institutions and providing students in Israel with international skills; in addition, building local institutional capacities through international collaborations. Since its early days, Israeli academia has been characterized by extensive international research collaborations [9].

According to Bar-El and Parr [1, p.155], however, the higher education system in Israel is not very developed in the field of international teaching. The proportion of

international students studying for a full degree in Israel stands at 4.41%, and is lower than the OECD average of 9%. Furthermore, at the institutional level, most institutions of higher education are not properly prepared to recruit and absorb international students, and the treatment of these students is often deficient. Mainly, there is a gap in the level of appropriate infrastructure in institutions whose development is a necessary condition for the recruitment and absorption of a significant number of international students at a high academic level.

In addition, the Israeli student's learning experience is usually local rather than global - even when there is heterogeneity/multiculturalism within the campus [2]. There are relatively few programs for joint degrees with institutions abroad, and in terms of the teaching activities of Israeli institutions abroad, we see significant changes only recently, and only among a few institutions. Even in the aspect of international cooperation to build local institutional capabilities, there seems to be room to expand Israeli activity [9]. The very successful experience of an Israeli partnership in such projects under the European Tempus and Erasmus program emphasizes the importance of further development of this channel. In view of the wide potential of international organizations for the development of the higher education system in Israel, the Council for Higher Education [12] decided to place special emphasis on the issue and to promote it in the coming years. The main actions that the CHE/PBC will undertake on this issue are:

- Formulating the national vision and goals, leading national moves to branding and marketing Israel as an attractive study destination worldwide;
- Regulating the academic domain;
- Budgetary and planning regulations on international issues;
- Action to remove the barriers at the national level facing international students on their arrival in Israel Academic institutions and collaborations with other countries around the world.

For implementation, here are some examples of types of infrastructure in which there is a backing policy of the academic establishment that can support:

- Development of institutional strategy for international issues (if not yet formulated);
- Construction and upgrading of an international data collection and analysis system (also international students in particular if it is relevant);
- Establishing an institutional administrative system for the promotion of international research collaborations as an array for the development of English courses/programs or adaptation of existing courses/programs in English (for international students and Israeli students) and/or a training program for local staff on teaching English/heterogeneous classes;
- Developing a support package for international students such as setting up a personal tutoring system and ongoing support for students, building orientation programs, academic guidance;
- Building programs designed to attract and support the best international post-doctoral students while staying in Israel;
- Building programs for the integration of international students in Israeli academia and culture;
- Building support systems for Israeli students studying abroad;
- Construction of international branding and marketing systems;
- Establishment/upgrading of an international website;

An Economic Model for implementation in the Israeli system. In order to deal with the issue of the impact of academic mobility on economic knowledge in Israel, the study argues that it is necessary to formulate an economic model that will focus on all existing variables [5]. The economic model will include observations/data on socio-economic variables, and their ability to influence will be measured in favor of creating the economic-theoretical model.

The goals of the model are:

1. To improve the economic knowledge and academic mobility in Israel.
2. To improve the academic mobility of international students, and minimizing the increase for outbound of Israeli students – phenomenon of the brain drains.
3. To improve Israel's economic knowledge with strengthening the local economy, improving the export of goods and services, and strengthening the modern employment market in Israel.

The level and the focus of the Model:

1. The model is aimed at the national level, while emphasizing the creation of international academic and economic relations systems. The national level also includes reference to the change in the policy of removing barriers on student visas, employment opportunities during studies.

2. The model is also aimed at local attention by creating urban and regional infrastructures in academic institutes, universities, colleges, response to industry, employment, local and tourism development.

3. However, the model is also intended for local implementation - a local authority and institutes (two of them in Israel have already implemented the author's ideas)

The Administration system of the model - The system of administration for the implementation of the model will be operated on an independent national mechanism composed of representatives of various government ministries who are partners in the strategic line for implementing the project. The main government ministries will be:

- The Immigration and Population Authority,
- The Ministry of Education,
- The Council for Higher Education in Israel,
- The Ministry of Economy,
- The Ministry of Labor Force, representatives of the academic institutions (universities and colleges),
- The Ministry of Industry and Trade and,
- The Ministry of Health.

From all ministries, 2 of them will lead the project – the Ministry of Industry & Trade, and the Ministry of Education - Higher Education. The other ministries will be as „policy-supporting”, and will be supposed to address mainly approvals, changes in employment, elaborate regulations, and provide infrastructure support.

The advantages of the independent (national-local) mechanism - the establishment of a national strategy in the development of international academic mobility and the idea of promoting economic power in Israel is a significant advantage in looking at the economic and employment future of Israel [11]. The benefits that will appear are:

1. The pooling of resources in one independent mechanism - the responsibility for these issues is now divided into various government ministries (academic education,

economy, employment, immigration authority). There is no satisfactory outcome at the level of academic institutions (international mobility stands at only 10,000 students in the past 4 years), and neither in the level of economic production and employment productivity (Israel ranks low among the OECD countries).

2. Development of economic-employment-academic capabilities with an international connection - Promoting Israel's status as an economic and academic knowledge force.

3. Support for academic institutions interested in finding sources of financial income (not by the local government)

4. The ability to cope with brain drain from Israel by leaving graduates in Israel.

All the partners of the national mechanism will be under a management system which should be responsible for the pedagogical-office-operational-marketing running of the project. The budget, the labor force, the decision-making, the approval of the operation, will be the responsibility of an independent, interest-free, administrative apparatus, a government agency that will represent other interests. The scheme of administrative management model in Figure 1 represents the structure of the system, by government ministries.

The level of the mechanism – the management levels of the mechanism will be on the one hand national, i.e., it will be a national- mechanism that will manage the entire project through government ministries. On the other hand, they should have to be managed by authority and the division of duties according to the proposed model i.e. the division of addressed tasks by each of the departments. In addition, a local forum will be held which will be responsible for the involvement of the communities in cooperation with local authorities, academic institutions and local industry. This mechanism will be a local authority. Each department will have a work program that receives guidance from the national machinery, while ensuring that the goals of each year are met.

3. Conclusions. International students are essential for employment and research in the host country even after graduation. The need of Western European countries, with low birth rates, is for an accessible, educated labor force, especially talents. International students are a significant repository for this purpose. Moreover, in many Western countries (USA, UK, Italy, etc.) there is a decrease in the number of students in general (including locals) so that their dependence on international students is increasing both for economic needs and for preserving their higher education system.

In light of this, the author of the article recommends the State of Israel, whose main resources are the human capital of its citizens, to:

1. Encourage students to study abroad for set periods of time to enrich the ways of thinking, experience and connections necessary to continue;

2. Develop local students, especially in vital professions for the future and try to direct the candidates there (of course based on their skills);

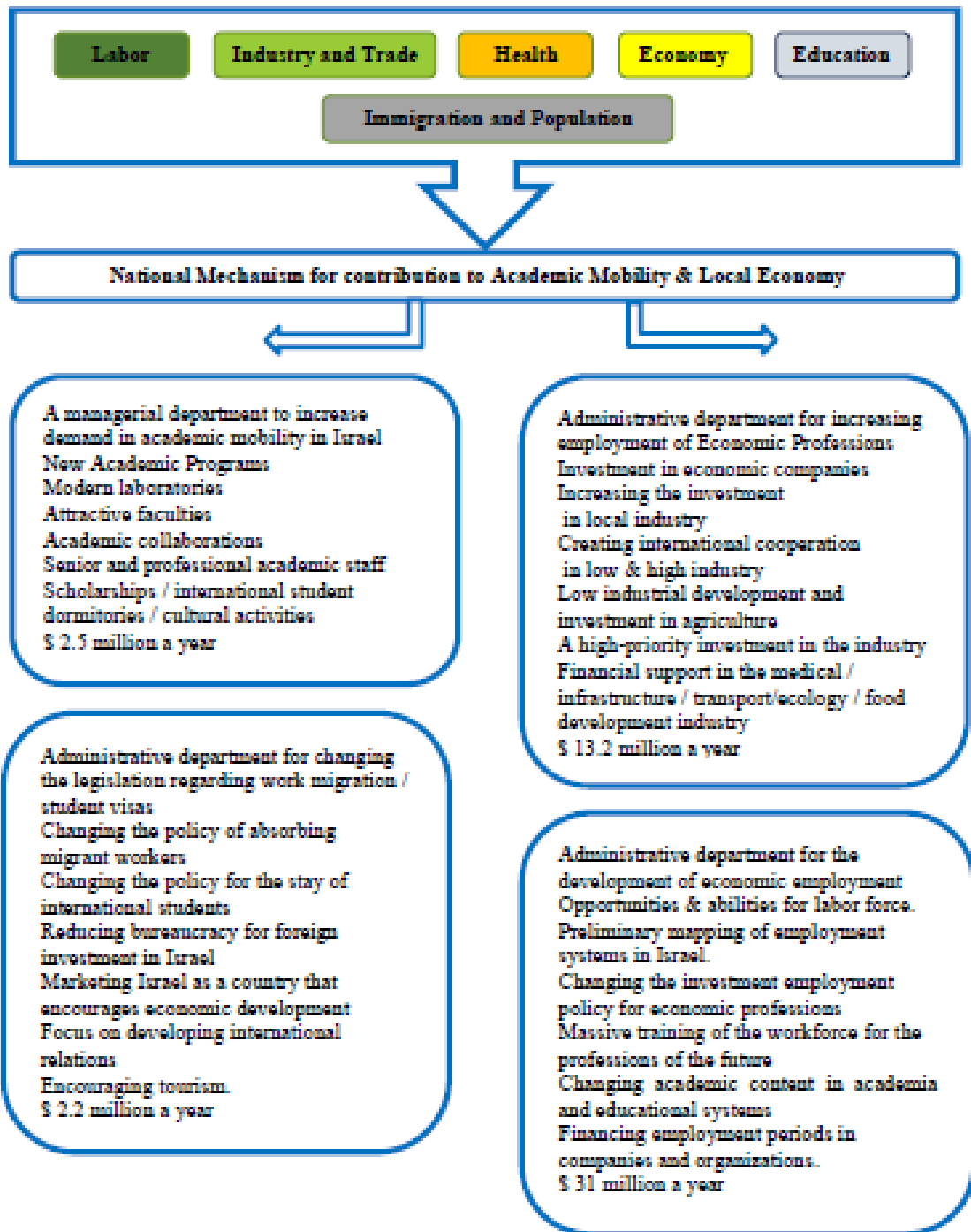
3. Allocate budgets for attracting international students, especially from countries with which we want to establish both diplomatic and economic relations;

4. Internalize the connection between higher education and tourism and direct resources for cooperation between the two;

5. Invest in industry and institutions of higher education (especially in research) in order to brand Israel in a way that will attract students from abroad and enrich its coffers. This is an industry in itself.

6. Adopt the model proposed by the researcher.

Figure 1. The National Mechanism

Source: Made by the Author.

Bibliography

1. Bar-El, R., Parr, J. Overreliance on the Core - Periphery Model? The Case of Israel. *Rahanana: Hashar*, 2014, 155, 182 p. <https://doi.org/10.1068/c0230>
2. Feldman, M. Abougamen, M. Development of High-Tech Industry in Israel 2005–2015: Labour Force and Wages Central Bureau of Statistics. Jerusalem: Working Paper Series, No. 1, 2018, 11-52 p. <https://www.cbs.gov.il/he/pages/default.aspx>
3. Felsenstein, D., Ergas, Y. Investing in an Emerging Node: Foreign-Owned Companies in the Tel Aviv Economy? Jerusalem: Rishon Lezion publish, 2014, 71-95 p. <http://pluto.huji.ac.il/~msdfel/s/pdf/Tel%20Aviv%20FDI.pdf>
4. Felsenstein, D., Schamp, E., Shachar, A. Emerging Nodes in the Global Economy: Frankfurt and Tel Aviv. Bonn Compared Kluwer Dordrecht. 2015, p. 57-80. ISBN 1-4020-0924-0.
5. Frenkel, A. Shefer, D. Koschatzky, A. Firm Characteristics, Location and Regional Innovation: A Comparison between Israeli and German industrial firms *Regional Studies*. Tel – Aviv: Lironit Press – Books, 2016, 35 -54 p.
6. Levy, D. F. The Global Diffusion of Regulatory Capitalism. Jerusalem: AAPSS PRESS, 2016, 170-232 p. ISSN 0002-7162.
7. Masri, B. The necessity for „adult education in the world of new labor force” (case study in Israel). *Wroclaw: Scientific Light*, vol 1, No 11, 2017, 17-19 p. ISSN 0548-7110.
8. Masri, B. The trends of international academic mobility in the world. *International journal world – wide*. Bucharest: Journal of multidisciplinary research and development, 2017, 84-86 p. ISSN 2454-6615.
9. Porat, M. The Information Economy: Definition and Measurement, US Government Printing Office. Washington, DC: Research in Organizational Behavior, ed. Greenwich, CT: JAI Press, 2017, 15; 94-111 p. ERIC Number: ED142205.
10. The Central Bureau of Statistics in Israel. <http://www.cbs.gov.il/ts>
11. The data base of OECD organization – 2019. <https://data.oecd.org/emp/employment-rate>.
12. The Higher Education Council in Israel – 2020. <http://che.org.il/>
13. The Israeli Ministry of Economy – 2020. <http://www.economy.gov.il/Pages/>

Presented: 20.04.2021

E-mail: rard@walla.co.il

INTEGRATION PROCESSES AND SOCIO-ECONOMIC DEVELOPMENT

MAIN CHALLENGES, THREATS AND RISKS TO FOOD SECURITY OF THE REPUBLIC OF MOLDOVA IN THE MODERN PERIOD

Vasilii SAKOVICH, doctor habilitate of political sciences, professor,

Vitalie CAZACU, doctor of economic sciences, associate professor,
Academy of Public Administration

Summary

The article examines challenges, threats and risks of food security in Moldova in the context of providing the country's population with foodstuff. It is noted that threats to food security in Moldova have now increased and are associated with political and macroeconomic, social and trade-economic, natural and man-made, technological and agro-ecological challenges and threats. It is concluded that the food security of Moldova is not ensured at the present stage; a qualitative transformation of Moldovan agricultural production is required, as well as an increase in its efficiency in the production of agricultural products and food in order to meet the needs of the domestic market.

Keywords: food security, challenges, threats, risks, stability, security, population, food.

[https://doi.org/10.52327/1857-4440.2021.1\(19\).19](https://doi.org/10.52327/1857-4440.2021.1(19).19)

CZU: 338.439(478)

In the modern period, the sustainable functioning of the agro-industrial complex, which ensures the required level of production of all main types of products and the national food security of Moldova, guarantying the country's food independence, is more important than ever for providing the population with its own food. This is due to the fact that, according to UNDP, the growing urban population of Moldova is at a very high food risk [16]. In addition, the situation with the coronavirus pandemic has shown that each state, closing itself within its national borders, is forced to solve its problems on its own, including such an important one as providing the population with food.

Achieving food security involves two directions of action: the implementation of the strategic goal - the maximum possible self-sufficiency of the population with food, as well as the identification and anticipation of destructive factors, challenges and threats to this goal.

It should be noted that the threats to food security in Moldova at the present stage have increased and are associated with political and macroeconomic, social and trade-economic, natural and man-made, technological and agro-ecological, as well as other types of challenges, threats and risks [16, p. 445-467].

We will consider them in more detail.

Internal threats to food security include:

- Political risks

The restrictions imposed by Russia on the export of Moldovan wines and agricultural products in 2003 still prevent Moldovan producers from freely selling their goods on the Russian market. All this has led, according to an analysis carried out by experts from the National Bureau of Vine and Wine (ONVV), to direct losses of over \$ 200 million, and the cost of lost income reaches over \$ 1.5 billion [15]. However, this is only a small part of losses; the main thing is that over this period, Moldova has lost its advantages on the market, its main trade niche, which has been won by more than one generation of Moldovans. Regaining the good name of Moldovan agricultural and food products, as subsequent years showed, was not easy, or rather impossible. Moreover, it turned out to be difficult to replace the Russian market with the European one: different market qualities and different demand for products.

In 2014, after ratifying the Association Agreement with the European Union, Russia introduced customs duties on goods from Moldova. This affected 19 export items, including wine, vegetables, meat and canned goods. Of course, at the political and diplomatic levels, these fears of Russia could have been removed, but no one even tried to talk to the main trade and economic partners.

And only in 2019, a zero duty was introduced on 5 positions of Moldovan products, which was initially valid until June 30, and then was extended until December 31, 2019. In 2020, the zero rate continues to operate. And again, not for all products, but only for Moldovan vegetables and fruits such as pears, apples, quince, apricots, cherries, sweet cherries, peaches and plums, as well as for canned vegetables and natural grape wines, including fortified ones.

Thus, according to experts, only 70% of the range of Moldovan goods exported to Russia is covered by the duty-free regime. This softens the situation with the export of agricultural products, but, in general, it does not solve the problem.

- Macroeconomic risks are caused by a decrease in the investment attractiveness of the real sector of agricultural production and the competitiveness of Moldovan agricultural production and of its foodstuffs. This, first of all, leads to a low level of high-tech production, with a high degree of processing food products and increases the dependence of the most important areas of agricultural production and agricultural products on foreign economic conditions.

- Agro-ecological risks include adverse climate change as well as the consequences of natural calamities. These risks are caused not only by unfavorable climatic changes, there are also issues associated with the consequences of natural situations, pollution of soil, water bodies and groundwater accumulated over many years. At the same time, it should be noted that agricultural production in Moldova is carried out in a zone of risky farming. Drought has become a common occurrence in the Republic of Moldova and cannot be considered an exceptional phenomenon [12]. It affects the Republic with cyclical frequency. This, in particular, is evidenced by its annual impact on the yield of grain crops, their gross harvest, on the quality of products. Vivid examples of this are the crop failures of 2007 and 2012, the decline in the quality of grapes and sugar beets in 2018, and the impact of the peculiarities of the warm winter of 2019–2020 on agriculture in Moldova. As a rule, natural and climatic risks act as catalysts for many other risks, primarily for the processing industry and for the development of animal husbandry.

Currently, these risks include the following:

- Violation of the ecological and water balance of territories due to changes in the local climate, the threat of desertification of certain territories. The data collected by Moldovan scientists in 1981–2020 show: the climate has changed significantly; there is a “thirty years of distinct warming” is being observed. The beginning of the 80s was a turning point: the 1983 and 2012 years were the warmest for all the years of observation in Moldova. The average temperature rose by 0.9-1 degrees per decade. The increase in average temperature in spring and autumn is by 0.5-0.6 degrees, in winter - by no more than 0.04 degrees. In general, the annual average temperature increased by 0.5-0.6 degrees. At the same time, the increase in temperature is not accompanied by an increase in the amount of precipitation. On the contrary, in the center and in the south in some seasons the amount of precipitation tends to decrease, that is, drought is gradually approaching [15, p.486];

- Increasing heat and severe and threatening droughts. 1990, 1992, 2003, 2007, 2012, 2018 droughts lasted the entire vegetation period of plants. The extremely severe drought in 2007 was accompanied by largest losses in the previous 20 years. 80% of farmland was affected, and the lowest level of agricultural production in 60 years was recorded. In general, in 2003 and 2007 the drop in production was, respectively, 15.6 and 23.2% [15, p. 486]. The droughts in 2007 and 2012 entailed losses estimated at about 12 and 5 billion lei, respectively [13]. According to a World Bank study, the 2007 drought in Moldova affected approximately 1.2 million of the rural population [13]. At present, the cycle of dry years in Moldova has accelerated, and every other year turns out to be arid to one degree or another. The instability of the climate in recent years does not allow many species of plants to survive, out of 3.5 thousand varieties of plants annually imported into the RM, more than a third do not survive [2].

According to expert estimations, the yield of the main agricultural crops will significantly decrease in the second half of this century, if the agriculture of the Republic is not adapted to climate change. In particular, the yield of grain corn and winter wheat will decrease by 50–75%, sunflower - by 10–35%, and sugar beet - by 10–20%.

Thus, extreme climatic phenomena are already causing instability in agricultural production due to constant large natural anomalies. Because of this, the country's farmers regularly receive less than the planned harvests of wheat, sunflower, soybeans, rapeseed, sugar beets, fodder; the quality of grapes, other fruits and berries, and beets suffers.

Climate changes that occurred in recent years require a mandatory revision of the agricultural policy. In particular, a reorientation of policy is needed in a new direction, namely, to promote conservative and irrigated agricultural practices. It is regrettable that in this situation the Government of the Republic of Moldova has practically ceased to work on adapting agricultural production to changing climatic conditions.

- Epidemiological risks. The epidemiological situation with African swine fever (ASF) in Moldova has become alarming since 2019 [23]. The first outbreaks of ASF were registered on the territory of the Republic of Moldova in Donduseni district in October 2016. After that, 7 foci were detected in 2017 and 38 in 2018. In the first half of 2019, 20 foci of ASF were detected in the country. Since July 7, 2019, 18 more have been recorded in Moldova (one in Nisporeni district, seven in Cantemir district, eight in Cahul district and two in Chimislia district); 331 pigs were destroyed. In 2020, the epidemiological situation did not improve.

A difficult situation has developed in neighboring countries, where an ASF epidemic was recorded in 2019. Officially, 37 outbreaks were reported in Ukraine and 950 outbreaks and

1,845 cases of pig disease in Romania. This creates additional risks for the epidemiological situation in Moldova.

- Technological risks represent a set of problems, such as lagging in the level of technological development of the agro-industrial production base.

The reasons for technological risks are directly related to low innovation and investment activity in the production of agricultural products, raw materials and food, the reduction in the national genetic resources of animals and plants and the shortage of personnel in the countryside.

According to experts, the Moldovan village is suffocating from lack of agricultural machinery and technologies, the high cost of electricity, low purchase prices of agricultural products. According to various estimates, production assets are worn out by 70–80%, and the supply of new agricultural equipment has decreased. In the modern period, the problems of scientific and technological progress have receded into the background, and the general innovative activity (the introduction of new varieties, biotechnologies, and the transformation of agricultural labor into a kind of industrial, etc.) is practically absent.

Undoubtedly, only modern mechanization and robotization, new technologies for competent harvesting and preserving crops, waste-free production can increase labor productivity, product quality in the agro-industrial complex and make it competitive on the international arena.

- Techno-genic factors are directly linked to human activity:

- in recent decades in Moldova, as a result of human economic activity, highly fertile soils are subject to increasing degradation. Currently, degradation processes of varying degrees affect 56.4% of all agricultural land;

- the intensity of erosion processes in Moldova has increased, which is one of the highest in Europe. There are about 81 thousand hectares of degraded land in Moldova, which is practically unsuitable for agriculture or requires significant financial investments for its restoration. Erosion affects 34% of agricultural land. In addition, almost 4 million hectares of land, including 1.86 million hectares located on the slopes, are at risk of erosion [4], and about 800 thousand hectares of land suffer from erosion. The area of erosional lands annually increases by 0.9%, and agricultural lands lose 26 million tons of fertile soil [18].

- a drop in soil fertility. Soil fertility has been steadily declining almost every year since 1990, and in some places it has been destroyed. Recently, due to the barbaric attitude towards the land, soil fertility has been declining annually by about 0.5% [14]. In 2018, the average humus level in chernozem did not exceed 3.8–4.2%, whereas a century ago it was 7–8% [7]. Its reserves continue to be depleted, rapidly approaching the critical values of soil fertility. Under the current conditions, it is possible to further accelerate the processes of soil degradation and pollution;

- reducing the use of pesticides in weed control to a minimum. Hundreds of hectares of non-agricultural land located within settlements, the annual non-cultivation of about 200 thousand hectares of farmland is constantly increasing weed growth on arable land;

- irrigation from artesian wells with highly saline water is detrimental to Moldovan chernozems. Most of the groundwater sources in Moldova do not meet water quality standards and are characterized by a high content of chemically harmful substances (fluorine, iron, hydrogen sulfide, chlorides, sulfates), and increased mineralization. Irrigation for the Republic of Moldova is a problem of national importance. There are more than 2.2 million

hectares of agricultural lands in the country (as of January 1, 2020), of which 22.5 thousand are irrigated [5], that is, according to statistics, 10% of agricultural land is irrigated.

For Moldovan agriculture, the restoration of irrigation systems, their modernization and the provision of farmers with modern equipment for land irrigation is a vital problem. Otherwise, the more frequent droughts will continue to negatively affect the economic activities of agricultural producers and reduce their income. Therefore, irrigation is the key to consistently high yields. This is especially important for crops such as vegetables and fruits.

To a greater extent, the development of irrigation in Moldova took place between 1960 and 1990, when about 2 billion US dollars, at current exchange rate, were invested in irrigation systems. The total area of irrigated land increased from 75 thousand hectares to 310 thousand hectares. However, in the 1990s the vast majority of technical means for irrigation was destroyed, which predetermined and aggravated the instability of agricultural production. Thus, in 2019, as a result of unfavorable weather conditions, hundreds of hectares of sunflower, wheat, corn, soybeans, as well as apple, cherry and plum orchards were affected. The damage is estimated at 48 million lei. According to the Ministry of Agriculture, in 2019 more than 38 thousand hectares of farmland were affected by unfavorable weather conditions.

- Scientific factors:

- degradation of agricultural, ecological and biological science, which makes it impossible for scientific planning and forecasting the development of the ecological situation and soil fertility. In 2020, there were 41 agricultural research and educational institutions in the Republic of Moldova. In spite of that, science has a rather weak efficiency and connection with the domain. Winemaking and viticulture are not among the priorities in scientific research. Most vine-growers and winemakers know almost nothing about the ongoing scientific research in this area. The inefficiency of the work of scientific research institutions and educational institutions of an agricultural profile hinders the modernization of the country's agricultural sector, the application of modern scientific research results and technological innovation.

- lack of scientifically grounded crop rotations and farming structure. A poorly diversified structure of cultivated areas is observed: grain and industrial crops occupy more than 90% of the sown area; a quarter of the arable land is occupied by sunflower. This not only disrupts the scientifically grounded crop rotation, but also completely destroys the prospect of increasing the fertility of the land;

- with the development of the land market, there is a frequent change of land owners or parties to lease relations, which undermines the stability in the organization of production. In the context of short-term leases, scientifically grounded crop rotations, the principles of the placement of crops, which ensure the rational use of resources, are no longer, put into practice and the maintenance and restoration of soil fertility is not carried out.

- Trade and economic factors:

- deterioration in the structure of Moldovan agricultural exports. The export supplies of goods with high added value are decreasing, and there are practically no supplies of science-intensive products. The export of goods from tolling raw materials, as well as primitive raw materials, increased: wheat, corn, sunflower, rapeseed, nuts. At the same time, processed products - sunflower oil and fruit and vegetable juice - are less supplied to the European market;

- in connection with the zeroing of import duties from September 1, 2014, imports from

the EU began to grow for Moldovan producers of traditional groups of goods: pork, poultry, dairy products, breeding eggs, grape wine, beer, corn and sunflower seeds, vegetable oil, etc., which complicates the development of its own production in Moldova;

- an increase in the cost of imported food products;

- Moldova is one of the countries with a very high level of risk of doing fruit and berry and fruit and vegetable business due to its high dependence on supplies to one country: more than 95% of all apples are supplied to the Russian market with a rather unpredictable foreign trade policy. This is evidenced by the fact that Moldova has repeatedly faced bans on the supply of its products to Russia;

- production and subsequent sale of agricultural products, its pricing are left to the mercy of the elements of the unorganized market. Based on the false understanding of food trade liberalization, Moldova has no leverage over food imports and domestic pricing policy.

- insufficient level of competitiveness of Moldovan food in foreign markets due to high costs, low yields and labor productivity, the impact of currency stability on imports and exports, technological and technical backwardness of commodity producers and unreasonable, overstated prices for fuels and lubricants and other means and materials used in the agriculture of the country. For example, Moldovan economists convincingly prove by calculations that diesel fuel is sold in Moldova for farmers at prices higher than those that are freely formed on Platts, by US \$ 33–95 per ton [21].

- Social factors:

- social crisis in rural areas. More than two million citizens of the Republic of Moldova live in villages, and the data on their employment show that only slightly more than 300 thousand people receive wages [22]. Rural residents survive on remittances from abroad, which account for over 22% of the income of the entire rural population in Moldova [19];

- ongoing mass migration of the rural population. If 20 years ago the share of abandoned houses in the republic was only 2%, today this figure is terrifying - about 25% of houses in the country are empty.

- decline in the professional level of agricultural workers. One of the reasons is that there was a “brain drain”: 40% of those who left Moldova, including residents of rural areas, have higher education;

- insufficient level of aggregate payment demand of the population, which affects the economic availability of food for citizens. Despite a slight decrease in the level of the poverty-stricken population with incomes of less than US \$ 1.9 (32 lei) per day and a slight increase in the average living wage, the purchasing power of Moldovans remains extremely low. If we compare the average living wage (1,895.7 lei per person per month, 113 dollars at the current exchange rate of the National Bank of the Republic of Moldova) with the average size of old-age pension (2018) – 1,784.94 lei, the average size of pensions for persons with disabilities – 1,368.45 lei and with the average size of pensions as a whole – 1,456.86 lei, it becomes clear that one fourth of the population cannot eat even according to the norms of the minimum consumer basket;

- constant sharp rise in food prices. During 2017, prices for beef increased by 8.2%, pork rose in price by 13.1%, eggs - by 15.9%, sugar - by 7.7%, vegetables - by 21.9%, potatoes - by 12.6%, fruits - by 16.8%. In 2018, the food basket became more expensive by another 6.5%, and in 2019 - by 12.4%; in 2020, food prices continued to rise.

- discrepancy between the growth of prices for food products and incomes of the

population. In 2019, the increase in food prices was 12.4%, while the indexation of pensions increased by only 5.3%. As one can see, the increase in pensions is twice less than the increase in food prices. And only the increase in the average wage in 2019 (in the third quarter it amounted to 7,385 lei) compared to 2018 (6,446.4 lei) - 12.7% is practically equal to the increase in food prices - 12.4%.

- Demographic indicators confirm that the most serious problems in Moldova are migration and accelerated depopulation of rural areas. Against the background of youth migration from villages, the rural population entered the aging zone. The share of rural residents aged 65 and over exceeds the share of urban residents by 1.6%, and the ratio of older age groups in villages exceeded the ratio in cities by 3.8%. The population census of Moldova indicates predominantly rural-urban migration flows, mainly towards large cities of the country (Chisinau, Balti), which led to a constant decline in the active population in the villages.

Factors of ineffective activity of public authorities and administration in the field of ensuring food security can be attributed to the real internal threats to food security in Moldova:

- the country does not have a strategy for the development of agricultural production and processing industry from the point of view of ensuring food security and food self-sufficiency of the country's population in accordance with the standards of national security in the food sector; food security is not monitored.

- inconsistency with the world level of the volume of state support for national producers. According to the State Tax Service, in 2007 the volume of subsidies amounted to 515 million lei, in 2008 - 513 million lei, and in 2009 - 559 million lei. In 2010–2013 subsidies were reduced to 400 million lei.

In 2019, the National Fund for the Development of Agriculture and Rural Areas allocated 950 million lei for subsidies. But of these, only 598 million lei was available to farmers in the form of post investment subsidies, since 352 million lei went to pay debts to farmers over the past year [1]. A similar situation has developed in 2020. The size of the National Fund for the Development of Agriculture for 2020 is 1 billion lei, but the state's debts to farmers on subsidies for 2019 amount to 600 million lei. Thus, for many years the volume of subsidies to agricultural producers has not increased and fluctuated in the amount of 400-600 million lei;

- lack of state support for small agricultural enterprises. They receive only 10-15% of all subsidies for agricultural development. In Moldova, 97% of agricultural enterprises are small businesses, of which 73% are micro-enterprises employing 1 to 6 people. As a rule, this is a family business, without the support of which Moldovan villages may be left without labor resources;

- no government has developed or adopted a real program for the development of the livestock sector [10]. This has led to the fact that in Moldova, which in 1990 produced 1.5 million tons of raw milk and had more than 1000 medium and large dairy farms, the production of raw milk has now dropped to a maximum of 250 thousand tons per year. As a result, there was a shortage of domestic food products (primarily meat, dairy, fruits and vegetables) in the domestic market. As the Prime Minister noted, „Being an agricultural country, the Republic of Moldova, found itself in the situation, where it turned out to be an importing country of agricultural products” [8]. Moldova has become a net importer of staple food;

- concentration and monopolization of certain segments of export of raw materials and primary agricultural products by individual firms for the supply of grain, sunflower seeds, walnuts and other products, as well as strengthening their dominance on the Moldovan market;

- low level of agricultural production efficiency. In the Republic of Moldova, labor productivity in agriculture is 40 times lower than in France, three times lower than in Russia, four times lower than in Belarus, two times lower than in Kazakhstan [16, p. 278].

- general corruption strongly affected the agro-industrial complex. High levels of corruption, selective justice, lack of transparency and the prevalence of private interests over public interests are just some of the findings of the US Department of State, which were presented in the 2018 Moldova Human Rights Report [6].

In general, the main reason for the ineffective activity of the authorities and administration in providing the population with their own food is that in the relevant government and administrative structures of Moldova there are very vague ideas about the country's food security, not to mention the methodology for ensuring it. Thus, the responsible officials of the Ministry of Agriculture, Regional Development and Environment (MARDE) emphasize that as a result of the reform, this ministry no longer acts as a managing or coordinating body, but it is just "an institution that develops bills at the suggestion of agricultural producers" [24].

In this regard, it should be emphasized once again that food security in the world boils down to two aspects of solving the problem: first, maintaining the supply at a level sufficient for healthy nutrition and its availability to all social groups; the second is to eliminate dependence on imports and protect the interests of local producers. In this regard, most of the leading countries of the world have a wide field of activity on state regulation of the production and social mechanism of agriculture and allocate significant funds for this. In Austria, the level of state support is 44%, Canada - 35%, Finland - 72%, Sweden - 47%, Japan - 72%, Switzerland - 76%, in the European Union - 38%, USA - from 27 % - 40%. In reality, the farmer in these countries receives from market payments only a part of the price, most of the income comes from government sources [9].

External threats to national food security are due to the political and economic conditions of the countries - importers of Moldovan food products, foreign trade risks, fluctuations in market conditions and the application of higher state support measures in foreign countries than in Moldova, as well as other factors, including:

- Moldova is a member of four free trade zones at once: with the CIS (11 countries), the EU (27 countries), Turkey and with six countries of the Balkans. Their agro-industrial complexes are more developed and competitive than the Moldovan ones. The Republic of Moldova does not have financial resources for rapid improvement of the quality of Moldovan food products to match the level of developed countries. Therefore, currently there is an influx of Turkish (vegetables), European (meat, dairy, etc.), Ukrainian (meat, dairy, vegetables, etc.), Belorussian (dairy, fish, juices, etc.) food products in the country. Even dill and other plant products come from Spain. Moldova, based on the quality of its products and the quotation of export supplies to the EU, cannot freely supply processed products to these countries, supplies are limited to the simplest agricultural products (grain of different types, sunflower, rape, etc.);

- full dependence of the agro-industrial complex of the Republic on the external supply of agricultural equipment, the main trailers and attachment equipment, fuel and lubricants,

fertilizers, protective equipment, elite seeds of the first reproduction, breeding cattle, which Moldovan manufacturers are forced to buy abroad or are limited to the use of low quality reusable selection materials. Much (almost everything necessary for agricultural production) was previously produced in Moldova at agricultural enterprises, at the tractor plant, at scientific and experimental stations, in research and production institutions, in selection and hybrid centers, in laboratories. During the reform, all this was irretrievably destroyed or degraded. Moreover, earlier, in the pre-reform period, in many scientific areas of breeding new seeds of corn, wheat, alfalfa, pedigree cattle, the Republic occupied a leading position in the Soviet Union. Currently, no activities are practically undertaken to restore selection work, conduct research on increasing yields, and select new types of crops, zoned to the new climatic conditions of the country in order to create highly productive agriculture in the Republic of Moldova;

- lack of clear principles and effective methods of planning and strategic forecasting of foreign markets, assistance to manufacturers to master these markets. For example, Moldovan winemakers have repeatedly unsuccessfully raised the question of being assisted in the analysis of global trends and forecasts in the development of world winemaking and the development of forward-looking policies for growing grape varieties that are most common to Moldova in global competition [20];

- Moldovan winemakers to this day continue to suffer losses from the consequences of the Russian embargo on wine products (2006, 2013). Moldova cannot restore (and, probably, in the medium term, it will not succeed) the previously achieved volume of supply of Moldovan wine products to the Russian market (in 2005, on the eve of the first embargo, wines and brandy were delivered to Russia for \$ 56.8 million USD, in 2012, on the eve of the second embargo, it was \$ 60 million, in 2018 - only \$ 13.5 million). In general, the Russian market for Moldova continues to remain unstable and politically motivated. Due to the unstable political situation in Moldova, Russian entrepreneurs fear the introduction of another ban on the import of wines from the Republic of Moldova, which hinders new orders of products;

- It should be understood that the EU market will also continue to be limited by quotas, the growth of which is unlikely for a large increase in the supply of Moldovan food products. In terms of the quality of Moldovan food products, due to the financial capabilities of the country and its manufacturers, the European market will also be limited in the near future;

- The insufficient level of Moldovan products competitiveness on foreign markets. The quality of agricultural products often does not meet European standards. As a result, the presence of even simple agricultural products (meat, eggs, dairy products, etc.) is limited, and even more so of products with high added value (corn seeds and seeds of other crops) not only on highly competitive agricultural markets (EU countries), but also on the traditional CIS markets, primarily Russia;

Thus, as a result of a whole complex of various sources and factors of internal and external threats to national food security, such socio-economic, foreign policy and foreign external economic conditions have developed in Moldova, which together pose a threat to the national security in the food sector, and the stability in providing the population with food. As a result, Moldova currently produces only 70% of the total volume of 1989, including 60% - in the industrial and agricultural areas, investments - 25% of the 1989 level, the real wages became significantly lower, the average pensions decreased twice [16, p. 463].

Based on the above enumerated threats, according to the FAO classification, Moldova is classified as a high-risk country from the point of view of food security.

This state of affairs in the agro-industrial complex of Moldova requires the Government of Moldova to take urgent measures to ensure national food security, especially since the Republic of Moldova has had and still has natural (soil and climatic) advantages of efficient agricultural production. A qualitative transformation of Moldovan agricultural production, increasing its efficiency will allow Moldova to turn from a country exporting its labor force and cheap agricultural raw materials to a country exporting agricultural products and food products with high added value, and to meet the domestic market's demand for its own food.

Bibliography

1. AIPA с начала года выплатило фермерам более 400 миллионов леев в качестве субсидий. <https://point.md/ru/novosti/ekonomika/aipa-s-nachala-goda-vyplatilo-fermeram-bolee-400-millionov-leev-v-kachestve-subsidii> (visited on 30.01.2021).
2. Более половины зарубежных сортов растений не приспособляются к климату Молдовы. <http://www.infotag.md/reports/776944/> (visited on 30.05.2020).
3. В Молдове тысячи гектаров сельхозугодий и несельскохозяйственных земель заброшены. <https://point.md/ru/novosti/obschestvo/v-moldove-tysiachi-gektarov-selkhozugodii-i-neselskokhoziaistvennykh-zemel-zabrosheny> (visited on 02.02.2021).
4. В Молдове 4 млн гектаров земли подвержены риску эрозии. <http://point.md/ru/novosti/obschestvo/v-moldove-4-mln-gektarov-zemli-podverzheni-risku-erozii> (visited on 06.02.2021).
5. В Молдове насчитывается более 2,2 млн га сельскохозяйственных земель. <https://point.md/ru/novosti/ekonomika/v-moldove-naschityvaetsia-bolee-2-2-mln-ga-selskokhoziaistvennykh-zemel> (visited on 19.04.2021).
6. Госдеп США: Молдова нарушает экономические права граждан. <https://point.md/ru/novosti/politika/gosdep-ssha-moldova-narushaet-ekonomicheskije-prava-grazhdan> (visited on 10.03.2021).
7. Кетрарь В. На пять, не меньше. Экономическое обозрение, № 22 (1236), р 4-5, 15 июня 2018 г.
8. Кикунь Ион. Молдова стала страной-импортером сельскохозяйственной продукции. <https://news.mail.ru/politics/40285504/> (visited on 30.01.2021).
9. Коваленко Н. Я. Экономика сельского хозяйства: М.: ЭКМОС, 1999, с. 107.
10. Компания JLC призывает исправить ошибку в законе, блокирующую импорт молочного сырья. <https://point.md/ru/novosti/ekonomika/kompaniia-jlc-prizyvaet-ispravit-oshibku-v-zakone-blokiruiushchuiu-import-molochnogo-syria> (visited on 10.03.2021)
11. Коробов Р., Тромбицкий И., Сыродоев Г., Андреев А. Уязвимость к изменению климата: Молдавская часть бассейна Днестра. Кишинев, 2014.
12. На 14 градусов выше нормы: засуха становится привычным явлением для Молдовы. <https://point.md/ru/novosti/ekonomika/na-14-gradusov-vyshe-normy-zasukha-stanovitsia-privychnym-iavleniem-dlia-moldovy> (visited on 15.03.2021)
13. Проект срочных действий в условиях засухи, Компонент сельского водоснабжения Молдовы 2007 г., Всемирный банк, 2007 г.
14. Пойсик М. Сельское хозяйство: какие перспективы? Экономическое обозрение, № 49, р.12, 2017 г.

15. Россия озабочена требованиями Молдовы к качеству продуктов питания. <https://point.md/ru/novosti/ekonomika/rossiia-ozabochena-trebovaniiami-moldovy-k-kachestvu-produktov-pitaniia> (visited on 10.02.2021).

16. Сакович В. А. Национальная безопасность Республики Молдова в контексте современных процессов глобализации и интеграции: теория, методология, прикладной анализ. Принт Каро, Кишинев, 2016, 570 с.

17. Сакович В. А. Продовольственная безопасность Республики Молдова в контексте современной продовольственной проблемы. ASEM, IRIM. Принт Каро, Кишинев, 2020, 544 с.

18. Стратегия экономического роста и снижения уровня бедности. Постановление Правительства № 617 от 4.06 2004 г..

19. Села Молдовы выживают за счет гастарбайтеров. <https://point.md/ru/novosti/ekonomika/sela-moldovy-vyzhivaiut-za-schet-gastarbaiterov> (visited on 30.01.2021).

20. Таран А. Виноделы рассказали о проблемах. Экономическое обозрение, № 31, 16 августа 2019 г.

21. Тампиза К. ГСМ как фактор конкурентоспособности. Экономическое обозрение, № 5, 14 февраля 2020 г.

22. Экономисты рассказали об основных барьерах в привлечении инвестиций. <https://point.md/ru/novosti/ekonomika/ekonomisty-rasskazali-ob-osnovnykh-barerakh-v-privlechenii-investitsii> (visited on 30.01.2021).

23. Эпидемиологическая ситуация с АЧС в Молдове становится тревожной. <https://point.md/ru/novosti/obschestvo/epidemiologicheskaiia-situatsiia-s-achs-v-moldove-stanovitsia-trevozhnoi> (visited on 18.03.2021).

24. ZdG: Молдавские яблоки мерзнут на полях. <https://point.md/ru/novosti/obschestvo/zdg-moldavskie-iabloki-merznut-na-poliakh> (visited on 15.02.2021).

Presented: 31.03.2021

E-mail: vitalie_cazacu@mail.ru

THE POLICY OF THE IMMIGRATION PROCESS IN ISRAEL

Dan DINNER, PhD student, Academy of Public Administration,

Ludmila GOLOVATAIA, Doctor of Economics, Associate Professor

Summary

A great deal of countries is currently absorbing waves of immigrants. It is true that in the past two years, 2018 – 2020, the immigration among countries has begun to decrease. However, if we take a look at the last decade, this is a worldwide movement, possessed by movement of populations. The absorbing countries were partially coordinated as per their absorption policy (mainly the European Union countries). In contrast, most of the other countries, inclusive of North America and Australia, are already „experienced”, and thus, already have clear policies at their disposal. This article will try to present the immigration process and absorption in Israel, and to point on problem steps.

Keywords: Immigration Absorption process, Economic Influence, Immigration Policy.

[https://doi.org/10.52327/1857-4440.2021.1\(19\).20](https://doi.org/10.52327/1857-4440.2021.1(19).20)

CZU: 378(569.4)

Introduction. A great deal of countries is currently absorbing «waves of immigrants». It is true that in the past two years, 2018 – 2020, the immigration among countries has begun to decrease. However, if we take a look at the last decade, this is a worldwide movement, possessed by movement of populations [6]. The absorbing countries were partially coordinated as per their absorption policy (mainly the European Union countries). In contrast, most of the other countries, inclusive of North America and Australia, are already „experienced”, and thus, already have clear policies at their disposal [9]. These policies, especially the American policy, worsen the immigration and make it harder. These steps derived from social-economic influences which on the population and local society. Those countries which turned out to be satisfied from the immigration process legislated laws which eased the immigration and took steps to insure the assimilation of the new population within them. We shall review and analyze various policy directions of Israel.

Materials. The absorption policy in Israel. The immigration to the State of Israel does not occur as a continuous, on-going process, but rather in „waves” which derive from times of crisis, usually out of the state itself. Such crises are very difficult to predict ahead of time. While the timing of the immigration waves is mostly related to the crises within the homeland of the immigrants, the extent of the immigrants who arrive within each wave is influenced, amongst other factors, by the alternatives which are open to the immigrants at that given period of time [3].

A hundred years ago, in 1920, the Jewish Yishuv in Israel had consisted of 56,000 people. Today, Israel's population is over 9.1 million, of which approximately seven million are Jews. In other words, between 1948 to 2020, the Jewish population has increased by almost seven million.

Jews. Alongside the immigration waves and the economic immigration to Israel, non-Jewish populations had also arrived. This phenomenon was a main characteristic of the immigration waves which had begun during the 1990's. Until that point of time, almost no non-Jewish immigrants had entered Israel [15].

Since the establishment of Israel, the problem of the immigrants had gradually begun to increase. The emphasis on a religious and national basis (Jewish, Christian, or Muslim) to the immigration had led to the creation of far-fetched social-cultural consequences. These consequences refer the religious and social aspects (marriage permits and religion of the children) as well as to the economic side, such as occupation preferences, normative integration within the educational system, and other such civilian rights. The complex reality of the State of Israel had led to the changing of the Israeli society.

Laws which regulate the entrance to Israel – A distinction between immigration policies and Aliyah policies. Two laws regulate the entrance to the State of Israel – „The Law of Entrance to Israel” and „The Law of Return”. The latter refers only to Jewish people (who were born Jewish or acquired the Jewish status through conversion to Judaism) until the third generation, inclusive of their spouses [16]. These two laws reflect two opposing attitudes to the immigration to Israel.

A. The former law reflects the official attitude towards immigrants, which is a sort of „default”. Those whom are not included within the „Law of Entrance” are allowed to Israel only in accordance to this law. The policy which is reflected in this law is highly selective, with linkage to the State's needs. The law obligates and allows the entrance of „desired” immigrants, such as tourists, volunteers and foreign workers, and makes strict rules as per the prevention of them becoming permanent residents. Should these people wish to become Israeli citizens, they must meet very limiting standards, which are directed towards minimizing the citizenship processes of those whom are not included in the „Jewish immigrants (Olim)” category.

B. The latter law, „the Law of Return”, reflects the attitude towards Jewish immigrants („Olim”). The precise definition of this term is quite complex. It can be described as a „mirror picture” of the Nuremberg Laws. In other words, all of those whom, according to the Nuremberg Laws, could have found themselves persecuted due to their belonging to the Jewish religion, are now included in the category of „eligible for Jewish immigration” (‘Aliyah’). The main criteria here is their relation to the „Jews” category – the origin or the blood relations until three past generations, as determined by the female side of the family, i.e.: A Jewish grandmother, her sons and daughters as well as her grandchildren from her girls.

Major Principles of Absorbing Immigration and their Consequences. Three major principles characterize the policy of reception of immigration. These principles do not at all characterize Israel's policy of immigration: „Open Door”, „Immediate Citizenship” and „Overall Commitment”. These principles have wide consequences on the entire Israeli society.

A. The „Open Door” Principle applies to all of those who are included in the category of relation to Judaism in accordance to the Law of Return. The border to Israel is open to these people whenever they wish. This is a non-selective principle within the category of potential Jewish immigrants. There are exceptions to this rule, referring to public endangerment, such as health reasons, contagious diseases, mental illnesses, or involvement in crime. However, these exceptions are not implemented on Jewish immigrants from countries in distress. In reality, these exceptions are rarely implemented on Jewish immigrants.

B. „Immediate Citizenship” – Each immigrant receives a citizenship status immediately upon his or her arrival, without having to meet any prior conditions and without having to pledge loyalty to the country, the immediate citizenship is granted to all of the categories of those whom are entitled to be considered immigrants according to the Return Law as well as to those whom are Jews according to the Jewish law (Halacha). Such an attitude is rare in the world, although it used to exist in Germany as well.

C. „Overall Commitment” – The obligation towards these immigrants is laid only on the Jewish Agency. The Jewish Agency takes care of their arrival to Israel. It is also in charge of their initial period of adaptation in Israel and assists them in finding regular housing. This obligation is expressed not expressed merely through economic assistance, but also on easing their lives in various fields. As mentioned above, the criteria which define the assistance provided during the period of absorbance and adaptation have become established only for the Jewish immigrants („Olim”) and not for other types of immigrants.

The current policy of absorption. The policy of absorbing immigrants is very influenced by the social, economic, security and political reality within the absorbing country. It also changes in accordance to this reality. In Israel, one can find different trends of absorption of immigration which reflect its political and economic situation, and in accordance with changes which have occurred in Israel over the years [8].

In light of the great extent of the immigration waves, and in order to avoid continuous dependence of the immigrants within the unprofessional absorption mechanisms, it had previously been decided to institute the „direct absorption” method. This was the way in which most of the immigrants had become absorbed in Israel. Each immigrant was provided with an „immigration basket”, inclusive of an initial sum of money and monthly ration, in accordance with the data provided on table 1.

Table 1. Absorption Basket for Immigrants – 2020 (by EURO).

Single	Single-Parent Family	Couple	Payments
329	605	658	Cash at Ben Gurion Airport (Israel)
377	386	1,004	Bank Transfer at Ben Gurion Airport
694	1147	1,270	1st Payment
694	1147	1,270	2nd Payment
694	1147	1,270	3rd Payment
694	1147	1,270	4th Payment
694	1147	1,270	5th Payment
694	1147	1,270	6th Payment
4,869	7,873	9,283	Total

Source: Made by the author [11]

According to eligibility policy, and the data of the table (1), following the end of Absorption Basket/ process payments, every new immigrant may be will entitled to another assured income payment („havtachat hachnasa” - In Hebrew). The period of these assured-

income assistance can be from 6 months to one year. It will accordance with conditions of eligibility. The categories of eligibility will include:

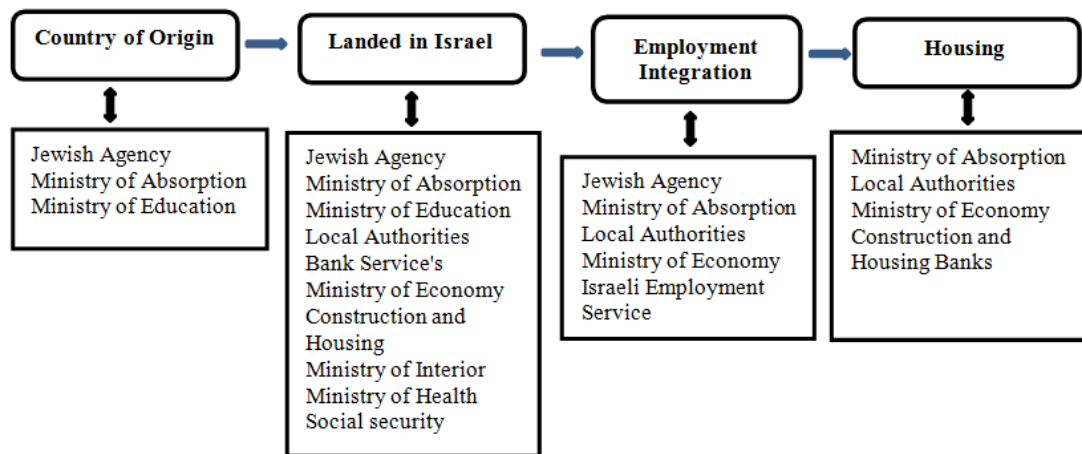
- Immigrants studying in an ulpan , who are no longer entitled to the Absorption Basket, can be entitled according to specific or some criteria.
- All immigrants which during their first year in the country, who study in courses that the Ministry conducts during the morning can be eligible during the period of his study.

Every immigrant during their first year in the country who are in the process of finding employment, or who are unemployed, can be eligible for assured income from the Ministry of immigration.

This financial support was intended mainly in order to assist in dealing with the required expenses as well as in the allowance of initial settling down of the immigrants and their families. The choice of „direct absorption” was mostly done independently and following consultations with various factors as well as with the local community. In most cases, this choice was decided upon without direct intervention or personal direction on the part of the state [7]. The immigrant to Israel finds him- or herself dealing (as early as while he is still in his homeland) dealing with a vast number of organizations, without one main „address” for management of the entire absorption process [4]. When examining several organizations, as is presented on figure 1, it is possible to see how problematic the absorption process is. It is correct to determine that in historical hindsight,

the path and course undergone by the immigrant under the current absorption policy, has failed in its entirety, if we look at the immigration stages to Israel, and the government ministries who are partners in the process. The following figure (1) will describe each stage, and problematic model management of the process:

Figure 1. The immigration process steps in Israel.

Source: made by the author [11].

According to the actual problematic model (figure 1), the author recognizes two problematic points in the all absorption track of the new immigrant:

A. As the model present, there are a lot of organizations, national ministries, local offices, authorities, tax institutes, volunteer organizations. The national authorities did not examine

that the immigrant cannot function and manage his new situation between so many organizations.

B. The immigration process focuses the immigrant, in his absorption in Israel, on a number of key issues. These issues also came up in the survey questionnaire which passed by the author of the thesis.

The main topics were: employment, education, housing, absorption in the local society. In each of these issues, the immigrant finds himself communicating with a multitude of factors, out of sync, ineffective, duplication of procedures, rules, and recommendations. All in a place that will run in front of one factor that brings everything together.

Social-cultural absorption, and occupational-economic integration. Various solutions have been given to them throughout the years. In addition, this trend of occupational and economic policy had led to a great disappointment on the side of the families of immigrants. Furthermore, the data concerning the return of the immigrants to their homelands – a return which is on a constant rise. It is worthy of mentioning that the expectations of the immigrants for a rapid

integration (as was promised to them in the beginning of the process) were quickly shattered. The lack of proper organizational basis, a limited infrastructure as far as its manpower is concerned, and the lack of deployment on the part of the state of Israel to absorb such an enormous amount of people, have all led to a weakening of the abilities of the national and local authorities. The economic data as a whole, which were presented in the previous chapters, present, on the one hand, and a very sad picture of the absorption process, and returning to the homeland on the part of quality communities such as immigrants from Russia, the United States, France and Canada, on the other hand.

There is no doubt that the waves of immigration have brought upon them both a positive and negative influence on the civilian society, as well as with an emphasis on the Israeli work relations. On the positive side, the need for the «survival» of immigrants had led them to become integrated in the Israeli society. This has led to a situation in which different paradigms which are related to the characteristics of the labor market in Israel, which are related to the data and influences which were presented throughout the previous units and clauses. We find a positive influence on the raw product, on the trade and economy, on the filling of work positions of needed employees whom are lacked in Israel, such as the medical, engineering, infrastructure and energy positions. In addition, the social contribution to the world of cultural content was significant. Artists have arrived in Israel, leading to a great development of the music industry. On the negative side, the entrance of immigrants has led to a negative discontent amongst the local communities. A great deal of complaints was heard regarding the corrective discrimination of workers were unwarranted.

After each immigration period had ended, the state of Israel had found itself in a drastic decline of motivation of the immigrants. A short time afterwards, voices of disappointed immigrants were heard, and immigrants began to return to their homeland or to immigrate to other countries. This scenario returned every couple of years.

This situation had led to the existence of a real need for strategic and fundamental changes within the absorption processes. This is necessary in order to allow the influence of the immigrants to be characterized by positive social and economic effects, as well as to allow their contribution to themselves and to their community, to their society and to the Israeli work relations.

Conclusions. The author [1] in his article, „Developing of new national policy for absorption migrant labor force: A Case Study of Israel”, presents the social processes that had occurred in the Israeli society following the policy which benefitted the immigrants, and particularly those from the former USSR and Western Europe. This policy had led to the avoidance and ignoring of certain groups within the Israeli society as a result of the absorption of the immigration. This result had led, over time, to an increased departure of immigrants.

In addition, we can conclude, based on the analysis of the Israeli Ministry Absorption, that the absorption process is unprofessional. Amongst other things, this lack of professionalism derives from a total lack of synchronization amongst the offices which take care of and accompany the families of immigrants. The process of absorption raises significant distortions which cause a total lack of dissatisfaction on the part of the leading Ministry on this matter – the Ministry of Absorption. These distortions also come about in the individual immigrant who feels cheated on and lonely, not receiving appropriate accompaniment, feeling helpless in light of the bureaucratic system. Errors in the clauses of the policies appear in the clauses of the policy shall appear in the composition of the «absorption basket», the process of approval and authorization of professionals as doctors, lawyers, electricians and technicians, as well as a large circle of professionals who must undergo a tiresome bureaucratic process until their training is proven. Furthermore, the author of the research has found that there is no synchronization amongst the immigration process and its various steps, the process of populating immigrants, and the occupation options that are offered by the community. Thus, between five and ten years go by until the immigrant gets settled in a certain place, (if he or she get placed) as far as occupation and housing are concerned.

Bibliography

1. Dinner, D. Developing of new national policy for absorption migrant labor force. Case study of Israel. Teze ale Conferinței științifico-practice internaționale „Probleme geopolitice și istorico-geografice ale Bazinului Mării Negre”, Irim University. Chișinău, 4 June 2019, 269-278 p. ISBN 978-9975-3076-7-3.
2. Finkelstein, M. Resource loss, resource gain, PTSD, and dissociation among Ethiopian immigrants in Israel. Tel Aviv: Tel Aviv University, (In Hebrew), 2016, 31-38 p. ISSN 1467-9450.
3. Gal, J., Weiss, I. Social work, unemployment and unemployment. Society and Welfare. Tel Aviv: Tel Aviv University, So: 4, (In Hebrew), 2017, 485-509 p. https://www.btl.gov.il/Publications/Social_Security/bitahon101/Documents/40-gal.pdf.
4. Gavison, R. Immigration and the Human Rights Discourse: The Universality of Human Rights and the Relevance of States and of Numbers. Tel Aviv: Israel Law Review, 2012. 52-63 p. <https://doi.org/10.1017/S0021223700000030>.
5. Hatzigeorgiou, A., Lodefalk, M. Trade, Migration and Integration – Evidence and Policy Implications. Berlin: The World Economy, 38, 2010, 201–204 p. Online ISSN 1467-9701. <https://doi.org/10.1111/twec.12236>.
6. Islam, A., Islam, F., Nguyen, C. Skilled Immigration, Innovation, and the Wages of Native-Born Americans. New York: Industrial Relations 56, no. 3, 2017, 459–488 p. ISSN 1468-232X.
7. Israel Ministry Of Industry And Trade, Office Of Chief Scientist (OCS). Israeli Innovations and Technologies 2014. Jerusalem: Knesset Israel (Government Report for 2014), 2015, 65-89 p. [http://economy.gov.il/Publications/Publications/DocLib/RnD_Incentive Programs English .pdf](http://economy.gov.il/Publications/Publications/DocLib/RnD_Incentive%20Programs%20English.pdf)

8. Leshem, E. Immigration to Israel: Sociological Perspectives. Studies of Israeli society. London: New Brunswick- London Transaction, 8, 2011, 51-92 p. ISBN 978-1560-0099-79.
9. Lutz, C., Wolter, I. The Economic Impact of Immigration in Germany. Osnabrück: GWS - Institute of Economic Structures Research, Osnabrück, 2001, 5-9 p. ISSN 1867-7290. <https://www.econstor.eu/bitstream/10419/94445/1/gws-paper01-4.pdf>
10. Ministry Of Labor And Social Affairs - 2011 Report. Department for Personal and Social Services. Jerusalem: Profile of Employees in Local Government Social Service Departments, 2012, 91-103 p. [Ahttps://www .btl.gov.il/ English %20Homepage/Mediniyut/ links/Israel/Government/Pages/MinistryofSocial.aspx](https://www.btl.gov.il/English%20Homepage/Mediniyut/links/Israel/Government/Pages/MinistryofSocial.aspx).
11. MOIA - Ministry of Immigrant Absorption - Department of Economics and Advancement of the Immigrants Entrepreneurship. Tel Aviv: Endowment Study Report 2010, 166 p.
12. Nachmias, D., Arbel – Ganz, O. The Crisis of Governance: Government Instability and Civil Service. Ashkelon: Israeli Institutions at the Crossroads, (In Hebrew).
13. Shuval, J. Diaspora Migration: Definitional Ambiguities and a Theoretical Paradigm. Washington: International Migration - Wiley press, Vol 38, Issue 5, 2019, 41-56 p. ISSN 1468-2435. <https://doi.org/10.1111/1468-2435.00127>
14. Swirsky, B., Chapel, J. Employment Status among Ethiopian Israelis. Tel Aviv: Adva Center, 2014, 138-160 p. [https://adva.org/wp-content/uploads/2014/09/Ethiopian Israelis.pdf](https://adva.org/wp-content/uploads/2014/09/Ethiopian-Israelis.pdf)
15. The Central bureau of Statistics in Israel – CBS – 2020. [http://www.cbs.gov.il/reader /cw usr_ view_ SHTML?ID=576](http://www.cbs.gov.il/reader/cw_usr_view_SHTML?ID=576)
16. The Ministry of „Aliya» and Integration – 2020. [http://www.moia.gov.il/English /Pag es/default.aspx](http://www.moia.gov.il/English/Pages/default.aspx)

Presented: 14.04.2021

E-mail: danid@mkp.org.il

ROMANIA'S EXPERIENCE IN MANAGING MIGRATION POLICIES

Olga IURCO, PhD student, Academy of Public Administration

Summary

The number of Romanians all over is currently estimated at almost 10 million - including both Romanians living in diaspora communities and those who live in the historical / traditional communities of the countries in the vicinity of Romania. The official statistics of Romania and of other states or those of international institutions are useful indicators, but they do not reflect the real statistics, either because of the periodicity with which they are carried out, or due to the reluctance of the authorities towards the presentation of real figures on minorities. However, they provide a basis for estimates and for identifying trends.

Keywords: *migrants, policy, help, actions, impact, statistical data, International Organization for Migration.*

[https://doi.org/10.52327/1857-4440.2021.1\(19\).21](https://doi.org/10.52327/1857-4440.2021.1(19).21)

CZU: 314.74:323(498)

Romania is the member state of the European Union with the largest number of emigrants. The annual growth of the Romanian diaspora is one of the fastest growing in the world and quite recent. In light of these developments, the institutional network of involvement with Romanians abroad, first established in the mid-1990s, has recently grown in an attempt to respond to the rapidly growing Romanian diaspora. A ministry entirely dedicated to maintaining relations with the Romanian diaspora was formally institutionalized 10 years after Romania's official accession to the European Union in 2007, replacing dispersed departments and institutional bodies [1].

However, the role of the newly established diaspora institutions still needs to be clarified and firmly determined. The policies were developed in order to ensure the integration of Romanian citizens in their countries of residence, but also to encourage their return to Romania.

Like few other European diaspora populations, the Romanian diaspora is represented in the Romanian Parliament by two senators and four deputies, who represent the interests of three to five million Romanians abroad.

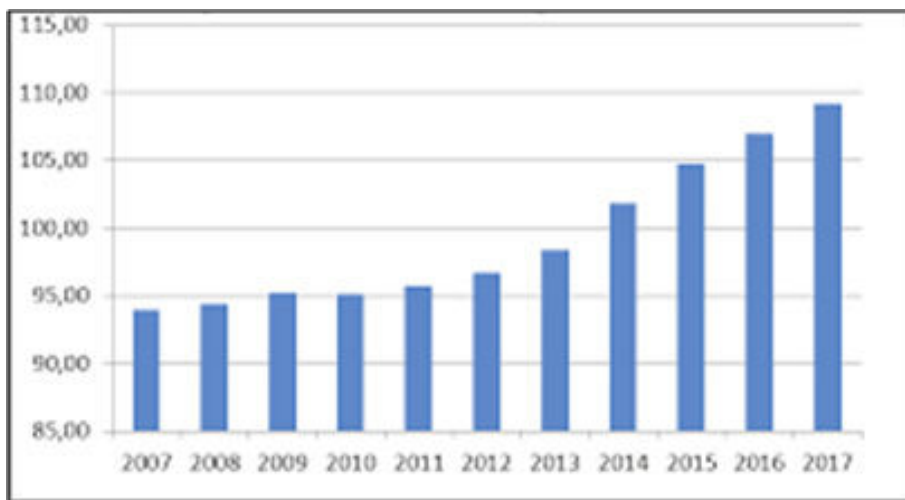
According to the National Strategy for Romanians Everywhere for the period 2017–2020, Romania's commitment to its citizens abroad focused on: preserving and developing the Romanian identity abroad; strengthening Romanian associations abroad; supporting the integration process and protecting the rights of Romanians abroad [2].

The interest for studying the phenomenon of Romanian migration increased with the magnitude of migration, confirmed by official statistics and scientific papers. At the beginning, research was conducted on the migration of Romanians to America. The first study on Romanian migrants from the USA was made at the beginning of the 20th century by the Romanian researcher Șchiopu I. in 1913, who shows that the first people who had the courage to leave were represented by the Romanian peasants from the rural areas of Sibiu county [3].

Romanian emigration was described as „the largest, most complex and dynamic migration to Western Europe”. After the fall of communism in 1989, Romania experienced several stages of emigration. In the early 1990s, the country saw a mass departure of German-born citizens. Between 1996 and 2001, the migratory flow decreased and the main destination countries during this period were the United States and Canada.

Another major wave of emigration began once Romanians obtained the right to travel without a visa to the European Union, after Romania's accession to the EU. The Romanian diaspora saw one of the fastest annual growth rates of 7.3% per year, after the Syrian diaspora with an annual growth rate of 13.1% between 2000 and 2015. Eurostat noted that of all EU countries [1] Romania was the country with the largest number of emigrants in the EU in 2017, 87% of all migrants. Italy and Spain were the main destinations for Romanians between 2000 and 2010. In 2017, while these two countries remained the first two destinations, Germany, the United Kingdom and France were also important host countries for Romanians abroad, a significant presence not only in the EU but also worldwide, especially in the USA and Canada [4].

In 2017, the number of Romanian emigrants reached 3.58 million, which represented 18.2% of the population, the largest number of emigrants, but also the largest number of highly qualified emigrants.

Source: INS Tempo data processing.

In the first year after Romania's accession to the European Union, the peak of departures abroad was recorded; 544,074 people (an emigration rate of 25.7%) chose to immigrate temporarily to countries such as Italy and Spain. As can be seen, since 2008 there has been a downward trend of emigrants, in 2012 the lowest migration balance was recorded. Then, since 2014, there has been a steady increase in those leaving the country. In 2017, the number of emigrants is at the highest level recorded after 2009, although the average net monthly nominal salary in Romania has registered a steady increase in recent years [5].

The ascendancy of the Romanian diaspora and its potential influence on the politics of the country of origin triggered a rapid development of institutions involving the diaspora in Romania, but also a politicization of issues related to the diaspora. New diaspora institutions

have emerged, while existing institutions have been adapted to better meet the needs of the growing number of non-resident nationals. This has led to the emergence of a diaspora infrastructure consisting of four types of institutions, depending on the level of government, where they have been established by the Romanian Ministry of Foreign Affairs, which coordinates an extensive number of external missions. The Ministry offers consular services to Romanians abroad through its consular posts. The number of consular representations varies from country to country.

In general, there is a consular section within the diplomatic mission in a respective country and additional consular posts. Romanian law provides for the possibility of providing consular services by consular officers outside the headquarters of a diplomatic mission or consular post, which in practice takes the form of mobile consulates. Mobile consulates have been set up to provide consular services to the elderly or the sick who cannot travel long distances, to those with fewer material possibilities or to those who do not have the opportunity to travel to the headquarters of diplomatic missions. Mobile consulates offer the same consular services as the Consular Section. However, they cannot replace the functioning of the consular section, as they do not have the capacity to receive and resolve all requests for consular services from a local community.

10 years after Romania's accession to the EU, a ministry with full rights was created to meet the needs of the Romanian diaspora. The Ministry for Romanians Abroad was established based on the Government Emergency Ordinance no. 1 of 2017 for establishing measures in the field of central public administration and for amending and supplementing some normative acts. Prior to this, the needs of foreign citizens were under the responsibility of the Council for the Problems of Romanians Everywhere and an Undersecretary of State for Romanians Abroad, created in 1998.

In addition, since 2018, the policies of the diaspora have targeted the return of Romanians by offering them grants for the implementation of projects or actions [6].

In 1998, Romania became a member of the International Organization for Migration (IOM), when Law 123/1998 was adopted, and on May 8, 2008, a tripartite agreement was signed in Bucharest between IOM, UNHCR and the Romanian Government, on the temporary evacuation in Romania of persons in urgent need of international protection. IOM works to ensure the orderly and humane management of migration, to promote international cooperation on migration issues, to help find practical solutions to migration problems and to provide humanitarian assistance to migrants in need, whether they are refugees, displaced persons, or uprooted people. The IOM Constitution explicitly recognizes the link between migration and economic, social and cultural development, as well as the right to free movement of persons.

The International Organization for Migration works in the four major areas of migration management such as: migration and development, migration facilitation, migration regulation, tackling forced migration [7].

Cross-cutting activities include the promotion of international migration legislation, policy debate and guidance, the protection of migrants' rights, migration health and the gender aspect of migration. IOM works closely with governmental, intergovernmental and non-governmental partners.

From 1999 to 2017, diaspora issues were under the responsibility of a dedicated structure within the Ministry of Foreign Affairs - Policy Department for Relations with Romanians

Abroad. It is noteworthy that these institutional developments actually took place before the largest wave of emigration in the late 2000s.

Estimating the number of Romanians abroad is a complicated task. There is no official register of those living abroad and, therefore, it is a common practice for the Romanians living abroad to maintain a domicile in Romania, while establishing their residence in another country. A possible advantage of keeping a domicile in Romania, while living abroad, is that the income earned outside of employment contracts will be taxed at a lower rate in Romania compared to countries of residence in Western Europe. However, the Ministry of Foreign Affairs recommends to Romanian citizens living abroad to register their presence in the area, at the nearest Romanian consular office, in order to be contacted in emergency situations.

Over the years, the Romanian Government has developed policies to support the integration of Romanians in foreign countries and to encourage their return to Romania. The objectives of the Ministry for Romanians Everywhere, established in 2017, therefore explicitly promote the preservation and development of the Romanian identity for citizens living abroad and their integration abroad [8].

A central employment policy with citizens abroad consists in offering grants to associations, foundations, clubs, other non-governmental organizations of Romanians abroad, international organizations and other natural or legal persons authorized by public or private law in Romania or abroad, in the extent to which the grant is used to carry out programs, projects or actions in support of Romanians abroad. The general policy objectives are broader than the previous political agenda pursued by the Ministry of Foreign Affairs for the Romanian diaspora.

When discussing Romania's involvement in the field of social protection for citizens abroad, most activities focus on informing citizens about their social rights in host countries and in Romania. Until January 2018, the Ministry of Public Consultation and Social Dialogue had a separate section on its website with information on employment, social security, pension, residence, health insurance and other social services in several EU Member States, such as the United Kingdom, Ireland, France, Germany, Spain, Italy, Greece and Cyprus, for citizens already living abroad or citizens wishing to emigrate. However, the ministry was liquidated in January 2018 and this specific information was not transferred to the Ministry of Labor.

The guaranteed minimum income scheme, provided by Law no. 416/2001 regarding the guaranteed minimum income, is not accessible to the Romanians living abroad. The beneficiaries of this system are Romanian and foreign citizens with domicile or residence in Romania and homeless people. The guaranteed minimum monthly income is determined on the basis of the social reference indicator established by law. The guaranteed minimum income cannot be transferred abroad, because the persons, who benefit from it, have certain obligations that require their presence in Romania; one or more family members are obliged to do community work aimed at social integration.

Regarding financial aid for those facing economic difficulties, there are no specific policies according to which consulates offer financial aid to Romanians living abroad.

In addition to the guaranteed minimum income, the law also provides for other forms of social assistance, such as: social protection measures in the cold season and family allowance. These benefits are not accessible to nationals living abroad either.

However, the legal and political framework on consular assistance for Romanians abroad has improved substantially since 2016, probably influenced by the growing number of Romanians living abroad and their potential influence in national elections.

The institutional framework has expanded both in terms of specialized bodies and the total number of consular officials, with the stated objectives of maintaining and promoting national identity, promoting diaspora associations and supporting the process of integrating Romanians into their new host communities. The elimination of emergency consular fees or the increase in financial support, allocated to Romanians during the earthquake in Italy, were additional measures taken by the Romanian government to meet the needs of the diaspora.

In addition to providing increased institutional and financial support to Romanians abroad, efforts have been made to attract the return of emigrants back to Romania. Examples in this sense are the financial aid for setting up a business for those who want to return to Romania or the support for reintegration through the specialized program InvestRomania. These external and internal measures could be found to reflect a positive development of the Romanian institutional and political framework dedicated to its diaspora.

The main disadvantage of the political agenda for Romanians abroad is the lack of empirical evidence to support the choice of these priority objectives and their substantiation in political instruments. In the absence of a well-informed impact assessment or a study to assess the needs of the Romanian diaspora before adopting the national strategy, it is not obvious why these particular objectives were chosen and not others. Therefore, it is debatable that they actually reflect the needs and desires of Romanians abroad [9].

In conclusion, the biggest challenge facing the Romanian diaspora is their politicization. This phenomenon has made diaspora associations financially dependent on public funding - an allocation that has been argued to be lacking in transparency and has led to a persistent political distortion of the diaspora in Parliament, as well as the low turnout of diaspora that did not exceed 9% [10].

From the statistical point of view, it is found that emigration from Romania has increased, the country's population continues to decline, so that the intensification in depopulation in rural areas is a consequence of migration, as in many small and medium-sized cities. This confirmed that international flows increased, especially after 2002, when entry visas for the Schengen Area were abolished.

Over time, migration has been influenced by the push-pull process; unfavorable conditions in one place push people to emigrate, and favorable conditions in another, externally, attract them.

In the last two decades, the phenomenon of external migration of Romanians has been done more for the development of economic activities and less for the change of domicile.

Bibliography

1. Departamentul Comisiei responsabile de publicarea datelor comparabile pentru tot teritoriul UE-Eurostat Migration and migrant population statistics. <https://ec.europa.eu/eurostat/web/population-demography-migration-projections/data> (accesat la 28.05.2021).
2. Departamentul pentru români de pretutindeni. <http://www.mprp.gov.ro/web/strategiaprivind-relatia-cu-romanii-de-pretutindeni-2/> (accesat la 10.06.2021).
3. Șchiopul I. (1913) Românii din America, „Luceafărul”, Sibiu, an XII, nr . 7-14/ p. 293-294.

4. Națiunile Unite. International Migration Report 2015 Highlights. https://www.un.org/en/development/desa/population/migration/publications/migrationreport/docs/MigrationReport2015_Highlights.pdf (accesat la 15.06.2021).
5. Romanian Statistical Review - Supplement nr. 12/2018 p. 174.
6. Legea nr. 321 / 2006 privind alocarea de subvenții pentru programe, proiecte sau acțiuni care susțin activitatea românilor în străinătate și organizațiile care îi reprezintă, precum și alocarea și utilizarea bugetului dedicat pentru Minister. Monitorul Oficial al României nr. 485 din 27 iunie 2017. <http://legislatie.just.ro/Public/DetaliiDocument/190388> (accesat la 16.06.2021).
7. Organizația Internațională a Migrației. <https://www.iom.int/countries/romania> (accesat la 08.06.2021).
8. Strategia Națională pentru Românii de Pretutindeni pentru perioada 2017-2020. <https://www.legalis.ro/2017/06/28/strategia-nationala-pentru-romanii-de-pretutindeni-pentru-perioada-2017-2020/> (accesat la 02.06.2021).
9. Prisacaru M., Marea Britanie Diaspora, 2017 Noi vrem congres!-Scrisoare deschisă a Consiliului Românilor de Pretutindeni. <https://www.asiromani.com/solicitare-aconsiliului-romanilor-de-pretutindeni-cu-privire-la-organizarea-congresului-romanilor-de-pretutindeni/> (accesat la 15.06.2021).
10. Martinescu A. L., Burlacu R., Понимание румынской диаспоры 21 februarie 2019. <https://fpc.org.uk/understanding-the-romanian-diaspora/> (accesat la 16.06.2021).

Presented: 22.06.2021

E-mail: olga.iurco@usmf.md

NATIONAL AND INTERNATIONAL LAW: **PRACTICAL DIMENSION**

PROTECTION AND SAFETY OF INDIVIDUALS: CHALLENGES OF HUMAN SECURITY IN A GLOBAL CONTEXT

Serghei SPRINCEAN, Doctor habilitat in political sciences, university associate professor, The Institute of Legal, Political and Sociological Research of the Ministry of Education, Culture and Research of the Republic of Moldova,

Tudorița-Sanda SOHOȚCHI, PhD student, Moldova State University,

Ghenadie MITROFANOV, PhD student, Moldova State University

Summary

The process of re-evaluating the extent of military threats in the context of ensuring international security was determined by the end of the Cold War. In this context, the perception of security was attributed to the general assessment of the possible security threats and risks. Based on this fact, the security of the person, of the human individual, was conceived as a fundamental element of the security system construction, including the subsystem of the national security assurance. Therefore, the security phenomenon has been reinvented, reevaluated and realized in the context of new realities, so that the importance of state security has diminished, being replaced by the concerns about new risks, dangers and threats related to climate change, social processes, degradation of ecology and environment, etc. As a result, an increase of in the importance of the non-military security dimensions has been generated. Human security, as a new constructivist conception in security studies, has led to the emergence of new perspectives on security as a global social phenomenon, being a conception produced by the critical approach to neorealism. Human security involves ensuring the protection of individuals taken individually, but also as a social whole. This is possible by ensuring the living conditions and fundamental needs of the human person. Individual safety is based on strategic benchmarks that highlight the purpose of educating, training and developing the fundamental qualities and virtues of the person, in order to prepare him to face the risks and threats related to security. Namely, these benchmarks are the basis for strengthening the mechanisms for ensuring human security at the beginning of the XXI century.

The article analyzes the process of ensuring human security in the conditions of globalization, highlighting the ways to achieve global changes in security, the investigations being directed mainly to highlight the current processes of reconfiguring positions and resizing democratization in the context of improving mechanisms that ensure the security of the human person and of humanity as a whole.

Keywords: personal safety, human security, globalization, global crisis, non-military dimensions of security, security risks.

[https://doi.org/10.52327/1857-4440.2021.1\(19\).22](https://doi.org/10.52327/1857-4440.2021.1(19).22)

CZU: 327+355.02(100)

Introduction. The etymological origin of the notion of security is rooted in the culture and civilization of the Roman Empire. The Latin terms «securitatis» and «securitas» were at its origin. On a coin from the time of the reign of the Emperor Hostilian (Gaius Valens Hostilianus Messius Quintus, who reigned in 251 AD), the goddess Securitas, who provided protection and welfare for the Roman Empire, was represented, and had the meaning of „freedom from threat”, considers F. Funieru in the work entitled „Society and Security” [6, p. 171]. Later, in the modern period, the meaning of the notion of security becomes organically linked to the conception of state reason, which aims to ensure the functioning and integrity of the state. In this sense, the concept of security has always been perceived in a community context, while national security has become an established phrase in studies on peace and war. This was concluded by P. Hartland-Thunberg in the study „National economic security: interdependence and vulnerability”, published in 1982. The author considers that security is the ability of a nation to successfully promote its national interests [9, p. 48].

The notion of security, during the evolution of the social-human consciousness, has always been a controversial and widely debated topic, both in circles of specialists and by the public concerned with the effective satisfaction of the most fundamental needs of the society and of the human person, such as the need for security and shelter. According to the illustrious researcher A. Maslow, man’s interest in personal security and safety, from the beginning of the formation of the human individual as a social entity, was an essential concern in the structure of the pyramid of needs, a theory first exposed in 1943 in his work „A Theory of Human Motivation” [12, p. 379]. This conception, belonging to A. Maslow, is one of the first attempts to address the issue of security from a behavioral-psychological perspective, emphasizing the needs of the human individual, in the context of personal approach to the notion of security, which is eminently a social-historical category, from the point of view of its genesis, taking into account the entire historical evolution of humanity.

The conceptualization of the notion of security, in the frame of contemporary scientific research, has been done from multiple perspectives, belonging to schools and directions well crystallized and argued in the last two centuries [17, p. 82]. The traditional-realist school, the liberal-idealist, behaviorist, constructivist schools and others, have determined the evolution of the security concept as a characteristic of the state power institutions in relation to other state entities on the international arena (in the traditionalist sense), or as a specific synergetic state of all types of systems: technical, social and biological (in the post-non-classical sense). Likewise, security acquires the meaning of systemic balance, harmonization of social relations and prosperity of society, reflected especially at the individual level, that of the human personality or as a measure of things and a reference element for all types of social subsystems.

However, security studies have a less extensive history and evolution compared with the system of social sciences and most of socio-political theories, but it designates a relatively complex area with multiple interdisciplinary aspects, which have as object of research, in most cases, the issue of insurance of the security, directly targeting the subjective and objective aspects of anticipating dangers and estimating risks, as well as the manifestation of vulnerabilities and the consequences of the weakness of socio-political systems. The dual subjective-objective perspective on the awareness of security issues was studied among the first by A. Wolfers, an important theorist of the security phenomenon who, in his paper „Discord and collaboration: Essays on international politics» published in 1962, mentioned

the idea that security, along with the force of well-being welfare, is a value and a way in which a nation can gain a superior position over other nations. But unlike welfare, which is more about material issues and involves the ability to control the full spectrum of others' actions, «security in the objective sense denotes the absence of threats to acquired values, and in the subjective sense - the absence of fear that these values could be attacked» [39, p. 150].

According to dictionaries, the word security means „to be safe from any danger; a feeling of confidence and security that the absence of any danger confers; protection, defense, etc.” These meanings of the term „security” denote once again the double aspect (subjective-objective) of the term in question [21, p. 189]. This two-way aspect naturally bends to the constructivist conception, launched at the end of the XX century, as security can no longer be perceived exclusively in the context of the national interests of the state, but must be extended to the human individual. In this context in 1993, B. Buzan, the founder of the Copenhagen School notes, in his work „People, States, and Fear: An Agenda for International Security Studies in the Post-Cold War Era”, the shortcomings of the realistic and liberal conception of security, as well as the ambiguity of this term, considering that the perception of security, as a product of power in the traditional sense, or as a consequence of peace in the idealistic sense, does not contribute to a complete explanation of the notion. The illustrious researcher claims that, in the traditional sense, security is an ideologized, politicized, limited concept, because, if it is only a consequence of military power, it has no means to identify new threats, being subordinated to the specificity of strategic studies and becoming dependent on the evolution technology [6, p. 172]. In B. Buzan's vision, the concept of security becomes a subjective one, socially transposed, but built on the perception of objective data and facts.

Main body. With the end of the Cold War and the fall of the Iron Curtain, it became clear that the arms race and the mere possession of nuclear weapons could no longer guarantee the security of the state and, even more so, of the citizens in the states possessing this type of weapon, being subjected to significant psychological pressure, realizing that they may be the direct target of similar weapon attacks of the rival states [22, p. 119]. In this context, security needed to be conceptualized to a much wider extent, and the non-military dimensions of security, the ecological, economic, welfare, sustainable development and others, have become increasingly important for the perception of the security as safety and protection for the human individual. In this way, the human person becomes both the subject and the reference object of the security assurance process, and the person's security status becomes the starting point of any study in this field, including at communitarian, national, regional or global levels [29, p. 516]. Therefore, extrapolating the Copenhagen School's concept of security in the broadest possible sense, we can conclude that human security expresses the individual's and society's perception of the absence of the risks, dangers and threats to the human person [26, p. 72].

The issue of human security began to concern the academic community and world political circles since the 90s of the previous century, being promoted especially by UN structures. The scope of this new concept was to enrich the term security with new meanings by presenting them from a much more complex perspective than before; focusing not only on the military aspect, but on the human person with his interests and needs. Seven basic components such as: economic, food, health, environmental, personal, political and communitarian security have been identified.

Thus, a decisive impact for the theoretical-methodological configuration of the conception

of human security was exerted by the Organization of United Nations, whose experts managed to systematize the theoretical material and innovative conceptions of scientists, developed during the fall of the Iron Curtain and the reconfiguration of geopolitical realities at the end of the 90s of the XX century. It is undeniable that the UN had a crucial role in the development of the concept of human security, as well as in the adjacent to it of such concepts as human rights or human development, promoted by the UN since the emergence of this fundamental international organization in the immediate postwar period [23, p. 219].

At the current stage of the concept development at the beginning of the third decade of the XXI century, security, through this prism, is no longer considered a simple absence of war and violence in a particular region or country, but it reveals a comprehensive and complex approach, based on the following three fundamental principles:

1. Freedom or release from fear, also treated as an assurance of individual security against violence.

2. Release from needs, related to access to resources and food for personal protection, medical care and ensuring health, home and environmental security.

3. Freedom to live with dignity by promoting the principles of sustainable human development and the protection of human rights [10].

The issue of human security with its specific terminology was first used in the official United Nations Acts in 1992, namely in the „An Agenda for Peace: Preventive diplomacy, peacemaking and peacekeeping” - a Report of the UN Secretary-General B. Boutros-Ghali, emphasizing the need for an „integrated approach to human security” in the context of peacemaking and peacekeeping processes in the post-Cold War era, in order to elucidate the root causes of conflicts at various levels, in the world and in Europe, with a decisive impact on the economic, social and political fields [1].

Among the most prominent theorists of the concept of human security, in our opinion, some of them, being at the basis of many distinct and well-defined directions of study in the field, are noted a number of researchers since the 90s of the XX century, including L. C. Chen. The author develops the concept of human security, based on the civilizational specificity of perception of well-being in various regions of the Earth [4, p. 141]. Later, as a physician by profession and an executive factor, as chairman of China Medical Board Inc., an NGO that promotes health education, research and culture in medical universities in China and Southeast Asia, this author contributes to elucidating the connections and interdependencies between human security issues and public health policies [7, p. 93]. We consider that L. C. Chen's contribution to the development of the concept of human security remains undeniably important, although, in his approach, the aspects related to the correlation with bioethics, but also to the cooperation of the international community in preventing socio-political, military and conflict instability in order to strengthen human security in the world, they are insufficiently exposed, compared to aspects of national policies and strategies to combat underdevelopment and the poor health of communities and individuals [30, p. 196].

One of the researchers of this phenomenon who initiated a new approach to human security, which became an official policy in this field in Canada, is L. Axworthy, former Minister of Foreign Affairs of this state [3, p. 185]. In his view, human security was to become a key issue in the foreign policy of the world's most prosperous states, including Canada, which have a moral obligation to intervene in the „post-Cold-war” period in the

most vulnerable regions of the world in order to restore and strengthen the security of people, taking on the role of world leaders in maintaining world peace and enhancing global well-being.

The aggravation of global problems is correlated with human, social and environmental security. Counteraction of the risks, the appropriate assessment of the benefits, costs and vulnerabilities specific to the democratization in the conditions of globalization is also very important to be analyzed by the scientific community [24, p. 129]. The contemporary global crisis is characterized by complexity and multi-dimensioning, determining the appearance of a row of risks and menaces to national, regional or even global security [27, p. 76]. The imperative need of contracting contemporary global threats at the level of protection of the human person can be fulfilled through reconceptualization of the perspectives of strengthening human security at local, regional and global scales [25, p. 348]. The promotion of security imperatives is one of the most efficient ways of overcoming the contemporary multidimensional global crisis to ensure future sustainable development for the humankind [19, p. 90].

The issue of person's safety involves not only the defense of the social equity and of human rights, but also the elimination or significant reduction of human risks in the context of global changes involving immediate and latent bio-hazards [18, p. 50]. The issue of human survival by building standards and norms that would promote the harmless and environmentally friendly nature of the biotechnology of the future, of potential innovations, becomes a priority in public discourse, considering its social and political long-term impact. The scientific community, scientists and researchers, in various fields of science, are destined to work together to achieve a common goal in the foreseeable future in order to develop a policy and a strategy for the sustainable and effective survival of the human community on Earth and to overcome the threat of global biohazards.

R. Thakur, an Indian researcher naturalized in Canada, former vice-rector of the United Nations University, introduces in the academic circuit the proposal to redirect human security to the protection of communities and not of individuals on the grounds that human communities are the most vulnerable structures, carriers of culture, morals and civilizational models, and to a lesser extent are the individuals [34, p. 53]. Likewise, this researcher elaborates the concept of the responsibility of states with greater welfare to protect and intervene on one's own in the regions and in the geopolitical context in which human security is flagrantly violated [35, p. 47]. However, the events in the geopolitically hottest parts of the world in the last decade (Ukraine, Syria, Iraq, Sudan, Afghanistan, etc.) provide sufficient arguments to consider that international intervention mechanisms in such regions, for the restoration of peace and of the human fundamental rights are still deficient in terms of logistics, efficiency, long-term sustainability of the taken actions, etc.

A. Suhrke, a Norwegian researcher in the field of international relations and violent conflict resolution, had a major impact on the theoretical conception of human security [33, p. 271]. He proposes to approach the concept of human security from the point of view of interests of the world states and of their potential for humanitarian intervention. More recently, A. Suhrke has focused on investigating humanitarian and peace-building policies within the United Nations blue helmet system; with an important place among in his work being given to the issue of human security in Afghanistan. However, we believe that in addition to the causes of human insecurity mentioned (competitive interests between states), there are a number of human and natural reasons for diminishing the security of

people such as: natural disasters, unfavorable climate, rebellions, riots and violent conflicts - all with disastrous impact for the stability and well-being of communities and individuals, including from the perspective of bioethical norms [20, p. 464].

H. van Ginkel - a leading Dutch scientist in the field of social geography, former rector of Utrecht University and United Nations University (Japan), and the researcher E. Newman - professor of international security at the University of Leeds (UK), developed an approach to human security based on the need to respect human dignity, first of all [37, p. 62]. However, we consider that the threats to human security, identified by these two researchers such as: fear, ignorance, poverty, hunger, social and educational degradation, do not fully reveal the entire spectrum of dangers and sources of insecurity, needing to be supplemented with environmental or political-community hazards [31, p. 101].

E. Neuman, another reference author in the study of human security from the beginning of the XXI century, adopts, in a series of his works, a constructivist position on the term of human security [37, p. 243]. At the same time, E. Neuman states that the concept of human security is not an elaboration or an emanation of a single school in the field of security studies, but represents a consensus theory, influenced by new human living conditions, determined by the most important global threats and dangers, a theory in which the most influential scientific traditions in the field of security studies have met [14, p. 242]. In other words, E. Neuman recalls the ambiguity of the term human security, conditioned by the impossibility of exhaustive conceptualization of postmodern reality, the magnitude and consequences of security dangers and threats in this context [15, p. 28]. We consider, that this English researcher is involved in the academic dispute on the definition of the notion of human security in his works, yet somewhat losing sight of the ultimate goal, in practical terms, of promoting and developing this concept, such as building a global climate of well-being in correlation with moral principles, with respect for the human person and his dignity, for his needs and interests, reducing the dispute to a theoretical confrontation of ideas and to an abstract conceptualization of the security phenomenon in the context of the theory of international relations.

The American researchers G. King and Ch. Murray come to conceptually complete the notion of human security by inducing the need to combat widespread poverty through a set of welfare measures: raising incomes, strengthening health, deepening education, enhancing democracy and political freedoms [11, p. 596]. It is noteworthy that, in the view of these political scientists, widespread poverty, as a source of human insecurity, acquires new non-economic values, being extended to the sphere of spirituality, public and political life. In the author's view, extension and progress, which are obligatory elements of human security in the conception of G. King and Ch. Murray, in addition to the fact that they can be evaluated and quantified objectively and impersonally, are states of fact that are directly dependent on subjective and individual human perception, which is definitely worth taking into account in the context of forecasts of the evolution of the level of security assurance and the achievement of the desired welfare of society and of the individual.

From the realistic perspective of a chaotic and in constant disorder world, the issue of human security is treated in the work of such researchers as F. O. Hampson, J. Daudelin, J. B. Hay, H. Reid and T. Marting [8, p. 201]. According to the author, this critical perspective on the viability of the concept of human security overflows with reasoned skepticism, but not in full accordance with the main reasons behind the development of this concept, namely - the need to rationalize

and channel security efforts to the multilateral welfare of the individual, including in relation to bioethical principles, by identifying all possible dangers, risks and threats.

Another reference work with a major impact on the definition of human security belongs to researchers N. Thomas from Australia and T. W. Tow from Hong Kong, in which it is considered that human security, is based on two main pillars: humanitarian intervention and the sovereignty of society and of the state [36, p. 179]. Although this approach, which belongs to N. Thomas and T. W. Tow, seeks to combine the international dimension with the national one in order to develop the concept of human security, we consider it a unilateral one, since it does not take into account the possibility of strengthening the security of people in societies with an affected and damaged security, including through their own efforts, knowledge and methods, that should be supported from outside the community, not only through humanitarian interventions with an immediate effect but unsustainable in the medium and long term.

Problems defining human security are also discussed by the researcher M. Weissberg, who emphasizes its implications for international relations, minimizing the political and community component of human well-being [38, p. 4]. On the special relationship between human security and the state security, the researcher Fr. Fouinat who reiterated, at that stage of the evolution of the concept, the role of the Millennium Summit in 2003 for shaping the agenda for promoting human security, especially for underdeveloped states [5, p. 24]. We consider that time and events, however, have shown that there are great impediments in the operationalization of the concept of human security as a sufficient foundation for the edification of justice and social cohesion as Fr. Fouinat supposed, on the grounds that in various historical periods other priorities related to the field of national security may arise, which would largely divert the effort of the international community from implementing a plan to build cohesion in the society. The migration of refugees has become such a factor in the second decade of the XXI century, which has induced new and important topics in the global agenda to promote human security.

In the first decade of the XXI century, in multiple specialized works appear new and interdisciplinary visions on human security in an interdependent connection with the theory of morality. In this context, it is relevant to discuss some reference works in the field of human security conceptualization from a multidisciplinary perspective, such as that those of the original authors in the field of political science and security studies T. Shahrbanou and A. Chenoy on the topic of the multiple implications of the concept of human security published in 2007.

T. Shahrbanou is an Afghan researcher, director of the Center for Peace and Human Security of the Institute of Political Science (Sciences Po) in Paris and member of the working group of the United Nations Development Program (UNDP) on human security. She has substantially contributed to the process of preparing UN Human Development reports, while A. Chenoy is an insightful researcher on the phenomenon of human security and a professor of political science and international relations at the „Jawaharlal Nehru” University from New Delhi, India. In the view of these authors, the concept of human security is considered to place particular emphasis on values and a normative approach to security, unlike other dominant models in security studies, such as the realistic one, which operates mainly with retrospective facts and analyzes, and less so with abstract theories and norms of a prospective nature.

The concept of human security becomes a set of moral standards in the field of applied ethics, which establishes exactly the ethical limits of behavior and in international relations, as well [16, p. 165]. Also, the concept of human security points to well-defined ultimate goals, of security ensuring efforts that are largely reduced to building the well-being of the human being. If from a realistic perspective, the moral motivation in the process of ensuring security is considered to be the reason of the state: „raison d'état”, then the moral imperative of the conception of human security becomes the reason to exist - „raison d'être” [32, p. 20]. These theorizations of the correlation between human and moral security are, without any doubt, very valuable for the conceptual development of the term. However, we lose sight of the process of evolution of ethics as a field of research of moral norms, but also as a set of prospective values deeply rooted in the social and individual mentality. Based on this, we believe that the correlation between the concept of human security and the bioethical approach as a higher stage in the development of moral theory in the global crisis would be able not only to differentiate in stages the evolution of security studies, depending on the moral load of approaches, but also to usefully and beneficially direct the evolution of security conceptions towards addressing the civilizational imperatives currently facing humanity, such as sustainable development and the sustainable overcoming of the global crisis [28, p. 89].

Conclusions. The interests of the human individual, as well as of the community, cannot be defended otherwise than by the involvement of the state. This is an opinion generated by the concept of human security with the reference not only to the level of state institutions, but also to various local and community mechanisms, as well as to specialized bodies at international level. From the structural and synergetic approach, the phenomenon of security is analyzed as an element capable of generating stability for the social systems. However, security becomes a social system composed of social relations, people, institutions, etc. Any deviation, from a synergistic perspective, confers a lot of plasticity to this security system and a greater adaptability to the needs of society. In contemporary security studies, the issue of information security is researched from the perspective of its social nature. It is stated that the main risks to humans in the age of high technology relate to the widespread possibilities of manipulation through social networks by exploiting the permanent need of humans to get informed. Human security in the age of cutting-edge communication technologies can and must take into account these increased dangers and vulnerabilities, as well as, the special advantages and opportunities that appear in this context, especially those related to the transparency and democratization of the public space, when modern technologies are being used [13, p. 58].

Human security, in fact, has come to complete the conception of the progress of contemporary human civilization, based on well-being, tolerance and individual freedoms, judging from the three organically related elements: human security, human rights and human development, the first of which, chronologically speaking, has appeared the latest in the social and academic circuit. Overall, human security tends to encompass the other notions, transforming them decisively, in line with the priority of security and sustainability of efforts to make progress. Thus, all three elements: human security, human rights and human development, become parts of a unique conception of secure and free development. In the same vein, former UN Secretary General K. Annan has stated that we will not be able to enjoy security without development; we will not be able to enjoy development

without security, and none of them without respect for human rights [2]. In other words, the triumvirate of the 3 concepts is the key to the success of the strategy of progress and well-being of humanity on a global scale. At the same time, it is important to note that the concept of human security does not diminish the permanent topicality of state security.

Social welfare can only be ensured when the primary interests of the human individual are respected in the first place in relation to the interests of society in general, which corresponds to the reconfiguration of security and politics, closely related to personal issues in decision making by promoting the concept of individual and collective autonomy. Individual interests, personal protection and the public interest in the well-being of every human being fit perfectly into the circle of concerns, typical of the humanist direction in social sciences and socio-political practice. However, the concern for strengthening social welfare, as a universal trend in the postmodern society, seeks to extrapolate human specificity and qualities by offering and ennobling with them other beings in nature and in the universe, even non-living elements sometimes, but which are considered to be of vital importance to man, to his living environment. Consistent with these universal tendencies, the narrow interests of the individual, their priority over the collective ones that come to support individual well-being, acquire new valences in which the individual, although continuing to represent an increased interest from the perspective of moral models in society, is still seen as an irreplaceable component part, as the most valuable element of the biosphere, its interests being complementary in this way with those of life in general and with those of living things in the environment. In this context, the value of the human individual, the priority of his interests over social ones, can undoubtedly be perpetuated, but it cannot be maintained at the same level of exclusivity and priority when we refer to the life of other beings, to life in general in terms of the biosphere and nature, in the broadest sense.

Only in the relation with the human society, dependent on the well-being of each human individual, the person can have priority and must be stimulated, so that, in the end, the society of tomorrow will represent a communion of respected and respectful individuals. Only in correlation with nature, the creatures in nature and the biosphere, the human individual acquires new responsibilities, his interests being subordinated to other vectors than the personal and strictly individual ones. In these cases, the human individual obtains the right and the high honor to position himself towards nature and life in the broadest senses, as a protector and defender, as a security factor, which cannot ignore the multiple possibilities that are meant to maximize his intellectual qualities, wisdom and sense of responsibility. The endowment of the man of tomorrow with these qualities, such as a sense of responsibility and wisdom, can and must radically transform the human individual, destined to fundamentally change his way of life, his system of values, his visions about the meaning of life.

Human security foreshadows the formation of alternatives to analytical models and traditionalist-realistic and liberal approaches in security studies, for a deeper and more complex analysis of contemporary socio-political phenomena and processes. However, human security remains a concept in the process of improvement that follows to be complemented and deepened by adapting to events and new theoretical trends that will determine its further evolution. Global climate changes are interdependent with social processes and influence each other in the context of changes produced by global processes

that change the known principles and patterns of human life and impose new security standards and priorities for the contemporary society and the future generations. In this context, the citizen's personal safety becomes a component part of social and community security - a priority object of the efforts and actions to ensure security.

Bibliography

1. An Agenda for Peace: Preventive Diplomacy, Peacemaking and Peace-keeping. <http://graduateinstitute.ch/files/live/sites/iheid/files/shared/Winter/protected/Boutros%20Boutros%20Ghali%20Agenda%20for%20Peace.pdf> (vizitat la 15.04.2021).
2. Annan K. In Larger Freedom: Toward Development, Security and Human Rights for All. United Nations. A/59/2005, 2005. <http://www.un.org/largerfreedom/contents.htm> (vizitat la 15.04.2021).
3. Axworthy L. Canada and Human Security: The Need for Leadership. *International Journal*, vol. LII, 1997, p. 183-196.
4. Chen L. C. Human Security: Concepts and Approaches. *Common Security in Asia New Concepts of Human Security*. Eds. Tatsuro Matsumae and Lincoln C. Chen. Tokyo: Tokai University Press, 1995, p. 137-147.
5. Fouinat F. A Comprehensive Framework for Human Security. In: *Conflict, Security and Development*, nr. 4, issue 3. 2004, p. 20-31.
6. Funieru F. Societate și Securitate. *Revista Română de Sociologie* [București], XXII, 2011, nr. 1-2, p. 170-184.
7. Global Health Challenges for Human Security (Studies in Global Equity). Eds. L. C. Chen, Jennifer Leaning et al. Harvard: Global Equity Initiative, Harvard University. 2004, 338 p.
8. Hampson Fen O., Daudelin J., Hay J. B., Reid H., Marting H. *Madness in the Multitude: Human Security and World Disorder*. Ontario: Oxford University Press, 2002, 216 p.
9. Hartland-Thunberg P. National economic security: interdependence and vulnerability. *National economic security: perceptions, threats and policies*. Frans Alphons Maria Alting von Geusau & Jacques Pelkmans (Eds.). Tilburg: John F. Kennedy Inst. 1982, p. 47-61.
10. Human security in theory and practice. An overview of the human security concept and the United Nations Trust Fund for Human Security. New York, USA: Human Security Unit. United Nations. 2009. http://www.un.org/humansecurity/sites/www.un.org/humansecurity/files/human_security_in_theory_and_practice_english.pdf (vizitat la 15.04.2021).
11. King G., Murray Ch. Rethinking Human Security. *Political Science Quarterly*, nr. 116. Winter. 2002, p. 585-610.
12. Maslow A. H. A Theory of Human Motivation. *Psychological Review*, Vol. 50 (4), July, 1943, p. 370-396.
13. Nef J. Human Security and Mutual Vulnerability: The Global Political Economy of Development and Underdevelopment. Second Edition. Ottawa: International Development Research Centre. 1999, 123 p.
14. Newman E. Human Security and Constructivism. *International Studies Perspectives*, vol. 2, issue 3. August. 2001, p. 239-251.
15. Newman E. Human Security: Mainstreamed Despite the Conceptual Ambiguity? *St. Antony's International Review. Special Issue on Human Security*, no. 1 (2). November. 2005, p. 24-37.
16. Sprincean S. Aspecte bioetice și politice ale problematicei apărării și promovării

drepturilor omului în condițiile globalizării. Promovarea drepturilor omului și securității umanitare prin prisma integrării europene (Parteneriatul Estic): conf. șt. Intern./col. red.: Iurie Sedlețchi [et al.]. Chișinău: Vizual Design, 2014. p. 162-170. ISBN 978-9975-4176-1-0.

17. Sprincean S. Conceptual, Methodological and Bioethical Perspectives of Strengthening Human Security in the Republic of Moldova. *Cross Border Journal for International Studies/University „Dunărea de Jos” Galați, Romania*, vol. 2, no. 4, 2017, p. 81-94.

18. Sprincean S. Criza globală, securitatea umană și securitatea biocentrică în perspectivă politică și bioetică. *Strategia supraviețuirii din perspectiva bioeticii, filosofiei și medicinei: Culegere de articole științifice cu participare internațională. USMF „N. Testemițanu”, Catedra de Filosofie și Bioetică*, vol. 21. Red. resp. T. N. Țirdea. Chișinău: Medicina (Tipogr. „Print-Caro”). 2015, p. 48-52. ISBN 978-9975-82-006-6.

19. Sprincean S. Democratizarea și securitatea umană în condițiile agravării problemelor globale. *Statul, securitatea și drepturile omului în condițiile societății informaționale. Conferință științifico-practică internațională, 12-13 decembrie 2019. Chișinău: Tipografia „Artpoligraf” 2020*, p. 89-100. ISBN 978-9975-3462-2-1.

20. Sprincean S. Importanța securității umane în optimizarea politică și bioetică a managementului crizelor globale. *Political Science, International Relations and Security Studies. International Conference Proceedings. The Xth Edition, 27-29 May 2016*, p. 461-470. ISSN 2343-7774.

21. Sprincean S. Perspective de asigurare a siguranței persoanei în contextul realizării securității umane. *Studii Naționale de Securitate. Revistă științifico-practică. Institutului Național de Informații și Securitate „Bogdan, Întemeietorul Moldovei”, nr. 1 (1), 2020*, p. 185-200. ISSN 2587-3822.

22. Sprincean S. Presiunea politică, bioetica și securitatea globală. *Revista Studia Securitatis [Sibiu, România]*, nr. 2, 2014, p. 117-126. ISSN 1843-1925.

23. Sprincean S. Priorități și imperative ale securității umane în procesul de modernizare socială. *Știința în Nordul Republicii Moldova: realizări, probleme, perspective*», Conferința națională cu participare internațională consacrată aniversărilor de 70 de ani de la constituirea Instituțiilor de Cercetare Științifică din Moldova, 55 de ani de la fondarea Academiei de Științe a Moldovei, 10 ani de la fondarea Filialei Bălți a Academiei de Științe a Moldovei, (ed. a 2-a), 29-30 septembrie 2016, Bălți./col. red.: Valeriu Capcelea (coord.) [et al.]. Bălți: Foxtrot, 2016, p. 219-223.

24. Sprincean S. Provocări la adresa securității umane în condițiile globalizării. *Mediul strategic de securitate: tendințe și provocări. Materiale conferinței științifice internaționale. 18 mai 2017/Red. șt. R. Grosu. Chișinău: Academia Militară a Forțelor Armate „Alexandru cel Bun”, 2018*, p. 128-135. ISBN 978-9975-3174-2-9.

25. Sprincean S. Securitatea umană ca obiectiv al procesului de depășire a crizei globale. „Biodiversitatea în contextul schimbărilor climatice”: *Materialele conferinței științifice cu participare internațională, 25 noiembrie 2016, Chișinău/com. șt. Maria Duca [et al.]. Chișinău: S.n. (Tipogr. Biotehdesign), 2016*, p. 347-350. ISBN 978-9975-108-02-7.

26. Sprincean S. Securitatea umană și bioetica. Chișinău: Tipografia Centrală, 2017, 304 p. 27. Sprincean S. Unele contribuții ale comunității internaționale la depășirea crizei globale prin aplicarea mecanismelor bioetice de modernizare a politicului. *Anuar Științific/Inst. de relații internaționale din Moldova (IRIM); col. red.: V. Beniuc (red.-șef) [et. al.], vol. 10. Chișinău: Print-Caro, 2012*, p. 70-78.

28. Sprincean S., Becciu S. Importanța societății civile și a grupurilor de presiune pentru asigurarea securității proceselor decizionale. *Revista de Filosofie, Sociologie și Științe politice* [Chișinău], nr. 2, 2017, p. 85-98.

29. Sprincean S., Becciu S. The assuring human security in the conditions of intensification of global process of social-political pressure. Гуманитарное знание и духовная безопасность: сборник материалов IV Международной научно-практической конференции, г. Грозный, 1-3 декабря 2017 г. Махачкала: ЧГПУ, АЛЕФ (ИП Овчинников), 2017, p. 514-519.

30. Sprincean S., Sohoțchi T.-S. Filosofia securității umane în contextul provocărilor contemporane. Filosofia și perspectiva umană: sustenabilitatea gândirii filosofice în societatea post-pandemie. Materialele conferinței științifice consacrate Zilei Mondiale a Filosofiei, 19 noiembrie 2020. Institutul de Istorie/Coord. A. Pascaru. Chișinău: Tipogr. „Lexon Prim”, 2020, p. 194-205. ISBN 978-9975-3334-2-9.

31. Sprincean S., Sohoțchi T.-S. Importanța componentei educaționale în procesul de asigurare a securității umane. Performanța în educație: factor-cheie în asigurarea securității umane. Materialele Conferinței științifico-practice internaționale, 9-10 octombrie 2020. Academia de Administrare Publică/Coord. Ludmila Roșca. Chișinău: Tipogr. „Print-Caro”, 2020, p. 97-104. ISBN 978-9975-3492-0-8.

32. Shahrbanou T., Anuradha M. Ch. Human security. Concepts and implications. London, New York: Routledge. 2007, 272 p.

33. Suhrke A. Human Security and the Interests of States. *Security Dialogue*, vol. 30, no. 3, 1999, p. 265-276.

34. Thakur R. From National to Human Security. *Asia-Pacific Security: The Economics-Politics Nexus*/Eds. St. Harris and A. Mack. Sydney: Allen & Unwin, 1997, p. 53-54.

35. Thakur R. The United Nations, Peace and Security: From Collective Security to the Responsibility to Protect. Cambridge: Cambridge University Press, 2006, p. 257.

36. Thomas N., Tow T. W. The Utility of Human Security: Sovereignty and Humanitarian Intervention. In: *Security Dialogue*, nr. 33 (2). 2002, p. 177-192.

37. Van Ginkel H., Newman E. In Quest of Human Security. *Japan Review of International Affairs*, nr. 14 (1), 2000, p. 59-82.

38. Weissberg M. Conceptualizing Human Security. Swords and Ploughshares. *A Journal of International Affairs*, vol. XIII, no. 1, Spring 2003, p. 3-11.

39. Wolfers A. Discord and collaboration: Essays on international politics. Baltimor: John Hopkins University Press. 1962, 312 p.

Presented: 15.04.2021

E-mail: sprinceans@yahoo.com

tudorita.sanda@gmail.com

ghenadie.postmodern@gmail.com

INSTRUMENTS FOR THE IMPLEMENTATION OF THE CONSTITUTIONAL RIGHT TO ASSEMBLIES AND PARTICIPATIONS IN THE DIGITAL SPACE FROM MOLDOVA

Alexandru TARNA, PhD student, Moldova State University

Summary

The protection of fundamental rights has become an axiom that no longer requires the luxury of argumentation. From another point of view, the protection of human rights on the Internet is only emerging. This is all the more so, as the internet plays an important role in people's daily lives and in all aspects of human society. The impact of the Internet on social, economic and cultural activity is also growing.

The scientific research will be devoted to the following aspects related to meetings and participations in the digital space in the Republic of Moldova: (1) freedom to choose web pages, applications or other services for setting up, joining, mobilizing and participating in groups and social assemblies; (2) the right to peaceful online protest; (3) freedom to use available online tools to participate in local, national and global public policy debates, legislative initiatives and public elections.

Keywords: *assemblies, participations, digital space, mechanisms for legal protection, human rights, Internet, privacy, Internet governance.*

[https://doi.org/10.52327/1857-4440.2021.1\(19\).23](https://doi.org/10.52327/1857-4440.2021.1(19).23)

CZU: 342.7:004(478)

The right to freedom of assembly and association is enshrined in Article 11 of the ECHR Convention. It also refers to the principles established by the ECHR regarding the protection of political discourse, in the sense that Article 10 (2) of the ECHR Convention provides for a limited scope for restrictions on political discourse or debate on matters of public interest.

The user has the right to peacefully meet and associate with others on the Internet. This includes setting up, joining, mobilizing and participating in social groups and assemblies, as well as in trade unions through Internet-based tools. This includes signing a petition for participation in a campaign or other form of civil action. The user should be free to choose the tools to exercise the rights, such as web pages, applications or other services [24]. The exercise of this right is not conditioned by any formal recognition of social groups and assemblies by public authorities.

The right to protest is valid both online and offline. Protests that have consequences for the general public, such as interrupting or blocking access to a space are part of the restriction on the exercise of freedom of assembly under Article 11 of the ECHR Convention. However, this may not always be the case when such an action results in the disruption of online services, such as unauthorized access to a particular website or restricted online space, or the unauthorized manipulation of digital content. The user should be informed, when it is possible, that the freedom and consequences of the online protest, which causes the interruption, cannot be so openly accepted [24].

Given that the Internet has become a tool through which citizens can actively participate in building and consolidating democratic societies, „states should develop and implement strategies on e-democracy, e-participation and e-government, through which ICTs can be used effectively in democratic debates and processes, in the relations between public authorities and civil society, and in the provision of public services” [23].

When introducing and implementing the principles of e-democracy, „the emphasis should be on democracy and stakeholders - not on technology” [23]. According to Recommendation CM/Rec (2009) 1, this term „includes, in particular, e-parliament, e-legislation, e-justice, e-mediation, e-environment, e-elections, e-referendum, e-initiative, e-voting, e-consultation, e-petitioning, e-campaigning, e-polls and e-studies; it involves the use of e-participation, e-deliberation and e-forum” [1].

These and other relevant issues are addressed in detail in the recommendations and statements of the CoE Committee of Ministers [22; 19; 6; 20; 7].

The scientific research will be devoted to the following aspects related to meetings and participations in the digital space in the Republic of Moldova:

1. Freedom to choose web pages, applications or other services for setting up, joining, mobilizing and participating in groups and social assemblies;
2. The right to peaceful protest online;
3. Freedom to use available online tools to participate in local, national and global public policy debates, legislative initiatives and public elections.

1. Freedom to choose web pages, applications or other services for setting up, joining, mobilizing and participating in groups and social assemblies. At the national level, Article 40 of the Constitution of the Republic of Moldova stipulates that all gatherings, demonstrations, protests, processions or any other form of assembly are free and that they may be organized and conducted only peacefully and without the use of weapons. There is no difference between online and offline.

Legislative measures governing freedom of association must also be harmonized with CoE standards to ensure the freedom to choose any website, application or service for setting up, joining, mobilizing and participating in social groups or assemblies.

It is recommended to adapt national legal frameworks to guarantee the freedom of ICT-assisted meetings and to take the necessary measures to ensure that meetings and associations are not monitored and supervised in a digital environment and that any exceptions to this should be in accordance with the provisions of the ECHR Convention [21].

2. The right to peaceful protest online. The right to protest peacefully is enshrined in Article 40 of the Constitution of the Republic of Moldova without making any difference between the online and offline environment. It stipulates that „rallies, demonstrations, manifestations, processions ... are free and can be organized and conducted only peacefully, without any weapons”.

It is recommended to harmonize the relevant national legal framework governing the right to protest with CoE standards, specifically to regulate restrictions on the exercise of freedom of assembly under Article 11 of the ECHR Convention.

In applying the provisions of the legal framework, Internet users are regularly informed, when it is possible, to bear legal consequences (when services are interrupted). However, the interviewees did not report cases of interruption of the online protest leading to blockages and / or damage to other people's property. The interviewees also did not provide

information on the extensive awareness campaign to inform users about these restrictions.

It is recommended to develop in detail the terms of use of the web pages, specifically the condition of use of the portals. It is recommended that these issues should also be regulated.

3. Freedom to use available online tools to participate in local, national and global public policy debates, legislative initiatives and public elections. At national level, the freedom to participate in legislative initiative and policy development is regulated in a variety of primary and secondary legal acts adopted by the Parliament and the Government.

Law no. 100 of 22.12.2017 on normative acts [12] enshrines the process of drafting and adopting laws and subordinate normative acts.

The Law on Transparency in Decision-Making [14] governs principles and procedures to be followed by public authorities stipulated in Article 3 (2). It is necessary to review both acts in the context of the implementation of innovative information and communication technology (ICT) tools.

An effective mechanism for implementing the Law on Local Government [15], in particular the legal provisions included in Article 8, which regulates the obligation to consult the population, is another issue that needs to be further developed and implemented.

In 2011, recognizing that more efforts are needed to ensure greater openness, the Government of the Republic of Moldova joined the Open Government Partnership in order to complement the ongoing e-transformation of governance in certain areas such as transparency, access to information in the public sector, citizen involvement and the provision of high quality public services.

The date.gov.md portal was developed by the Government in 2011 and has become the only access point to an increasingly wide range of data from the central public administration. The issues that need to be addressed more in this context relate to the quality of data sets, the promotion of their innovative use, the implicit publication of the necessary data sets, the exchange of data within and between public administrations, etc.

In the context of the Government e-Transformation Program, the public services portal was developed and implemented (servicii.gov.md).

The particip.gov.md portal was implemented by the Government for public consultation on draft legislative acts. However, the participation is passive. For example, in 2019, about 211 comments were made on this portal and approximately 1,219 proposals were uploaded.

Access to the electronic version of all legislative acts will be possible through I.S. „E-Legislatie”, which was developed in the context of action no. 7.2.3.3 of the Justice Sector Reform Strategy Action Plan 2011-2016 [13]. According to the information provided during the interviews, the purpose of this system is to implement a communication platform for all parties involved in the legislative drafting process.

The Information System for the management of petitions addressed to the Parliament of the Republic of Moldova „e-Petitii” was developed in the context of the „Strategic Development Plan of the Integrated Information Space of the Parliament of the Republic of Moldova for the period 2011-2015” [16]. The main objective of this IT system is to automate the processes of managing, monitoring and following up petitions to Parliament. S. I. „E-Petition” was developed on the basis of existing legislation. However, the CNPDCP considers that the evaluation and upgrading of these acts should be considered, specifically on the basis of the relevant CoE standards in the field of legislation ratified by the Republic of Moldova. The terms of reference for the development of this S.I. must be reviewed, taking into account a number of legislative

initiatives adopted, including the CoE Law on the Protection of Personal Data, Technological Changes and Legal Instruments ratified by the Republic of Moldova. It is recommended to consider the elaboration of a concept regarding the development and implementation of this IT system, which would detail all the technical, organizational and legal aspects.

Petitions can be submitted online on the official portals of many public administration authorities. However, in practice, not all authorities accept petitions that are not electronically signed.

The official portal of the Parliament (parlament.md) was developed in accordance with the Priority Direction no. 6 - Parliament Internet Portal included in the Strategic Development Plan of the Integrated Information Space of the Parliament of the Republic of Moldova by Decision no. 13 of 27.07.2011 of the Permanent Bureau of the Parliament. It was developed taking into account a series of legal initiatives, legislative changes, etc.

The portals of the central public administration authorities were developed according to a template. The administration of these portals is regulated by Decision no. 188 of 3.4.2012 of the Government. The terms and conditions of use of these portals are neither regulated nor published on these portals.

However, most local public administrations have developed their own official pages and there are no legal tools to regulate the development of local public authority portals. The rules governing the publication of content on these portals are recommended to be revised.

In 2014, a Citizens' Guide was published that includes references to recognized and promoted platforms on transparency in decision-making in local public administrations (e.g. descentralizare.gov.md, servicii.gov.md, actelocale.md, particip.gov.md). It is necessary to approach the publication of the content on these portals and it is recommended to develop terms and conditions for the use of this content.

In 2015, a number of mayors participated in various events organized in Moldova and abroad to learn about e-Government solutions and agreed to collaborate in these areas. It is recommended that further thematic events be organized to encourage the use of locally available ICT tools.

There was no information to suggest that the freedom to participate in global public policy debates is limited. However, it is recommended that an assessment be considered to identify requirements and measures to encourage the online participation of individuals, including children.

The freedom to participate in the examination of decision-making processes by children is another issue that requires special attention. Although this is reflected in the "Education 2020" Strategy, further analysis, development and promotion at national level are required.

In December 2015, the central and local public administration organized an event to address the issues related to decentralization as a way to modernize the Republic of Moldova in order to encourage the widespread use of public electronic services at the local level.

It is recommended that steps be taken to ensure that the electronic voting system is secure, reliable, efficient, technically robust, open to independent verification and easily accessible to voters as Internet users, in accordance with CoE standards, including Recommendation Rec (2004) 11 [23] of the Committee of Ministers to Member States „on legal, operational and technical standards for electronic voting”.

The CoE Member States have a duty to respect, protect and ensure the exercise of the rights and freedoms contained in the instruments ratified by them. The Republic of Moldova

has ratified the main set of CoE conventions on Internet-related issues. The convention that directly addresses the issues associated with the Internet is the Budapest Convention. Many other recommended legal instruments address broader issues of Internet Governance, including human rights. For example, the CoE Committee of Ministers' Declaration on the Principles of Internet Governance states that „fundamental rights and freedoms are equally valid for the online and offline environment”. This statement was reiterated by the UN Human Rights Council in its 2012 Resolution on „Promoting, Protecting and Exercising Human Rights on the Internet”.

The central public authorities of the Republic of Moldova have shown a strong political will to develop and promote the Information Society for the benefit of citizens and businesses, especially by ensuring the extensive availability of ICT and better quality of services at reasonable prices, while also ensuring respect for human rights and fundamental freedoms. The adoption of a series of policy documents by the Parliament and the Government reiterates these commitments. It is also committed to harmonizing its legislation with CoE, EU and international instruments and to addressing ever-evolving challenges and shortcomings. So far, some of the priority areas for legislative regulations have been privacy, data protection in general, including in the field of electronic communications, intellectual property, cybercrime, information security, non-discrimination, certain rights of children and young people, etc.

However, the implementation of the legal framework and policy initiatives has been a concern, given, for example, budgetary constraints, lack of experience in certain areas. Outlining the legal framework to adapt to the rapidly evolving Internet is also at an early stage and certain legal instruments should be adapted. For the implementation of innovative projects, new rules need to be developed. It is recommended that appropriate measures be taken to prevent, investigate, punish and compensate for violations through effective legislation and measures, taking into account, in particular, the fact that Moldova has positive obligations to protect the fundamental rights and freedoms of people on the Internet.

In addition, efforts will be made by public authorities to promote the Internet as a national public value - an essential and modern tool for the country's development, especially in times of pandemics - as a way to avoid the harmful consequences of COVID-19.

The Government will consider setting up a well-functioning human rights platform on the Internet aimed at establishing ongoing dialogues between public authorities, in particular law enforcement agencies, the private sector and civil society.

Taking into account the findings and conclusions of the current legal instruments ratified by the Republic of Moldova, namely Convention 108, Budapest Convention, Lanzarote Convention, ECHR Convention, other CoE recommendations adopted in the field of Internet Governance, considering the current CoE body of policies in support of human rights and democracy, in which it highlighted its vision on the Internet centered on people and human rights, which enabled Internet users to exercise their rights and freedoms on the Internet, in the light of ECHR case law, it is recommended that our republic intensify its efforts to guarantee the protection of human rights and fundamental freedoms on the Internet. The following recommendations could be considered:

1. It is recommended that current policy documents be supplemented with objectives to ensure the association, meeting and participation of Internet users.
2. Development and implementation of national policy documents on e-democracy based on CoE standards in the field.

3. ICT tools developed and implemented in the context of e-Transformation policy documents should be implemented by local government.

4. The principles of universal drafting should be detailed in current policy documents, including e-Transformation and the modernization of public services, as well as other relevant documents on the development of the information society.

5. The legislation governing the association, assembly and participation of persons, including children, should be harmonized with CoE standards.

6. The national legal and regulatory framework governing access to electronic services and digital content is recommended to be aligned with the CoE's legal instruments.

7. Legislative proposals governing access to the Internet and respect for human rights and fundamental freedoms online are recommended to be subject to public debate and adopted in accordance with a regular, public, informed and transparent legislative process.

8. To design and promote platforms (local and national) so as to encourage the association, meeting and participation on the Internet of Internet users, including children and people with disabilities.

9. To analyze the current situation and develop programs to promote and stimulate the participation of people, including children, on the Internet. To develop legal, operational and technical measures for the implementation of the electronic voting system; to develop and implement guidelines on the adoption of the electronic voting system, the design and conduct of voter awareness and education events, taking into account collaboration with internal observers to monitor elections in the electronic environment.

10. Analysis of the official and informal literature (blogs and web pages) to examine the concept of digital citizenship.

11. Proactive measures to increase civil society's access to decision-making and participation in high-level decision-making processes, including in the review of new legislation and treaties, especially for grassroots movements and associations.

12. Positive measures to protect and facilitate the right to peaceful assembly online.

13. Positive measures to protect and facilitate the right to freedom of association, including by reducing the supervisory burden for smaller associations, providing incentives for associations, setting up „one-stop shops” and providing diplomatic assistance abroad to those in the civil society sector.

14. Develop ICT tools to ensure the meeting and association of people, including those with special needs such as people with disabilities.

Generalizing the above, the most important conclusion is required - the need to conduct fundamental studies on the field of human rights protection in the digital space in the Republic of Moldova. We find the delineation of a new direction of research and doctrinal approaches.

At the same time, it is interesting to observe how the Republic of Moldova has understood and applied the standards of human rights protection in the digital space – an area that requires increased attention from both doctrinaires and the national legislator.

Bibliography

1. CoE CM/Rec(2009)1 cu privire la democrația electronică. <https://wcd.coe.int/ViewDoc.jsp?id=1410627>

2. Comentarii cu privire la Recomandarea CM/Rec(2014)6 a Comitetului de Miniștri către statele-membre privind ghidul drepturilor omului pentru utilizatorii de internet.

3. Constituția Republicii Moldova adoptată la data de 29.07.1994.
4. Convenția europeană pentru apărarea drepturilor omului și a libertăților fundamentale (Convenția Europeană a Drepturilor Omului). <http://www.coe.int/en/web/conventions/full-list/-/conventions/treaty/005>
5. Convenția privind criminalitatea informatică, Budapesta, 23.XI.2001. http://www.europarl.europa.eu/meetdocs/2014_2019/documents/libe/dv/7_conv_budapest_/7_conv_budapest_en.pdf
6. Declarația Comitetului de Miniștri cu privire la protecția libertății de exprimare și informare și a libertății de întrunire și asociere în ceea ce privește denumirile domeniilor de Internet și a seriilor de nume (adoptată la 21 septembrie 2011).
7. Declarația privind libertatea de comunicare pe Internet (adoptată la 28 mai 2003).
8. Demian Olga. Raport privind protecția drepturilor omului pe Internet. Ed. Consiliului Europei. Chișinău, 2015, 77 p.
9. Horten Monica. Raport privind neutralitatea internetului în Republica Moldova. Ed. Consiliului Europei. Chișinău, 2016.20 p.
10. Hotărârea Guvernului Republicii Moldova nr.857 din 31.10.2013 cu privire la Strategia națională de dezvoltare a societății informaționale, „Moldova Digitală 2020”. Monitorul Oficial al Republicii Moldova nr. 252-257 din 08.11.2013. art. 963.
11. Hotărârea Guvernului Republicii Moldova nr. 811 din 29.10.2015 cu privire la Programul național de securitate cibernetică a Republicii Moldova pentru anii 2016-2020. Monitorul Oficial al Republicii Moldova nr. 306-310 din 13.11.2015. art. 905.
12. Legea Republicii Moldova nr.100 din 22.12.2017 cu privire la actele normative. Monitorul Oficial al Republicii Moldova nr. 7-17 din 12.01.2018. art. 34.
13. Legea Republicii Moldova nr. 231 din 25.11.2011 privind aprobarea Strategiei de reformă a sectorului justiției pentru anii 2011-2016.
14. Legea Republicii Moldova nr.239 din 13.11.2008 privind transparența în procesul decizional. Monitorul Oficial al Republicii Moldova nr. 215-217 din 05.12.2008. art. 798.
15. Legea Republicii Moldova nr. 436 din 28.12.2006 privind administrația publică locală. Monitorul Oficial al Republicii Moldova nr. 32-35 din 09.03.2007. art. 116.
16. Planul de dezvoltare strategică a Spațiului Informatic Integrat al Parlamentului Republicii Moldova pentru anii (2011-2015). Aprobare prin Hotărârea nr. 12 din 27.07.2011 a Biroului Permanent al Parlamentului Republicii Moldova.
17. Poalelungi Mihai. Obligațiile pozitive și negative ale statului prin prisma Convenției Europene pentru apărarea drepturilor omului și a libertăților fundamentale. Teză de doctor habilitat în drept. Ed. ULIM. Chișinău, 2015, 324 p.
18. Poalelungi Mihai. Convenția Europeană a Drepturilor Omului. Comentariu asupra hotărârilor Curții Europene a Drepturilor Omului versus Republica Moldova. Concluzii și recomandări. Ed. Consiliului Europei. Chișinău, 2017, 576 p.
19. Recomandarea Rec (2002)12 privind educația pentru cetățenie democratică.
20. Recomandarea Rec(2004)16 cu privire la dreptul la replică în noul mediu media (adoptată la 15 decembrie 2004).
21. Recomandarea CM(2005)56. [https://wcd.coe.int/ViewDoc.jsp?Ref=CM\(2005\)56&Ver=final&Language=lanEnglish&Site=COE&BackColorInternet=DBDCF2&BackColorIntranet=FDC864&BackColorLogged=FDC864](https://wcd.coe.int/ViewDoc.jsp?Ref=CM(2005)56&Ver=final&Language=lanEnglish&Site=COE&BackColorInternet=DBDCF2&BackColorIntranet=FDC864&BackColorLogged=FDC864)
22. Recomandarea CM/Rec(2007)11 a Comitetului de Miniștri către statele-membre cu

privire la promovarea libertății de exprimare și de informare în noul mediu informațional și de comunicații.

23. Rec(2007)16 către statele-membre cu privire la măsurile de promovare a valorii serviciului public pe Internet.

24. Recomandarea CM/Rec(2012)6 a CoE.

25. Recomandarea CM/Rec(2014)6 16/04/2014 a Comitetului de Miniștri către statele-membre privind Ghidul drepturilor omului pentru utilizatorii de internet. Adoptată de către Comitetul de Miniștri la 16 aprilie 2014 la cea de a 1197-a reuniune a miniștrilor adjuncți. https://search.coe.int/cm/Pages/result_details.aspx?ObjectID=09000016804d5b31

26. Recomandarea CM/Rec(2016)5[1] a Comitetului de Miniștri către statele-membre privind libertatea pe Internet, adoptată la 13 aprilie 2016. https://search.coe.int/cm/Pages/result_details.aspx?ObjectId=09000016806415fa

Presented: 05.06.2021

E-mail: angela.popovici2000@gmail.com

CONCEPTUAL ASPECTS REGARDING THE DOMICILE AND RESIDENCE OF THE INDIVIDUAL (Part II)

Renat CURCHIN, PhD student, Moldova State University

Summary

The concept of domicile is to be researched in terms of both national and international regulations, because this term does not have the same meaning, or the scope of the term is much wider and should not be identified with the notion of „domicile” in the sense of the right to own a dwelling. The importance of establishing the domicile or temporary residence is determined by the legal effects it produces from the point of view of constitutional, civil, criminal, family law, etc. This study, divided into two parts, is an attempt to define the basic terms, identify situations for establishing the domicile in the case of minors, protected persons, rules and exceptions regulated both nationally and internationally.

Keywords: *domicile, residence, temporary, home, space.*

[https://doi.org/10.52327/1857-4440.2021.1\(19\).24](https://doi.org/10.52327/1857-4440.2021.1(19).24)

CZU: 347.171

Introduction. In the first part of this study, we defined the terms „domicile” and „residence” in terms of national regulations, we also analyzed doctrinal opinions, and in the present part, we aim to identify ways to register the domicile according to legal provisions, as well as the conditions for registration and evidence of the residence or domicile of foreigners found on the territory of the Republic of Moldova.

Purpose of the study. As a continuation of the ideas presented in the first part of the study, establishing the extent of the legal effects of domicile and temporary residence, as well as identifying the procedures for registration of the inhabitants of the Republic of Moldova determines the purpose of this study.

Methods and materials applied. In order to achieve the proposed goal and the direct implementation of the study, we used the method of deduction, synthesis, analysis, the systemic and comparative method by consulting the national legislation, as well as the relevant international framework, the legislation of other states.

Results and discussions. According to pt. 91 of the Regulation on Issuing Identity Documents and the Registration of the Inhabitants of the Republic of Moldova (hereinafter - Regulation), „evidence of residents is kept by their registration at the domicile and/or the temporary residence in public or private property, or in other habitable dwellings regulated by the legislation in force” [19]. In the same vein, the Regulation imposes a restriction; persons can have only one domicile and/or one temporary residence at a time. If they have several dwellings, they may register their domicile or temporary residence in any of them.

The legislator regulated the way of establishing the temporary residence, without changing the person’s domicile, so that the registration of the person in temporary residence does not entail the obligatory deregistration from the domicile records [19, pt. 100].

Depending on the person’s connection with the state of the Republic of Moldova, the

competent authorities for registration at the domicile or in temporary residence and deregistration from the records are determined, as follows:

- for the citizens of the Republic of Moldova - the services for issuing identity documents (Public Services Agency) [2];
- for foreign citizens – the Bureau for Migration and Asylum of the Ministry of Internal Affairs of the Republic of Moldova [3].

The application for the registration of the domicile or temporary residence shall be accompanied by the following documents, in the original:

- 1) identity card for internal use;
- 2) the document certifying the right of ownership or use over the dwelling;

In cases where the right holder submits in writing a declaration confirming that his property right over the dwelling is registered in the Real Estate Register, the submission of documents certifying this right is not mandatory, if the competent authority can verify, through automated information resources of the real estate cadastre the veracity of the declared data.

3) proof of payment of taxes and fees established for registration or deregistration. If the payment of taxes and fees has been made by electronic payment instruments, the proof of payment shall be verified through the institutional information systems by the responsible person within the competent authority, without requiring proof of payment on paper [19, pt. 102].

In accordance with pt. 103 of the Regulation [19], in the case of registration of the person at the domicile or in temporary residence in the private property dwelling over which he/she does not have the right of ownership and does not have a document certifying the right of use (such as, a lease, loan agreement), in addition shall be submitted in writing, as appropriate:

- 1) the declaration of receipt in the living space by the owner or co-owners of the dwelling
- natural person, which can also be drawn up at a notary;
 - 2) the request for reception in the living space by the owner or co-owners of the dwelling
- legal person.

The normative framework of the Republic of Moldova regulates the situation in which the owner of the dwelling is a legal person, so in addition to the documents specified above, the applicant additionally submits the extract from the State Register of Law Units to establish the administrator of that legal entity. Although it is expressly provided that the submission of this extract is not mandatory, if the competent authority can verify this information through the State Register of Law Units, in reality, this extract is most often requested.

The Regulation mentions the possibility of registering the domicile or temporary residence of the tenant's family members, under the conditions of a lease contract, concluded according to legal provisions, unless the lease contract provides otherwise. In this case, the declaration of receipt in the living space is submitted by the tenant and the adult members of his family, who are already registered at the domicile or in temporary residence at the respective address [19, pt. 103].

The situation of the persons who have concluded contracts for renting the dwellings, under the conditions of the legal provisions regarding the dwellings, is provided in pt. 103¹ of the Regulation. Thus, in the public property subject to privatization, transmitted for use until November 29, 2015 under the lease concluded under the legal provisions on housing, in force at the date of conclusion of this contract, the persons included in the distribution voucher or in another act of legal distribution of the respective dwelling and their family

members are registered at the domicile or in temporary residence. In the case of registration of persons included in the distribution voucher, the declaration of receipt in the dwelling space by the persons, who are already registered at home or at the temporary residence at the respective address, is not submitted [19, pt. 103].

For the registration at the domicile or in temporary residence of the family members of the persons included in the distribution voucher or in another act of legal distribution of the dwelling, additional documents are required, namely, the declaration of reception in the living space by the persons already registered at the domicile or in temporary residence at that address.

The use of the share dwelling property, which has several main entrances to which separate addresses have been assigned, requires the presentation of the declaration of receipt in the living space for registration at the domicile or in temporary residence. This declaration is required only from the owner or co-owners of the share in whose use the entry is.

The application for registration at the domicile or in temporary residence is submitted in person. If the change of domicile or temporary residence does not condition the change of identity document, the submission of the application by other persons is allowed, and the regulated situations are mainly related to the minors, namely:

- in the case of a minor, including the one on whom guardianship or trusteeship is established, as well as in the case of the person subject to the measure of judicial protection in the form of guardianship, the appropriate legal representative (parent, guardian, curator) acts as applicant;

- in the case of the child separated from the parents over whom guardianship or trusteeship is not established, the application is submitted by the guardianship authority;

- in the case of the child separated from the parents on whom guardianship or trusteeship is not instituted or revoked under the legal provisions and who is placed in the foster family or residential placement service or in the institution of public social assistance, education, treatment, or in another similar institution, the application shall be submitted by the administration of that institution;

- by the representative empowered by power of attorney authenticated by a notary or by other persons empowered by law;

- in the case of a person with mental illness or physical, mental or psychological deficiencies, in maintenance in the treatment or social institution on which the protection measure is not established in any form, the application is submitted by the administration of the respective institution [16] .

The declaration of reception in the living space, the declaration of the owner or co-owners of the dwelling, by which they declare that they are right holders of the dwelling, shall be submitted in writing in person or by the authorized representative by power of attorney authenticated by notary or other persons authorized by law to the person empowered with functions of registration of persons at the domicile or in temporary residence or is authenticated by a notary or other persons empowered by law.

Pt. 106 of the Regulation expressly stipulates the documents attesting the right of ownership or use over the dwelling [19]:

- the document of ownership over the dwelling, concluded under conditions of validity provided by the legislation in force and registered with the cadastral body. If the owner of the dwelling, due to certain circumstances, cannot submit the respective document, he/she

is entitled to submit the extract from the Real Estate Register issued by the cadastral body, which is valid for a period of 2 months from the date of issuance;

- the public property distribution voucher, subject to privatization under the legal provisions, issued by the local public administration authority (mayor's office) after November 29, 2015, or, as the case may be, reconfirmed by the local public administration authority (mayor's office) if it was issued until November 29, 2015;

- the lease contract, concluded under the conditions of chapter VIII of Law no. 75 of April 30, 2015 on housing, between the beneficiary of the place in the dormitory and the landlord. In the case of accommodation of students in dormitories subordinated to state educational institutions - a copy of the decision of the educational institution in whose management the dormitory is and the order regarding the distribution of the living space [17];

- the lease or sublease contract, concluded under the conditions of chapter VIII of Law no. 75 of April 30, 2015 on housing [17, pt. 33];

- the final court decision on the recognition of the right to use the dwelling;

- the extract from the Register of records of the households of the population from the respective locality attesting the registration of the dwelling and the record of the members of the household [14];

- the request of the administration of the social assistance institution, the specialized medical-sanitary institution, the foster family or residential placement service, the penitentiary institution, the military unit, the educational institution, including the one subordinated to the Ministry of Internal Affairs or the Ministry of Defense, placement centers, as well as other specialized institutions that dispose of habitable rooms, if for the accommodation of persons it is not mandatory to conclude the lease contract [19, pt. 106].

Until the modification of the legal framework regarding the issuance of identity documents and the records of the inhabitants of the Republic of Moldova, the previous provisions limited the right of citizens to free movement by imposing restrictive norms. Thus, the Constitutional Court, in Decision no. 16 of 19.05.1997, found the unconstitutionality of the provisions of point 10 paragraph 2 of the Regulation on the manner of completion and issuance of identity documents of the National Passport System, so that the phrase „Citizens are required to obtain the registration of establishing the domicile within 3 days upon the moment of arrival” contravenes the right to free movement, enshrined in art. 27 of the Constitution. The Court noted that the existence of the institution „residence visa” in the legislation of the Republic of Moldova and its use in social relations contradicts the norms and constitutional principles, constituting an obstacle in exercising the right of the citizens of the Republic of Moldova to free movement [15].

The principle of registration of the citizens residing in the Republic by granting the residence visa by the internal affairs bodies from the locality of residence, determined in pt. 10 par. (1) of the Regulation, is unconstitutional and contradicts the stated right. The Court mentioned that, identity documents in the national passport system, based on art. 1 of Law no. 273-XIII of November 9, 1994 on identity documents in the national passport system, are all types of passports, identity cards and residence permits. Identity documents, according to Law no. 273-XIII (for passports - art. 2 para. (5), identity cards, residence permit - art. 3 para. (4) and (10), do not contain data on „residence visa” or „domicile visa”. The phrase „the number and date of issuing the residence permit” (art. 3 par. (4) letter r) is provided exclusively for identity cards and residence permits. The Constitutional Court does not dispute the need for registration and evidence of the population in the state, and

at the same time, it mentions that their forms and methods must not contradict Article 27 paragraph (2) of the Constitution, which stipulates: „Every citizen of the Republic of Moldova is guaranteed the right to establish the domicile or residence in any locality in the country, to leave, emigrate and return to the country” [15].

The term „domicile” is contained in the text of several normative acts, so that the Family Code [10] also mentions domicile when it refers to the situations of establishing the domicile of the spouses (art. 16 - Spouses determine their domicile freely and independently), dissolution of marriage (art. 36 determines which body is competent to resolve the request for dissolution of marriage - the civil status body in whose territorial area is the domicile of one of the spouses, art. 37 in conjunction with art. 39 of the Civil Procedure Code [8] - establish the competent court to which the parties may apply for the dissolution of the marriage), the child’s right to communicate with the parents and other relatives (art. 52 - especially regarding situations in which the parents have separate/different domiciles) [8], the domicile of the minor child (art. 63) [8], etc.

When establishing the domicile of the minor child, in case the parents live separately, we witness some scenarios regulated by the Family Code, and namely:

a) in the case of agreement between the parents, the domicile of the child, who has not reached the age of 14, is determined by them;

b) if the minor has reached the age of 14, he/she has the right to choose which of the parents he / she wants to live with. If he/she refuses to choose which parent he wants to live with, the child’s domicile is established by the parents’ consent;

c) the court will decide on the domicile of the minor, in case the parents’ agreement regarding the establishment of the child’s domicile is missing, and the child who has reached the age of 14 refuses to choose which parent he wants to live with [10, art.63].

The domicile is also regulated from the point of view of the Code of Criminal Procedure (hereinafter - CCP of the Republic of Moldova), and in accordance with pt. 11) art. 6 of the CCP of the Republic of Moldova [28] „domicile means the dwelling or construction intended for permanent or temporary accommodation of one or more persons (house, apartment, villa, hotel room, cabin on a sea or river vessel), as well as the spaces directly attached to them, constituting an indivisible part (veranda, terrace, loft, balcony, cellar, another place of common use); it also means any private land, car, private sea and river vessel, office”[9].

The authors Chernomorets S. and Faigher A. mention that the rooms of boarding schools or dormitories for pupils or students are considered domicile within the meaning of criminal law due to the fact that these persons are accommodated there on the basis of their consent and have the right to undisturbed living or to prohibit the access of other persons [6, p.195].

The residence, unlike the domicile, has a temporary character. Otherwise, in terms of functional destination, the residence is no different from the domicile.

As we mentioned before, the term „domicile” does not only imply just the quality of real estate that a good can own, if we refer to the classification that we find in art. 459 of the Civil Code of the Republic of Moldova (hereinafter - CC of the Republic of Moldova) [7], but the idea that the domicile is the place where a person conducts his personal life should be taken into account. At the same time, it is not the action on the goods or even on the victim’s person that harms the legal object protected by the criminal law, but the very unwanted presence of the perpetrator in the place that constitutes the victim’s domicile.

The interpretation of the term of domicile, especially in the classification of crimes, determined in 2019, the notification of the Constitutional Court of the Republic of Moldova regarding the lifting of the exception of unconstitutionality of some of the provisions of article 179 par. (1) of the Criminal Code and Article 6 pt. 11) of the Code of Criminal Procedure [9], namely, the identification of the domicile as „any private land”. The request was declared inadmissible for the following reasons: the Constitutional Court found that, being defined in Article 6 pt. 11) of the Code of Criminal Procedure, the notion of „domicile” is sufficiently accessible, clear and predictable. The Court notes that this notion has an autonomous criminal meaning and does not depend on the definition of the notion of „domicile” in other branches of law. The definition of „domicile” in the autonomous criminal sense has no defects of unconstitutionality [13].

We consider that «domicile» refers to the place where a person lives permanently, i.e. the place where the person usually lives exclusively.

The interpretation of the term „domicile” in the sense of the European Convention on Human Rights (hereinafter - ECHR) differs from the meanings it has in the domestic law systems of the signatory states. Thus, the authors Cârnaț T. and Cobășenco I, mention that, with the aim of granting maximum protection to the beneficiaries of this right, the European Court of Human Rights (hereinafter - the Court) attributes to the notion of „domicile” an autonomous connotation within the meaning of the Convention, so that the „domicile” refers not only to the legally occupied or acquired space, but also to any other living space, if there are sufficient and continuous connections [5, p. 16].

The content of the concept of „domicile” within the meaning of Article 8 of the ECHR has been clarified in *Gillow vs. The United Kingdom* case [4]. In this case, the applicants had not occupied the house they had built in Guernsey for almost nineteen years, but they kept in touch with it. The Strasbourg judges noted that the applicants - who had come to settle at home - had never chosen a „house” elsewhere and had apparently always intended to return. Therefore, they had kept enough connections with the house, for this house to be understood within the meaning of art. 8 of the Convention [12]. Since that judgment, the Strasbourg Judges have given the word ‘domicile’ a broad interpretation in case-law.

With the signing of the Association Agreement between the Republic of Moldova and the European Union [1], the right to free movement is guaranteed, the visa regime being liberalized by the European Union for the citizens of the Republic of Moldova. The agreement initially provided that „The Parties shall endeavor to increase the mobility of citizens and shall take progressive steps towards achieving, in due course, the common objective of a visa-free travel regime, provided that the necessary conditions are met to ensure well-managed and well-conducted mobility in the conditions of security provided for in the Visa Liberalization Action Plan”.

According to Regulation no. 539/2001CE on the abolition of the visa requirement for short trips for Moldovan citizens holding a biometric passport in the Schengen area, the concept of free movement takes on a wider applicability [18].

In the opinion of the author Șchiopu C., the freedom of the citizen to move within the state does not require approval, authorization or submission of a declaration. If the person does not have an identity document (identity card), he/she does not break the law. At the same time, the author considers that the possession of an identity document would facilitate the performance of mandatory identification procedures of the person, such as: criminal

investigation; committing a contravention; concluding a contract; committing other disciplinary offenses; employment, etc. [21, p.90].

It is important to mention that the analyzed right is not an absolute one, which means that it can be limited in the presence of certain conditions. According to Article 2 paragraph (3) of Protocol No. 4 to the ECHR „the exercise of the right to free movement may not be subject to restrictions other than those provided by law; it institutes necessary measures in a democratic society for national security, public safety, maintaining public order, preventing criminal acts, protecting health or morals, or protecting the rights and freedoms of others” [12]. According to art. 54 of the Constitution, „the exercise of certain rights or freedoms may be restricted only by law and if necessary, as the case may be, for: the defense of national security, order, public health or morality, the rights and freedoms of citizens; the conduct of a criminal investigation; prevention of the consequences of a natural disaster or damage” [11]. Typical examples of restrictions that may be imposed are: military service, ban on access to or settlement in military and security areas, serving a sentence of imprisonment, etc.

We agree with the authors Chernomorets S. and Faigher A., who claim that the domicile is one of the few places, where the person has the opportunity to enjoy privacy, to rest after a day of work, to keep their personal belongings and, not lastly, to feel safe. The above-mentioned authors point out that a considerable part of a person’s intimate, family and private life takes place precisely in his/her home and any undesirable intrusion into the home space encounters a vehement reaction [6, p. 195].

According to the different circumstances of an individual’s life, the common law distinguishes and recognizes three types of domicile: the one of origin, the propositus one chosen freely and, finally, the domicile on which certain persons „depend” (minors, persons under protection) [20 , p.82].

Conclusions. Following the analysis, we can state with certainty that the domicile or temporary residence makes it possible:

- to set the place where the civil rights of the person are exercised;
- to locate a person geographically, which makes it possible to know the competent administrative or judicial authorities.

Bibliography

1. Acordul de Asociere dintre Republica Moldova și Uniunea Europeană. <https://mfa.gov.md/img/docs/Acordul-de-Asociere-RM-UE.pdf> (vizitat la 25.05.2021).
2. Agenția Servicii Publice. <http://www.asp.gov.md/node/1380> (vizitat la 12.05.2021).
3. Biroul migrație și azil al Ministerului Afacerilor Interne al Republicii Moldova. <http://bma.gov.md/ro> (vizitat la 05.05.2021).
4. Cauza Gillow v. Regatul Unit. <https://juricaf.org/arret/CONSEILDELEUROPE-COUREUROPEENNEDESROITSDELHOMME-19870914-906380> (vizitat la 15.05.2021).
5. Cârnaț, T., Cobîșenco, I. Jurisprudența Curții Europene a Drepturilor omului privind dreptul la viață privată și de familie. În: Revista Națională de Drept, nr. 3/2017.
6. Cernomoreț S., Faigher A., Articolul 179 Codul penal al Republicii Moldova - mijloc de protecție a dreptului la inviolabilitatea domiciliului. Materialele Conferinței „Dezvoltarea cadrului juridic al Republicii Moldova în contextul necesităților de securitate și asigurarea a parcursului european”, Chișinău, Moldova, 22 ianuarie 2018. https://ibn.idsi.md/sites/default/files/imag_file/193-205_0.pdf, vizitat la 25.05.2021, pp. 193-205.

7. Codul Civil al Republicii Moldova nr. 1107 din 06.06.200. Monitorul Oficial nr. 82-86, din 22.06.2002. Modificat prin LP205 din 26.11.20. MO360-371/25.12.20, art.295, în vigoare 25.12.20.
8. Codul de procedură civilă al Republicii Moldova nr. 225 din 30.05.20003. Publicat în Monitorul Oficial nr. 285-294 din 03-08-2018.
9. Codul de Procedură Penală al RM nr. 122 din 14.03.2003 (cu modificările ulterioare), Publicat în Monitorul Oficial nr. 248-251, în vigoare din 05.11.2013.
10. Codul Familiei al Republicii Moldova nr. 1316 din 26.10.2000. Publicat în Monitorul Oficial nr. 47-48 din 26.04.2001
11. Constituția Republicii Moldova, adoptată la 29.07.1994. Publicată în Monitorul Oficial nr. 1 din 12.008.1994. Modificată prin LP255 din 22.11.18. MO467-479/14.12.18 art. 786.
12. Convenția Europeană a Drepturilor Omului, adoptată la Roma la 04.11.1950. https://www.echr.coe.int/documents/convention_\ron.pdf (vizitat la 23.05.2021).
13. Decizia Curții Constituționale nr. 16 din 11.02.2019 de inadmisibilitate a sesizării nr. 20g/2019 privind excepția de neconstituționalitate a unor prevederi din articolul 179 alin. (1) din Codul penal și articolul 6 pct. 11) din Codul de procedură penală (violarea de domiciliu).
14. Hotărârea Guvernului nr. 125 din 18.02.2013 cu privire la aprobarea Regulamentului privind eliberarea actelor de identitate și evidența locuitorilor Republicii Moldova. Monitorul Oficial nr. 36-40 din 22.02.2013
15. Hotărârea Curții Constituționale nr. 16 din 19.05.1997. https://constcourt.md/public/files/file/Actele%20Curtii/acte1997/h_16.pdf (vizitat la 12.05.2021).
16. Înregistrarea persoanei la domiciliu. <https://servicii.gov.md/ServicePrint.aspx?id=8eabe7df-5662-4035-a1cc-cefbc5e353e6> (vizitat la 05.05.2021).
17. Legea nr. 75 din 30 aprilie 2015 cu privire la locuințe. Monitorul Oficial nr. 131-138 din 29.05.2015.
18. Regulamentul nr. 539/2001/CE al Consiliului din 15 martie 2001. <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/RO/TXT/?uri=celex%3A32001R0539> (vizitat la 25.05.2021).
19. Regulamentului privind eliberarea actelor de identitate și evidența locuitorilor Republicii Moldova, aprobat prin Hotărârea Guvernului nr. 125 din 18.02.2013
20. Sage Yves-Louis, La mise en œuvre de la notion de domicile dans le droit international privé néozélandais. [bhttps://www.wgtn.ac.nz/law/research/publications/about-nzacl/publications/clpjdcj-journals/volume-5,-1999/Sage.pdf](https://www.wgtn.ac.nz/law/research/publications/about-nzacl/publications/clpjdcj-journals/volume-5,-1999/Sage.pdf), pp. 71-91.
21. Șchiopu C., Dreptul la libera circulație racordat la etapa actuală. Revista Națională de Drept, nr. 8, 2014.

Presented: 14.05.2021

E-mail: renat.curchin@igp.gov.md

GENERAL CONSIDERATIONS ON THE ADMINISTRATIVE ACT (Part II)

Victor VITIUC, PhD student, Moldova State University

Summary

The administrative act represents one of the forms through which the public authority accomplishes its mission, being the most important of these from a legal point of view. The Administrative Code introduces new concepts and regulates the administrative activity that represents all individual and normative administrative acts, administrative contracts, real acts and administrative operations performed by public authorities in public power, thus making it possible to organize law enforcement and direct law enforcement.

Keywords: administrative act, public power, individual, normative, contract.

[https://doi.org/10.52327/1857-4440.2021.1\(19\).25](https://doi.org/10.52327/1857-4440.2021.1(19).25)

CZU: 342.924

Introduction. The analysis of the administrative act is necessary, in the conditions of the modifications operated in this domain and its codification. In the first part of this study „General considerations. Part I”, the administrative act was defined, the categories of administrative acts were identified, being considered necessary to establish the characteristics and content of the administrative act. In the following, we aim to analyze the other characteristics of the administrative act, as well as to highlight the basic features of the administrative contract, as a separate category within the administrative acts.

Purpose of the study. It follows from the need to identify and analyze the characteristics of the administrative act, to establish the content and the scope of the administrative contract.

Materials used and methods applied. The methodology of scientific research is focused on studying the doctrine, the legislation in force, as well as the previous regulations in the field of administrative act. The following methods served as methods of scientific research: systematic, logical, comparative, as well as analysis and synthesis.

Results obtained and discussions. As mentioned in the first part of the study, the characteristic features of the administrative act, based on the regulations of the Administrative Code, but also analyzing the literature in the field, are the following:

- a) the administrative act is the main legal form of activity of the public administration;
- b) the administrative act represents a manifestation of express will, with external effect, unilateral and subject to a regime of public power;
- c) the regime of public power does not exclude the exercise of a control of legality by the courts;
- d) the administrative act produces legal effects, which may consist in giving rise to, modifying or extinguishing rights and obligations [7, p.116].

The administrative act represents a manifestation of express will, with external effect, unilateral and subject to a regime of public power. An administrative act represents the expression of the express will of the public authorities, or, it cannot include a request, a finding, an opinion or the expression of a feeling, but only a will. The express character of the

manifestation of will is determined by the regime of public power in which the administrative acts are issued. The legal will is expressly and unequivocally expressed in order to bring about a change in the existing legal reality [2, p. 9]. The unilateral character represents that quality of the administrative act according to which it is issued without the participation or consent of the subjects of law for which it is intended or regarding which it generates rights and obligations. Situations in which administrative acts issued with the participation of several persons (collegiate structures) or those in the issuance of which several legal persons participate, generally two or more administrative authorities or administrative authorities and other non-state structures, raise the issue of unilateral character of the manifestation of legal will. However, what gives this character to the administrative act is not the number of people involved in its issuance. The act is unilateral not because it is the work of a single person or of a single body, but because it gives rise to a single legal will. In the case of the collegiate body, the majority required by law for the issuance of the act is only a procedural form necessary for the issuance of the act. We agree with the opinion of the author Ghencea F., who explains that the wills of the subjects participating in the vote are not legal wills, but procedural modalities that compete to express in legal conditions a single legal will that belongs only to the issuing body [6, p. 3].

The Administrative Code, in Article 6, defining the administrative procedure, also identifies a legal character specific to the administrative act, namely - the external effect [5]. A condition for an act to be administrative is that the act aims to create external legal consequences. First, it means that these consequences are the direct result of the measure. For example, a grant or a refusal to grant permission to build a building has direct legal consequences and is therefore an administrative act. But an inspector's report, on which such a decision is based, is not an administrative act, as it is not aimed at creating and does not, in fact, create immediate legal consequences. Similarly, a direction (in the sense of indication, order) of a higher authority over its subordinate is not in itself an administrative act, although an administrative act can be taken on its basis.

The administrative act must, by its objective content, give rise to rights or obligations in respect of «administrations» (citizens) or persons outside the administrative authority issuing it. This does not apply to service instructions (interiordienstliche Weisungen) concerning the organization and operation of the service. We consider it opportune to highlight the opinion of the author Autexier Ch., who analyzed the German concept of the administrative act, the example of Germany served as basis for the codification of administrative law in the Republic of Moldova. Therefore, the author explains that there will be an external effect of the administrative act, if an internal measure affects a person in office, not as an administrator, but in a personal situation, such as: appointment, transfer, dismissal of a civil servant, admission of a student into a public school or his promotion to a higher grade, the announcement of the result of the examination. At the same time, there is no external effect when an administrative authority gives instructions to another authority of the same administrative institution, nor when an authority of the state (central) administration gives instructions to a municipal (local) authority in the context of delegated tasks [4].

This direction can acquire the character of an administrative act if, instead of being an interdepartmental instruction, it is issued to a subordinate, who is not in his official but personal capacity or if it does not affect the professional operating conditions, but the basic legal relations, such as salary or dismissal.

Moreover, the measure must affect outsiders and should not be a purely internal matter of the departmental administration or organization. Unless the authority intends to give external legal effect to its measure, the aspects of the purely internal department will not turn into an administrative act, even if the measure has certain external implications.

There are also problems with the so-called organizational acts. It was considered that the change of municipal territories, the setting of new prices for the telephone network, as well as the closure of a school in the exercise of administrative organizational power is an administrative measure with external legal effects, while simply transferring an officer from a post or place to another is an internal organizational act that has certain external implications [10, p. 35].

The regime of public power does not exclude the exercise by the courts of a control of legality. In accordance with art. 189 of the Administrative Code «Any person who claims the violation of his right through the administrative activity of a public authority may file an action in administrative litigation» [5]. The courts resolve all actions in administrative litigation, except in cases falling within the jurisdiction of the Courts of Appeal - actions in administrative litigation against administrative acts, which are not subject to constitutional review; Chisinau Court of Appeal - actions in administrative litigation against the decisions of the Superior Council of Magistracy, of the Superior Council of Prosecutors, actions in administrative litigation assigned in its competence by the Electoral Code (art. 191) [5]. At the same time, the Administrative Code (art. 190) expressly indicates on the administrative acts exempted from the judicial control, these being:

- a) exclusively political acts of the Parliament, of the President of the Republic of Moldova and of the Government;
- b) administrative acts of a diplomatic nature related to the foreign policy of the Republic of Moldova;
- c) military command documents [5].

By the Decision of the Superior Council of Magistracy of January 1, 2019, the Chisinau Court gave a specialized status to the courts; the Chisinau court in the Rascani headquarters being specialized in administrative litigation [9].

The motivation of the normative administrative act represents a general obligation of the public authority, applicable to any administrative act, being necessary to ensure the transparency for the recipient of the act. He/she will be able to check whether or not the act is well-founded in his/her opinion and to comply, whether he/she considers it correct, or to sue if he/she considers it harmful. The role of the motivation of the administrative act is, at the same time, that of giving an effective tool in order to achieve judicial control to the contentious administrative court, thus having the possibility to verify the factual and legal conditions that were taken into account by the public institution that issued / adopted the act [1, p. 10].

The administrative act produces legal effects, which may consist in giving rise to, modifying or extinguishing rights and obligations: the administrative act of individual character, as opposed to the normative one, represents a manifestation of will that creates, modifies or extinguishes rights and obligations for the benefit or burden of a particular person.

The law of administrative contentious (repealed) assimilated the administrative contract with the administrative act. French literature distinguishes between the administrative act of authority and the administrative act of management, and the administrative contract is considered an administrative act of management [3, p. 46].

The administrative contract regulated by art. 13 of the Administrative Code, is the contract that can give rise to, modify or extinguish a legal relationship under public law, unless the law provides otherwise [5]. Referring to French literature, the authors Goriuc S. and Crasnobaev A. note the existence of an administrative contract when one of the parties is a public authority, and the contract contains provisions derogating from the common rules of private law - the so-called exorbitant clauses, which have the role of ensuring a superior position of public authority. Such clauses confer on the public authorities a right of control over the performance of the contract; confer prerogatives on these authorities to apply sanctions in case of non-compliance with the contract; admit to the public contracting authority the possibility to unilaterally modify or terminate the contract, when the public interest so requires, while, at the same time, the other party is compensated for the damages suffered, without having any fault (ensuring the economic balance of the contract); establish the distribution of the possible risks between the contract partners so that the public interest is not affected [7, p. 57].

In the opinion of Prof. Prisăcaru Valentin, the «administrative contract» includes two notions that have their own characteristics that distinguish them. Thus, the notion of contract presupposes, inter alia, the equality of the parties in establishing the essential elements of the rights and obligations assumed by each contracting party, while the notion of administrative implies the right of command of that public administration body, from which the act is issued, or participates in its conclusion. Thus, only with much indulgence, we could accept the notion of administrative contract by which we understand that contract, which is concluded by a public administration body with an individual and in which the one, who decides the essential elements of the contract, is the public administration body; the individual, only insofar as it voluntarily adheres to these elements, can conclude the administrative contract, which can be concluded for a variety of aspects of the concrete accomplishment of the tasks and attributions of the public administration "[12, p.187].

The authors Guceac I. and Balmuş V. consider that the administrative contract represents:

a) a legal instrument by which some public authorities, bodies, institutions within the public administration exercise their attributions provided by law, together with the administrative act;

b) an administrative act with a special legal regime, intended to satisfy a general interest, which differs from other administrative acts in that it is a bilateral administrative legal act:

- which, although characterized by the inequality of the parties, requires their agreement of will or the prescription of a normative act of the public authority at conclusion [8, p.4].

The administrative contract is in written form.

The administrative code expressly regulates the types of administrative contracts, which are:

- the reconciliation contract;
- the exchange contract.

In specialized literature, contracts are classified according to:

a) the legal power of the normative act that provides for the conclusion of the contract: legislative act; normative act of the Government, normative act of the specialized bodies of the central public administration or of other central administrative authorities; normative act of the local public administration authorities, of the public authorities of national interest;

b) the object of the contract: of constitution; for work; public procurement; concession; investment; delegation of competence; delimitation of competence; association (collaboration); fiduciary administration; lease; mortgage;

- c) the legal status of the subjects of the contract and their number: between at least two public authorities or public institutions; between public authorities and legal persons under private law; between public authorities and individuals;
- d) the territorial principle:
 - internal: contracts, agreements, conventions;
 - international: agreements, conventions, treaties;
- e) the way of choosing the parties: competition (auction), request for price offers, direct negotiations;
- f) the type of public domain that is contracted: state, local;
- g) duration: determined, unspecified [8, p. 9].

The administrative code defines the real acts as the acts regarding the administrative activity of public law that do not aim at a concrete or abstract regulation, but a real result. They are real acts, in particular, information, warnings or recommendations of public authorities and the actions taken by them [5].

Real acts are those acts of administrative authorities, which concern factual results, rather than legal consequences, as in the case of an administrative act. The administration performs numerous and varied types of such acts. They can refer to the internal relations of the administration or to its relations with the citizens. The latter are those taken into account by the administrative law. They are also classified into explanatory documents (Wissenserklärungen) and documents in the form of «factual» functions (Verrichtungen) [4].

The first category includes acts such as information, warning, reporting, expert opinion, etc., while the second category includes money payment documents, official vehicle travel, road cleaning, construction of an administrative building, transmission of instructions, construction and maintenance of transport routes, etc.

This classification, however, has no legal significance. The distinction between private and public acts is of legal importance. Administrative law refers to the latter acts and they are those acts of the administration that fall within the field of public law or implement the functions assigned to public law.

Since real acts do not aim at legal result, they have much less legal interest. But that doesn't mean they don't make sense or are irrelevant. The legality requirement is equally applicable to other activities of the administration, and they must be in accordance with the law and, insofar as they interfere with a person's rights, they must also be based on certain laws.

The administrative authority is obliged to annul or eliminate the facts created by a real illegal act and to restore the status quo ante as far as possible and reasonable.

The citizen, whose rights have been violated by a real illegal act, has the right to remove the facts of such an act and to restore his original position by bringing an action (allgemeine Leistungsklage) in an appropriate administrative court. In addition, he may also seek compensation for any damage caused to him by a real illegal act [10, p. 35].

The lack of consistency in the elaboration of normative acts is permanently reflected on the practitioner, who, lacking the legal means necessary to establish an administrative practice, based on the above mentioned principles, will not be able to evolve in his profession. [13, p. 32]

To the extent that the provisions of the Administrative Code do not contain mandatory regulations, the provisions on individual administrative acts shall apply accordingly to the real acts, unless this is excluded on the basis of the differences between the individual administrative act and the real act [5].

Returning to the classification of administrative acts into: administrative act of management and administrative act of authority, Prof. Mircea Preda explains the criteria by which these two types of acts differ, so that the administrative act of authority is unilateral, being issued by an administrative body, while the administrative act of management is a bilateral act, concluded between two parties by their free will;

- the administrative acts of management include rights and obligations for both parties in opposition to the acts of authority of the administration that give rise to, modify or extinguish a legal relationship or establish or modify rights for individuals;

- the criminal clause and the compensations provided in the administrative acts of management determine their execution, while the execution of the administrative acts of authority is ensured with the help of the legal sanctions provided by law;

- administrative acts of authority may be amended or revoked unilaterally, while administrative acts of management are amended or revoked under the conditions established by the parties, requiring, in principle, their consent [11, p. 196-197].

The distinction between an administrative and a civil contract depends on the object of the contract. An administrative contract establishes, modifies or revokes a legal relationship in the field of public law. While a private contract does the same in the field of private law. Consequently, if a legal relationship established, amended or revoked by a contract can be attributed to public law, it is an administrative or public contract. Being an act of public law, the normative administrative act has a legal force superior to the acts specific of private law, a characteristic that stands out through the feature of *ex officio* act.

In the opinion of the authors I. Guceac, V. Balmuș, the essential distinction between administrative contracts and civil contracts lies, in particular, in the privileged position of public authorities in the case of the first type of contacts and in the equal conditions of any natural or legal person in case of the second type of contract. At the same time, both types of contracts are concluded on the basis of an agreement of will, generator of rights and obligations for the contracting parties [8, p. 4].

Article 5 of the administrative code of the Republic of Moldova defines the administrative activity and differentiates between the individual and normative act and the administrative contract, the real acts and the administrative operations. The assimilation of the administrative act with the administrative contract is no longer present, as was expressly indicated in the Law on Administrative Litigation (repealed), so that room for interpretation is left regarding the legal nature of the administrative contract, whether or not it is an administrative legal act in the full sense of this term or remains to be qualified as a legal act of public, special law.

Conclusion. Administrative acts, in the wording of the new Administrative Code, represent the main legal instrument for carrying out administrative activity and represent a current research topic due to the innovations introduced and the fact that the application by public authorities of legal provisions related to the administrative act will allow further evaluation of practice in the field, identification of gaps and interpretation of terms used by issuing public authorities.

Bibliography

1. Angelor Gh. C., Rezumatul tezei de doctorat „Legalitatea actului administrativ normativ în statul de drept”, Craiova, 2018, p. 10.
2. Apostol Tofan D., Drept administrativ Vol. II, Galați, 2008, p. 9.

3. Auby J. M., Droit administrative, Bordeaux, Librairie Montagne 1975, p. (total 343 p.).
4. Autexier Ch., Chapitre 10: Les actes de l'administration à caractère de droit public. Introduction au droit public allemand, PUF, 1997. Reprint Revue générale du droit: Revue générale du droit, on line, 2015, numéro 22111. www.revuegeneraledudroit.eu/?p=22111 (accesat la 26.12.2019).
5. Codul administrativ al Republicii Moldova, nr. 116 din 19.07.2018. Monitorul Oficial al Republicii Moldova nr. 309-320, în vigoare din 01.04.2019.
6. Ghencea F., Sinteze pentru pregătirea examenului la disciplina drept administrativ. https://sjse-ct.spiruharet.ro/images/secretariat/sjctse-2015/sinteze_drept_administrativ__2__2015-2016.pdf (accesat la 22.12.2019).
7. Goriuc S. și Crasnobaev A., Contractul administrativ asimilat actelor administrative în contenciosul administrativ. Administrarea Publică, nr. 1, 2018. <http://aap.gov.md/files/publicatii/revista/articole/97/ro/Goriuc.pdf> (accesat la 12.08.2019).
8. Guceac I., Balmuș V. „Originea și dimensiunea contractului administrativ”. Revista Națională de Drept, nr. 1 ianuarie 2009, p. 4.
9. Hotărârea Consiliului Superior al Magistraturii nr. 555/25 din 27.11.2018. <https://www.csm.md/files/Hotaririle/2018/25/555-25.pdf> (accesat la 12.12.2019).
10. Mahendra P. Singh, German administrative law perspective, 377 p.
11. Preda M. Drept administrativ. Partea generală. București: Lumina Lex, 2000, 399 p.
12. Prisăcaru V. I., Actele și faptele de drept administrativ, București: Lumina LEX, 2001, 196 p.
13. Puie O. „Aspecte privind soluționarea unor litigii derivând din contractele administrative și alte tipuri de contracte încheiate de către autoritățile publice”, 2008, Pandectele Române, nr. 7, pp. 32-48.

Presented: 05.06.2021

E-mail: angela.popovici2000@gmail.com

ROLE OF THE MINISTRY OF JUSTICE OF THE REPUBLIC OF MOLDOVA IN MANAGING THE LEGAL AID SYSTEM GUARANTEED BY THE STATE

Vadim SUKHOV, PhD student, Moldova State University

Summary

International standards on the right to legal aid require states to create accessible and effective free legal aid systems. The article deals with the role of the Ministry of Justice of the Republic of Moldova in the management of the state-guaranteed legal aid system. It is concluded that the functions of the Ministry of Justice, provided by the Law on State Guaranteed Legal Aid, comply with international standards.

Keywords: Ministry of Justice, free legal aid, state-guaranteed legal aid, management.

[https://doi.org/10.52327/1857-4440.2021.1\(19\).26](https://doi.org/10.52327/1857-4440.2021.1(19).26)

CZU: 347.921.8:354.51

Introduction. The priority of every democratic state is not only the observance of constitutional rights and freedoms of the individual, but also the provision of a mechanism for their implementation. An ordinary person, as a result of ignorance of his rights or lack of awareness of the mechanism for their implementation, often cannot exercise them, because he does not know how he/she should act. The lack of basic legal knowledge and the high cost of legal services create a barrier for a person to exercise and protect the constitutional rights independently or with the help of a qualified lawyer. One of the most effective means of realizing the rights and freedoms of the individual is the institution of legal aid, the availability of which is ensured by the possibility of obtaining it free of charge for certain segments of the population [3, p. 4].

The right of citizens to free legal aid was enshrined in the Constitution of the Republic of Moldova [5] back in 1994. However, for another fourteen years, there was no mechanism for the implementation of this right in the country. With the adoption in 2007 of the Law on State Guaranteed Legal Aid [2], which entered into force on July 1, 2008, an appropriate regulatory framework was formed in our country and a system for providing free legal aid was created.

The United Nations Principles and Guidelines on Access to Legal Aid in Criminal Justice Systems [6] impose a responsibility on States to provide comprehensive legal aid systems that are accessible, effective, sustainable and credible. In practice, states that have established free legal aid systems use different approaches to managing them. In some countries, there is no public body for the provision of free legal aid and this responsibility is vested in the judiciary; others have legal aid bodies that are dependent on the government; still others have created independent or semi-dependent legal aid bodies; while other states, which provide free legal aid through public defenders, delegate the authority to manage legal aid systems to the offices of the public defender [4, p. 20].

According to Art. 8 of the Law of the Republic of Moldova on State Guaranteed Legal Aid, the state guaranteed legal aid system is managed by the Ministry of Justice, the Bar Association and the National Council for State Guaranteed Legal Aid.

The purpose of this article is to study and analyze the role of the Ministry of Justice in managing this system and its compliance with international standards in this domain.

The topicality of the study is determined by the fact that the competent management of the system of legal aid guaranteed by the state is the key to its successful functioning and the realization of the right of the people of the Republic of Moldova to legal protection. It should ensure equal opportunities for every citizen in resolving their life problems by legal means and create real opportunities to prevent violations and to protect human rights.

In the process of research, the author used logical, formal legal methods of scientific research, as well as the method of generalization.

Presentation of the main material. The United Nations Principles and Guidelines on Access to Legal Aid in Criminal Justice Systems require state-guaranteed legal aid bodies to be free from undue political or judicial interference, and to be independent of the authorities in making decisions related to the provision of legal assistance. They should not follow instructions or be subject to control or financial pressure from any person or body in the performance of their functions, regardless of their administrative structure. They should possess necessary powers to provide legal assistance [6].

In the specialized literature, it is noted that the management of systems of legal aid guaranteed by the state presupposes the presence of three levels of decision making. At the first, the highest level, the state policy in the field of state-guaranteed legal aid is formed and general control over its implementation is carried out. At the second level, the process of providing legal assistance is organized, planned and regulated; activities are carried out to ensure its availability and control over the work of legal service providers. The third level is the activity itself related to decision-making on the provision of state-guaranteed legal aid and its provision. The levels of management of the system of legal aid guaranteed by the state can be differentiated or, conversely, combined [7].

The functions of the Ministry of Justice in the field of state guaranteed legal aid are stipulated in article 9 of the Law on State Guaranteed Legal Aid (hereinafter - the Law on Legal Aid). According to this regulation, the Ministry of Justice:

- a) shapes the state policy in the field of legal assistance guaranteed by the state;
- b) develops drafts of normative acts in the field of legal assistance guaranteed by the state;
- c) monitors the implementation of norms in the field of state-guaranteed legal aid and the process of assessing the quality of such aid;
- d) develops and submits to the Ministry of Finance a draft budget for the provision of state-guaranteed legal aid;
- e) performs other functions defined by this law.

In addition, in accordance with part (2) of Article 7 of the Law on State Guaranteed Legal Aid, two out of seven members of the National Council for State Guaranteed Legal Aid are appointed by the Ministry of Justice, and in accordance with parts (7) and (8) of the same article The Regulation on the National Council for State-Guaranteed Legal Aid is approved by the Ministry of Justice, which, moreover, is responsible for the material and technical equipment of the National Council at the expense of the state budget, as well as from other sources not prohibited by law. The Ministry of Justice, on the basis of part (8) of Article 14 of the Law, also approves the maximum number of personnel in the territorial offices of the National Council. Article 23 of the Law on Legal Aid gives the Minister of

Justice the right to demand the convocation of an extraordinary meeting of the National Council on an equal basis with its chairman and at least three members.

It should be noted that the above-described powers of the Ministry of Justice to manage the system of legal aid guaranteed by the state are consistent with its functions established by the regulation on its organization and functioning [1].

The two other state-guaranteed legal aid system governing bodies provided by the Law on Legal Aid, the Bar Association and the National Council for State-Guaranteed Legal Aid operate at the second level - the level of organization of the legal aid process. At the third level are the territorial offices of the National Council, which carry out direct activities related to the provision of legal assistance to specific individuals.

At the same time, the levels of management of legal aid guaranteed by the state are differentiated from each other. This allows to effectively organize the work on the provision of legal services and reduce the risk of making decisions that will proceed from the interests of the providers of legal aid, and not its recipients; guarantees the independence of legal aid providers and excludes the adoption of politically biased decisions related to the provision or refusal to provide legal aid.

With any degree of separation of control levels, it is important to organize feedback – the transfer of information from a lower level to a higher one [7].

To this end, the Law on State-Guaranteed Legal Aid, in Article 12, assigned to the National Council a number of duties that are very important for ensuring the activities of the Ministry of Justice in managing the system and are related to:

- submitting to the Ministry of Justice, as well as to the Government and the Parliament, an annual report on the activities in the system of providing legal aid guaranteed by the state;
- providing the Ministry of Justice with quarterly reports on the use of funds allocated for the provision of state-guaranteed legal aid;
- providing the Ministry of Justice with proposals on the costs of providing state-guaranteed legal aid for inclusion in the state budget.

The information received is taken into account by the Ministry of Justice in the overall planning and management of the state guaranteed legal aid system. It helps to eliminate existing gaps and to disseminate good practices.

Conclusion. Thus, the Ministry of Justice is at the first, highest decision-making level in the system of legal aid guaranteed by the state, also called the political level. Here, decisions are made about whom, in what cases and in what amount legal assistance can be provided to; general control of the system's functioning is carried out and an overall assessment of its activities is given in terms of achieving goals and solving the tasks, as well as the efficiency of spending the allocated funds.

At the same time, the first level of management is separated from the second and third levels, which allows the bodies at the lowest level of decision-making to be free from unjustified political or judicial interference, to be independent from the government in making decisions regarding legal aid, and not to be subject to leadership, control or financial intimidation by any person or authority in the performance of its functions, regardless of the administrative structure.

For the quality management of the state-guaranteed legal aid system, a feedback is organized - the transfer of operational information about the state and needs of the system from lower levels to the first, in order to respond in a timely manner and take measures to improve the system's performance and eliminate deficiencies.

Established by the Law on State Guaranteed Legal Aid, the powers of the Ministry of Justice, as a government agency involved in the management of the state guaranteed legal aid system, is fully in line with the international standards for the management of free legal aid systems contained in the United Nations Principles and Guidelines for Access to Legal Aid in Criminal Justice Systems.

Bibliography

1. Hotărîrea Guvernului Republicii Moldova cu privire la organizarea și funcționarea Ministerului Justiției nr. 698 din 30.08.2017. Monitorul Oficial al Republicii Moldova nr. 335-339 din 15.09.2017.
2. Lege cu privire la asistența juridică garantată de stat nr. 198-XVI din 26.07.2007. Monitorul Oficial al Republicii Moldova nr. 157-160 din 05.10.2007.
3. Данилевська Ю. О., Павлик Л. В., Петрович З. З., Цмоць, У. О. Право особи на безоплатну правову допомогу. Львів: ЛьвДУВС, 2018, 136 с.
4. Доступ к юридической помощи в уголовном процессе. (2020). Вена: Организация Объединенных Наций, 2020, 51 с.
5. Конституция Республики Молдова от 24.07.1994 г. Monitorul Oficial al Republicii Moldova № 78 от 29.03.2016.
6. Организация Объединенных Наций. Принципы и руководящие положения, касающиеся доступа к юридической помощи в системах уголовного правосудия от 20.12.2012 г. <https://undocs.org/ru/A/RES/67/187>.
7. Шепелева, О. С. Организация программ субсидируемой юридической помощи: международный опыт. В: Доступ к правосудию и субсидируемая юридическая помощь: анализ международного и российского опыта. Сборник материалов. Москва: ООО «Вариант», 2010, с.156-184.

Presented: 01.02.2021

E-mail: vadim_suhov@yahoo.com

*Materialele publicate în revista „Relații Internaționale Plus”
nu reflectă neapărat punctul de vedere al redacției.*

Responsabilitatea asupra conținutului articolelor revine în exclusivitate autorilor.

Drepturile de autor asupra articolelor publicate aparțin autorilor.

Tirajul – 100 de exemplare.

Periodicitatea – bianuală (trianuală).

Versiunea online: <http://aap.gov.md/ro/article/revista-%E2%80%9Erela%C8%9Bii-interna%C8%9Bionale-plus%E2%80%9D>

ADRESA REDACȚIEI:

mun. Chișinău, str. Ialoveni, 100,

telefon: 022-28-40-78

e-mail: aap.editura@yahoo.com

Tipografia „Print-CARO”

*The materials published in the journal „International Relations Plus”
do not necessarily reflect the editorial point of view.*

The responsibility for the content of the articles rests exclusively with the authors.

The copyright on published articles belongs to the authors.

Circulation - 100 copies.

Periodicity - biannual (triannual).

Online version: <http://aap.gov.md/ro/article/revista-%E2%80%9Erela%C8%9Bii-interna%C8%9Bionale-plus%E2%80%9D>

EDITORIAL ADDRESS:

mun. Chisinau, str. Ialoveni, 100,

phone: 022-28-40-78

e-mail: aap.editura@yahoo.com

Publishing house „Print-CARO”